

בעזהש"ת

ספר

הנתן אמרי שפר

על התורה

פסח

לעילוי נשמת

אבי מורי

ר' ישראל ב"ר מאיר דב ז"ל

נלב"ע ר"ח שבט תשע"א

ואמי מורתי

מרת חי' אסתר מלכה ע"ה

ב"ר משה שלמה הלוי ז"ל העליר

נלב"ע ט"ז כסלו תשס"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

מאתי הצב"י

מרדכי סגלשטיין

ספר

הנתן אמרי שפר

פסח תשפ"ד

.....
להערות: מ. סגלשטיין

רח' עזרת תורה 6

ירושלים ת"ו

טל' 0527671288

שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה',
מאן פני האדון ה', דא רשב"י

מהרש"א – האבות הק' באים מירונה למערת רשב"י להתפלל על גלות ישראל

גרסינן בפרק חלקי? וז"ת: רבי יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו דהוה קאי אפתחא דגן עדן, אמר ליה אימת אתי משיחא, אמר ליה לכשירצה אדוננו הזה, אמר רבי יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול שלשה שמעתי¹ –

– רבי יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו דהוה קאי אפתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי, אמר ליה אתינא לעלמא דאתי, אמר ליה אם ירצה האדון הזה², – (פירש רש"י ז"ל: האדון הזה, שכנה היסה עמהם), אמר רבי יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול שלשה שמעתי, – (פירש רש"י ז"ל: קול שלשה, דשכנה הוא כהניסין) – אמינא ליה אימת אתי משיחא, אמר ליה זיל שויליה לדרידה, והיבא יתיב, אפיתחא דקרתא דרומי וכו' –

– אזל לגביה אמר ליה שלום עליך רבי ומורי, אמר ליה שלום עליך בר ליואי, אמר ליה לאימת אתי מר, אמר ליה היום, אתא לגבי אליהו אמר ליה מאי אמר לך, אמר ליה שלום עליך בר ליואי, אמר ליה אכטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי, אמר ליה שקורי קא שקר בי דאמר לי היום אתינא ולא אתא, אמר ליה הכי אמר לך 'היום אם בקולו תשמעו', ע"כ.

ובדבריו קדשו של אדוננו מהרש"א ז"ל כתוב לאמר: שנים ראיתי וקול ג' שמעתי, לכאורה 'שנים ראיתי', על עצמו ועל אליהו שראה אותו, וכן 'קול שלשה', על עצמו שאמר אימת אתי משיחא, ועל אליהו (שאמר) לכשירצה אדוננו הזה, ועל השכינה, ולא הוזכר באן מה שמע מקול השכינה, ואפשר שלא חש להזכיר דהיינו שהשכינה מצטערת כביכול על אריכות הגלות כמ"ש בפרק קמא דברכות³ – והוא דחוק לומר על עצמו בן שראה את עצמו ושמע קולו, ויש לפרש על פי מה שאמרו שהנשמה רואה ואינה נראית, ועל פי מה שאמרו במדרשות⁴ דאליהו מעמיד את האבות להתפלל עמו על חורבן בהמ"ק וגלות ישראל, וזה שאמר ('שנים ראיתי') על אליהו שחיה בחיים בגוף ונפש, שראה אותו שחיה מתפלל על חורבן בהמ"ק וגלות ישראל⁵, וקול ג' שמעתי, דהיינו ג' האבות שלא היו נשמותיהם נראים אבל קולם שמע שהתפללו על חורבן בהמ"ק וגלות ישראל –

¹ זוהר פ' בא – דף ל"ח ע"א – וז"ת: כתיב יראה כל זכורך את פני האדון י"י, מאן פני האדון י"י, דא רשב"י, למאן לאיהו דכורא מן דכנישא בעא לאתחאה קמיה. ובקונטרס גדות ביהוסף – להר' יוסף סופר ז"ל – כתב וז"ל: ג' פעמים בשנה הולכין מכל המקומות של ארץ ישראל על הכר, פעם אחד בתשע אלול הולכים ולומדים סם לילה ויום אחד ספר זוהר הקדוש, ופעם אחד קודם ניסן לומדים גם כן מעת לעת, ופעם אחד בל"ג בעומר, וזאת נקרא היולולא דרשב"י וכו'.

² סנהדרין דף ל"ח ע"א.

³ עובדא זו דרבי יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו אפתחא דגן עדן הוא גיסתא העין יעקב, ובנוסחא שלפנינו בש"ם אין זכר לעובדא זו הראשונה דרבי יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו אפתחא דגן עדן, וכידוע מהרש"א ז"ל חיבר את פיושו 'חידושי הלכות' על סדר ה"ם, והחידושי אגודת שכו כתב על חיבור העין יעקב, כמ"ס המהרש"א ז"ל בהקדמתו למס' ברכות.

⁴ במדרש תהלים – מז' ל"ו: – מעשה ברבי יהושע בן לוי שהיה אליהו זכור לטוב עוסק עמו בדברי תורה והיו עוסקין במדות רבי שמעון בן יוחאי, ותקחה רבי יהושע בן לוי בדבר הלכה, אמר לו אליהו מבקש אחת לשאלו לרבי שמעון בן יוחאי, בא ואני מעמיד אותו לך, מיד הלכו וקרא אליהו לרבי שמעון בן יוחאי, מיד ענה אותו, אמר לו, רבי יהושע בן לוי בא לשאלו לך בהלכה, ולא חפץ, אמר לו אליהו כדאי הוא רבי יהושע בן לוי לראותך לדיק הלא וכו', – ויעו' בב"ר פ"ל ל"ה, פ"ס ב'.

⁵ ברכות דף ג' ע"א.

⁶ בבא מציעא דף פ"ה ע"ב.

⁷ ואומרו 'שנים ראיתי', כגונו אל אליהו הנביא זל"ט שראה אותו גם בגוף וגם בנפש.

– וכן יש לפרש באירדך עובדא דהוה קאי אפתחא דמערתא דרשב"י, 'דקול' שלשה שמע במערתא דרשב"י, שהיו גם כן מתפללים על גלות ישראל – (היינו ג' האבות הק' נאלו למערתא דרשב"י להפסל על גלות ישראל)⁸ –

– (או כזופן אחר) ואפשר שהם רשב"י ובנו רבי אלעזר ברבי שמעון וכן בנו רבי יוסי בן רבי אלעזר, כדאמרינן בפרק הפועלים⁹, ע"כ לשון מהרש"א ז"ל¹⁰.

...

והואיל ואתא לידן שאילה זו דרבי יהושע בן לוי 'אתינא לעלמא דאתי' נימא ביה מילתא, כי הנה כמנה מילי דתמיהי הוינא ביה בהאי שאילה הנ"ל –

– הלא והלא אליהו הנביא ז"ל¹¹ היה מתגלה לרבי יהושע בן לוי ולומד עמו בכל יום ויום, וכדמוכח מזההו עובדא דפרק אלו הן הגולין¹² דההוא גברא דאכליה ארי בריהוק תלתא פרסי מאתריה דרבי יהושע בן לוי, ולא אשתעי אליהו הנביא בהדיה תלתא יומי¹³, הא קמן דאליהו ז"ל¹⁴ היה מופיע בבית מדרשו של רבי יהושע בן לוי בלוד ומשתעי בהדיה ככל יום¹⁵, ומעתה שאול ישאל השואל למה זה נתערר רבי יהושע בן לוי לשאול את שאילתו 'אתינא לעלמא דאתי' – וכן שאילתו השניה 'אימת אתי משיח' – דייקא כשמצאוי לאליהו הנביא ז"ל¹⁶ בפתחא דמערתא דרשב"י, ולמה לא שאולו בהד מאלק אלפי פעמים שאליהו הנביא ז"ל¹⁷ בא לבית מדרשו ללמוד עמו –

– וזאת שנית, וכי מוי שאליהו הנביא ז"ל¹⁸ מתגלה אליו מדי יום בימיו האם שייך אצלו אפילו ספק כל דהו אם הוא בן עולם הבא והרי מובטח ועומד הוא, וכמ"ש ז"ל¹⁹: 'אשרי מוי שפגע בו, ומי שישב עמו שמובטח לו שהוא בן העדה', ומאי שאילה היא זו 'אתינא לעלמא דאתי' –

– ועוד בה שלישיה, שהרי רבי יהושע בן לוי עצמו הוא דקאמר למלאך המות כשהגיע זמנו ליפטר מן העולם 'אחוי לי דובתאי' – ופירש רש"י ז"ל: הוליכני לנן עון והרמני מקומי – ואם בן הרי ידע בעצמו בטוב שהוא בן עולם הבא, ומעתה שאילה זו 'אתינא לעלמא דאתי' ששואל רבי יהושע בן לוי לאליהו אפתחא דמערתא דרשב"י איני יודע מה הוא.

⁸ והנה כלכל כיוולא לן דליכא מידו ללא רמיוא באורייתא ואם כן אין ספק דביאת האבות הק' למערתא דרשב"י להפסל גם על גלות ישראל יש לה רמז בחורה, ונ"ל בס"ד עפ"י מ"ש בעה"ט פ' תרומה ופ' נשא ח"ו: שני כרובים בנימי אברהם ילחק יעקב, 'מבין' שני הכרובים ר"ת משה, ע"כ. – והנה בסוף פ' נשא כתיב: ויבכא משה אל אל העל מועד לדבר אחר וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרה אשר על ארץ העדה מבין שני הכרובים וידבר אליו, והנה סיום הכתוב 'ידבר אליו' אלו ב' תבות לכאורה נראין כיהר שהרי בכתוב זה עלמנו כתיב כבר למעלה וישמע את הקול 'מדבר אליו', ולזה פירש רש"י ז"ל – והוא מהספרי – דלא למעט את אהרן מן הדבורה, אמנם עדיין אנו כריכין למודעי שהרי גם תבות 'לדבר אחר' וכן תבות 'מדבר אליו' דכתיבי בכתוב זה לעיל מיניה דרשין להו בספרי למעט את אהרן, ומעתה שאול ישאל השואל איתרע הכתוב וכתב 'ידבר אליו' כדי למעט את אהרן מן הדבורה, וכי שגש מיעוטי בפסוק אחד למעט את אהרן מן הדבורה למה לו, וי"ל בס"ד אלו תמשה תבות מבין שני הכרובים וידבר אליו ס"ת לירוף מירון, וכל הרמז בזה דשני הכרובים – הן הן האבות הק' – והקול הוילא 'מבין' שני הכרובים – דא רעיא מהימנא – באים מירונה למערתא דרשב"י להפסל על גלות ישראל, ואם ח"ו שגיחי בזה השם הטוב יכפר בעד.

⁹ בבא מיעיא דף פ"ה ע"א.

¹⁰ ואם ירצה בעל דין לטעון והלא מפורש יולא מהגמ' בפרק הפועלים דרבי יוסי לא הכניסוהו למערתא דרשב"י, השוכחו בלוד דדוקא גופו לא זכה ליכנס לשם ולא נטמן במערתא דרשב"י מפני שכל היה עמהם בעבר מערה, וכבר יתהה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה, אלא זה היה בעבר מערה וזה לא היה בעבר מערה, אבל שמתו מי הוא זה שיימנע בעדה מליכנס בן אכל אביו, וכלי ספק שמתו נמלאת תמיד עם אביו רבי אלעזר במערתא דרשב"י.

¹¹ מכות דף י"א ע"א.

¹² שהיה לו לנקש רחמים שכל יארע כזה בימיו.

¹³ וכן נראה בירושלמי תרומות פ"ה ה"ד – שאליהו הנביא הספיק לבוא אל רבי יהושע בן לוי מההוא עובדא דעולא בר קושב, עד שרבי יהושע בן לוי לא עלוי לתתין וימון ואז חזר אליהו להתגלות אליו, ועו"ש.

¹⁴ מס' כלה שלחי ספק ה'.

עוד יש להפליא על שאילתו של רבי יהושע בן לוי 'אימת אתי משיח', הרי יש לשאול מה עלתה על דעתו של רבי יהושע בן לוי לשאול לאליהו 'אימת אתי משיח' מה שלא עלה מעולם על דעת איש מימות אבותינו הק' עד ימיו של רבי יהושע בן לוי לשאול שאילה כזאת –

– וזו הרי זמן הגאולה שתום וחתום וכמו שנאמר להניאל 'אתה דניאל שתום הדברים וחתום הספר עד עת קץ, ודניאל עומד ומתנבא כי שתומים וחתומים הדברים עד עת קץ, ובפרק חלק¹⁵ דרשו ה"ל ע"פ 'בי יום נקם בלבי' אמר רבי יוחנן ללבי גליתי לאברוי לא גליתי, – והיינו שבביבול לא הוציא מפיו זמן הקץ כדי שלא ישמעו לאיבריו וכמאמרם ז"ל 'לבא לפומא לא גליא פומא למאן גליא', – ורבי שמעון בן לקיש אמר ללבי גליתי למלאכי השרת לא גליתי, ומעתה האיך מבקש רבי יהושע בן לוי מאליהו לגלות לו מתי עת קץ הפלאות דבר שלא גלה אותו בביבול לא למלאכים ואפילו לא לאיבריו –

– והיותר קשה שהרי רבי יהושע בן לוי הוא דקאמר במדרש¹⁶ 'לבא לפומא לא גלי וכו', וז"ת: רבי ברכיה ורבי סימון כשם רבי יהושע בן לוי שלשה סימנים סימנתי לך וסימתי לך בקבורתו של משה, א. 'בניא ב. 'בארין מואב, ג. 'מול בית פעור', ואף על פי כן זלא ידע איש את קבורתו, על הקץ שנאמר 'שתום וחתום הדברים' על אהת כמה וכמה, 'לבא לפומא לא גלי פומא למאן גלי' –

– ומעתה מה היה לו לרבי יהושע בן לוי ששואל את אליהו אימת אתי משיחא, ולא עוד אלא שטורה והולך עד קרתא דרומי רבתא כדי לשאול את פי משיח אימתי יבא לגאול את ישראל, והוא בעצמו אמר שזהו דבר שלא יתכן לשום אדם לדעת אותו לעולם עד עת הקץ –

– וביותר יש להפליא על אליהו הנביא ז"ל מה ראה על ככה ומה הגיע אליו עד ששולח את רבי יהושע בן לוי אל קרתא דרומי רבתא שישאל את פי משיח אימתי יבא לגאול את ישראל, והאיך זה עלה על דעתו של אליהו הנביא ז"ל? איש ציר נאמן? לשלחו על הנם לקרתא דרומי רבתא שישאל למשיח אימתי קאתי מר, והלא אליהו ידע כי שתומים וחתומים הדברים עד עת קץ ומשיח לא יגלה לרבי יהושע בן לוי אימתי קץ הימיו, וזהו ביאה וזהו שיבה, מה ביאה והוא לא ידע אימתי קץ הפלאות אף שיבה והוא לא ידע, ואם כן הליכה זו של רבי יהושע בן לוי לקרתא דרומי על מגן למה.

עוד יש להתבונן על אומרו 'שנים ראיתי וקול שלשה שמעתי', ולפי פירושו רש"י ז"ל 'קול שלשה' היינו קול השכינה הורה בהדיהו, ויש לשאול מה ענינו של רבי יהושע בן לוי שעמד והודיע לכל באי עולם ששמע קול השכינה הק', והרי זה דבר ודאי וברור שרבי יהושע בן לוי דענותו סגיא הרה¹⁷ לא בא להחזיק טיבותא לנפשיה, ואם כן על מה ולמה איטרה רבי יהושע בן לוי להודיע לנו ששמע קול השכינה הק', ולמאי נפקא מינה.

ונבא אל הביאור בס"ד בהקדים ההוא עובדא דרבי יהושע בן לוי דפרק המדרה¹⁸ כשהגיע זמנו לעלות לגן עדן העליון, וז"ת: כי הוה שכיב וכשהגיע זמנו של רבי יהושע בן לוי ליפטר מן העולם, אמרו ליה למלאך המות זיל עביד ליה רעותיה ואמרו ליה למלאך המות כך אכלו וכל מה שיעקש ממך עשה לו בערס שפחה נוטל חת נפשו, אזל איתחזי ליה והלך אליו ואמר לו הגיע זמנך ליפטר מן העולם, אמר ליה אחרי לי דובתאי [הולכני

¹⁵ סנהדרין דף 3"ט ע"א.

¹⁶ קה"ר פ"י י"ג – ד"ה בקס קהלת לעמוד על הקץ מתי, – ובילקוט יסע"ו רמז תק"ז, ובמדקש שוח"ט מו' טו.

¹⁷ ילקוט יסע"ו רמז תע"ח, – והיינו דלמר רבי יהושע בן לוי 'ענוה גדולה מכולן' – ע"ז דף כ' ע"ג, – וכן בפרק המקנא – סוטה דף ה' ע"ג – אמר רבי יהושע בן לוי בלא ודאה כמה גדולים נמוכי רוח לפני הקב"ה וכו', – וכבר אמרו ז"ל: 'נאים הדברים למי שאמרם'.

¹⁸ כתובות דף ע"ז ע"ב.

לגן עדן והכלמי מקומי המוכן לי בגן], אמר ליה לחיי [כן אעשה], אמר ליה הב לי סבינך דלמא מבעתת לי באורחא [ואמר ליה תן לי חרובך שלא תהיילמי בו בדרך], יהבה ניהלליה [נתן לו את חרבו].—

—בי מוטא להתם דלייה וקא מחויה ליה [ד'רבותיה] וכשהגיעו ליד חומת הגן עדן הרימו מלאך המות מעל חומת הגן והכראה את מקומו המוכן לו בגן], [אמר ליה דליין טפי פורתא, דלייה], שוור נפל להורא גיסא [קפץ רכי יהושע בן לוי ונפל כלל השני של החומה בתוך הגן], נקטייה בקרנא דגלימיה [ואחז מלאך המות בזנפו מעילו ובקס להולילו ממסו], אמר ליה בשבועתא דלא אתינא [ואמר ליה שבועה שאיני יולא מגן עדן], [אמר מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע ראה מה עשה בן לוי בזרוע נטל חלקו בגן עדן], אמר קב"ה אי איתשיל אשבועתא ניהדר אי לא לא ניהדר [ואמר הקב"ה אם נזקק מעולם לישראל על שבועתו להחיה, אף עתה ישאל על שבועתו ויאל מגן עדן, ואי לא לא יאל, דקרו ואמר מיימוי לא נשאל על שבועתו, וכיון שכן נשאל קם בגן עדן].—

—אמר ליה הב לי סבינאי [וכיון שראה מלאך המות שאינו יכול להולילו מגן עדן, אמר לו תן לי את חרבו], לא חרה קא היב ליה, נפקא בת קלא ואמרה ליה הב ניהלליה דמיתבעא דברייתא, מכריז אליהו קמיה 'פנו מקום לבר ליואי' 'פנו מקום לבר ליואי', אזל אשכחיה לרבי שמעון בן יוחאי דהוה יתיב על תלת עשר תבטקי פיזא, אמר ליה את הוא בר ליואי, אמר ליה הן, נראתה קשת בימין, אמר ליה הן, [אמר ליה] אם בן אי אתה בר ליואי, ולא היא דלא הווי מירי [לא נראה הקשת מימין] אלא סבר לא אחזיק טיבותא לנפשי, ע"כ.

ומה שיש להתעורר במאמר הנפלא הנ"ל הוא האידך זה נשבע רבי יהושע בן לוי שאינו יוצא מגן עדן, וכי בידו הוא אם לישאר בגן או לא, והרי זה כמי שנשבע על דבר שאין בידו לקיים שמלקין אותו משום שבועת שווא, וכן יש להתעורר על רשב"י בשואלו לרבי יהושע בן לוי 'את הוא בר ליואי', והלא אליהו הנביא זל"ט הולך ומכריז 'פנו מקום לבר ליואי', וכי חשוד אליהו 'אישי האמת' בעיני רשב"י שח"ו יוציא מפיו דבור שאינו אמת לאמתו, ואם בן שאילתו זה ששואל רשב"י לרבי יהושע בן לוי 'את הוא בר ליואי' אינו יודע מה היא, וכן יש להתעורר על שאילתו השניה של רשב"י 'נראתה קשת בימין', ויש לשאול על מה ולמה שואל רשב"י לרבי יהושע בן לוי אם נראתה הקשת בימין והרי מאי דהוה הוה ולמאי נפקא מינה, ואגב אורחא יבואר בס"ד למה זה נתעורר רשב"י לשאול את רבי יהושע בן לוי על שם אביו ועל מראה הקשת בענן יותר מכל שאר הצדיקים שוכני גן עדן שלא היה בהן אפילו אחד ששאל לו שאילת כל דהו.

ונ"ל בס"ד עפ"י ההצעה— בדרך אפשר— דאלו תרי עובדות דפרק המדיר דפרק חלק 'שנים שהן אחת' ודא ודא הוא, ועובדא זו דפרק המדיר שרבי יהושע בן לוי קפץ חי לגן עדן אינה אלא המשך לעובדא זו דאשכחיה רבי יהושע בן לוי לאלוהו אפתחא דמערתא דרשב"י—

—והוא כי הנה אחר שמלאך המות בא אל רבי יהושע בן לוי ואמר לו שהגיע עת פקודתו ובא בשליחותו של מקום ליטול את נפשו, אמר לו רבי יהושע בן לוי איני מוכן עתה למסור נפשי בידך, אלא תבא אתי מוקדם למקום הגן ותראה לי מקומו המוכן לי בגן עדן היכן הוא, ושם סמוך לגן תוכל לקחת את נפשי, —וכל עצמו לא אמר למלאך המות שיראנו מקומו בגן אלא כדי להערים עליו שמשם יוכל לקפוץ לגן עדן חי ללא צער מיתה—

—וכיון שבקש ליכנס חי לגן ליה בא לו רבי יהושע בן לוי מירונה אל אליהו הנביא זל"ט—העומד בפתחא דמערתא דרשב"י— לשאול את פיו אם הוא 'בן עולם הבא' ויכול הוא ליכנס חי לגן עדן, והוה כונת שאילתו 'אתינא לעלמא דאתי', ושאילתו הוא אם יקפוץ חי לגן עדן בלי נטילת רשות אם ישאירו אותו בגן או יוציאוהו משם וימסרו אותו בחזרה לידי מלאך המות, וענה לו אליהו אם ירצה

האדון הזה, וחינו כאומר לו שהוא אינו יכול לומר לו בזה דבר, אלא ישאל לשכינה הק' שגם נמצאת עמם שם, ואכן שאל רבי יהושע בן לוי לשכינה הק' אם הוא יכול ליכנס חי לגן עדן, ורבי יהושע בן לוי ברוב ענותנותיה אינו אומר בפירושו מה תשובה שמע מקול השכינה, אלא רמיזא קא רמיז 'שנים ראיתי וקול שלשה שמעתי, וחינו כאומר שאכן שמע מהשכינה הק' שיכול הוא ליכנס חי לגן עדן בלי נטילת רשות ולא יוציארו משם.

עוד שאל רבי יהושע בן לוי את אליהו אימת אתי משיח, ואין כונת שאילתו שיגלה לו אימתי יבא משיח לגאול את ישראל שהרי זה דבר שלא יתכן לשום אדם לדעת אותו לעולם, אלא שאילתו הוא אם הגאולה הוא בעגלא ובזמן קרוב או לזמן רחוק, כי אם הגאולה בא תבא בזמן קרוב יכול הוא לדחות ביני וביני את מלאך המות שיניח לו עתה ויחזור אליו אחר שלשים יום ואולי גם ימים או עשרו¹⁹, וכיון שהגאולה באה אזי לא יצטרך לקפין חי לגן עדן, אמנם אם זמן הגאולה הוא לזמן רחוק אזי אינו יכול לדחותו לזמן רב, ואמר לו אליהו 'זיל שייליה לדידיה—

—ולזה הלך לו אל משיח דיתבי אפיתחא דקרתא דרומי, ואמר ליה למשיח שלום עליך רבי ומורי, ומשיח ענה לו שלום עליך 'בר ליואי', ושאלו בר ליואי 'לאימת אתי מר', הנה רבי יהושע בן לוי לא שואל אותו 'אימת אתי מר', דחינו באיזו יום הוא בא לגאול את ישראל, אלא דייק בלישניה ושאלו 'לאימת אתי מר', וכדתו לאיזו זמן לזמן קרוב או לזמן רחוק, ואמר לו משיח 'חיום', וקסבר בר ליואי דאומרו 'חיום' כונתו היום ממש במוחלט, ולזה נשאר בר ליואי עומד כל היום כולו בפיתחא דקרתא דרומי ומחכה למשיח שיבא לגאול את ישראל כפי שהוא עצמו אמר לו 'חיום'—

—וכיון שראה בר ליואי שהיום חלף הלך לו וכבר נטו צללי ערב ועדיין בן דוד לא בא התחיל תוחה ומשתומם, ובל הלילה היה עומד ומרעיד ומרתת בכל איבריו מרוע זה בושש משיח לבוא, וכי שקרוי קא שקר בי דאמר לי חיום אתינא ולא אתא, הבוקר אור ובר ליואי חזר לו מירונה אל משלחו אליהו זל"ט— העומד בפיתחא דמערתא דרשב"י— לשאול אותו מרוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום והרי אמש אמר לי 'חיום אתינא', שאל אותו אליהו חזיתיה, אמר ליה אין ויהב לי שלמא ואמר לי 'שלום עליך בר ליואי', ואמר לי חיום אתינא ולא אתא, אמר ליה אליהו ההוא דאמר לך 'שלום עליך בר ליואי' אבטחך לך ולאבוד לעלמא דאתי ואתה בן עולם הבא ויכול אתה ליכנס חי לגן עדן²⁰, וההוא דאמר לך 'חיום' הכי אמר לך 'חיום' אם בקילו תשמעו, ור"ל הגאולה יכולה לבוא היום, ויכולה להיות גם לזמן רחוק, זכו 'אחישנה', לא זכו 'בעתה'²¹—

—וכיון שכן הלך בר ליואי עם מלאך המות מפתח מערת רשב"י שעמד שם עם אליהו אל מקום הגן שיראה לו מקומו המוכן לו בגן²², ובאשר הרימו מלאך המות מעל חומת הגן והראוהו מקומו בגן קפין

¹⁹ וכמו שמצינו להלן בגמ' ברבי חנינא בר פפא שדחה למלאך המות עד לאחר שלשים יום – כחצות סס.

²⁰ רש"י ז"ל פירש: 'לדעתך כך ולדעתך לנגלמח לחתי', דלוי לאו לדיקויס גמורין חתם לא הוה יהיב כך שלמא ולא הוה מדכר שמהי לדבדן, ויעו' מ"ש רבינו מנחם ב"ר סוכה – דף מ"ה ע"ב – ח"כ: 'הא דעילוי בכר', היינו הדיקויס העולין בגן עדן צבניהו, כלומר שיהיה הוא דייק ובנו לדיק כמותו כגון רבי שמעון ובנו רבי אלעזר זכו שלמח מועטין על בדור זה, ויש מי שאומר הדיקויס הנכססם בישיבה של מעלה בלא בר, כלומר אינו מהעבדין בחוץ עד שימליכו בשכינה המלכתיס הממונים ליתן קשות להנכסם, לפי שהן חשודין הרבה לפני השכינה ואין מי יעבד עליהן אלא מיד הן נכססין בלא נטילת קשות וכו', ע"כ. – והוא שאמר לו אליהו לרבי יהושע בן לוי כיון דמשיח יהיב לך שלמא וארבע שמה לדבדן הכי חתה ואבדיך לדיקויס גמורין, וכיון שכן יכול חתה ליכנס חי לגן עדן בלי נטילת קשות כמו רשב"י דעיל בלא נטילת קשות.

²¹ והיינו דאמר רבי אלכסנדרו – סנהדרין סס – רבי יהושע בן לוי רמי כתיב בעתה וכתיב אחישנה, זכו אחישנה, לא זכו בעתה.

²² וקרוב הדבר לומר דפתחא דמערתא דרשב"י לא הוה פתחא לגן עדן, – ואפשר דמהאי טעמא השמיטו בש"ס שלפנינו – בצדק חלק – האי עובדא ראשונה דרבי יהושע בן לוי אשכחיה לאלכסו דהוה קאי לפתחא דגן עדן וכו', והוא משום דכשרי דעובדא חד הוה וכוה פתחא

לתוך הגן ונשבע שאינו יוצא משם, – והשתא אתי שפיר הא דקפין בר ליואי ונשבע שאינו יוצא מוגן עדין, שהרי כבר ידע בבירור שאם יכנס חי לגן עדין לא יוציא וזהו משם.

ובס"ד נ"ל עוד טעם על ביאת רבי יהושע בן לוי מירונה למערת רשב"י טרם כניסתו לגן עדין והוא כדי לבקש מרשב"י שיכניס אותו בהיכלו בגן עדין, וכפי שעניינו ראות בגמ' הנ"ל שרבי יהושע בן לוי היה מתהלך בגן עד שהגיע אל היכל רשב"י²³–

–וכיוון שרבי יהושע בן לוי הגיע בגן עד היכל רשב"י ובקש ליכנס בהיכלו לזה שאל אותו רשב"י את הוא בר ליואי, הנה רשב"י לא שאל אותו אם הוא בן לוי שהרי רשב"י שומע את אליהו ז"ל²⁴ הולך לפניו ומבריו 'פנו מקום לבר ליואי' והלא אליהו איש האמת לא חשוד בעיני רשב"י ח"ו שיוציא מפיו דבור שאינו אמת לאמתו²⁴, אלא שראו 'את הוא בר ליואי', וכונתו בשאילתו אם אתה אבן אותו 'בר ליואי' זה שמשיח אמר לך 'שלום עליך בר ליואי' ואבטחך לך ולאבודך לעלמא דאתי, ואתה הוא זה שבאת לפיתחא דמערתא ובקשת ממני ליכנס בהיכלי בגן, או אולי הנך 'בר ליואי' אחר, ואמר לו רבי יהושע בן לוי 'הך', שאכן הוא הוא בר ליואי זה שבקש ליכנס בהיכלו, ולזה שאל לו רשב"י את הוא 'נראתה קשת בימורך', כי אם נראה הקשת בימיו איך הוא אותו 'בר ליואי' ולא יוכל ליכנס בהיכלו, ואחר שרבי יהושע בן לוי ענה לו 'הך' שהקשת נראה בימיו, אמר ליה רשב"י אם בן אי אתה 'בר ליואי', ר"ל אינך אותו 'בר ליואי' שבקש ממני להכניסו בהיכלי אלא הנך 'בר ליואי' אחר, שהרי אותו 'בר ליואי' לא נראתה הקשת בימיו–

–והנה התלמוד אינו מסיים מה נהיה בסופו אחר שרשב"י אמר לו 'אי אתה בר ליואי' אם רשב"י הכניסו לבר ליואי בהיכלו בגן עדין–

–ונ"ל בס"ד דודאי הוא שאליהו הנביא ז"ל שהולך ומבריו קמיה 'פנו מקום לבר ליואי' אמר ליה לרשב"י שאכן לא נראה הקשת בימיו, אלא מחמת גודל ענותנותיה כדי שלא להחזיק טיבותא לנפשיה אמר בן שנראה הקשת בימיו²⁵, ויכול הוא להכניס את 'בר ליואי' בהיכלו בגן עדין.

כל זה כתבתי בדרך אפשר לכבוד בר יוחאי ובר ליואי זכותם תגן עלינו ועל כל ישראל, ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעד, וה' יאיר עינינו בתורתו, אמן.

– ונסיים מאמרנו זה במאמריו של רבי יהושע בן לוי ברבות²⁶ וז"ת: רבי אחא בשם רבי יהושע בן לוי אמר 'אני ה' בעתה אחישנה', לא זכותם בעתה, זכותם אחישנה, בן יהי רצון במהרה בימינו אמן, ע"ב.

דגן עדין זהו פתחא למערתא דרשב"י, – ואם ירצה בעל דין לטעון והרי כבר אמרו ז"ל כש"ם עירובין 77 י"ט ע"א– לגן עדין אם פתחו בארץ ישראל בית שאן פתחו, ובוזר אמר למערת המכפלה הוא פתחא דגן עדין –זכר פר' לך 77 פ"א ע"א–, יא ליישב.

²³ ולפיו ז"ל דזהו אומרנו 'וקול קלשה שמעתי', היינו קולו של אליהו שאמר 'אם ירצה האדון הזה', ושל רשב"י שאמר לו שיכניס אותו במחלתו, וקול השכינה הק', ומפני ענותנותיה לא הזכיר בפירושו מה שמע מקול השכינה אלא רמז במימיו.

²⁴ יעוי' מדקש שומר טוב –מוז' ל"ו– וז"ת: מעשה ברבי יהושע בן לוי שהיה אליהו ז"ל עוסק עמו בדבדי תורה והו עוסקין במזות רבי

שמעון בן יוחאי, ונתקחה רבי יהושע בן לוי בהלכה, אמר לו אליהו מבקש אתה לשאול אותה לרבי שמעון בן יוחאי בא ולני מעמיד אותו לך, מיד הלכו להם וקרא אליהו לרבי שמעון בן יוחאי וענה אותו מיד, אמר לו, בן לוי בא לשאול לך בהלכה, ולא היה חפץ, אמר לו אליהו כדאי הוא בן לוי לראותך כשר הוא, וכו'.

²⁶ ש"ר פר' ח', פיס' י"ג, מאמר זה של רבי יהושע בן לוי הוא סיוס מדקש סיר השירים.

חבי כמעט רגע עך יעבר זעם

לך עמי בא בחדרך וסגר דלתך בעדך, חבי כ־עט רגע עד יעבר זעם—ישעי' כו
תרגום יונתן—איזיל עמי עבדך כך עובדיו טבין דיגנון עךך בעדן עקא, אויטמר קויערי זמן עד דיעעי לוט

—זוהר פרישת ויקהל דף קצ"ה ע"ב – קצ"ז ע"א—

רבי אלעזר ורבי יוסי הוו יתבי ליליא חד וקא מתעסקי באורייתא עד לא אתפליג
ליליא, אדחבי קרא גברא, בריכו ברכתא, (אמר ליה רבי אלעזר השתא הוא זמנא דקב"ה עאל
בגנתא דעדן לאשתעשעא עם בדיקויא, אמר ליה רבי יוסי אמאי משתעשע קב"ה), בכח רבי אלעזר
ואמר תא חזי עד השתא קב"ה אזדעזע תלת מאה ותשעין קויעין ובמש בהו ובכח על
חרבן בי מקדשא ואורידי תרין דמעין לגו ימא רבא ואדכר לבנוהי מגו בכיה וגו'—

—אדחבי דאתעסקי באורייתא נהר יממא, קמו ואתו לקמיה דרבי שמעון, כיון דחמא
לוך, אמר רבי שמעון, אלעזר ברי אנת וחרברייא אסתימו גרמייכו אלין תלת יומין דלא
תפקון לבר, בגין דמלאך המות אשתכח במתא ואית ליה רשו לחבלא, וכיון דאתייהוב
ליה רשו לחבלא ויכל לחבלא לכל מאן דאתחזי קמיה, ותו דבר נש דאתחזי קמיה סליק
ואסטי עליה ואדכר חובוי ובעי דינא מקמי קב"ה, ולא אתעדי מתמן עד דאתדן ההוא בר
נש ואתייהוב ליה רשו וקטיל ליה וגו'—

—פתח רבי שמעון ואמר, זי'אמר הוי"ה אל נח בא אתה וכל ביתך אל השבחה, האי
קרא אוקימנא, אבל תא חזי וכי לא יכיל קב"ה לנטרא ליה לנח באתר חד בעלמא דיהא
מבול בכל עלמא ולא יהא ביהחוא אתר, כמח דכתיב בגדעין ויהי חורב אל הגוזל לברדה,
או לנטרא ליה בארעא דישראל דכתיב בה' לא גשמה ביום זעם' דלא נחתו עליה מוי טופנא—
—אלא כיון דמחבלא נחת לעלמא מאן דלא סגור גרמיה ואשתכח קמיה באתגלייא
אתחייב בנפשיה דאיהו קטיל גרמיה, מנא לך מלוט דכתיב 'המלט על נפשך אל תביט
אחריך', מאי טעמא 'אל תביט אחריך', בגין דמחבלא אויל בתר כתפוי ואי אהדר רישיה
ואסתכל ביה אנפין באנפין ויכל לנזקא ליה, ועל דא בתיב 'זיסגור הוי"ה בעדו, דלא יתחזי
קמי מחבלא ולא ישלוט עליה מלאך המות, ועד דהוו טמירין מיתו תליסר גוברין במתא—
—אמר רבי שמעון בריך רחמנא דלא אסתכל בדיוקניכו מלאך המות',²⁷ ע"ב.

²⁷ תרגום הזוהר בלשון הקודש – רבי אלעזר ורבי יוסי היו יושבים לילה אחד ועוסקים בתורה לפני שחלק הלילה – ר"ל
עד לפני שהגיע חלו הלילה – אדחבי קרא התרגומו, ברכו ברכת 'אשר נתן לשכני ביתה וכו', בכח רבי אלעזר ואמר עד עתה
קב"ה אזדעזע שלש מאות ותשעים קויעים והכח בהם ובכח על חורבן בית המקדש והוריד שמי דמעות לתוך ים הגדול והזכיר
את בניו מתוך בכיה וגו'—

—אדחבי שעסקו בתורה האיר היום, קמו וצאו לפני רבי שמעון, כיון שרצה אותם, אמר רבי שמעון אלעזר בני אתה והחברים
הסחורו עלמכם חלו שלשת ימים שלא תאלו לחורן, מפני שמלאך המות נמלא בעיר ויש לו רשות לחבל, וכיון שניתן לו רשות
לחבל יכול להמית לכל מי שמתרחא לפניו, וכו' כי ארס המתרחא לפניו עולה ומסטיין עליו ומזכיר עונותיו ומצקש דין מלפני
קב"ה, ואינו זו משם עד שאותו האדם נידון, וניתן לו רשות והורג אותו וגו'—

—פתח רבי שמעון ואמר, ויאמר ה' אל נח בא אתה וכל ביתך אל השבחה, האי קרא אוקימנא, אבל צא וראה וכי לא יכל קב"ה
לשמור את נח במקום אחד בעולם, שהיה מבול בכל העולם וצאותו המקום לא יהיה המצול, או לשמור אותו בצדק ישראל
כמ"ש בה' לא גשמה ביום זעם' היינו שלא ירד עליו מוי המבול—

—אלא, כיון שהמחבל ירד לעולם, מי שלא סוגר את עצמו ומתרחא לפניו בגלוי מתחייב בנפשו, כי הוא הרג את עצמו, מנא
לן מלוט דכתיב 'המלט על נפשך אל תביט אחריך', מאי טעמא 'אל תביט אחריך', משום שהמחבל הולך אחרי כתפוי, ואם
מתחזר ראשו ומסתכל בו פנים בפנים יכול להזיקו, ולזה כתיב 'זיסגור ה' בעדו' שלא יתראה לפני המשחית ולא ישלוט עליו
מלאך המות, ועבוד שרבי אלעזר והחברים היו נסתרים בבית שלשת ימים מתו שלשה עשר אנשים בעיר באלו שלשת הימים—

–ז"ל ספר שבלי הלקט²⁸–

נהגו לומר [בשבת] קודם המנחה פסוקים של נחמה 'אם תשיב משבת רגלך' וכו' וכו',
הנני שולח מלאכי/ וכו', בסדר הכתוב בסדורים, והטעם פי' אחי ר' בנימין נר"ו לפי מה
שדרשו רבותינו ז"ל²⁹ אלמלי שומרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מויד נגאלין שנאמר
'כה אמר ה' לסרסים אשר ישמרו את שבתותי' וגו', וכתוב בתריה 'זהביותים אל הר
קדשי', ומצינו באגדה שתחילת הגאולה תהיה בשבת בשעת תפלת המנחה על כן נהגו
לומר אלו הפסוקים של נחמה וכו'–

–ובשם רבי נתן ב"ר מכיר זצ"ל מצאתי למה אומרים במנחת שבת
'ואני תפלתי, בשביל שצרה אחרונה שלא נחיתה מעולם כמותה תהיה
בעקבי הקץ ט' חדשים שנאמר 'לכן יתנם עד עת יולדה ילדה', וחיום
האחרון תכבד הצרה מכל שלפניה ויום שבת יהיה, וכל היום תהיה הצרה
עד עת המנחה ואז יהיו ישראל נענין במנחה, ומיד יבא משיח וישיענו
הח"י 'בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך', והיינו דכתיב 'בשורה
ונחת תושעון, כלומר ביום נחת תושעון שבו תגאלו, ותפלת המנחה
קורא עת רצון, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנאמר ויהי
בעלות המנחה וגו'³⁰–

–ומנהג לומר {ואני תפלתי} שלש פעמים, אחת אומר החזן ביחודי, ואחר כך אומר
אותו הצבור, ואחר כך אומר אותו החזן והצבור יחד, וכתב ר' בנימין אחי נר"ו הטעם,
תחלה אומר אותו החזן ביחודי, כנגד יצחק שתקן תפלת המנחה והיה יחודי באותו שעה,
ואחר כך אומר אותו הצבור לבד, כנגד אליהו שנענה בתפלת המנחה וקרבו צבור הקריב
באותה שעה, ואחר כך אומרים אותו החזן והצבור יחד, רמז לישועה אחרונה שתהא
שלמה לכל, וכו', ע"כ לשון ספר שבלי הלקט.

הוי בי גדול היום ההוא אין פ' הו, עת צרה היא לינקב וי' מנה יושע – ירמיו' ל'
פי' רש"י – 'היום ההוא', יום הריגת בלשאלר ומפלת צבל, פירוש אחר יום מפלת גוג

מנהג מעות הטים

כתב מהרה"ל ז"ל³¹ וז"ל: בשמתחילין השלשים יום דרך בני אדם לכבד החרדים
ולהדיח הכלים, ובראש כל דבר לקנות 'חיים' לעניים, ע"כ, וכן כתב הרמ"א ז"ל בריש

–אמר רבי שמעון בריך רחמנא שמלאך המות לא הסתכל בפניכם, ע"כ.

²⁸ ס' שבלי הלקט ענין שבת –דין תפלת מנחה של שבת סי' קכו.

²⁹ שבת דף ק"ח ע"ב.

³⁰ יעו"י מ"ג במדרש שחר טוב – מו' – יח" – וז"ל: כתוב אחד אומר 'מגדול' – ומגדול ישועות מלכו – וכתוב אחד אומר
'מגדיל', רבי יודן אומר לפי שאין הגאולה באה על אומה זו בבת אחת אלא קימעה קימעה, ומי 'מגדול', לפי שהיא מתגדלת
והולכת לפני ישראל, עכשיו הם שריוס בצרות גדולות, ובשחצוה הגאולה בבת אחת אינם יכולים לסבול ישועה גדולה, לפיכך
היא באה קימעה קימעה ומתגדלת והולכת לפניו, לפיכך משולה הגאולה לשחר שנאמר 'אז יבקע שחר אורד', ולמה נמשלה
לשחר, שאין כך אפלה גדולה יותר מאותה שעה הסמוכה לשחר, ואם יעלה גבלל חמה באותה שעה שהכריות יאנו היו כל
הכריות נלכדו, אלא עמוד השחר עולה ומאיר לעולם תחילה ואחר כך גבלל חמה עולה ומאיר ואין הכריות נלכדו שנאמר
'ואורח כרקים כחור נגה'.

³¹ ריש מנהגי חדש ניסן.

ה'ל' פסח³² וז"ל: 'ומנחה לקנות 'הימים' לחלקן לעניים לצורך הפסח³³, ומקורו באור זרוע³⁴ וז"ל: מנחה הקהילות להשיג מס על הקהל לצורך 'הימים' ליתן בפסח לעניים כדאמרינן פ"ק דבבא בתרא בירושלמי³⁵ לחיטי דפסחא י"ב חודש בין לישא בין ליתן, פ"ו אם שהה בעיר י"ב חודש והוא עשיר צריך ליתן, ואם הוא עני נותנים לו, וכן כתב רבנו ירמיהו ז"ל³⁶ וז"ל: ירושלמי, לחיטי דפסחא שנים עשר חדש בין לישא בין ליתן, כלומר בין לעשיר לפרוע, בין לעני ליקח ממנו, ומכאן נראה שיכולין אנו לכרף לבני העיר שנשתחו י"ב חדש ליתן 'הימים' לפסח לעניים.

והגרא ז"ל הראה רמז לזה מפסוק שבעת ימים תאכל מצות וגו' מצות ואכל את שבעת הימים וגו'³⁷, וז"ת: יש להבין מדוע נכפלו האזהרות ונשנה זה פעמיים, ותו למה בראשון כתיב תאכל וכו', ובשני יאכל וכו', וז"ל לרמז בזה המנחה המובא ברמ"א לקנות הימים לחלקן לעניים לצורך פסח, והנה בראשונה צוה לכל אחד מישראל על אכילת מצה בפסח, וז"ש 'שבעת ימים תאכל מצות', ר"ל אתה בעצמך, ומלבד חיובך לעצמך מוזהר אתה להשתדל ולראות שגם 'מצות יאכל את שבעת הימים', ור"ל יאכל על ידי אחרים והן העניים והאביונים³⁸, והוסף הוא ז"ל דלזה ברישא דקרא שמדבר על החיוב שעל כל יחיד לאכול מצה כתיב מצות חסר ו', להורות דלעצמו יכול הוא לצמצם ולאכול מעט מצה³⁹, אמנם בספיא דקרא שמוזהר ליתן מצה גם לאחרים כתיב מצות מלא ו', להורות דלאחרים אינו רשאי לצמצם אלא יתן מצות בריוח שיספיק להם לכל שבעת ימי הפסח.

והנה בפסח בית דוד⁴⁰ הקשה על דברי הרמ"א ז"ל למה כתב 'מנחה' ליקח חיטין, והלא מדינא דגמרת ירושלמי הוא, ויותר קשה על הטור ושאר פוסקים ז"ל שלא הזכירו דין זה כלל, וכתב וז"ל: ונראה דסבירא להו ז"ל דתלמודא דידן לא סבירא ליה האי דירושלמי, משום דאמרינן בפרק השותפין⁴¹ ל' יום לתמחוי, ג' חדשים לקופה, ט' לכסות ו' לקבורה⁴², י"ב לפסי העיר, ואם איתא דגם לחטי פסחא צריכין ליתן בשדר בעיר י"ב חדש הוה ליה למימר לפסי העיר ולחטי דפסחא, אלא ודאי אין לחטי דפסחא כלום, אלא הרי הוא כשאר ימות השנה דל' יום לתמחוי וגו' חדשים לקופה וכו', ומטעם זה כתב גם כן מור"ם ז"ל

³² ס' תכ"ט סעי' א'.

³³ הוא מנהג קדום מזמן הגמרא – משנה ברורה סס סעי' א' ס"ק ג.

³⁴ ח"ב ס' רנ"ה.

³⁵ ב"ב פ"א ה"ד.

³⁶ ס' מישרים נתיב שלשים ושנים חלק שני.

³⁷ מובא בס' דברי אליהו.

³⁸ והא דהוסיף הכתוב וכתב כאן חבת 'את' וכדכתיב מצות יאכל 'את' שבעת הימים, וכל 'את' אינו אלא לרבות, ומאי מרבה, י"ל בס"ד דחבת 'את' בל רבות שיספיק להם מצות לכל שבעת הימים, והיינו כי אף דאיפסקא הלכה שאין חיוב לאכול מצה כל שבעת הימים ורק בזילה הראשונה חייבים לאכול מצה, מכל מקום כשנתן לעניים יראה ליתן להם מצה שיספיק להם די והותר לכל שבעת הימים של פסח על אף שהוא עצמו אינו אוכל מצה כל שבעת הימים.

³⁹ יעו"ז וזהר תנ"ה – דף קפ"ב ע"ב בסופו ד"ה את חג המצות תשמור וגו' – מ"ט בזה.

⁴⁰ ס' בית דוד לה"ר יוסף דוד ז"ל אב"ד סאלוניקי, ס' קל"ו.

⁴¹ ב"ב דף ח' ע"א.

⁴² ט"ם, וז"ל: ו' לכסות ט' לקבורה.

מנחה, דמן הדין אינם חייבים כלום.

ולי אני הצעיר נ"ל בס"ד להביא סמך מתלמוד בבלי למנהג קדום זה שהביאו האור זרוע והמהר"ל ז"ל, והוא בריש פרק הכל שוחטין⁴³ וז"ת: רבי פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויין פגע ביה בגניאי נהרא, אמר ליה, גינאי, חלוק לי מימדך ואעבור בך, אמר ליה אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני, אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה, אני ודאי עושה, אמר ליה אם אי אתה חלוק גזרני עליך שלא יעברו בך מיים לעולם, חלק ליה, הוה ההוא גברא בהדיה דהוה דארי היטי לפיסחא, אמר ליה חלוק ליה נמו להאי דבמצוה עסיק, חלק ליה וכו'.

ורש"י ז"ל פירש וז"ל: דבמצוה עסיק, דכתיב ושמתם את המצות, דמתחלת טחינה והרקדה בעיא שימור לשם מצה, ומה שיש להתעורר על פירוש רש"י ז"ל שהרי בתלמוד אמרו דההוא גברא הוה דארי 'חיטי', ומשמע חטים שלמות לא טחונות, ומעתה רש"י ז"ל דסבירא ליה דמצוות שימור לשם מצה אינה אלא מתחלת טחינה והרקדה, אם כן מאי מצוה אית ביה בההוא דדארי היטי לפיסחא, והלא רש"י ז"ל לשיטתו בהיטי לא בעיא כלל שימור לשם מצה⁴⁴.

ולולא דברי רש"י ז"ל היה נ"ל בפשיטות, דההוא גברא דהוה דארי היטי לפיסחא, לא נשאן לצורך עצמו לטחון ולאפותן, אלא הוה דארי 'חיטי' לחלקן לעניים לצורך הפסח, וזה ודאי במצוה קא עסיק⁴⁵, ומכאן נ"ל דיש סמך גדול בתלמוד שלנו למנהג זה שהביאו האור זרוע המהר"ל והרמב"א ז"ל ליקח 'חיטין' ולחלקן לעניים לצורך הפסח.

אמנם עדיין חל עלינו חובת הביאור על מה זה תקנו הו"ל תקנה זו 'לחלק חטים לעניים קודם הפסח ומה טעם יש בה'⁴⁶, שהרי זה דבר ודאי וברור שאין הטעם כדי שיהא לעניים

⁴³ חולין דף ז' ע"א.

⁴⁴ ואם תמלי לומר דזה נקרא 'במזוה קא עסיק' כיון שהוכך בדרך מזוה שגושא חטים לכורך אפיית מזוה לפסח, אם כן מאי 'שימור לשם מזוה' איכא בההוא דלדארי היטי לפיסחא, ובכלל למה הביא כאן רש"י ז"ל כלל פסוק 'ושמתם את המזוה' והלא לשיטת רש"י ז"ל היטי לא בעיא כלל שימור לשם מזוה אלא מטחינה ואיך, והוה ליה לרש"י ז"ל לפרש 'במזוה קא עסיק' היינו שהוכך בדרך מזוה לטחון את החטים לצורך הפסח, – ולעת עתה לא מנחתי למי מהמפרשים ז"ל שעמד על פי רש"י ז"ל, – ודווקא למה בדעת רש"י ז"ל דכיון שהוה לטחון את החטים הרי זה כאלו כבר נטחנו והי זה נקרא 'עסיק במזוה שימור לשם מזוה' – וכענין כל העומד לטחון כטחון דמי, – ואולי י"ל לשיטת רש"י ז"ל דהא דנקט התלמוד 'חיטין' לחו דווקא חטים שלמות וקאזיל לטחון לצורך הפסח, אלא 'חטים' היינו שכבר טחנו ועשאון קמה – וקאזיל לחלקן לעניים לצורך הפסח – ולזה שפיר בעיא שימור לשם מזוה, וכו'.

⁴⁵ יעו"י מ"ג בס' תניא פרק ל"ז וז"ל: ובכל תלמוד ירושלמי היא (לדקה) נקראת בשם מזוה סחם, כי כך היה הרגל הלשון לקרוא לדקה בשם מזוה סחם, מפני שהיא עיקר המזוה מעשיות ועולה על כולנה וכו', ויעו"י ב"ב דף ט' ע"א: ואמר רב אשי שהוה לדקה כנגד כל המזוה שנאמר והעמדנו עלינו מזוה וגו', ויודע העובדא – הובא בס' עמק המלך שער ט"ז פרק מ"ה – שפעם אחד באשר בא רבי שמואל אחויה ז"ל ומחבר 'מרדך שמואל' על פרחי אבות' אל רבו רבנו הארי ז"ל – כדרכו בכל יום – קם לפניו רבנו הארי ז"ל מזוה קומתו ואמר לו 'ברוך הבא' ולקחו ביזו והשיבו לימינו וכדו מאלה, וכאשר שאלכו מהרצ"ו ז"ל מה יום מיומים רש"י ז"ל הארי ז"ל: לא מפניו קמתו, אלא קמתו ואמרתי 'ברוך הבא' לרבי פנחס בן יאיר שהתורה אליו על אשר עשה היום מזוה גדולה בגמילותו סודים.

⁴⁶ יעו"י חכמת שלמה על שו"ע או"ח ריש סי' תכ"ט מ"ג בזה.

מצות כל אחד כפי צרכו לימו הפסח, שהרי כל עני ועני אפילו עדיין לא דר בעיר י"ב חודש ואפילו אינו דר כלל בעיר אלא עובר ארחות ימים מעיר לעיר כאורה נטה ללון היום באן ומחר בעיר אחרת, הייבים בני העיר ליתן לו כל ימות השנה מזון ב' פעודות לכל יום בימות החול⁴⁷, וליום השבת מזון ג' פעודות, ולפסח מצה ויין וכל שאר צרכי הפסח וכמ"ש ז"ל במשנה 'ולא יפחתו לו מארבעה כוסות של יין', וגם למה זה תקנו חז"ל שיתנו להם 'הטים' דייקא ולא מעות או קמה דמקרבא הנייתה טפי⁴⁸, והלא טוב טוב היה שיתנו להם מעות וכל אחד ואחד יקנה לעצמו הטים או קמה למצות או שאר צרכי החג כמו שלכו הפיך, ומה ענין ליתן להם דייקא 'הטים', ותו שהרי בפסח יש הוצאה גדולה ואין ביד העניים לקנות די ספוקם, והטים הרי הן דבר מועט והוצאה מועטת כלפי שאר צרכי הפסח כמו יין בשור ודגים וכו', ומה ראו חז"ל לתקן תקנה כזו דייקא ב'הטים' ולא בשאר צרכי הפסח, ותו שהרי חז"ל תקנו ליתן 'הטים' לעניים דייקא לפסח ולא מצאנו לחז"ל שתקנו תקנה כזו במועדים וברגלים אחרים, ומעתה יש ליתן טוב טעם מה ענין תקנה זו ליתן דייקא 'הטים' לעניים קודם הפסח.

וג"ל בס"ד עפ"י מאמרם ז"ל בריש פרק בן סורר ומורה⁴⁹: רבי יהודה אומר אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו הטח היה וכו', והנה החטה קודם החטא היתה פרי עץ מוכן לאכילה בלי טורה ועמל בשאר הפירות, אלא דבסיבת החטא באה הקלה 'בזעת אפך תאכל לחם' וצריך עשרה תיקונים לפת, וכמ"ש ז"ל במדרש⁵⁰ מה היה אותו האילן שאכלו ממנו אדם וחוה, רבי מאיר אומר הטים היה וכו', רבי שמואל ברבי יצחק שאל לפני רבי זעירא אמר לו אפשר הטים היו, א"ל הן, א"ל הרי נאמר עין, א"ל מיתמרות היו כארזי הלבנון, ואכן לעתיד לבא תחזור החטה להיות פרי כבראשונה ועוד תתעלה בעילוי יותר ממה שהיתה קודם החטא, וכמ"ש ז"ל בשלהי כתובות⁵¹ עתידה חטה שתתמר 'ברקל' ועולה בראש הרים וכו'⁵².

והנה ידוע כי הגאולה העתידה ב"ב זמנה היא בליל פסח וכמ"ש ז"ל במדרש⁵³ וז"ת: אמר הקב"ה הסימן הזה יהא בידכם ביום שעשיתי לכם תשועה ובאותו לילה הוא יודעים שאני גואלכם וכו', והנה אמר בזוהר הק'⁵⁴ כגוונא דאיהו עביר לתתא הכי אתער לעילא, וזה נ"ל בס"ד דלזה הטעם תקנו חז"ל ליתן 'הטים' לעניים לצורך הפסח⁵⁵, דבזה שאנו

⁴⁷ וכדתנן במס' פאה – פ"ח מ"ז – אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר צפונדיון מארבע סאין כסלע.

⁴⁸ יעו"י משנה ברורה סי' תכ"ט ס"ק ל'.

⁴⁹ סנהדרין 79 ע' ע"ב.

⁵⁰ ב"ר ט"ו, ח'.

⁵¹ כתובות 79 קו"א ע"ב.

⁵² וכמו ששינוי אין מביאין ביבורים לא מתמרים שבהרים וכו', אמנם לעתיד לבא החטה תתמר כקל ותעלה בראש הרים.

⁵³ שמו"ר פי"ח.

⁵⁴ זוהר בחקוהי 79 קו"ג ע"ב ועוד.

⁵⁵ והטעם שתקנו ליתן 'הטים' רק למי שדר בעיר י"ב חודש, כי אחר י"ב חודש הוא נקרא 'תושב', וכן ישראל נקראו 'תושבים' וכאומרו ית' כי גרים 'תושבים' אתם עמדי, ויש להקשות אם גר אינו תושב ואם תושב אינו גר, אלא ביאור זה הפסוק הוא כך 'אם גרים' ר"ל שתזכרו תמיד שאתם גרים בעולם הזה, אזי תהיו 'תושבים' עמדי להותכם לעתיד לבא דברים בנחמיות, יעו"י פלה"ק חלק שני האותיות יקש אות ג' גיבור.

נותנים הטיב לעניים לצורך הפסח אתער לעילא בליל פסח ליתן 'חטים' לעם 'עני ודל'⁵⁶ הן הן הגלוסקאות שעתידים האילנות להוציא לעתיד לבא,⁵⁷ וכמ"ש ז"ל בתורת כהנים⁵⁸: ומנין שאפילו אילני סרק עתידין להיות עושין פירות, תלמוד לומר 'ועץ השדה יתן פריו', וכן אמרו ז"ל בשלחי פרק שני דיני גזירות⁵⁹ וז"ת: אמר רב היא בר אשי אמר רב עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות שנאמר 'כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם'.

ועל של עתה באתי, הנה עת צרה היא ליעקב וממנה יושע, אמנם לעת עתה ערך ישועות לא נראו בארץ, וירב בבית ישראל תאניה ואניה, וקול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה, ואנו אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים, יראה בעניינו ויפנה ממועון קדשו לרחמנו, כפי הבטחתו אלינו, אשר גם בימי מרדינו לא יעזבנו ולא יטשנו, אמר שומר אתא בוקר וגם לילה, היה זרועם לב'קרים'⁶⁰ אף ישועתנו בעת צרה, חיש המול והחש פדות וישועה, וגאל עמך בקרב ביד הזקה ובזרוע נטויה, ופרווי ה' ישוכון ובאו ציון ברננה, ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ושיגורן ונס יגורן ואנחה.

והי"ר ובזכות תקנת חז"ל ליתן 'חטים' לעניים לצורך הפסח⁶¹, יקיים בקרב יעוד הכתוב 'כי עץ נשא פריו' וגו' 'זבני ציון גילו ושמחו בה' אלקיכם' וגו', וכימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות ובליל פסח דהאי שתא נזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים בהר מרום הרים, אב"ר.

⁵⁶ ולא נקראו ישראל 'זלים' אלא על 'עסקי תבואה' – ב"מ דף נ"ט ע"א.

⁵⁷ וזהו שיסד בעל ההגדה 'כל דכפין ייתי ויכו' וכו' ובשכר זה 'לשנה הבאה בני חורין' בגאולה העתידה בב"א.

⁵⁸ תו"כ פ' בחקותי עה"פ ועץ השדה יתן פריו.

⁵⁹ כהובות דף קו"ב ע"ב.

⁶⁰ ז"ל האוה"ח הק' פ' לו – ד"ה על מוקדה: – ודכרך רמז תרמוז כל הפרשה על גלות האחרון שאנו בו לנחמנו מעצבון נפשנו, כי כל איש ישראל מאלה הנחם נפשו בראות אורח הגלות וכו', והודיע הכתוב כי באמצעות ב' דברים תהיה עלייתנו מיועדת בהפלטות המעולות משונות לשבח שפחים אשר לא היה ולא יהיה וכו', והודיע ה' כי עד הבוקר שפסיגמר ת"ק שנה בגלות עד הבוקר שיהיה העליה, ובוקר זה אין לנו יודע אם בוקר של אסף הה' או בוקר של אסף הו', כי באסף הד' גלה כבוד ישראל בעקב"ו, לזה גילה ה' סודו ביד עבדיו הנביאים כי הוא לבוקר ב', והוא אומרו 'היה זרועם לבקרים' לב' בקרים לבוקר ב' אם לא לבוקר א', ולזה אמר עד הבוקר ידוע שהוא ב' ולא בוקר הבא ראשון בגלות וכו'.

⁶¹ והחיד"א ז"ל כתב בספרו יוסף אומג – סי' י"ט – וז"ל: מי האיש החפץ חיים יחזיק ביד עניי ארץ ישראל, ומפליא לעשות משום ישוב הארץ אשר ה' דורש אותה כל שבהאחור, ואלוני הארץ אלקינו מרחם יתן לואש רב ברכות, וזכותא דארעא קדישא מנאכל קמיה, בכל שד"י יתלוגן הנה שכרו אתו ופועלתו לפניו, כ"ר, עכ"ל המחיד"א ז"ל.

לקוטי שושנים

מה יפו פעמוך בנעלים בת נדיב

...

-ד"ק מ'הגה"ק בעל הירושי הרי"ם זצ"ל-

הנה המלך שהשלום שלו משתבח בכנסת ישראל - בשיר השירים - בעלותן לרגל בנעלים ומשבח ואומר 'מה יפו פעמוך בנעלים בת נדיב, וגרסינן בפרק לולב וערב'ה⁶² וז"ת: דרש רבא מאי דכתיב 'מה יפו פעמוך בנעלים בת נדיב, כמה נאין פעימותיהן של ישראל בשעה שעולים לרגל. בת נדיב, בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב⁶³. ויש להתבונן בזה מהו השבח הגדול הזה של ישראל שכשהן עולין לרגל עולין במנעלין, עד שהקב"ה כשהוא משבח את ישראל בעלייתן לרגל הרי הוא משבחן בנעליים דייקא⁶⁴, וכמו שתרגם המתרגם: כמה שפירן רגליהון דישראל כד סלקן לאתחזאה קדם ה' תלת זמנין בשתא בסנדלין דססגונא, וכן אמרו ז"ל במדרש מה יאין פעמוך במסאנא ברתיה דרחמי⁶⁵.

וראה זה דבר חדש מצאתי בס"ד מורבא משום היירושי הרי"ם ז"ל⁶⁶, והוא כי 'פעמוך' הוא לשון 'קול דודי דופק', מלשון פעמון ורמוז⁶⁷, 'בנעלים' מלשון גן נעול, והכוונה אל שערים הנעולים⁶⁸, ואמר הוא ז"ל הפרוש בזה 'מה יפו' ר"ל מה יפה ומה נאה לדור שיש צדיק באותו דור שיודע לדפוק 'בנעלים', היינו לדפוק בשערים העליונים הנעולים ולפותחן⁶⁹.

-ד"ק מוכ"ק מרן אדמו"ר מהרי"ד ז"ל מבעלזא-

ומרן אדמו"ר מהרי"ד ז"ל מבעלזא אמר כי תיבת 'פעמוך' הוא מלשון פעמון ורמוז, והיינו דפיקות הלב של ישראל, מלשון 'תפעם רוחו, ותבת 'בנעלים', היינו

⁶² סוכה דף מ"ט ע"ב, - חגיגה דף ג' ע"א.

⁶³ יעו"י ביצה דף ל"ב ע"ב: כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו וכו'.

⁶⁴ יעו"י שו"י ז', ב': אמר רבי יודן אפילו הדיוט מקלס בלשון זה גנאי הוא לו, ואת אומר מה יפו פעמין בנעלים, בתמיה.

⁶⁵ יעו"י מהרש"א חגיגה דף ג' ע"א מ"ש בזה.

⁶⁶ מלאתיה בס"ד בס' זכרון יוסף על מס' אבות - בהקדמה - לרבי יוסף כבי הלוי ז"ל רוי'אני האדמו"ר מגריכאוו (גראכאוו) תלמיד הש"ק מקא"ק ז"ל, ועפ"י ד"ק של החידושי הרי"ם ז"ל אמר הוא ז"ל - ביו"ט קודם תפלת נעילה - ללוח הטעם נקראת 'תפלת נעילה', דכתפלת נעילה נפתחין כל השערים העליונים אפילו אלו שערים שכל היום נשארנו נעולים.

⁶⁷ יעו"י סוטה דף ט' ע"ב: 'לפענו במחנה דן' אמר רבי יצחק דבי רבי אמר הלומד שהיתה סכינה מקשקשת לפניו כוונ, כתיב הכא לפענו במחנה דן, וכתיב התם פעמון ורימון, ויעו"י בפסיקתא זוטרתיא לשה"ש - לקח טוב פ"ז - וז"ת: אבא מרי ז"ל דרש 'מה יפו פעמין' לשון פעמון, כלומר נאים הם ישראל בזמן שמשמיעין קולם כפעמונים בתלמוד תורה ובתפלתם.

⁶⁸ ולפי הענין נלע"ד כי הוא ז"ל אמר גם על דרשהו ז"ל 'בת נדיב' בתו של אברהם אבינו, להכוונה אל הצדיק שבדור.

⁶⁹ יעו"י מגילה דף י"ב ע"ב - בן קיש, שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו, ואלו מטעם זה נכתבה רבן יוחנן בן זכאי בכינוי 'פטיש החזק', דגם הוא הקיש על שערי רחמים ונפתחו לו. ויעו"י שו"י ז' - שם: אמר רבי ברכיה כד דרשן שני הרי עולם רבי אלעזר ורבי יהושע אמרו 'מה יפו פעמוך בנעלים', מה היה יפיו לפעמוך שהיו נועלין בעד כל הנרות.

בנעילת החג⁷⁰. ואמר בזה הכוונה, דהנה לפני כל יום טוב טרם כניסת החג מתעורר כל איש ישראלי ועושה הכנה דרבה לקבל קדושת המועד ולקיים מצוות היום בשלימות, אמנם בעת שמתכוון ליפרד מן החג במוצאי יום טוב עומד הוא ומתכוון איך ערך את היום טוב והאיך קיים את מצוות החג, ורואה שהיה יכול לקיים את המצוות דאורייתא ודרבנן ומנהיג ישראל באופן נעלה יותר, ואזי עושה לעצמו חשבון הנפש על שלא קיים את מצוות החג כראוי ובכבוד, ונשבר לבו בקרבן על זה שלא קיים כמה מצוות דאורייתא ומצוות דרבנן ומנהיג ישראל בכוונה יותר נכונה, וזהו 'מה יפו פעמיך', היינו דפיקות הלב ושבירת הלב של ישראל, 'בנעלים', היינו בנעילת החג⁷¹.

⁷⁰ ועו"י מ"ט בתיקונים 'ת' נ"ח דף ל"ב ע"ג: - ובדף שריא בתלת גוונין נהירין וגו', דעלייהו דאתמר 'מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב', ואינון נעילת חגיגין וזמנין ומועדין. ובהי' י"ח - דף ל"ה ע"ג: - ובזמנא דשכינתא סמיכת לה וגו', וכד אלון עאלון קב"ה משבח לה בהון 'מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב' דאלון אינון דאתמר בהון 'שלא פעמים בשנה יראה כל זכורך'. (ואפיקנא 'פעמיך', מן פעמים, ו'נעלים', אלון נעילת הפסח ונעילת עזרת ונעילת חג), (נ"א ואפיקנא 'נעלים' מן רגלים, אמר קב"ה כמה אנת שפירא באלון נעלים דליונו נעילת פסח ונעילת עזרת ונעילת חג). ועו"י ש"ר ס: רבי חנניה ברבי דרבי איבי אתמר מה יפו פעמיך 'בנעל' אין כתיב כאן, אלא 'בנעלים', שקי נעלים נעילה בפסח ונעילה בחג.

⁷¹ ובחזיוניו 'ספר משקלי האותיות' פירשנוה בס"ד ע"פ מאמרם ז"ל בזוהר הק' - ז"ח פ' תלאל דף נ"ט ע"ג: - וז"ח: והלכה נעלו, כמד"א חלץ מהם, רבי יהודה אתמר רבי חייה כתיב 'אל תהרב הלום של נעליך מעל רגליך', וכי מנעל מטהר את המקום או מטמא את המקום, אלא אמר רבי אבה מלמד שזהו לו הקב"ה בדרך כבוד להתפרש מאשתו מכל וכל, במשה כתיב נעליך, וביהושע כתיב נעלך, שלא יתפרש מאשתו מכל וכל אלא לעתים מזומנים, 'כי המקום אשר אתה עומד עליו', מקום יש לך במעלה גדולה משאר בני אדם במדרגה הנקראת קודש, ועל כן נאמרה להתפרש מאשתו בדרך נעל, אף כאן נמי האי נעל פרישות אשה, ע"כ. וכ"ה בזוהר פקודי - דף רכ"ב ע"ג: - רבי חזקיה פתח ואמר 'אל תהרב הלום של נעליך מעל רגליך' וגו', האי קרא אוקמוה דפירש ליה קב"ה מאתתיה בגין לאלתברא בשכינתא דכתיב 'כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא', אדמת קדש דא שכינתא וגו'. וכ"ה בזוהר במדבר - דף ק"פ ע"א: - 'ויאתמר אל תהרב הלום של נעליך מעל רגליך' וגו', וכי אמאי נעל הכא, אלא אתמר דפקיד ליה על אתתא ליתפרשא מנה וגו'.

עוד נקדים מ"ט הגאון מה"י שמעון סופר מקראתא ז"ל - מובא בס' מכתב סופר פ' ואתחנן - וז"ח: 'מה יתן והיה לבבם זה להם ליראה אוהי כל הימים וגו' כך אמור להם שובו להם לאלהיכם', נ"ל כי דור המדבר היה דור דעה לא הם כמורה, והטעם, כיון ששמעו וראו כבוד ה' ומראה זה היה תמיד לנגד עיניהם גם בעת האוון, - ונגרמו בקרא ודלכתבי - אחר מתן תורה - וכל העם 'רואים' את הקולות, הנה לא אמר 'ראו' את הקולות לשון עבר, אלא 'רואים' לשון הווה, ור"ל שעדיין רואים את הקולות, ועל ידי כן נולדו בניס חכמים ונבונים, ולכן אזו תפך אחר קבלת התורה שהיו במדרגה גבוהה ביותר אמר הקב"ה למשה 'כך אמור להם שובו להם לאלהיכם', והיינו למרות עוונה וכמ"ס ז"ל בביה"ט - דף ה' ע"א: - כי מי יתן עוד עת כזאת אשר לבבם להם ליראה אוהי, ואם לא עבשו אוהי, ע"כ.

- ועפ"י ד"ק י"ל בס"ד דהוה השבח הגדול שהקב"ה עומד ומשבח את ישראל בעלייתו לרגל: 'מה יפו פעמיך בנעלים' בת נדיב, ור"ל בשעה שכל ישראל עולין לרגל לירושלים ליראות את פני ה' - וכמו כן לראות הדך קדשו ובינתו - אנשים נאים וטובי, הרי כולם שלמים הן במדות ובלעות בתכלית השלימות לחשוב מחשבות טהורות וזכות איון בהם נפתל ועיקש וכל יקרב במחשבתם שום מחשבה זרה ח"ו, ולזה יקראו אז בעת שהן במדרגה גבוהה ביותר נאה להן לישראל לקיים מצות הש"ת בקדושה ובטהרה כדי להעמיד דור דעה -

- וזהו ששלמה המלך ע"ה משבח את ישראל - בדרך כבוד - 'מה יפו פעמיך בנעלים', ר"ל מה יפו פעמיותהו של ישראל כשהו עולין לרגל לירושלים האנשים עם הנשים - וכנ"ל בזוהר הק' הרמז בתבת 'נעל' - ומקיימין מצות בוראן בקדושה ובטהרה ללא כל דביל ושמך מחשבת פיסול או נגודו עבירה ח"ו לא לנאשים ולא לנשים, - יעו"י ס' עבודת ישראל מס' אבות פ"ה מ"ה, - וזהו דמסיינא בה קרא 'בת נדיב', ורשן בה חז"ל 'בתו של אביהם אבינו', ור"ל שהקדושת נמשכת מקדושת אביהם אבינו ושרה אמנו ע"ה, - יעו"י חת"ס פ' תלאל ד"ה לא אבה יבמי (תקל"ג) מ"ט בה, - וכמו שפירש רש"י ז"ל עה"פ כי עם קדוש אתה וגו', קדושת עלמך מאבותיך, וכן פירש רש"י ז"ל בפ' בשלח עה"פ אלקי אבי וארממנהו, לא אתי תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלקותו עלי מימי אבותי. ובמקום אחר פירשנו ע"ד צ"ל בס"ד המסוכה של ג"פ וחתם 'ואתם' פרו ורבו, 'ואתם' תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, 'ואתם' הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום.

צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו

...

–ד"ק מנ"ק מרן אדמו"ר מהרי"ד ז"ל מבעלזא–

בהגדה בפסוקא 'ארמי אבד אבי' דרש דרש המגיד אודות לבן הארמי וכה דרש: 'צא ולמד' מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל שנאמר 'ארמי אבד אבי' וגו'–

–ומרן אדמו"ר מהרי"ד ז"ל מבעלזא עמד בזה כי לכאורה דרשת המגיד תמיה תמיה יקרא, שהרי בליל הסדר אנו באים לספר את גודל רעת לב פרעה ואנו עסוקים כל הלילה בכספור נפי יציאת מצרים האיך הוציאנו ה' מתחת יד פרעה מלך מצרים ביד הזקה ובזרוע נטויה וכו' וכו', והאיך זה בא עתה המגיד בדרושיה למעט מרשעותו של פרעה ונראה כמליץ בעד פרעה הרשע וכאומר כביכול שפרעה לא היה רשע כמו לבן הארמי וכי לבן היה גרוע מפרעה ועלה ברשעו על רשעותו של פרעה, שהרי לבן בקש לעקור את הכל, ואילו פרעה לא היה רשע גדול כמוהו שהרי לא גזר אלא על הזכרים, ונמצא כי מזה שאומר שלבן ביקש לעקור את הכל הרי הוא כמבדיק את פרעה שלא רצה להרוג רק את הזכרים, ומעתה למה זה מוזכרין כלל את לבן הארמי כסיפור יציאת מצרים אם ממעשיו נראה פרעה כבדוק לגבי לבן–

–ואמר בזה ב"ק מרן מהרי"ד ז"ל דבעל ההגדה אכן הביא בדרושיה את לבן הארמי כדי להעריך ולהעצים את גודל רשעותו של פרעה הרשע על רשעותו של לבן, והוא כי זה שפרעה לא גזר אלא על הזכרים לא משום שהיה רשע פחות מלבן, אלא כי הוא היה חכם להרע יותר מלבן⁷², ואחר שפרעה ראה שלבן הארמי כיון שרצה לעקור את הכל לא עלה בידו מאומה, וידע בטוב כי גם הוא לא יוכל לכלות את כל בית ישראל ה"ו עד בלתי השאיר לו שריד, שהרי כבר נשבע הקב"ה בשמו הגדול לאברהם אבינו ע"ה שלא יכלה זרעו לעולם, ולזה חשב מחשבות און האיך יוכל 'להתחכם' למושיען של ישראל, ולזה נתחכם וגזר אומר להמית רק את הזכרים, ובלבו דימה כי אחר שיעלה בידו לכלות את כל ילדי ישראל הזכרים ה"ו עד אחר ולא ישארו רק הבנות, הרי אף אם אמנם שזרעו של אברהם אבינו ע"ה אינו בלה, מכל מקום לא יזכר עליהם שם ישראל עוד, ונמצא שהמגיד אכן בא לומר שפרעה היה רשע גדול יותר מלבן הארמי, כי זה שפרעה גזר להמית רק את הזכרים עשה זאת מגודל רשעותו, כי חשב שאם יגזור להמית רק את הזכרים ה"ו יצליח בזה מה שלא עלה בידו של לבן הארמי⁷³, אמנם בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו – זה בכח זה בכח– והקב"ה מצילנו מידם.

מפי אא"מ ז"ל ששמעה מפי רבו הרה"ח ר' אביגדור קליין ז"ל ממונקאטש הי"ד

–ד"ק מנ"ק מרן אדמו"ר שר שלו' ז"ל מבעלזא–

ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד וגו', ועמד בזה מרן אדמו"ר

⁷² וכפי שהעידה עליו התורה באומרו הבה 'תחכמה' לו ודרשו ביה חז"ל הבה נתחכם למושיען של ישראל.

⁷³ ובד"ק הנ"ל י"ל בס"ד הא דנקט המגיד לשון 'אלא ולמד', ויש לשאול והלא באומרו 'אלא ולמד' מורה שאינו מפורש בפסוק ולריך ללמוד סתום מן המפורש, והכי מקרא מלא דבר הכתוב 'ארמי אובד אבי' וגו', אללא כונת המגיד הוא לומר לך 'אלא ולמד' מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו שצדק לעקור את הכל ולא עלתה בידו, ומרשעת לבן תלמד כמה היה פרעה גדול ברגשו וימת מלבן.

שר שלוי ז"ל מבעלזא שלכאורה היה ראוי יאמר הכתוב ויעצמו מאד מאד, ואמאי במאד, ואמר מרן ז"ל עפ"י מה שדרשו ז"ל במשנה ריש פרק הרוואה⁷⁴ עה"פ וזאתהבת את ה' אלקיך וגו' ובכל מאדך, בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו, שחייב אדם לברך על הרעה בשם שמברך על הטובה, וזה בא הכתוב לומר לנו שאף על פי שבני ישראל היו בצער גדול מקושי השעבוד של מצרים בכל זאת היו מקושרים במדת ז'בכל מאדך, וזהו ויעצמו 'במאד' היינו במה שנאמר ובכל מאדך, 'מאד' בזה המדה התעצמו והתחזקו מאד להודות לה' ית' על כל מה שנעשה להם—

ובזה 'ותמלא הארץ אותם', ידוע במבול נאמר 'ותמלא הארץ המס', שכל העולם נתמלא קליפות וכוונות החיצוניים בהאוויר ובוזה עשו המס וגזילות וגברו עליהם, אבל ישראל על ידי גודל התקשרות בזה 'ותמלא הארץ אותם' שנתמלא האוויר בגודל הקדושה שנשטה האוויר מלא ממלאכים ונשמות קדושות, ולכך כתיב 'אתם' השרש⁷⁵, שורש 'אמת'⁷⁶, שמוזה בא הגאולה השם אחי"ה⁷⁷ שאמר אחי"ה אשר אחי"ה⁷⁸, ע"כ.

קיום אברהם אבינו אפילו עירוב תבשילין

—ד"ק מכ"ק מרן אדמו"ר מהרי"ד ז"ל מבעלזא⁷⁹

עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתו מצותי חקותי ותורתו, ודרשו חז"ל בפרק אמר להם הממונה⁸⁰ קיום אברהם אבינו אפילו עירוב תבשילין, וכבר הקשו בתוספות ישנים שם אמאי נקט דייקא מצות עירוב תבשילין, ומאי רבותיה בקיום מצות עירוב תבשילין יתר מקיום שאר מצות דרבנן⁸¹, ונשאר בקושיא—

—וב"ק מרן אדמו"ר מהרי"ד ז"ל תירץ זאת עפ"י מה שנפסק להלכה דמן התורה צרכי שבת נעשים כיום טוב ואין צורך בעירוב תבשילין, וגם אחר שכבר נמר סעודות היום אמרינן הואיל ואי מיכלעי ליה אורחין חזי ליה, ורבנן הן המה שתניקנו לערב עירוב תבשילין משום היכרא שיאמרו אין אופין מיום טוב לשבת כל שכן לחול—

—והנה ידוע כי אברהם אבינו ע"ה הוא היה המכנים אורחים הגדול בעולם, ואהלו

של אבינו אברהם ע"ה פתוח היה מארבע רוחותיה כדי שהעוברים דרכים לא יצטרכו

⁷⁴ בככות דף נ"ד ע"א.

⁷⁵ להם כתיב חסר ו'.

⁷⁶ 'אתם' הוא לירוף 'אמת'.

⁷⁷ 'אהי"ה פעמים אהי"ה בגי' אמת.

⁷⁸ 'יעו' שמו"ר ג' ו':— רבי יצחק אומר אמר לו הקב"ה למשה אמור להם אני שהייתי, ואני הוא עכשיו, ואני הוא לעתיד לבא, לכך כתיב אהי"ה שלשה פעמים.

⁷⁹ בס"ד הנני להביא כדאן 'אומר הבא מן החדש מכ"ק מרן אדמו"ר מהרי"ד ז"ל כפי ששמעתי מפי הרה"ח ר' יחיאל מיכל ירוסלאוויטש ז"ל, ויעו' פי' עיון יעקב על עין יעקב יומא דף כ"ח ע"ב.

⁸⁰ יומא דף כ"ח ע"ב.

⁸¹ זה לשון תוס' ישנים סס': 'אפילו עירוב תבשילין', לא ידע רבי אמאי נקט הך מנחה, אמאי קילכא ליה הך מנחה מכולהו.

לחקיף ולבקש הפתח⁸², וכל עובר דרך שם היה נכנס לשם והיו אורחים רגילים לבוא אצלו בכל עת ובכל שעה, ומעתה אחר שאורחים באים אליו בכל שעה ושעה הרי לא היה אברהם זקן לעירוב תבשילין כלל כיון דשכיחי ליה אורחים כל היום – ומעתה ניהא שפיר הא דנקט התלמוד לרבותא דייקא מצות עירוב תבשילין, לאשמועינן דאברהם על אף שהוא לא היה צריך כלל לערב עירוב תבשילין כיון דאורחין באין אצלו כל היום, על כל זאת קיים בהביבות⁸³ מצות עירוב תבשילין שעתידין חכמים לתקן⁸⁴.

⁸² ב"ר מ"ה, ט'.

⁸³ וי"ל ב"ד דזהו דכתיב 'ישמר משמרתו' כענין ואביו 'שמר' את הדבר, והיינו שאברהם היה שומר ומלפני אימתי יחול יום טוב ביום ערב שבת קודש שיוכל לקיים מצות עירוב תבשילין שעתידין חכמים לתקן.

⁸⁴ שמעתייה מהרה"ח ר' יחיאל מיכל ירוסלאוויטש ז"ל הנ"ל, – ואגב הנני לרשום בכאן גופא לעובדא מה שסיפר לי סביב ענין זה: – אביו הרה"ח ר' מנחם מענדל ז"ל – ש"ב בעיר ליוז'ענסק – הסתופף ב"ק של כ"ק מרן אדמו"ר מהרי"ד ז"ל מבעלזא ואחריו ב"ק של כ"ק מרן אדמו"ר מהר"א ז"ל, והיה נוסע לבעלזא כמה פעמים בשנה ובכל נסיעה היה לוקח שנים מבניו אהו לבעלזא, בשלהי שנת תרל"ט כאשר פשטה השמועה שהגרמנים הארוכים ימ"ש מתקרבים לליוז'ענסק ומתכוונים לכינס אל העיר עוד לפני ראש השנה, ברח אביו ז"ל משם עם כל בני ביתו לבעלזא מאימת הנאצים ימ"ש, ויהיו שם בבעלזא מיום א' לסליחות עד ליל שמחת תורה, – ובשלהי שנת תרל"ט עקב פלישת הרוכר הגרמני אל מדינת פולין ומעשי הזוועה הנוראים אשר עשו ביהודי פולין ברחו הרבה מאחב"י מכל עיירות פולין אל אשר ישאם הרוח כדי למלט נפשם מידי הנאצים ימ"ש, וכמו כן נהרו לבעלזא הרבה מיהודי פולין שנקו על נפשם מכל העיירות הקרובות והרחוקות, ובחג הסוכות האחרון – שנת ת"ש – היה שם בבעלזא קיבוץ גדול של אלפי פליטים מאחב"י נפוצים בחולות ובשווקים ואם על בניו רוטשה והנס נטושים על פני השדה אלו אשר נסו על נפשם מפני חמת המלחמה, – בהגיע ליל שמחת תורה והנה תאניה ואניה בוקה ומבוקה ומזולתה ובמלמע ערבית התקדרו השמים עננים שחורים ואפלים כאשר נשמע קול שקשוק המרכבות של עשרות מטוסים גרמניה הנאצית אשר חגו ועברו בכך מעל שמי בעלזא, ותהי שם מהומה גדולה ובכיות נוראות פיה ברכים וחלחלה בכל מתנים ותעל שועת העיר השמים והיה הכרח להפסיק התפלה, וכ"ק מרן אדמו"ר ז"ל שלח להכריז בין המתפללים – באמצע תפלת ערבית – שאחר סיועו תפלת ערבית יערכו את ההקפות כנהוג, ואחר גמר עריכת ההקפות יקדשו לכבוד היום בזהילות, ותקף ילבשו בגדי חול – גלות קליידער – ויבחרו משם אל עבר העיירות הנמצאים בשליטת הרוסים וכל אחד ואחד יבדה הוא וכל אשר לו באשר יוכל לברות, ובחסדי שמים הללח אביו ז"ל לברות משם עם כל בני ביתו ובנסי נסים ניאלו מליפורני הנאצים ימ"ש והוגלו לסיביר, אחר סיום המלחמה חזרו משם בשלום כלם עד אחד ואביו ז"ל הגיע עם כל בני ביתו אל ארה"ב והתיישב שם –

– ובה הוא מספר: כאשר הגיע אל אדמת אמעריקא ונפשו חשקה בתורה ויָשָׁם לדרך פעמיו אל עיירת לייקווד כדי ליכנס ללמוד שם בישיבת לייקווד, הוא נכנס אל ראש הישיבה הגאון רבי אהרן קוטלר ז"ל ונפשו בשאלתו שיקבל אותו לישיבה כתלמיד מן המניין, ורבי אהרן ז"ל שאולו היכן ובאיזו ישיבה למד עד עתה, והוא אומר לו שעדיין לא למד בישיבה עקב מאורעות הזמן ומוראות השואה וכי רק זה כמה ימים שהגיע אל אדמת אמעריקא, רבי אהרן ז"ל רצה להעמידו בכור המבחר לראות מה טיבו ושאל אותו כמה שאלות, ולדבריו לא ידע להשיב כהוגן אפילו על אחת מהן, רבי אהרן ז"ל רואה עליו שהוא בחור חסיד שאלו אל איזו אדמו"ר היה אביו נוסע בפולין, וכאשר אמר לו שהוא חסיד בעלזא אמר לו רבי אהרן ז"ל: נו בחורי', אולי תוכל לומר איזו דבר תורה מהאדמו"ר מבעלזא, והוא אומר לו שהוא יכול לומר לו שפרפת נהם מהאדמו"ר מהרי"ד ז"ל מה שאביו רגיל לומר משמים במועדים וימים טובים כאשר הן מסובין אל האולחן בסעודת יום טוב, ואמר לו הד"ת הנ"ל, והגאון רבי אהרן ז"ל התפעל עד מאד מהד"ת הנ"ל והפליא אותה ביותר, – (ובין יתר הדברים התבטא בלחות לשון ואמר: ס'איז לו גוט פאר א חסיד).

ולקחו מן הדם
ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף

...

ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אלהם משכו וקחו לכם צאן למשפחתכם ושחטו הפסח ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות מן הדם אשר בסף וגו'—

—כתב בעה"ט ז"ל וז"ל: 'והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות', ובנתינה כתיב 'ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף', הקדים מזוזה למשקוף, לומר שאם שינה הסדר יצא⁸⁵—

והמושב זקנים כתב וז"ל: הטעם ששינה משה ממאמר הקב"ה, שהוא אמר לו 'ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף', ומשה רבנו ע"ה הפך ואמר 'והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות', מפני שהשי"ת אמר כך מפני ששתי המזוזות רומזות למשה ואהרן והמשקוף רומז לקב"ה שהוא עליון, ור"ל תעשו כך שבזכותכם ובזכותי יגאלו, והורה הקב"ה בזה ענוותנותו שהקדימו מקודם, ואמר משה הלילה שנקדים זכותנו, והפך—

ובדרשות רבי יהושע אב"ן שועיב⁸⁶ כתב וז"ל: ומה שהקדים הכתוב מזוזות למשקוף, והקדים משה משקוף, ורבותינו ז"ל נתעוררו בדבר ואמרו משקוף זה יעקב, מזוזות זה אברהם ויצחק⁸⁷, והקדימו משה בדרך 'זוכרתי את בריתי יעקב'—

—והכלי יקר כתב וז"ל: 'ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף', ומשה הפך הסדר ואמר 'והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות', ועל דרך המדרש נוכל לומר כי אמרו שהקב"ה אמר לישראל שובו אלי תחילה ואחר כך אשובה אליכם, ובנסת ישראל משיבה אין כי כה לשוב תחילה אלא אתה תהיה המתחיל שנאמר השיבנו ה' אליך ואחר כך ונשובה, ועל דרך זה יפורש המשקוף כלפי השי"ת עליון על כל, כד"א 'כי השקוף ממרום קדשו', ושתי המזוזות המחזיקים המשקוף היינו זכות אבות ואמהות כמ"ש 'מעונה אלקי קדם ומתחת זרועות עולם', כי האבות מתחת למרכבה והם זרועות עולם, לכך אמר הקב"ה כחולק כבוד ליראיו ונתנו על שתי המזוזות תחילה ואחר כך על המשקוף, לומר שהצדיקים בני אבות ואמהות יהיו המתחילים, ומשה אמר והגעתם אל המשקוף תחילה כי אין בנו כח להתחיל—

—ויש אומרים שהוא ע"ד שפירש"י בשיר השירים שישראל מקלסים להקב"ה מלמעלה למטה והקב"ה מונה קילוסם מלמטה למעלה, על כן הקדים הקב"ה המזוזות למשקוף לומר שהשפע עולה מלמטה כי הצדיקים מוסיפין כח בגבורה של מעלה, אמנם מפני הכבוד הקדים משה המשקוף למזוזות לומר שהשפע יורד מלמעלה למטה כי זה דרך כבוד אל השי"ת, ואם נפשך לומר ששתי המזוזות כנגד משה ואהרן⁸⁸, יבא גם כן אל נכון, כי הקב"ה חלק להם כבוד, והם חלקו כבוד אל השי"ת.

⁸⁵ ומקורו במכילתא פסחא פ"א פ"א.

⁸⁶ בדרשותיו לפסח לו – יוס ראשון של פסח דף מ"א ע"ב מדפי הספר.

⁸⁷ במדרש רבה שלפנינו – שמו"ר י"ז, ג' –: 'והגעתם אל המשקוף' בזכות אברהם, 'ואל שתי המזוזות' בזכות יצחק ויעקב

וכו'.

⁸⁸ 'עיו' ס' כרור המור פ' בא ד"ה ויקרא משה לכל זקני ישראל, מ"ג בזה.

ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך

...

— זה לשון ג'ע החיר"א ז"ל⁸⁹—

יסוד הפסח וריניו הן הם עיקרים ושרשים גדולים ארזי הלבנון הרמים והנשאים להעיר לב האיש הישראלי לעזוב ארחות רשע והשב מהשבות לבלתי ידה ממחיצתו והשליך מעליו טומאת הלאה וזממת הצר הצנורר היצר הרע אשר בתועבותיו ועלילותיו מרמותיו ותחבולותיו דכא לארץ חיתו כי גבר אויב אחז שמורות עיניו פרש רשת לרגלו להעבירו על דעת קונו מעט מעט זעיר שם זעיר שם לאט לאט ומראה לו פנים מפנים כי אשר נתרשל בעבודת ה' או שהטא הלא מזער הוא וכמעט אינו איסור, ויצא לטעון טעון טענות ותואנות דקות צנומות שדופות נאחו בסבך קרוי עכביש וזה כל פרי למעט הטאתו, וכמו שפירשו בת הקדמון כונת הכתוב וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום' הכונה דעצת היצר הוא להמעיט להוטא הטא ולהראות לו כהא דהיתרא, ואם תמצא לומר שהוא הטא איננו כי אם כל שהוא ומעט אשר היה, וז"ש וכל יצר מחשבות לבו רק רע, רק הוא מיעוט כלומר כי תוקף מרמת היצר לומר לו שלא הטא ואם הטא הוא דבר מועט וזהו וכל יצר מחשבות לבו רק רע למעט הרע כל היום היא שיחתו עד אשר מעט מעט מפילו לבאר שהת שוחה עמוקה וכו'—

— וכבר נשאל הרדב"ז ז"ל — ב'תשובות הנדפסות חדשות מעתה באשכנז ס' תקמ"ט⁹⁰— יהיה דעת על אשר החמירו בחמץ כל כך ומה נשתנה חמץ משאר איסורין שהחמירה עליו תורה להצריכו בדיקה שרוף וכלה וביטול, והוסיפו חכמים להצריכו בדיקה בחורין ובסדקין ולחפש אחריו ולשרש אותו מכל גבוליו ועובר עליו בכל יראה ובל ימצא ואסרוהו בכל שהוא ואינו מתבטל כלל, והומרות כאלו לא נמצאו בכל איסורין שבתורה, דאי משום דאית ביה איסור כרת, הרי חלב ודב, ואי משום דאיסור בחנאה, הרי כלאי הכרם ושור הנסקל וכמה איסורי הנאה שלא החמירה תורה בהם כל כך, ואי משום דלא בדילי מיניה אינשי כוליה שתא, הרי יין לנזיר דלא בדיל מיניה וחדש דלא בדילי מיניה כוליה שתא ולא חמירי כולי האי—

— והשיב הרב ז"ל כלשון הזה, שני דברים נאמרו בתשובת דבר זה, אחת שלא נמצאו בכל האיסורין שבתורה שיעטרפו בו כל ג' תנאים הללו שהוא איסורי הנאה והוא בכרת ולא בדילי אינשי מיניה כולי שתא אלא חמץ בלבד, וכיון שיש בו החומרות הללו החמירה עליו תורה הומרות אחרות, ובאו חכמים והוסיפו הומרות על הומרות כמו שעשתה התורה, ותו דחמץ בפסח הוי כדבר שיש לו מתירין שהרי איסורו תלוי בזמן ואחר ימו הפסח יהיה החמץ מותר וכו', וקשיא לי עליה דהאי טעמא נהי דסגי בהאי טעמא לענין דאפילו באלף לא בטל כדבר שיש לו מתירין דאמרינן דאפילו באלף לא בטל, אבל לחפש אחריו ולשרפו ולחוציאו מרשותו לא ידענא למה, גם על הטעם הראשון יש לי קצת גמגום ומי עדיף מעי' דאמרה תורה ולא ידבק בידך מאומה מן החרם וכל המורה בו כפופר בכל התורה כולה, ולא מצינו שהצריכה תורה בה בדיקה וביטול, אלא שבארץ ישראל מצוה לרדוף אחריה עד שנאבד אותה מארצנו, אבל בחו"ל אין אנו מצוויין לרדוף אחריה וכו', מכל מקום הרי אתה רואה שלא החמירה תורה בעכו"ם כמו בחמץ, חילכך עדיין צריך טעם, ועל כן אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות כי חמץ בפסח רמז ליצר הרע והוא שאור שבטעם⁹¹, ולכן כלל גרש יגרש אותו האדם מעליו ויחפש עליו בכל מבואות מחבואות מחשבותיו ואפילו כל שהוא לא בטיל, והרי זה אמת ונכון, עכ"ל.

⁸⁹ פירושו 'שמחת הרגל' על ההגדה.

⁹⁰ שו"ת הסדב"ז ח"ג ס' תקמ"ט.

⁹¹ זוהר וחי דף רכ"ו ע"ה, ופדשה בא ברע"מ דף מ' ע"ב, וכן אמרו ז"ל בתלמוד — כרכות דף י"ז ע"ה:— גלו וידוע לפנך פלגוננו לעשות לזונך ומי מעבדך שאור שבטעם.

ובתב עליו החיד"א ז"ל וז"ל: ענינך לנכה יביטו שהרב ז"ל פשפש ולא מצא טעם לחומרת המין אשר החמירה תורה וז"ל טפי משאר איסורין על פי הפשט והדין, והוצרך לסמוך עצמו על הרמז כי החמין רמז ליצחק ונמצא שהרמז של החמין הוא הפשט וכו', ואחשבה לדעת הני הימרי דאיתנהו באיסור המין ומוצא אני דהן שבעה חומרות ואפשר לכוונם עם ז' שמות שיש ליצחק⁹² כאשר הכמים הגדוד פ' ההליל⁹³ דרש רב עירא ואיתמא רבי יהושע בן לוי שבעה שמות יש לו ליצחק, הקב"ה קראו רע, משה קראו ערל, דוד קראו טמא, שלמה קראו שונא, ישעיה קראו מכשול, יחזקאל קראו אבן, יואל קראו צפוני, וכלהו מיייתי לה מקראי ע"ש-

-ויש להעיר מאי איפכת לן בשמות הללו ומה טעם יש בהן, ואם אמרו ברשעי דלא מסקינן בשמייהו אם כן מה בצע למען רבות שבע שמות נקראו לו, ואפשר כי הנה נודע דאין מלחמה גדולה והזקה במלחמת האדם עם יצור כי בכדה מאד וכו', וכאשר נדקדק עין בעין נחזה כי כל שונא ואויב שבעולם הוא קטן מאד מהיצחק, ובשבעה דרכים גדול היצחק על כל שונא ויאסרהו בשבעה יתרי"ם, ואפשר כי לעומתן נקרא היצחק בשבעה שמות האמורים, ראשון הוא כי שנאת היצחק מעת צאתו לאויר העולם לפתח הטאת רובין מיום הולדו, מה שאין כן שונא דעלמא אשר שנת מוימי הבחרות וכיוצא, ולא משכחת שונא לאיש מיום הלידה כי אם היצחק, ועל כן זה שמו אשר נקרא רע' מנעוריו משננער לצאת מבטן אמו, ושניה לפי מעשיו, כי שונא דעלמא הרחק מאד ואפילו שהוא בן עיר כל אחד במקומו ובביתו, ואף שיחיה השונא בביתו הנה בצאתו שער עלי קרת ובשוכבו נפרד ממנו, מה שאין כן היצחק אינו נפרד כלל והוא דבוק עמו וכו', ולעומת זה נקרא ערל לומר שהוא כערלה הדבוקה בגוף אבר מאביו כן היצחק חלק מחלקו גופו כי המות לבד יפריד ביניהם, וע"ז משולשת וכו' ועת רבי"ע וכו', ואשם הששי וכו', ושבע תועבות נפשו, כי שונא אחר הרי הוא ניכר ואפשר לינצל ממנו, מה שאין כן היצחק בחדרי חדרים אסור מופלא ומכוסה ולכן נקרא צפוני-

-ונמצא בהשמות הללו להעיר און ששמעה לקול מורים במה תקוף חיליה דאילנא עין אר"ם עין הרדופני מר ממות הוא שטן הוא יצחק, וסדר הבדלות הוא מונה מה יתרון ליצחק על אויבו ומבקש רעתו בשבעה הבדלים כי השבי"ע השבי"ע שבעה ברעות נפשו, ולעומתן אפשר להקביל חומרות שהחמירה תורה באיסור המין, כי הנה הם שבעה מצקות ונרות להאיר עיני האדם להתרחק משבעה רעות היצחק הרמז לחמין, כי הנה החומרות הנה הנם שבעה, בדיקה, חיפוש בהורין וסדקים, בוטול, שריפה, אוסר בכל שהוא, כל יראה, כל ימצא, והם כנגד שבע שמות היצחק המודיעים רעותיו, וכלפי אשר הוא רע מנעוריו אשר בצאתו מרחם קדמיה רשיעא צריך בדיקה לפני המועד כשם שהוא בא זאת לפניו, ונגד אשר נקרא ערל שהוא דבק בערלה בגוף, לכן כל יראה ולא יועיל כלום מדבורן כאלו לא היה ועשה ישנו אינו וכו' וכו'.

-הנה כי כן בחומרות הללו כלה גרש יגרש ואבד שמו כל שום שיש לו והכל הערה ואזהרה לישראל עניניהם ישיתו בכל פתגם אשר נעשה בחמין אליו וישגהו אליו ותבוננו לערוך מלחמתם דרכו קשתם נגד השונא האמיתי כל השנה, באופן כי כל כללי ופרטי רבויי הלכות הפסח ואיסורי החמין והשאור אינהו ואביויהון וכל אנפי ענפי עניניהם הם רמז להתרחק מהיצחק ולישמר ממנו שמורה מעולה, ואם חטא אז יכנע לבבו וימחה לשוב ולטהר רעיונו וענינו וכל מעיינו לשמור משמרת הבית מסח ככל הוקות הפסח, ע"כ לשון החיד"א ז"ל.

⁹² יעו"י אלפך הק' פ' נח ד"ה וידבר אלקיס לנח לא מן התבה, מ"ג כזה.

⁹³ סוכה דף כ"ב ע"א.

שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות

...

-ד"ק מהמגיד מטריסק ז"ל⁹⁴-

שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות, זה ע"ד מה שאיתא בספר תוי"י שהרב הק' רבי גרשון קוטובער זללה"ה שלה אגרת מארץ ישראל לגיסו הבעש"ט זללה"ה⁹⁵, שחלם לו שיש רופאים שמרפאים עם סמים מרורים, ויש רופאים שמרפאים עם סמים מתוקים וחמה רופאים יותר טובים מאלו שמרפאים בסמים מרורים, וכתב לו הבעש"ט פתרון לחלמו היינו שיש צדיקים כאלו שמרפאים רפואות הנפש ע"י תעניתים וסיגופים שנמשל לסמים מרורים, ויש צדיקים שהעבודה שלהם היא באכילה ושתיה שגם בזה יש להם דרך לעבודתו ית' ודרך זה הוא גבוה יותר מדרך השני שע"י תעניתים וסיגופים-

-וזה שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות בין מרורים בין מתוקים, היינו שלפעמים עוסק האדם בתעניתים וסיגופים, ויש עתים שעובד את השי"ת גם בעת שעוסק באכילה ושתיה, אבל הלילה הזה מרור, מרור"ר באתב"ש בנימו"צ⁹⁶, ואין צו אלא לשון זירון, שמרמזו על הזריזות והזחירות שצריך האדם להיות זהיר אפילו ממושחה חמוץ, והיינו שאפילו הצדיקים הגדולים שדרכי עבודתם באכילה ושתיה, עב"ז יכול עוד לפעמים להתגבר יצרו עליהם, כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, שיאכלו לשם הנאתם שהוא בחי' חמוץ חלק היצח"ר, ע"ב.

-ד"ק מבעל ישועות יעקב ז"ל-

אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה

...

-כתב הטור ז"ל⁹⁶ וכן בכל מה שיחנה בעולם הזה לא יכוין להנאתו אלא יכוין לעבודת הבורא ית' וכו', וכתב על זה הישועות יעקב ז"ל וז"ל: וזהו ואהבת בכל

⁹⁴ ס' מגן אברהם לפסח ד"ה שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות.

⁹⁵ בס' תוי"י שלפנינו מובא כעין זה משום רבי נחמן הארידלונקער ז"ל - בשלהי הספר בקוטרס אחרון - וכן בריש פ' חיי שרה - וז"ל: שמעתי מהרבני הוותיק מוהר"ן פי' על דברי הרב הג"ל שיכוין בכל ליבור הכנעה והבדלה והמתקה דמעל"ד (דמעבר לרף) שילא ממדת הגבורה שלא ללמד חוב על בני עולם רק שיכנס ברחמים וילמדו זכות על כולם, גם שיראה דברי כעירות מחבירו, ירגיש שהוא לטובתו שיכחין בעלמו שיש בו שמץ מנהו וישוב בתשובה ממנה גם במחשבה, וזהו טובתו וכו', וסיפא מה שחלם לו כשהוא בחי' והיה נדוך אם לאלף לחו"ל מחמת טעמים הכמוסים לו וכו', על שראה בחלוס שאחד סיפר לו שיש כמה רופאים הנותנים רפואות על ידי משקה מר, אך זה הרופא יותר טוב שנותן רפואה על ידי משקה מתוק ודבש, והוא ענין הג"ל שעל ידי תענית וסיגופים והתמדת לימודו גובר העצבות ומלמד חוב על בני עולם שאינן עושין כמעשיו ומניחין חיי עולם וכו', וכמעשה דרשב"י ובנו שילאו מהמערה הגז' בש"ס לשבת עד שילא בת קול חזרו למערכתם וכו', והוא רפואה על ידי מים מרים, מה שאין כן רפואה בדרך זה שיתן לב אף בכל דבר מנוגה שרואה בחבירו שהוא לתועלת עלמנו וכנ"ל, הוא על ידי משקה מתוקה מדבש לעורר רחמים בעולם ועל כל אדם, שידע שהש"י הוא בכל דבר פרטי ויתנהג כנ"ל אז היא רפואה מתוקה כלי אדם סיגוף ועבר לו ויבוסס, ודפח"ח, - יעו"ו וזהו במדבר דף ק"ח ע"א: כתוב אחד אומר עבדו את ה' בשמחה וכתוב אחד אומר עבדו את ה' ביראה וגילו כדעדה, מה בין האי להאי וגו', אלא כאן בזמנא דישראל שראו בלעזא קדישא, כאן בזמנא דישראל שראו בלעזא אחרא.

⁹⁶ טו"ש ע"ה או"ח ס' רל"א.

לכבך וקאמר הש"ס בשני לכבות כיצר טוב וכיצר רע, והיינו שאף במה שהאדם עושה להנאת גופו יהיה לאהבת ה' וכו'—

— והנה בש"ס דשבת דף פ"ט בהא דקאמר הקב"ה ליצחק בניך חטאו לפני, והשיב כמה ימו שנותיו שבעים שנה, דל עשרין דלא ענשת עליהו, פלגא דלילות פלגא דמיכלא ומישתא וכו', אם כן בהחשב הלק המצות גם כן המה הלק רביעית, דאף דנהשבו להאדם מעת שנברא, מכל מקום דל פלגא דלילות ופלגא דמיכלא ומישתא, והנה כשאדם הוא בן שבעים שנה אין בידו שכר מצות רק י"ח שנה, דהיינו י"ז שנה וחצי, ואמנם כשהאדם מקיים כמו שמבואר כאן דהנאת עצמו גם כן לעשות רצון קונו אם כן כשהוא בשנת י"ח הרי הוא כאדם אחר שהגיע לשבעים שנה—

— וזהו מאמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה, דרבי אלעזר בן עזריה היה מבין כל עניניו לעשות רצון בוראו וכשהיה בשנת י"ח היה בגדר בן שבעים, וכזה בארתי בדאמת הא דאין מזכירין יציאת מצרים בלילות דבליילה לא היו עובדים את פרעה וגם אין לומר הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה דאין עבודה בלילה ומה נפקא מינה אם ישנים במצרים או בארץ, אמנם האדם אשר מקיים בעצמו 'בכל דרכך דעהו' וגם כשהוא ישן עובד ה' כי תכלית כוונתו למען ינוח גופו מעט ויוכל לעבוד את ה' ביתר שאת גם בלילה לא שכב לבו, ואם כן כשהיה במצרים היה המנוחה בעת שינה לעבוד את פרעה, ועכשיו גם בעת שינה עובד את ה' ראוי להזכיר יציאת מצרים בלילות—

— ורבי אלעזר בן עזריה אף שהוא היה במדרגה זו שאף בחיותו בן י"ח כבר היה בן שבעים, על כל זה לא זכיתי דהיינו דלא נצחתי לאהרים לומר יציאת מצרים בלילות, שאין כל אדם זוכה לכך לקיים דבר זה, עד שדרשה בן זומא—
— והארבתי בזה בדרושים שלי לבאר כמה מדרשי חז"ל על דרך זה, והוא מתוק מדבש, עכ"ל.

...

פליאה⁹⁷, 'שלושה המה נפלאו ממני' זה פסח מצה ומרור, 'ארבעה לא ידעתים' אלו ארבעה מינים שבלולב—

— נודע למכביר מעלת השלום והאחדות, וחז"ל הרבו בכל מקום לדבר בשבחה ואמרו שגדול השלום שאפילו עובדים ע"ז ויש שלום ביניהם אין אומה ולשון שולטות בהם שנאמר 'הבור עצבום אפרים הנה לו', ואשרו והצלחתו תלויים רק אם יקשרו בלבם בקשר האחדות, ומצאו חז"ל רמז לדבריהם בכוננת ארבעה מינים ואמרו מה אתרוג יש בו טעם וריח, כך בישראל יש בני אדם שיש בהם תורה ומעשים טובים, מה התמרה הזו יש בה טעם ולא ריח, כך יש בישראל אנשים שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים, ומה הדם זה יש בו ריח ואין בו טעם, כך יש בישראל אנשים שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה, ומה ערבה זו אין בה לא טעם ולא ריח, כך יש בישראל בני אדם שאין בהן לא תורה ולא מעשים טובים, ואמרה התורה ויקשרו כולם באגודה אחת והם מכפרים אלו על אלו, הרי נראה בעליל כי הפי' ה' שלא לדחות את הרשע מאגודת ישראל, ולהפיך כי צרה לבעלי תורה ובעלי מעשים טובים שיתאחדו

עמחם בקשר אחד –

– ושמעתי מהרב הגאון פאר הדרשנים מוהר"ק נר"ו מפסח⁹⁸, כי רעיון זה טמן ברמ"ז במדרש 'אתה החילות להראות את עבדך את גדלך' אלו ארבעה מינים שבלולב⁹⁹, ושלה הגאון את ביאורו כי נודע שחמא מרע"ה היתה על אשר קבל את הערב רב והמה היו בעוכריו והמה נסבו לו את כל התלאות, ועל ידי תלונותם ומעשיהם הרעים בא לחטא בני מריבה, אמנם מהארבעה מינים שבלולב אנו רואים כי כאלה חפץ ה' לקרב גם את הרחוקים מן הדת ולהכניסם תחת כנפי השכינה, ואם כן לא חטא משה רבינו, ועל כן בקש 'אעברה נא, ודפח'ה –

– אמנם מצינו במצות פסח דבר היוצא מן הכלל הזה, כי בדיני פסח באה אזהרה 'כל בן נכר לא יאכל בו', ודרשו הז"ל מי שנתנכרו מעשיו לאינו שבשמים זה הבן נכר אשר צותה התורה שלא יאכל מן הפסח ויבדל מתוך קהל ישראל, וכאן הבן שואל מזה נשתנה החג הזה מהג הסכות, ששם נראה להיפך שהפך ה' לכל ירח ממנו נדח וגם הרשע יתקשר ויתאגר בתוך הקהל, ובקרוב הפסח נראה שנדחה מעדת ישראל, וזה שאומר 'שלושה המה נפלאו ממני' זה פסח מצה ומרור, כלומר שפלא בעיני עיני הפסח מודע נדחה הרשע מלעשות את הפסח, ואם נאמר שכך הוא שורת הדין שמו שאינו שומר מצוה נדחה מכלל ישראל, אם כן 'ארבעה לא ידעתים' אלו ארבעה מינים שבלולב, ר"ל אינני מבין בוונת ארבעה מינים הלא משם מוכח שרצון הקב"ה לקרב את הרחוקים ולקשרם באגודה אחת, והבן, עכ"ל. ולגודל פליאתו נשאר בקושיא ולא יישבה.

ולי אני הצעיר נ"ל ליישבה בס"ד בטוב טעם ובהקדים להוסיף פליאה כאלו שלשה עצמם אשר נפלאו בפליאה מההכנס מכל האדם, והוא, שהרי דרשו הז"ל 'כל בן נכר לא יאכל בו', בו אינו אוכל אבל אוכל הוא מצה ומרור, וכאן הבן שואל מזה נשתנה 'פסח' ממצה ומרור –

– וזהו אומר 'שלושה המה נפלאו ממני' זה פסח מצה ומרור, ר"ל למה זה יצא פסח מן הכלל שבפסח אכור הוא לאכול ואלו מצה ומרור הייב הוא לאכול ככל מצות התורה שהוא הייב בחב, 'וארבעה לא ידעתים' אלו ארבעה מינים שבלולב, ר"ל שהפסח נשתנה גם מארבעה מינים שבלולב שבארבעה מינים אמרה תורה ויקשרו כולם באגודה אחת והם מכפרים אלו על אלו, ואלו בפסח אמרה תורה 'כל בן נכר לא יאכל בו'.

⁹⁸ רבי יצחק קליין ראב"ד סאטמאר.

⁹⁹ 'החילות להראות' את 'עבדך' ר"ת העל"ה קהוא סוד ד' מינים, בזהר תל"א – רע"מ דף רפ"ג ע"א – וכן בחיקונים – תי' י"ג – 'אמרתי אעלה בתמרי', 'אעל"ה סימן' 'אחרוג', 'ערבה', 'לולב', 'הדס'.

~~~~~  
 לשבת הגדול  
 ~~~~~

גרסינן בריש פרק הכל הייבין¹⁰⁰ וז"ת: ת"ר מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר (בן) חסמא שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין, אמר להם מה חידוש היה בבית המדרש היום, אמרו לו תלמידיו אנו ומימוך אנו שותיו, אמר להם אף על פי כן אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש, שבת של מי היתה, שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה, ובמה היתה הגדה היום, אמרו לו בפרשת הקהל, ומה דרש בה, 'הקהל את העם האנשים והנשים והטף' אם אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע, טף למה באין, כדי ליתן שכר למביאייהן, אמר להם מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאכדה ממני, ע"כ.

ובילקוט¹⁰¹: רבותינו בעלי אגדה אומרים מתחלת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בראשה ויקהל אלא זאת בלבד, אמר הקב"ה עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפנייהם ברבים הלכות שבת כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת ושבת ולבנום בבתי מדרשות ללמד ולהורות לישראל דברי תורה איסור והיתר כדי שיהא שמו הגדול מתקלם בין בני, מכאן אמרו משה תקן להם לישראל שיהיו דורשין בעניניו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות החג בחג, אמר משה לישראל אם אתם עושים כסדר הזה הקב"ה מעלה עליכם כאילו המלכתם אותי בעולמו שנאמר ואתם עדי נאם ה' ואני א"ל, וכן דוד הוא אומר 'בשרתי צדק בקהל רב, וכי מזה בשורה היו ישראל צריכין בימי דוד וחלא כל ימיו של דוד מעין דוגמא של משיח היה, אלא פותח ודורש לפנייהם דברי תורה שלא שמעתן און מעולם.

וחנה איתא באבות דרבי נתן¹⁰² וז"ת: שמעון הצדיק היה משוירי אנשי כנסת הגדולה, הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, על התורה כיצד, הרי הוא אומר 'חסד הפצתי ולא זבח ודעת אלוקים מעולות, מכאן לעולה שהוא הבובה מוכחים מפני שהעולה כולה כליל לאישים וכו', ותלמוד תורה חביבה לפני המקום מעולות לפי שאם אדם למד תורה יודע דעתו של מקום שנאמר 'אז תבין ראת ה' ודעת אלוקים תמצא, מכאן לחכם 'שיושב ודורש' בקהל שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב הלב ודם לגבי מזבח, ובמדרש אמרו הו"ל¹⁰³ שבשעה שהחכם 'יושב ודורש' הקב"ה מוחל ומכפר עוונותיהם של ישראל, ולא עוד אלא בשעה שעונין 'אמן יהא שמיה רבה מברך' אפילו נחת גזר דינם אני מוחל ומכפר להם עוונותיהם¹⁰⁴, והמפרשים ז"ל כבר האריכו למעניתם הלא בספרתם ליתן טעם מהו

¹⁰⁰ חגיגה דף ג' ע"א.

¹⁰¹ ילקוט"ש ריש פ' ויקהל רמז תח.

¹⁰² אדר"נ פ"ד.

¹⁰³ מדרש משלי פר' י' עה"פ אורח לחיים שומר מוסר.

¹⁰⁴ תרושי קאמות יהי בה סימנא 'ואת שעיר החטאת דקש דקש משה והנה שקף'.

כחו וגדולתו של דרשת החכם שבעבורו מוחל הקב"ה עונותיהם של ישראל¹⁰⁵.

והנה בעל שבלי הלקט הביא טעם למה קוראין שבת שלפני הפסח 'שבת הגדול'¹⁰⁶ וז"ל: מוצאתי בפרדס שהיבר רבינו שלמה זצ"ל, שבת שלפני הפסח נהגו לקרותו שבת הגדול, והטעם, לפי שניסן שבו יצאו ישראל ממצרים היה (הפסח) בחמושי בשבת, דהכי אמרינן בסדר עולם, ומקדו של פסח מצרים היה בעשור לחודש שלפני הפסח, ופחדו ישראל ואמרו הן נזבחה את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו, אמר להם הקב"ה עתה תראו הפלא אשר אעשה, וצוה להיות משמרת עד ארבעה עשר, והיו הכבשים צועקים ומצרים היו שומעין ומיעייהן היו נחתכין והיו נידונין ביוגנות לבם ולא הזיקו לישראל מאומה כי כולם נפלו בחולי רע וזמר מפני הכעס, ועל שנעשו נסים לישראל באותו שבת אשר לפני הפסח לפיכך נקרא שבת הגדול שבת שלפני הפסח. טעם אחר, לפי שמאחרין העם בשבת שלפני הפסח לשמוע הדרשה עד אחר הצות סמוך למנחה עד שדורשין שם הלכות ביעור והלכות שמירת המצות, הלכות מלאכת יום טוב והלכות חולו של מועד והלכות עשיית ליל ערב הפסח, ועוד כדי לספר גבורות אלקינו איך באו אבותינו ממצרים ואיך הוציאם בתועפות ראם לו וקרע לנו את הים, ולספר ולדרוש בקהל את כל אשר עשה ומושך הרבה, והעם אינן נפטרין לבתיהן עד שישמעו שיגמור (את הכל) וכו', ומפני מושך זה נראה בעיני העם היום הגדול וארוך יותר מיום אחר, ועל כן קראו לשבת זה שבת הגדול.

ובמדרש¹⁰⁷: רבי עקיבא היה יושב ודורש/ והצבור מתנמנם וביקש לעוררן, אמר מה ראתה אסתר שתמלודך על קב"ז מדינות, אלא תבא אסתר בת בתה של שרה שחיתה קב"ז שנים ותמלודך על קב"ז מדינות. הנה המאמר הנפלא הזה כולו ת'מה ת'מה יקרא וכל השומע עומד ומשתומם, הדא למה דרש להם רבי עקיבא דייקא דרש זה כדי לעוררן מתרדמתן וכי איזו סגולה מסוגלת נמצא בזה הדרוש לעורר מרדם ישינים, תו מאי קושיא ומאי פירוקא וכי אסתר מרצונה הטוב הלכה למלודך על קב"ז מדינות עד שהוא אומר מה 'ראתה' אסתר שתמלודך וכו', והלא בעל ברכה נלקחה מבית מרדכי ובדכתיב 'ותלקח אסתר' וגו', וגם מה ענין שני חיי שרה אל מנין המדינות במלכות אחשורוש, תו והלא אחשורוש מתחלתו מלך על קב"ז מדינות עוד קודם שלקה את אסתר, תו מה לשון אומרת מה ראתה אסתר 'שתמלודך' לשון עתיד, 'שמלכה' מיבעיא ליה, תו אומרו מה 'ראתה' וכו', והול"ל מה 'זכתה' וכו', והרבה קולמוסין כבר נשתברו על מדרש זה¹⁰⁸, ור' אענה אה אני חלקי בס"ד¹⁰⁹.

וג"ל בס"ד עפ"י מאמרים ז"ל במדרש¹¹⁰ וז"ת: 'שבע ועשרים ומאה מדינה, רבי

¹⁰⁵ יעו"י ס' שני עפרים להר' כפי היכס בדוידא ז"ל אב"ד דק"ק קיאלא, ודקשות חת"ס ח"ג בדקשה לכנת שוכה, וס' דגל מחנה אפרים פ' שמיני, מ"ש בזה.

¹⁰⁶ סימן ר"ה.

¹⁰⁷ ב"ר נ"ה, ג'.

¹⁰⁸ יעו"י אלפדק הק' על מגילת אסתר ד"ה ויהי אומן את הדסה, וס' עכבי נחל ריש פ' חיי שרה, מ"ש בזה.

¹⁰⁹ זה נתחדש לי בס"ד כולל שב"ק פ' וקרא האי שתא באתרא קדישא מירון.

¹¹⁰ אסתר רבה פר' א'.

אלעזר בשם רבי הנינא והלא מאתים וחמשים ושתים אפרוכיות הן בעולם וכו', דוד שלט בכולן וכו', שלמה שלט בכולן וכו', אחאב שלט בכולן וכו', נבוכדנצר שלט בכולן וכו', כורש שלט בכולן וכו', דריוש שלט בכולן וכו', אחשורוש שלט בהציון¹¹¹, וקשאיל למה בהציון, רבי הונא בשם רבי אחא ורבנן, רבי הונא בשם רבי אחא אמר לו הקב"ה (לכורש) אתה חלקת את מלכותי שאמרת הוא האלקים אשר בירושלם, חייך שאני חולק מלכותך, ורבנן אמרי אמר לו הקב"ה (לכורש) אתה חלקת בנין ביתי שאמרת רומיה אמין שתיך, פותיה אמין שתיך, חייך שאני חולק מלכותך¹¹², וקשאיל ויימר מאה ועשרים ושש¹¹³, מה תלמוד לומר 'שבע ועשרים ומאה מדינה', אלא כך אמר לו הקב"ה אתה נתת עליה אחת לביתי משלך שאמרת מי בכם מכל עמו ויהי אלקיו עמו ויעלה¹¹⁴, אף אני נותן עליה תוספת אחת משלי, שהוסיף לו מדינה אחת בחשבון הח"ד 'שבע ועשרים ומאה מדינה', ע"כ.

והנה אחשורוש עמד וביטל בנין בית המקדש וכמ"ש ז"ל במגילה¹¹⁵ 'עד הצי המלכות' ולא כל המלכות וכו' ומאי ניהו בנין בית המקדש, ומעתה אחר ביטולו בנין הבית היה ראוי ויורידו לו אותה מדינה אחת מהחשבון¹¹⁶ ולא ימלוך אלא על מאה ועשרים ושש מדינות, ואחר שלא הורידו לו מדינה אחת מהחשבון והוא מולך עדיין על מאה ועשרים ושבע מדינות, על כרחך אין זאת אלא בזכות אסתר שהתפללה שתמלוך על מאה ועשרים ושבע מדינות, והנה שאול ישאל השואל והלא אסתר בעל כרחך נלקחה אל בית אחשורוש ובעל כרחך היא עומדת שם, וכאומרה וזכאשר אברתי אברתי, ומעתה מאי אהניא לה לאסתר הצדקת אם אחשורוש ימלוך על מאה ועשרים ושבע מדינות.

ונ"ל בס"ד דארץ ישראל הוא המדינה הנוספת שהוסיף לו הקב"ה לכורש עבור אותה עליה אחת שנתן משלו, וכאומרו ית' אף אני נותן לך עליה תוספת אחת משלי, וכי יש לך מדינה אחת בעולם שאינה שלו והלא כל העולם כולו שלו הוא, אלא על כרחך אומרו ית' תוספת אחת 'משלי' הכונה אל ארץ ישראל¹¹⁷, שכל המדינות יש להן שר ומושל, מה שאין כן ארץ ישראל נקראת נחלת ה' ואין עליה שר ומושל אלא היא בחלקן של הקב"ה, ומעתה אם יורידו לאחשורוש בעבור ביטולו בנין הבית מדינה אחת מהחשבון – אותה תוספת שהוסיפו לו בעבור אותה עליה אחת שנתן משלו – הרי אין לאסתר מלוכה על ארץ ישראל, ומעתה מאי הניין לה לאסתר הצדקת שהיא מולכת על מאה ועשרים ושש מדינות וזלתי ארץ ישראל, ולזה התפללה שלא יורידו לאחשורוש

¹¹¹ יעוי' מגילה דף י"א ע"א: שלש מלכו כפיסה אחאב נבוכדנצר ואחשורוש.

¹¹² לא תפרש למה לא נענש כורש עלמנו בחלוקת מלכותו או דליוס אחיו, ודייקא אחשורוש נענש בזה ונחמה מלכותו.

¹¹³ הן חלין של מאתים חמשים ושתים.

¹¹⁴ ומהו ענינה של עליה זו עד שבעבורה זכה והוסיף לו הקב"ה עליה אחת משלו, נ"ל בס"ד 'עליה' הוא לכוון על י"ה, לא

יחוד עליון, יעוי' ס' עבודת ישראל לחנוכה ופ' שמיני.

¹¹⁵ מגילה דף ט"ז ע"ב.

¹¹⁶ פי' אותה תוספת שהוסיף לו הקב"ה לכורש מדינה אחת עבור אותה עליה אחת שנתן משלו.

¹¹⁷ יעוי' שו"ת הרשב"א ח"א ס' קל"ה, ורמב"ן פ' אחרי ד"ה ותטמא הארץ.

אותה תוספת כדי שתהא היא מולכת גם על ארץ ישראל.

זהו נ"ל בס"ד כונת רבי עקיבא בדרושיה 'מה ראתה אסתר שתמלוך על קב"ז מדינות', ור"ל איזו זכות מצאה אסתר בעצמה שבעבורה התפללה שתמלוך על ארץ ישראל¹¹⁸, וקאמר 'אלא תבא אסתר' וכו', ור"ל שלא בעבור זכות עצמה התפללה על זאת, אלא התפללה שבזכות שרה אמנו ע"ה שחיתה קב"ז שנים תמלוך היא גם כן על קב"ז מדינות וארץ ישראל בכללן, וזהו אומרו 'אלא תבא אסתר בת בתה של שרה שחיתה קב"ז שנים ותמלוך על קב"ז מדינות', והתפללה שבזכות שרה אמנו ע"ה שחיתה קב"ז שנים לא יורידו לאחשוורוש אותה מדינה מהחשבון בדאי שחיא תמלוך גם על ארץ ישראל.

ומנוצא דבר אנו למדין כי לא זכתה אסתר למלוך על המדינה הנוספת המדינה הקב"ז – הוא ארץ ישראל – אלא בזכותה של שרה אמנו שחיתה קב"ז שנה, ומעתה אם חיי שרה אמנו ע"ה היו רק קב"ז שנה הרי לא היתה אסתר זוכה למלוך על ארץ ישראל, ויש לשאול והלא שרה אמנו ע"ה סיגלה הרבה מצות ומעשים טובים עד אין שיעור במשך קב"ז שנה אלו, והדבר ידוע כי כל אחד ואחד בשנה האחרונה שלו עלי אדמות אינו יכול לסגל מצות ומעשים טובים כפי שחיה מסגל בשנים קדמוניות, ואם כן האיך זה שבעבור הסרון מה של שנה אחרונה של שרה אמנו ע"ה – הוא שנת הקב"ז – היתה אסתר מופסדת ולא היתה מולכת כלל על ארץ ישראל, אלא היא הנותנת שהרי אינו דומה העושה מצות ומעשים טובים מרוחק או כשזוה בא לו בטורח ועמל גדול, לזה שעושה מצות ומעשים טובים כשהוא יושב בשלוח ובריוח, וכאומרם ז"ל¹¹⁹ 'תורה שלמדתי באף היא שעמדה לי', ומעתה אם שרה אמנו ע"ה היתה חיה רק קב"ז שנה, הרי היו הסרין הרבה מצות ומעשים טובים שסיגלה מתוך הדחק, אמנם עתה ששני היו שרה היו קב"ז שנה ובשנתה האחרונה הרי הוסיפה וסיגלה מצות ומעשים טובים בטורח ומתוך הדחק, לזה זכתה אסתר בת בתה למלוך על קב"ז מדינות.

הנה רבי עקיבא היה יושב ודורש, ותבת יושב ודורש' מורה על תמידיות הדרשה זמן זמנים טובא עד שהצבור מתנמנם מרבוי דרשותיו, וזהו כונת רבי עקיבא שעוררן מרדם במאמר זה, ור"ל מה לכם נרדמים הלא תראו שלא זכתה אסתר למלוך על ארץ ישראל אלא בזכות מצות ומעשים טובים של שרה אמנו שסיגלה בשנתה האחרונה בשנת הקב"ז שלה מתוך הדחק, ומעתה אחר שאתם מתנמנמים וקשה לכם לשמוע בלימודים, הרי ראוי שתאמצו על זה ביותר, שהרי אינו דומה השומע מפי הרב כשהוא ער והוא בשלוח ובריוח, לשומע מתוך הטורח והדחק כשהוא נים ולא נים וקשה עליו שמיעת הדרשה, ובשעה שהחכם יושב ודורש' הקב"ה מוחל ומכפר עוונותיהם של ישראל.

¹¹⁸ קה"ר ב', ט'.

¹¹⁹ והלא מדת הגלדיקים שאין מבקשים מה' ללא מתנת חנם, כי לא ידמו בעלמס שיש להם איזו זכות כמה לנפק.

לערב פסח

אמרו ז"ל במדרש¹²⁰ וז"ת: מי זאת הנשקפה כמו שחר וגו', רבי היא רבי שמעון בר הלפתא הוון מהלכין בהדא בקעת ארבאל בקריצתא¹²¹, וראו אילת השחר שבקעה אורה, אמר ליה רבי היא רבה לרבי שמעון בר הלפתא כך תהיה גאולתן של ישראל מצפצפת דכתיב כי אשב בהשך ה' אור לי, בתהלה היא באה קימעה קימעה, ואחר כך היא מונצצת ובאה, ואחר כך פרה ורבת, ואחר כך מרטבת והולכת, עוד אמרו שם ז"ל במדרש וז"ת: רבי הונא בשם רבי אלעזר המודעי, כדגלים אין כתיב כאן, אלא כנדגלות, כדור שנתנדנד לגלות ולא גילה, ואיזה זה, זה דורו של מלך המשיח, הוא הוא דכתיב ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה.

וכן אמרו בגמרת ירושלמי¹²² וז"ת: רבי היא רובא ורבי שמעון בן הלפתא היו מהלכין בהדא בקעת ארבאל בקריצתא¹²³, ראו איילת השחר שבקע אורה, אמר רבי היא רובא לרבי שמעון בן הלפתא כי רבי, כך היא גאולתן של ישראל, בתהילה קימעה קימעה, כל שהיא הולכת היא הולכת ומאיר, מאי טעמא כי אשב בהשך ה' אור לי, וכן אמר בזוהר וישלח¹²⁴ וז"ת: ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלהך כי אם ברבתי, רבי יהודה פתח ואמר מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כהמה איומה כנדגלות, האי קרא אוקמוה ואתמר, אבל מי זאת הנשקפה אלין אינון ישראל, בזמנא דקב"ה ויקום לון ויפיק לון מן גלותא כדון יפתח לון פתחא דנהורא דקין זעיר ולבתר פתחא אחרינא דאיהו רב מיניה, עד דקב"ה יפתח לון תרעין עלאין פתיחן לארבע רוחי עלמא, וכן כל מה דעביד קב"ה לישראל ולצדיקיא די בהו הכי בלהו ולאז בזמנא דהא וגו', אבל לעשו לאו הכי אלא בזמנא דהא נהיר ליה ואתאביד מניה זעיר זעיר עד דיתתקפון ישראל וישיצון ליה מכלא מעלמא דין ומעלמא דאתי, ובגין דנהיר בשעתא דהא הוה ליה שציאו מכלא, אבל ישראל נהורא דלהון זעיר זעיר עד דיתתקפון וינהיר לון קב"ה לעלמין, וכלא שאלי לון ואמרי מי זאת הנשקפה כמו שחר איהו קדרותא דצפרא ורא איהו נהורא דקין, ולבתר יפה כלבנה בגין דסיהרא נהורא דילה נהיר יתיר משחר, ולבתר ברה כהמה בגין דנהוריה תקיף ונהיר יתיר מסיהרא, ולבתר איומה כנדגלות תקיפא כנהורא תקיף בדקא יאות וגו'.

ובזוהר הק' שלחי פרשת לך לך אמר וז"ת: אמר רבי יוסי כתיב אז יבקע כשחר אורך וגו', זמין קב"ה לאכרזא על בניו ויימא 'אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מחרה תצמח והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך', והנה האי קרא אית לאסתכלוי ביה ולעיוני ביה, דרישיה לאו סיפיה וסיפיה לאו רישיה, כי אם אתה אומר דגאולתן של ישראל תבא כשחר קימעה קימעה הרי אינו 'מחרה', ואם הגאולה תהיה 'מחרה' אינו קימעה קימעה, תו אית לשאלא מאי נפקא מינה באכרזתא דא ומאי הניין לחו לישראל כרוזא דקב"ה פסוקא דא 'אז יבקע כשחר אורך' וגו' והלך לפניך צדקך' וגו'.

¹²⁰ ש"י ו' כ"ה, וזכורשמי ברכות פ"א ה"א.

¹²¹ בערס עלות השחר.

¹²² יומא פ"ג ה"ב.

¹²³ קודם עלות השחר.

¹²⁴ ח"א דף ק"ע ע"א.

ו"ל בס"ד עפ"י מאמרם ז"ל בפרק חלק¹²⁵ וז"ת: רבי יהושע בן לוי רמי כתיב בעתה וכתוב אחישנה, ומשני זכו אחישנה, לא זכו בעתה, גם אנו במסלה זו נעלה בס"ד ועל זה הדרך ראוי שיפורש הכתוב אז יבקע וגו', זכו 'וארוכתך מהרה תצמח' הוא גאולת 'אחישנה', לא זכו 'אז יבקע כשחר אורך' קימעא קימעא הוא גאולת 'בעתה', וזהו כונת רבי יוסי במאמרו 'זמין קב"ה לאכרזא על בנוי ויימא 'אז יבקע כשחר אורך וגו' והלך לפניך צדקך' וגו', ור"ל דגאולתך של ישראל לא תבא כשחר קימעא קימעא כנרמזו ברישא דקרא, אלא 'וארוכתך מהרה תצמח' דא גאולת 'אחישנה' וכדמסויב קרא 'זהלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספק' וגו' וזרה בהשך אורך ואפלתך כצהרים, וגדול כח הצדקה שעל ידה תהא גאולתך של ישראל מהרה כגאולת 'אחישנה', וכמו שאמרו ז"ל בבבא¹²⁶ רבי יהודה אומר גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, ואמר עולא¹²⁷ אין ירושלים נפרדת – פ"י קודם זמנה – אלא בצדקה¹²⁸, שנאמר 'ציון כמושפט תפרה ושביח בצדקה'¹²⁹.

והנה אמרו חז"ל במדרש¹³⁰ ליבא לפומא לא גליא, ונסתם כל חזון וסתום וחתום הוא קין הגאולה, והנה זה אמור רק כלפי שלא נודע אימתי הוא זמן קין הפלאות, אמנם איזו חודש בשנה הוא חודש הגאולה זה אינו סתום כלל אלא גלוי הוא לעין כל, וכמו שאמרו ז"ל¹³¹ בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל, וכן הביא הטור ז"ל משום רב האי גאון¹³² כי תחיות המתים עתידה להיות בניסן, וכמו בן לגבי יום הגאולה אמרו חז"ל דערב פסח הוא היום המעותר למחייית עמלק, וכדאייתא בפרק קמא דפסחים¹³³ תנא דבי רבי ישמעאל בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה ראשון, להכרית זרעו של עשו, לבנין בית המקדש, ולשמו של משיח, ובשכר 'אך ביום הראשון תשביתו' וגו' זכו להכרית זרעו של עשו¹³⁴, וכן אמרו ז"ל במדרש¹³⁵ וז"ת: אמר הקב"ה הסימון הזה יהיה בידיכם ביום שעשיתו לכם תשועה ובאתו לילה הוי יודעים שאני גואלכם וכו' שנאמר 'אני ה' בעתה אחישנה', וכן אמר בזוהר הק"י¹³⁶ כי מחייית עמלק תהיה ביום י"ד בניסן וז"ת: ובחדש הראשון, מאן ראשון, דא ניסן וגו' לקיים מה דאוקמוה מארי מתניתין בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, ובי"ד דיליה ויאמר כי י"ד על כס

¹²⁵ סנהדרין דף כ"ח ע"א.

¹²⁶ דף י' ע"א.

¹²⁷ שבת דף קל"ט ע"א.

¹²⁸ 'פיון', היינו קודם הזמן, וכענין 'והפדה' שנאמר בלמה העבדיה להיינו קודם זמנה, – ויעו"ו אה"ח הק' פ' משפטים עה"פ ואם שלש חלה ד"ה ונראה לפרש פרשה זו דרך רמז, מ"ש בזה, ולזה דייק עולא וקאמר אין ירושלים 'נפדית' וכו', ולא קאמר אין ישראל 'גאלין' או אין ירושלים נגאלת, ויעו"ו רמז"ם הל' מהנות עניים פ"י ה"א.

¹²⁹ ובמקום אחר פירשנו בזה בס"ד מ'אמר הגבוי – ישע"ו ס"א, י – וז"ת: תגל נפשי באלקי כי הלבישני בגדי ישע 'מעיל צדקה יעטני' וגו', ובמסורה מעיל חסד ור"ו, ולכאורה היה ראוי יאמר ומעיל צדקה בוא"ו העטף, ולמה כן, אלף נ"ל בס"ד דסיפא דקרא הוא פירושא דרישא דקרא למאי דאמר בתחלה, כי הלל באומרו כי הלבישני בגדי ישע אנהו לא נדע אלו הן הבגדי ישע דקאמר, לזה קא מפרש ואזיל 'מעיל צדקה יעטני' הן הנה הבגדי ישע, ור"ל דזכות הצדקה הלבישני בגדי ישע וזרה בהשך אור לישרים וקרובה ישועתי לכא קודם זמנה כגאולת אחישנה.

¹³⁰ קה"ר י"ב.

¹³¹ כ"ה דף י"א ע"א.

¹³² טור אה"ח סימן ת"ל, וכן כתב הבית יוסף – אה"ח סימן חכ"ט – דלעתיד לכא עתיד בית המקדש להבנות בניסן.

¹³³ פסחים דף ה' ע"א.

¹³⁴ יעו"ו רש"י ד"ה בשכר ג' ראשון, 'שביחת הרגל דפסח' וכו'.

¹³⁵ שמו"ר פ"ח.

¹³⁶ זוהר ח"ג דף רמ"ט ע"ב.

י"ה, תמן אומי לאעברא מעלמא זרעא דעשו עמלקיים, וכן אמר בתיקונים¹³⁷ וז"ת: ובגלותא חלק לב"ם וגו', ומאן חלק לב"ם, שאור וחמץ דאינון ערב רב, ורזא דמילתא ויהי מבדיל בין מים למים דעלייהו אתמר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיתכם, אך חלק, ואומא דיתמחוץ ביד דאינון ארבע סרי יומי דפסחא, לקיימא בימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות וגו', ובגין דא אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר וגו', ובגין דא כי יום נקם בלבי.

וכן מצינו בשאל המלך שביום ערב פסח יצא להכות את עמלק ולמחות את שמו מתחת השמים, וכמו שנאמר וישמעע שאל את העם ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים¹³⁸ וגו', ויש לשאול מה ראה שאל לפקוד את מנזין יוצאי הצבא בטלאים, וכי כן הוא ארחות המונין את ישראל למנותם בטלאים, וחלא היה יכול למנותם במחצית השקל ככתוב בתורה או בשברי חרסים כפי שמנאם בראשונה בחרסים בצאתו למלחמה נגד נחש העמוני¹³⁹, ולמה זה הטריח את עצמו למנאם במאתים ועשרים אלף טלאים, אלא כיון שיצא למלחמה זו בערב פסח – הוא יום המעוּתָד למחייית עמלק – לזה מנאם בטלאים שהביאו לקרבן פסח ולא היו צריכין למחצית השקל, וכמו שתרגם יונתן ז'מנינון באימרי פסחא¹⁴⁰, ובאמת היה ראוי אז להיות מחייית עמלק על ידי שאל מכל וכל, אלא שלא זכו ונרחה לדורו של מרדכי ואסתר, וכן מצינו במרדכי ואסתר המלכה שצוה מרדכי לאסתר לבוא אל המלך לבקש מלפניו על עמה ביום ערב פסח שהוא יום המעוּתָד להכרית זרעו של עמלק, אלא שאסתר בקשה ממרדכי לדחות בשלשה ימים את ביאתה למלך ובאומרה לך כנוס את כל היהודים וגו' וצומו עלי וגו' שלשת ימים¹⁴¹ וגו' ובכן אבוא אל המלך, ולא זכו למחות את עמלק מכל וכל ונרחה לדורו של משיח.

יעזור השי"ת ובמהרה יקום יעוד הכתוב 'אז יבקע כשהר אורד' וגו', וגאולתן של ישראל לא תהא באופן של קימנא קימנא כשהר שהוא גאולת 'בעתה', אלא וארוכתך 'מהרה' תצמח באופן של 'זכו אחישנה', וכמו שאמרו בגמ'¹⁴¹ וז"ת: התקין רבן יוחנן בן זכאי שיחא יום הנפ בולו אסור, מאי טעמא, 'מהרה יבנה המקדש' ויאמרו אשתקד מוי לא אכלנו כהאיר המזרח עכשיו נמו ניכול וכו'¹⁴², ויה"ר ובערב פסח דחאי שתא נזכה למחייית עמלק ולבנין בית המקדש ולשמו של משיח¹⁴³.

¹³⁷ תי' כ"א דף נ'.

¹³⁸ אמר לכל אחד ואחד שיקח טלה מאלנו של המלך, ואחר כך מנה את הטלאים.

¹³⁹ יעו' במד"ר ב' י"א ותנחומא פ' תשא: ולמה בטלאים, כד אינון עתידין זכיון בצמרא, כד אינון מסכינין מעובדיהו בצוק.

¹⁴⁰ יעו' רד"ק פ"ס.

¹⁴¹ ר"ה דף ל' ע"א.

¹⁴² יעו' ס' מעשה רוקח עה"ת פ' בא, וכן בספרו על משניות פסחים מ"ג בזה, והביא דבריו מן החת"ס ז"ל מס' סוכה דף מ"א ע"א ד"ה לאיבני בשיחסי.

¹⁴³ ובחיבורי 'ספר משקלי האותיות' – מערכת תנאים ואמוראים אות א' – פירשנו בזה בס"ד מה שפירש רש"י ז"ל במס' יומא – דף נ"ב ע"א – על מאמרו של איסי בן יהודה חמש מקראות בבורה אין להן הכרה, ואלו הן, שאלה, משוקדים, מחר, ארזי, וקס, ופירש רש"י ז"ל וז"ל: מחר, ולא הלחם בעמלק מחר, או לא והלחם בעמלק מיד ומחר אנכי נכב, 'היום אי אתה צריך לתפלותי, וכבר עמד בזה ב"ק מן אדמו"ר מהר"ד מבעלזא ז"ל האיד זה שביום הראשון יכול יהאשע להלחם עם עמלק בזכות עצמו ואינו זקוק כלל לתפלתו של משה, ואלו למחרתו ביום השני למלחמה צריך יהאשע לתפלתו של משה לעזרו, ועפ"ד הג"ל ניחא שפיר כי אם יזכו למחייית עמלק מכל וכל בזר ההוא ולא ידחה לדורו של שמואל אזי תהיה מחייית עמלק כבר ביום הראשון למלחמה ולכן אינו זקוק לתפלתו של משה כי הוא יום המעוּתָד למחייית עמלק כמו יום י"ד בניסן וכה' המלחמה, אמנם אם לא יזכו למחייית עמלק מכל וכל בזר ההוא והמלחמה תהיה גם למחרתו, אזי הוא זקוק כבר לתפלתו של משה לעזרו.

להגדה – א
הא לחמא עניא

מצרימה, ולכן לא סבב לרדת אל מצרים¹⁴⁷.

רבעל העקידה ז"ל¹⁴⁸ חוסף להקשות עוד וז"ל:
אמנם נוסח ההגדה הוא 'ארמי אוברד אבי וירד
מצרימה', וכל ימי הייתי משתומם על זה הכתוב,
כי מה טעם אומרו 'ארמי אוברד אבי וירד
מצרימה', כי באמת לפי פשט הכתוב לא בקש
לבן לאבד את יעקב אבינו ולא לעשות עמו
רעה¹⁴⁹, אדרבא נתן לו את בנותיו ובביתו עשה
עושר ונכסים וכבוד, גם בצאתו ממנו לא עשה
עמו מאומה רע, ואף על פי שרדף אחריו לפי שנהג
את בנותיו כשבויות חרב וגם כי נגנב אלהיו,
לפרק לא עבר את פי ה' ונתוכחו יחד ונפטרו
בברית שלום, וגם כי נניח שחשב לעשות עמו
שום רע, מה ענינו לוירד מצרימה¹⁵⁰.

וכן נתקשה בזה המהר"ל ז"ל¹⁵¹ וז"ל: יש לך
לחתבונן איך הניח מה שרצה עשו לעשות ליעקב
והתחיל בלבן הארמי, ומה שרצה עשו לעשות
ליעקב הוא מבואר בכתוב ואצל לבן לא נתבאר
בכתוב, שאין הדעת נותן שיחיה שונא לבן אל
יעקב מבלי סבה כלל והיו הבנים בניו והבנות
בנותיו ויאמר כי לבן בקש לעקור את הכל, ויותר
אמרו עליו ממה שאמרו על פרעה, שפרעה לא היה
כוונתו רק על הזכרים וזה אף על הבנות, ומה ראו

הא לחמא עניא די אכלו אבתתא בארעא
דמצרים וכו' השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין,
הנה מה שבעל מסדר ההגדה יסר לומר הא לחמא
עניא וכו' בלשון ארמי, כבר כתבו הראשונים ז"ל
הטעם מפני הנשים והתנוקות שאין מבינים
בלשון הקודש¹⁴⁴, ויש להתבונן בזה הדא דלפי
טעם זה היה ראוי לומר כל סדר ההגדה בלשון
ארמי, ולמיעוט פיסקת 'מה נשתנה' שנתקנה
בווד עבור התנוקות שישאלו היה ראוי שייאמר
בלשון ארמי להבנים מה שישאלו שהרי התנוקות
אינם יודעים בלשון הקודש, וכן פוסקת 'עבדים
היינו' שהיא עיקר התשובה על שאלתם, ואגב
אורחא יבואר בס"ד מפני מה סיים בעל מסדר
ההגדה 'לשנה הבאה בני חורין' בלשון הקדש ולא
בלשון ארמי¹⁴⁵.

ולבא אל הביאור נקדים לפרש בס"ד מקראי
קדש בפרשת תבא וז"ת: ארמי אוברד אבי וירד
מצרימה וגו', הנה מסמיכות וירד מצרימה לארמי
אוברד אבי לפום ריהטא נשמע שבסיבת לבן
הארמי שרצה לאבד את יעקב אבינו לבן ירד
יעקב מצרימה, אמנם אי אפשר לומר כן שהרי
מרוחק היה יירדת יעקב למצרים מהזרתו מלבן
אל ארץ כנען, וכמו שהקשה האבן עזרא ז"ל¹⁴⁶
וז"ל: מה טעם לאמר לבן בקש להאבד אבי וירד

¹⁴⁹ יעו' ס' הלכות קטנות ח"ב סו' י"ט – פו"ת למהר"י
חאגיז ז"ל – מ"ש בזה.

¹⁵⁰ יעו' מה שחרגס יונתן פ' בלק עה"פ וישלח מלכאים
אל בלעם בן בעור, ושדר אולגין לוח לבן הארמי הוא בלעם
דבעל למכובע ית עמאל בית ישראל וכו', וכן חרגס יונתן
עה"פ ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב, עני (פנחס) ואמר
ליה (בלעם), הלא אנת הוא לבן ארמאה דבעית למישליא
ית יעקב אבונן ונחתת למלכיים בגין למוכלא זרעיה וכו'.
¹⁵¹ ס' גבורות ה' פרק ג"ד ד"ה לא ולמד.

¹⁴⁴ מחזור ויטרי, ראב"ה סו' תקכ"ה, ראב"ן מס' פסחים,
אבודרהס בפ' ההגדה, ועוד.

¹⁴⁵ יעו' בהגדה של פסח עס פירוש שמחת הרגל להסו"ד א'
ז"ל – בפסיקת כהא לחמא עניא ד"ה ולנן בדידן – מ"ש
בזה.

¹⁴⁶ פ' כי תבא ד"ה אוברד אבי.

¹⁴⁷ יעו' חי' חת"ס גיטין דף י"ז ע"א מ"ש בזה.

¹⁴⁸ שענר כ"ז.

רבותינו ז"ל על ככה להגדיל ממשבת לבן ולהניח את עשו שלא דברו ממנו, ועוד שאמר 'פרעה לא רצה לעקור רק הזכרים בלבד, והכתוב אומר 'אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שללי' ורצה לאבד את הכל לא את הזכרים בלבד, ואגב אורחא יבואר בס"ד למה זה נזכר לבן הארמי רק בכנוי 'ארמי', ולא בשמו 'לבן הארמי' בסדר הכתובים.

והנה רש"י ז"ל פירש וז"ל: ארמי אבד אבי, מזכיר חסדי המקום. וירד מצרימה, ועוד אחרים באו עלינו לכלותנו שאחרי זאת ירד יעקב למצרים, ויש להתעורר על פירוש רש"י ז"ל וכי מזה הזכרת חסדי המקום איכא באמירת 'ארמי אבד אבי' כשאינו מזכיר הצלתו, שהרי אינו מזכיר כלל הצלת יעקב מירי לבן, כדרך שמסוים על עינו מצרים שהוציאנו ה' משם.

עוד יש להתעורר על דרשתו של בעל מסדר ההגדה על הפסוק וירד מצרימה, 'אנוס על פי הדבור', ולפום ריחמא נראה שכונתו לומר שיעקב אבינו ע"ה היה אנוס לרדת מצרימה על פי הדבור של שכינה, וכבר נתקשו המפרשים בזה מה הוא הדבור שהיה אנוס על פיו, שהרי לא מצינו בכתוב שום ציווי אל יעקב לירד מצרימה, אלא מדעתו ומרצונו אמר יעקב רב עוד יוסף בני חי אלכה ואראמו' וגו', אלא כיון שהגיע לבאר שבע והיה מוצר על יציאתו הוצה לארץ לזה היה דבר ה' אליו 'אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם, ואם כן מזה לשון אומרת 'וירד מצרימה אנוס על פי הדבור'¹⁵², ואגב אורחא יבואר בס"ד מהו הנחת דעתו של יעקב אבינו ע"ה בהסתחתו ית' 'כי לגוי גדול אשימך שם, והלא

הוא מוצר על עצם יציאתו הוצה לארץ.

ובכדי לבא אל הביאור בס"ד נקדים לבאר מאמרם ז"ל במדרש¹⁵³ וז"ת: אמר רבי שמואל בר נחמן לעולם אל יהא לשון סורסי¹⁵⁴ הזה קל בעיניך, שבתורה נביאים וכתובים מצינו שהקב"ה חולק לו כבוד, בתורה זיקרא לו לבן וגר שהדותא, נביאים 'כדנה תאמרון להום', בכתובים 'וידברו הכשדים למלך ארמית'. והמצפה אשר אמר יצף ה', אמר רבי אבהו כי יסתר אין כתיב כאן, אלא כי נסתר, עד כאן היינו רואין זה את זה, מכאן ואילך אין אנו רואים זה את זה. ואם תענה את בנותי, אמר רבי ראובן כולחון בנותי היו, הבנות בנותי. אם תענה את בנותי, שלא תקח נשים בחייהן, ואם תקח נשים על בנותי, לאחר מיתתן.

עוד נקדים לבאר בס"ד מאמרם ז"ל במדרש וז"ת: זיקה יעקב אבן' וגו', אמר רבי יוחנן בשן הזה של טבריא היתה, ויאמר יעקב אל אחיו לקטו אבנים, כמה אחין היו לו חד ולווי קבריה, אלא אלו בניו שהוא קורא אותן 'בלשון הקודש' אחיו.

הנה הדקדוקים במדרשות אלו רבו כמו רבו ואנו נביא בכאן כמה הצריכין לעניננו, הדא אומרו 'אל יהא לשון סורסי הזה קל בעיניך', ואנחנו לא נדע מה נעשה בלשון סורסי הזה, ומהו כונתו באומרו 'אל יהא לשון סורסי הזה קל בעיניך', אם כונתו לומר אל יהא קל בעיניך לדבר בלשון ארמי היינו שאין לדבר בלשון ארמי, הרי הכתוב חולק לו כבוד ואם כן למה אין לדבר בלשון ארמי, ואם תמצי לומר דבא לומר דעדיף

¹⁵³ ב"ר ע"ד י"ז, ובידשלקמי סוטה פ"ו ה"ב.

¹⁵⁴ לשון 'סורסי' ולשון 'ארמי' חד הן, אלא שדאכ"ץ ישכאל נקרא 'סורסי', וכדכל נקרא 'ארמי'.

¹⁵² וראויה לבעל הפלחה ז"ל שכתב: 'על פי הדבור' לא קאי על דבורו של הקב"ה, אלא על הדבור של אברהם אבינו ע"ה שאמר 'במה אדע' שבשכיל זה נשתענדו בניו במלכים כלאותא בנמי - נדרים דף ל"ב ע"א.

עוד יבואר בס"ד מאמרו של רבי יוחנן כי אותה האבן שהקים יעקב למצבה היתה גבוהה כשן הזה של טבריא, עוד יבואר בס"ד מאמרו ז"ל אלא אלו בניו שהוא קורא אותן 'בלשון הקודש' אחרו. ולבא אל המכוון נקדים מה שכתב בספר גליא רזיא וז"ל: בשביל שהביא יעקב אבינו ע"ה בתורה לשון ארמיו¹⁵⁹, שיעקב קרא לגל האבנים 'גלעד' ולבן קרא לו 'יגור שהדותא', בשביל כך באו ישראל לגלות מצרים וכו', והוא אומרו 'ארמי אובד אבי הכונה בשביל לשון 'ארמי' שגרים אבי ליכתב בתורה לכן הוכרח 'יורד מצרימה', יעו"ש.

והרבי רבי העשיל ז"ל¹⁶⁰ פירש בזה את הכתוב הנאמר בפרשת וישב וישאו עיניהם ויראו ונהה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגו' להוריד מצרימה, ר"ל שראו שבאו מגלעד, הואיל שיעקב הביא גלעד לשון תרגום בתורה לכן הוכרח יוסף לירד מצרימה, וזה שאמר הכתוב 'ארמי אובד אבי יורד מצרימה', ר"ל בשביל שהביא אבי לשון ארמי בתורה זאת גרם שלכך הוכרח לירד מצרימה, ויש לפרש גם כן דזה שאמר בעל מסדר ההגדה 'יורד מצרימה' מלמד שהיה אנוס על פי הדיבור דייקא, ור"ל שבגלל אותו דיבור ארמי יגור שהדותא' שנכתב בתורה, לכן היה יעקב אנוס לירד מצרימה¹⁶¹.

לדבר בלשון ארמי משאר לשונות, הרי כבר אמרו ז"ל בנמו¹⁵⁵ וז"ל: אמר רבי בארץ ישראל לשון סורסי למה, או לשון הקדש או לשון יונית, ואמר רבי יוסי בבבל לשון ארמי למה, או לשון הקדש או לשון פרסי, ואמר רב יהודה אמר רב¹⁵⁶ לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי, ואמר רבי יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו¹⁵⁷ לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי¹⁵⁸, הא קמין דלשון ארמי גריעא משאר לשונות.

עוד יש להתבונן הדא מה ראתה התורה להודיע לנו השם שקרא לבן הארמי לגל האבנים אשר בני יעקב הקימו להם, ואם תמצוי לומר שהכתוב בא להודיע לנו שלבן קרא לו שם בלשון ארמי, מה יתן ומה יוסיף אם קראו בלשון ארמי או בלשון עברי או באחד משאר הלשונות ולמאי נפקא מינה, יקראנה לבן כרצונו יגור שהדותא' או 'סהיד דגורין' או 'גל עד' ומאי איכפת לן בקוראי שמו, עוד יש להתבונן מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו ע"ה בזה שקפץ כהדיוט וקרא לגל האבנים בלשון ארמי יגור שהדותא'.

עוד יש להתבונן באותו תנאי שהתנה לבן הארמי עם יעקב אבינו ע"ה שלא יקח נשים על בנותיו גם לאחר מיתתו, וכי מאי איכפת ליה ללבן אם יעקב יקח לו אשה אחר מיתת בנותיו,

¹⁵⁵ ב"ק דף פ"ב ע"ב.

¹⁵⁶ שבת דף י"ב ע"ב.

¹⁵⁷ יעו"ל חלשך הק' פ' ויאל ז"ל: לשון ארמי הוא לשון מיוחד לחיונים, ולכן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו, – ויעו"ל וזה תרומה – דף קכ"ט ע"ב – הטעם שסמלו הקדיש בלשון תרגום, לפי שארמית הוא לישראל דסט"א, בגין דיתבר חייליה דסט"א.

¹⁵⁸ יעו"ל פ"י הרא"ש ז"ל סכתב דדוקא בלשון ארמי קאמר רב יהודה דלא ישאל אדם צרכיו, אבל בשאר לשונות פסיד למי.

¹⁵⁹ יעו"ל מס' סופרים פ"א ה"י.

¹⁶⁰ ס' חנוכה התורה פ' כי תבא עה"פ ארמי אבד אבי, ויעו"ל ס' לב אריה – להרב אריה יהודה לייב בן ר' יהושע ז"ל – ריש פ' שמות.

¹⁶¹ המשך יבא א"ה.

להגדה – ב
הקב"ה השב את הקין
לעשות

לפניו רבונו של עולם איך אעשה כך אם נתת לי
הח"א להיות אב המון גוים ואחזירנו לך אשאר
כבראשונה, אמר יעקב אם אמעט יו"ד משמו ישאר
עקב, אמר יצחק (אם) אמעט יו"ד ישאר שחק,
שבראשונה היה שמו ישחק בשו"ף, ולגלותנו זה
הסוד כתוב כך במקרא ד' פעמים, לעדות נאמנה
שכך שמו בארבע נספות הארץ, ואמר יצחק לפני
הקב"ה רבונו של עולם קח ממני השו"ף שבה נכלל
מספר שמך באותיות א"ת ב"ש¹⁶⁶ ותן לי צדי"ק
תחתיה, והיו ישראל בגלות מצרים רד"ו שנה
ביתרון השו"ף מן הצדי"ק ולא יותר, וכן היה בזכות
יצחק, ועלו ישראל ממצרים לקבל התורה שהיתה
משחקת לפניו תמיד¹⁶⁷.

והנה החיד"א ז"ל בספרו פני דוד¹⁶⁸ נתקשה
במדרש הנ"ל וכתב וז"ל: והוינן בה דלכאורה היה
נראה דהיו צריכים לישב קי"ץ שנים בגלות וינוכו
רד"ו, בעבור שיצחק נתרצה לנכות רד"ו כמספר
שמו כמו הפרש שיש מאות שו"ף לאות צדי"ק, וכל
קבל דנא עין רואה דישבו רד"ו בגלות ונוכו קי"ץ,
ואין לומר דניכה רד"ו שנים מן מספר ת"ל שנה,
דכפי זה היו צריכים לישב בגלות ר"ב שנים, ולא
היו בשעבוד כי אם רד"ו שנים, ע"כ.

ובספרו ראש דוד¹⁶⁹ הוסיף החיד"א ז"ל להקשות
עוד וז"ל: ויש לדקדק על אברהם אבינו מה תשובה
היא זו אם אחזיר ה"א לא אחיה אב המון גוים, ואיך
שבקיה לענותותיה שאמר ואנכי עפר ואפר, איכו
השתא קפיד שיהיה אב המון גוים, וכן יעקב אבינו

החיד"א ז"ל הביא מדרש חז"ל בספרו יוסף
תהלות¹⁶² וז"ת: כשהיו ישראל במצרים ורצה הקב"ה
למחר את הקין, אמר הקב"ה לאבות אם תמעטו אות
אחד משמכם אדלג את הקין לבניכם, אמר אברהם
אם אחזיר ה"א לא אחיה אב המון גוים. אמר יעקב
אם אמעט יו"ד משמו ישאר עקב. אמר יצחק קח
שו"ף ותן במקומה אות צדי"ק ישאר רד"ו ביתרון
השו"ף מן הצדי"ק, ע"כ.

וכן הביא הרא"ש ז"ל המדרש הנ"ל בפירושו
עשרת¹⁶³ וז"ל: וא"ת מאי שנא מנין רד"ו לא פחות
ולא יותר, ושמעתי טעם כי בעוד שהיו אבותינו
בשעבוד היו עומדין האבות ומתפללין תמיד בעד
ישראל, ואמר להם הקב"ה כלום יש בכם שירצה
לגרע מאותיות שמו וכן אגרע ממנין השעבוד
העתיד לבוא על ישראל, אברהם ויעקב השיבו לאו
כי כל האותיות צריכות לנו, עד שבא יצחק ואמר
רבש"ע מן הדין היה שמו להיות נכתב בשו"ף וכן
הוא בדברי הימים ושבועתו לישחק¹⁶⁴, אני מוחל
כבודי שיקתב בצדי"ק ותגרע מן החשבון עד שיוגיע
לעודף שיש מהשו"ף עד הצד"ק, וכמה הוא רד"ו, והיה
כן, ועל כן כתיב כי אתה אבינו, כי אברהם לא
ידענו, וישראל לא יכירנו, ע"כ.

וכן הביא הר"ש מולכו ז"ל המדרש הנ"ל¹⁶⁵
וז"ל: ועת לשהוק, כשהיו ישראל במצרים ועבדו בהם
בפרך וירא ה' את ענים ואת לחצם רצה הקב"ה למחר
הקין בזכות האבות, ואמר להם תמעטו אות אחד
משמכם ואדלג את הקין לבניכם, אמר אברהם אבינו

¹⁶² וכן הובא המדרש הנ"ל בס' אמרי נועם להר"י יעקב
דילשקאש ז"ל, וכן הביאה החיד"א ז"ל בס' יוסף תהלות מו'
ב', ובס' חומת אנ"ך פ' וארל אוח ב' ד"ה וארל, ובס' מדכר
קדמות מערכת י' אוח א', ובס' שמחת הרגל לימוד ג'
סוף שלחן עורך טעם י"ד.

¹⁶³ פ' וישב אוח כ"ט.

¹⁶⁴ פ' שלח.

¹⁶² מו' ב', ויעו' עוד בס' חומת אנ"ך פ' וארל אוח ב'
ד"ה וארל, ובס' מדכר קדמות מערכת י' אוח א', ובס'
שמחת הרגל לימוד ג' סוף סימן שלחן עורך טעם י"ד.

¹⁶³ שלח פ' שומת.

¹⁶⁴ יעו' רכנו בחיי פ' בחקיה בפסוק ואף גם זאת.

¹⁶⁵ ס' חית קנה על קהלת בפסוק ועת לשחוק.

¹⁶⁶ אותיות הו"ה בחילוף א"ת ב"ש עולה במספר ש'.

במספר ת"ל שנים, אלא שלא השש הכתוב להודיע מנין השלשים¹⁷².

ונבא אל הביאור בס"ד באשר נדקדק בתשובות אבותינו אברהם ויעקב ע"ה, דאברהם השיב בלשון שולל וגם קא הייב טעמא לדבריו 'אם אחזיר ה"א לא אחיה אב המון גוים', ואלו יעקב אמר בסתמא 'אם אמעט יו"ד משמי ישראל עקב' בלי שום נתינת טעם לדבריו.

ומעתה יתפרש הדבר בס"ד כמין הומר, והוא כשאמר הקב"ה לאברהם למעט אות משמו לא הסכים לזה, ונמוקו עמו 'אם אחזיר ה"א לא אחיה אב המון גוים', ואם תאמר מאי איכפת ליה, הנה איתא בס"י כי ברבת אב המון גוים אין הכוונה כפשוטו שאברהם יהיה אב לכל הגוים שבעולם, כי הלא בן אחד ישמעאלי פרא אדם הזה ליה ולואי קבריה, והוא אחד מאלו ארבעה שהקב"ה מתהרט עליהן על שבראם כדאיתא בפרק החליל¹⁷³, ואתה בא להוסף לו עוד המון גוים, אתמאה, ומאי אחני ליה המון גוים רבים, אלא הכוונה הוא שאברהם הוא אב לכל הגרים שעתידים להתגייר¹⁷⁴, והיינו שבזה שאברהם נקרא אב המון גוים על ידי זה יש מקום לקבלת הגרים בישראל, וכל גר שמתגייר נתקדש בקדושת ישראל שאינה נפסקת לעולם¹⁷⁵ רק מבה אברהם שנקרא אב המון גוים, וכמו שדרשו ז"ל בריש פרק הכל הייבין¹⁷⁶ ע"פ נדיבי עמים נאספו אלו הגרים ונקראו על שם אברהם וכדנתיב 'עם אלקי אברהם', וכן נתב הימב"ם ז"ל¹⁷⁷ וז"ל: הגר מביא בכורים וקורא שנאמר לאברהם כי אב המון גוים נתת, הרי הוא אב כל העולם כולו 'אלו שנכנסין תחת כנפי

ע"ה שהשיב אם אמעט יו"ד משמי ישראל עקב, ומאי איכפת ליה אם ישראל עקב, ע"כ. יעו"ש מה שתירין לפי דרכו.

ואגב אורחא יבואר בס"ד מפני מה נאמר בתהלים ושבועתו לישחק בשי"ן, והרי מקרא מלא דבר הכתוב וקראת את שמו יצחק, ולמה זה שינה דוד את שמו לישחק, עוד יבואר בס"ד בשנותו את טעמו מדברי הימים לתהלים דבדבריו הימים אמר ושבועתו לישחק בצד¹⁷⁸, ואילו בספר תהלים אמר ושבועתו לישחק בשי"ן, וכן יבואר הטעם שנכתב בכתוב ארבעה פעמים ישחק בשי"ן, עוד יבואר בס"ד מפני מה בתהלים אמר זרע אברהם עבדו וגו', ובדברי הימים אמר זרע ישראל עבדו וגו'¹⁷⁹.

ולבא אל המכוון נקדים לפרש מקראי קדש בפרשת בא וז"ת: ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה וגו' ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה וגו' יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים. והקשו המפרשים ז"ל וחלא בבית בין הבתרים נגזרה הגזרה על שעבוד ארבע מאות שנה, וכדנתיב ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגו', ותינה אם ישבו בפועל שלשים שנה יתר על הארבע מאות שנה ניהא, אך הלא גם הארבע מאות נחצו למאותים ועשר ולא ישבו במצרים אלא רד"ו שנה, ואם כן הני תלתין שנין מאי עבידייהו, ולא עוד אלא שנכפל בפסוק שלאחריו פעם שנית ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה וגו', ויש מהמפרשים ז"ל שתירצו שגזירת בין הבתרים מתחלתה אכן היתה על מנין ת"ל שנה, שהוא מספר חמש פעמים אלקים, נגד המשח גבורות הידועות, להמתיק הה' גבורות במספר ה' פעמים אלקים שהן

¹⁷⁰ יעו"י רבינו בחיי פ' בחקותי.

¹⁷¹ ובמקום אחר הארכנו לבלר בס"ד מפני מה תקנו חז"ל לומר בהתחלת פסוקי זמניה ששחית פסוקי הודו לה' קראו בשמו וגו' הגאמר בדברי הימים ושם כתוב ושבועתו ליצחק גדל, ולמה לא תקנו לומר אלו הפסוקים עלמם הכתובים בספר תהלים ושם כתיב ושבועתו לישחק בשי"ן, על אף שכל המזמורים שתקנו חז"ל לומר בפסוקי זמניה הם מזמורים הגאמרים על ידי דוד נעים הזמירה בספר תהלים, וכן באלו בס"ד למה אומרים כדכתיב מילה פסוק

אשר כרת את אברהם ושבועתו לישחק בשי"ן הגאמר בספר תהלים.

¹⁷² יעו"י רמב"ן פ' בא ד"ה ומושב בני ישראל.

¹⁷³ סוכה דף נ"ב ע"ב.

¹⁷⁴ יעו"י ס' פני לדיק מאלמר קדושת השבת מאלמר ג'.

¹⁷⁵ וגר שחזר לסוכו אין גיורו בטל ודינו כשארל מומר.

¹⁷⁶ חגיגה דף ג' ע"א.

¹⁷⁷ הל' בכורים פ"ד ה"ג.

השכינה¹⁷⁸.

מה נעשה ליום פקידה יום הכסא בני יבא, וחריו משיח
בן דוד בא משתי פרידות טובות והן רות המואביה
ונעמה העמונית בדאיאת בקמא¹⁸⁴, ועתה אם אברהם
יחזור את ה"א ולא יקרא ערד אב המון גוים, הרי
כל אלו הגרים שעתידים להתגויר – ורות ונעמה
בכללם – לא יתקדשו בקדושת ישראל הם זרעם
אחריהם, וכי מניין יבא אליהו – עם משיח בן דוד –
ויגלה להם לישראל חררי בהמות ולויתן, ולזה לא
הסכים אברהם להחזיר את ה"א משמו.

אמנם יעקב אבינו ע"ה¹⁸⁵ אכן הסכים להקטין
עצמו ולמעט את יו"ד משמו, ולזה אמר כמסכים
ובלשון מקיים אם אמעט יו"ד משמי ישאר עקב ז'אין
בכך בלום¹⁸⁶, הנה בני קח קץ יו"ד שנתן יעקב עם
רד"ו שנתן יצחק הרי בידך מנין ר"ך, תנכה ר"ך מן
מספר ת"ל ישאר רד"ו, ולזה נשתעברו במצרים רד"ו
שנה, וזוה מיושב בס"ד על נכון קרשיות ג"ע החיד"א
ז"ל הנ"ל. יעזור השי"ת ובמהרה יקיים יעוד הכתוב
אשרקה להם ואקבצם, ויצחק יחזור לישראל
כבראשונה¹⁸⁷, וכמו שאמר נעים הזמירה בתהלותיו
אשר כרת את אברהם ושבעתו לישראל וכו'¹⁸⁸,
ונזה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים בירושלים
הבנויה בהאי שתא, אכ"ר.

וכן כתב רבנו בחיי ז"ל¹⁷⁹ וז"ל: וגר שיש לו
קרקע מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו,
אבל יש כגמרא מו שסובר מביא וקורא, לפי
שאברהם אביהם של גרים שנאמר כי אב המון גוים
נתתי, וזוהי הוא אב לכל הנכנסים תחת כנפי
השכינה ויכול הוא לומר לאבותינו. וכן כתב
החינוך ז"ל¹⁸⁰ וז"ל: ועוד אמרו ז"ל בענין זה שהגרים
אף על פי שלא נתחלקה להם הארץ מביאין וקורין,
כי לאברהם ניתנה תהלה והוא נקרא אב המון גוים,
כלומר שכל המתגויר נחשב לו כבן.

וכן כתב הרמב"ן ז"ל¹⁸¹ וז"ל: הנה בריתי אתך
והיית לאב המון גוים, הוא ברית המילה כאשר יפרש
זאת את הברית, ואחרי הברית תהיה לאב המון
גוים, ע"כ. וכן כתב הב"י ז"ל¹⁸² וז"ל: ומ"ש דנדרר
מזרע אברהם אסור בגרים כו' דגרים נקראים על שם
אברהם דכתיב כי אב המון גוים נתתיך¹⁸³.

ומעתה יובן הדבר במיין הומר, והוא אומרו אם
אחזיר ה"א לא אחיה אב המון גוים, כי אם יחזור
אברהם את ה"א משמו, אמנם לעת עתה יועיל ויגרע
חמש שנים ממונין ת"ל שנה משעבוד מצרים, אבל

¹⁷⁸ ובמקום אחר פירשנו בזה מאמרם ז"ל ב"ש"ם נדרים –
דף ל"ב ע"א – ח"ו: אמר רבי הושעיא כל המתמים עלמו
שעה עומדת לו שנאמר ההלך לפני והיה תמים, וכתיב
והיית לאב המון גוים, ע"כ. ופירש הר"ן ז"ל שעה עומדת
לו, שעולה לגדולה. ולכאורה מה גדולה היא זו לאברהם
בזה שקראו אב להמון גוים, ולהנ"ל ינחא שפיר.

¹⁷⁹ פ' תבא.

¹⁸⁰ מצוה תר"ו.

¹⁸¹ פ' לך לך.

¹⁸² יו"ד סוף סי' רי"ו.

¹⁸³ יעו"י ב"ח שם, ובט"ז ס"ק ל"ה.

¹⁸⁴ דף ל"ח ע"א.

¹⁸⁵ הנקרא יעקב הקטן.

¹⁸⁶ ובמלה עקב רמז יעקב לגלות ארום שהוא באלף
החמישי כגמרא בפסוק נתנינו שוממה כל היום דו"ה, ונחרכ
הבית בשנת ג' אלפים תכ"ח שהוא עק"ב שנה קודם סיוס
ד' אלפים לכריאת העולם, – יעו"י בתקונים ח' י"ג – 97

כ"ט ע"א: – והוא כולע על ירכו, דפרח מניה י' ואשתא
עקב.

¹⁸⁷ יעו"י מ"ש השל"ה הק' – מס' שבועות – ח"ת: ומלאתי
כתוב, המשנה היא כתר תורה שבעל פה ועל ידה נמלא
תיקון גדול לרבע דברים נעלמים מעין כל חו, שכל
הגאולות לישראל מתעוררים ממעלה להאיר ולהאיר
כוחם למטה, ראשון המ' של משנה מתקנת וממתקת המ'
של לסדרה המשנה היא סתומה וחתומה עד קץ הימין
ונפתחת על ידי לימוד המשנה, והשי"ן של משנה מתקנת
וממתקת ה"א של יצחק שהוא דין הקשה להיות בשי"ן יצחק
ישחק שיהיה לעתיד גיל ואשון, לזה מרמז המסורת של ד'
יצחק בשי"ן ישחק כאשר מרמזו ומבואר ליודעי חו, והגו"ן
מקרבת הגאולה וממתקת שער החירות שהוא שער
התמשים שהוא שער הגאולה, והה' מרמזת על השכינה
שהיא בגלות ועם הלימוד מוציא אותה מהגלות המר
והנמרה.

¹⁸⁸ יעו"י ס' הליקוטיוס להארי"י ז"ל עה"פ יושב בשמים
ישחק.

להגדה - ג

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו
כאילו הוא יצא ממצרים

קאמרי שפיר עשה ה' ל'ו' וכן 'בצאתי'¹⁹⁰, עוד יש להבין דמלשון הגמ' נראה שרבא הוא הוא שחידש מעצמו הלכה זו שצריך לומר פסוק 'ואתנו הוציא משם', שהרי לא אמרה משום רבו אלא אמרה בסתמא משמיה דנפשיה, וכן נראה מהירושלמי שלא הביאו הלכה זו דצריך לומר פסוק 'ואתנו הוציא משם'.

ומעתה יש להתבונן הדא מה היה קשה ליה לרבא בפסוק 'בעבור זה' וגו' עד שחידש הלכה מחודשת דצריך לומר גם פסוק 'ואתנו הוציא משם' וגו' ומאי אולמיה דפסוק 'ואתנו הוציא משם' וגו' על פסוק 'בעבור זה עשה ה' ל'ו' וגו'¹⁹¹, תו יש לדייק למה לא הביא רבא פסוק 'עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו' וגו' המוקדם בפרשה¹⁹², עוד יש לדייק דמלשון המשנה משמע לכאורה דמוחמת החיוב שהיב להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים לפיכך אנחנו חייבים להודות וכו', ויש לשאול והלא גם בלי החיוב להראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יצא ממצרים חייבין אנו להודות ולחלל למי שעשה את כל הנסים האלו לאבותינו בימים ההם בזמן הזה וגאל אותם מעבדות לחירות, ומה לשון אומרת 'לפיכך' אנחנו חייבים להודות וכו'.

בעל מסדר ההגדה יסד לומר בהגדה בלי פסח הפיסקא הבאה: בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים', שלא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא אלא אף אתנו גאל עמהם שנאמר 'ואתנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו'. לפיכך אנחנו חייבים להודות לחלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלם למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו וכו'.

מאמר הגדה זו מקורה במשנה פרק ערבי פסחים וזה לשון המשנה: בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים', ע"ב. ובגמרא¹⁸⁹ בא רבא והוסיף על משנתנו ואמר וצריך שיאמר 'ואתנו הוציא משם', ע"ב.

וראוי לשום לב ולהתבונן, הדא האיך ילפינן מתיבת ל'ו' או מתיבת 'בצאתי' דזה קאי על כל אחד ואחד מישראל עד סוף כל הדורות, והרי משה רבנו ע"ה אמרה לדורו בשנה הראשונה שיצאו ממצרים, ולזה

¹⁸⁹ פסחים דף קט"ז ע"ב.

¹⁹⁰ יעו"ו ח"ו מהש"ס ז"ל ד"ה כאלו הוא ולא מ"ש בזה.

¹⁹¹ יעו"ו ס' ודע קדש על ההגדה ד"ה ואלו לא הוליא.

¹⁹² יעו"ו כפ"י הרוקה על ההגדה דזה הפסוק ואתנו וגו' מיותר שהרי כבר כתוב למעלה מזה ויוציאנו וגו' ומיותר הפסוק יליף ליה דבא, וכן פירש האלפארי חיים והכל בו.

בכתיבתה בחיפור אות או ביותור אות ממה שהכתוב רגיל לכותבה אינה אלא לרשאי, וכגון הא דאיתא בכתובות¹⁹⁶ ונתנו לאבי הנערה, נערה מלא דיבר הכתוב, ועוד כיוצא בזה, והנה תבת 'אתנו' בכל התורה כולה כתיב חסר ו', ואמנם פעם אחת כתיב 'אתנו' מלא בוא"ו והוא פסוק 'ואותנו הוציא משם' וגו', וכאן הבן שואל מה נשתנה 'אתנו' זה מכל 'אתנו' שבתורה, אלא ודאי לדרשה קאתי, ומאי דרשינן ביה, שלא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו ממש גאל עמכם, עד שאנו מקדימין גאולתנו לגאולת אבותינו, וכמו שאנו אומרים בברכת הגאולה אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים.

ומעתה זבינו לדין דמתיבת 'לי' או 'בצאתי' לחוד לא שמענו האי ילפותא דמשנתנו 'שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים', אמנם אחר שהכתיבה התורה 'אתנו' מלא בוי' בפסוק 'ואותנו הוציא משם' וגו', הרי מפסוק זה נשמע על פסוק בעבור זה עשה ה' לי' דהכונה 'לי' ממש, ומעתה ניהא שפיר הא דהרמב"ם והסמ"ג ז"ל השמיטו פסוק 'בעבור זה עשה ה' לי' וגו', והביאו רק פסוק 'ואותנו הוציא משם' וגו'.

אמנם עדיין חל עלינו חובת הביאור וליתן טעם על מה זה חייבו הו"ל לכל אחד ואחד מישראל עד סוף כל הדורות להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא ממצרים, והרי אלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו

והנה הרמב"ם והסמ"ג ז"ל השמיטו מכל וכל פסוק 'בעבור זה' וגו' המובא במשנה, והביאו רק את הפסוק שחידש רבא שצריך לומר והוא פסוק 'ואותנו הוציא משם' וגו', וז"ל הרמב"ם ז"ל¹⁹³: בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא 'עתה' משעבוד מצרים שנאמר 'ואותנו הוציא משם' וגו', וכן הביאה הרמב"ם ז"ל בנוסח ההגדה¹⁹⁴ וז"ל: ובכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שלא את אבותינו בלבד גאל אלא אף אותנו גאל שנאמר 'ואותנו הוציא משם' למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו. וכן כתב הסמ"ג ז"ל¹⁹⁵ וז"ל: בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר 'ואותנו הוציא משם', ע"כ.

ומעתה יש לתת טוב טעם למה זה השמיטו הרמב"ם והסמ"ג ז"ל פסוק 'בעבור זה' וגו' הנאמר במשנה והביאו רק הפסוק 'ואותנו הוציא משם' וגו' שנתחדש לאומרה על ידי רבא, ומאי עדיפותיה של פסוק 'ואותנו הוציא משם' וגו' על פסוק 'בעבור זה עשה ה' לי' וגו'.

ונ"ל בס"ד דהוקשה ליה לרבא במשנתנו קושיותנו הנ"ל מהיכן ילפינן הלכה זו שבכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא ממצרים, אמנם הרי ראינו מצינו האי בללא דביילא לן בנמי דכל תיבה בתורה שנשתנית פעם אחת

¹⁹⁵ מלוא מ"א.

¹⁹⁶ דף מ' ע"ב.

¹⁹³ ה"ל חמץ ומלח פ"ז ה"ו.

¹⁹⁴ הלכה ל"ו.

כן, ואמר כ"ק מרן אדמו"ר מהר"י ז"ל שמאות ה' היתה נסיבה זאת שבניו של משה רבנו ע"ה לא יהיו ביציאת מצרים ולא יראו בעיניהם כל הנסים האלה כדי שמשנה רבינו ע"ה הוא יהיה המספר הראשון של ניסי יציאת מצרים והוא יספר בראשונה ניסי יציאת מצרים לבניו ויבנים קדושה ואמונה בלב בניו, ובזה יעשה חכמה ראויה לכל ישראל למען יקומו ויספרו לבניהם בליל היציאה ניסי יציאת מצרים בראוי וכיאות, וליל שמורים סגולתה להשריש קדושה ואמונה קבועה בלבבות בני ישראל השומרים ומצפים מתי יבוא הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל לגאולת עולם.

וזהו אומרו: ולמען 'תספר' לשון נוכח למשה רבינו ע"ה שהוא יהיה המספר הראשון ועל ידי זה 'יידעתם' כי אני ה', כי על ידי זה יוכלו כל ישראל לספר לבניהם בליל הסדר ניסי יציאת מצרים בראוי ועל ידי זה תישאר האמונה קבועה בלבם לעולם, וכמו כן הוא הענין והוא הטעם במאמר המגיד 'ואף אתה אמור לו 'בהלכות הפסח' אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, ר"ל דהטעם דאין מפטירין אחר הפסח הוא כדי שישאר טעם הפסח בפיו, כמו כן בליל הסדר צריך כל אב לחשוב תשובה לבנו בהתעוררות והתפעלות אמתית באופן שלא יפוג טעמו ותיקבע האמונה בלבו לעולם, וזהו אומרו ואף אתה אמור לו 'בהלכות הפסח', ובשתאמר לו באופן כזה תיקבע האמונה בלבו לעולם, אך"ק ז"ל.

ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו היינו משועבדים עדיין לפרעה במצרים עד עצם היום הזה, ומה טעם יש בה להראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יצא ממצרים¹⁹⁷, ולמה לא הספיק בזה שהקב"ה הוציא את אבותינו מכור הברזל ממצרים וקרבנו לפני ה' סיני ועל ידי זה הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים לעבודתו יתברך שמו.

ונ"ל בס"ד בהקדים אמרי קודש כ"ק אדמו"ר מרן מהר"ד מבבלזא ז"ל שהביא משמיה דאבוחה כ"ק מרן אדמו"ר מהר"י ז"ל על מאמר בעל מסדר ההגדה 'ואף אתה אמור לו בהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן', ודייק מרן מהר"י ז"ל מזה לשון אומרת 'בהלכות הפסח' בכ"ף הדמיון, והיה ראוי יאמר ואף אתה אמור לו הלכות הפסח וכו', תו למה זה בחר בעל מסדר ההגדה לומר הלכה זאת דייקא, עוד דייק כ"ק מרן מהר"י ז"ל בפרשת בא בפסוק 'למען תספר באזני בנך ובן בנך וגו', דהתחיל בלשון יחיד 'למען תספר' וגו', וסיים בלשון רבים 'יידעתם' כי אני ה' וגו'.

ואמר כ"ק מרן אדמו"ר מהר"י ז"ל על דבר מה שמצינו שכל עם בני ישראל היו ביציאת מצרים ובקריעת ים סוף וכלם ראו בעיניהם הנסים הגדולים והנפלאות שנעשו להם וכמו שאמרו במכילתא 'ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יהוקאל'¹⁹⁸, ורק שני בניו של משה רבינו ע"ה לא היו לא ביציאת מצרים ולא בקריעת ים סוף ולא ראו בעיניהם אלו הנסים והנפלאות שנעשו לישראל, ולמה

¹⁹⁷ מכילתא בשלח פ"ג.

¹⁹⁸ וכמו שתקנו חז"ל בחנוכה ופורים 'שעשה נסים לאבותינו', ולא תקנו לכך 'שעשה נסים לנו' ולאבותינו.

יצא ממצרים ולכן בכל שנה ושנה כליל פסח הוא הלילה שיצא ממצרים הרי הוא מרבה לספר בניסי יציאת מצרים ולזה הרי זה משובח.

וזהו שדייק הרמב"ם ז"ל בלשונו הזהב וכתב בכל דור ודור הייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יצא 'עתה' משעבוד מצרים וכו', וזהו שאמרו במשנה בכל דור ודור הייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים וכו' 'לפיכך' אנהנו הייבים להודות וכו' מכיון שבלתי החיוב לראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יצא ממצרים הרי אסור לנו להרבות בשבחות וגבורות של המקום ב"ה, ומעתה סרה גם קושיית המפרשים ז"ל מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, שבכל הלילות אסור לנו להרבות בשבחות וגבורות של המקום ב"ה, הלילה הזה כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, ולפ"ד הנ"ל ניהא שפיר²⁰⁰.

ויה"ר מלפני אבינו שבשמים ובמהרה יקום יעוד הכתוב 'הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בית ישראל ממצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם, וכימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות, ויכונון אולם מזבח וסוכב בעגלא דידך, אבי"ר.

ומעתה אף אנו במסלה זו נעלה בס"ד ונאמר שלכן הייבו חז"ל לכל אחד ואחד להראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יצא ממצרים, שהרי אינו דומה המספר לבניו מאומד ומשמועה אלו הנסים שנעשו לאבותינו במצרים, לזה שהוא בעצמו יצא מגלות מצרים ומספר לבניו בהתרגשות וביתר שאת הנסים הגדולים והנפלאות הגדולות עד אין חקר שנעשו אתו ושראה אותם כמו עיניו ממש, ועל ידי סיפור ניסי יציאת מצרים בהתפעלות אמיתית תישאר האמונה קבועה בלבכם לעולם.

עוד נראה להוסיף בס"ד דמטעם זה בעצמו אמר המגיד ז"ל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, כי הרי אמרו חז"ל במגילת¹⁹⁹ דאסור להאריך ולהפליג בשבחיו של המקום ב"ה יותר מדאי 'כי מגרעות נתן, משל למלך וכו', וכמו שפירש רש"י ז"ל בפסוק נורא תהלות, ומי ימלל גבורות ה', מי שיכול להשמיע כל תהלותיו, אמנם בעל הנס בעצמו מי שנעשה לו הנס הוא מהוייב בהלל והודאה ולהרבות בשירות ותשבחות על הנס שנעשה לו ולספר גבורותיו של המקום ב"ה, וכמו כן בכל שנה ושנה כשמוניע אותו יום שנעשה לו הנס ראוי לו להודות ולהלל להקב"ה על הנס שעשה לו, וזהו אומרו וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, שהרי כל המרבה לספר ביציאת מצרים יותר מחיובו הרי זה מראה בנפשו כאלו הוא עצמו יצא ממצרים ולכן בכל שנה מראה בנפשו כאלו הוא עצמו

¹⁹⁹ מגילה דף י"ח ע"א, ודף כ"ה ע"א.

²⁰⁰ יעו"י שפת אמת לפסח – תרס"ז – ל"ה בענין המרכבה לפסח.

להגדה – ד
 ובזרוע נטויה זו החרב

ז"ל בדבריו רש"י ז"ל הנ"ל איך יתכן לתאר ח"ו דמות יד ממש אל הא"ם ב"ה אשר הוא מופשט ומושלל מכל ציור ודמות גשם, וכל עובר על פירוש רש"י ז"ל עומד תוהא ומשתאה לדעת האיך זה כתב רש"י ז"ל יד ממש' על א"ם ב"ה שהוא מופשט מהגשמיות מכל וכל ואינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום המיון כלל.

ונ"ל בס"ד כי הנה ח' הוא איש מלחמה להלחם בעד עמו עם כל הנחרים בהם מימות אבותינו עד היום הזה, והנה כל גבור ואיש מלחמה כשהוא יוצא למלחמה נגד אויביו הרי הוא יוצא בכלי זיין בחרב והנית ואבני בליסטראות, הנה כי כן כביכול כשהוא עושה מלחמה אינו עושה אלא בחרבו, וכדכתיב 'אם שנותי ברק חרבי וגו' אשכור חצי מדם וחרבי תאכל בשר' וגו', והוא חרבו הקשה של הקב"ה שיש לה י"ו פנים שבהן הוא מכה באויביו²⁰⁴.

אמנם הרי כבר איפלגו תנאי בכמה מכות הוכו המצרים על הים, לחד מאן דאמר המשיב, ולאידך מאתים, ולאידך מאן דאמר מאתים וחמשים מכות²⁰⁵, במצרים מה הוא אומר ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלקים הוא,

ויוציאונו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול ובאתות ובמופתים, ביד חזקה זו הדבר וכו', ובזרוע נטויה זו החרב, כמה שנאמר 'זחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים', ובמורא גדול זו גלוי שכינה, כמה שנאמר 'או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם ה' אלקיכם במצרים לעיניך'.

וכבר עמדו המפרשים ז"ל על דרשת בעל ההגדה 'ובזרוע נטויה זו החרב', וכי היכן מצינו מכת הרב במצרים²⁰¹, וכן נתקשו ז"ל על דרשתו 'ובמורא גדול זו גלוי שכינה', שהרי לא מצינו אשר בעת יציאת מצרים היה גלוי שכינה, כי בקריעת הים נגלה השכינה לישראל לא במצרים, וכמו שאמרו ז"ל במכילתא²⁰² ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא²⁰³.

ולבא אל המכוון נקדים דבריו רש"י ז"ל בפרשת וארא על הפסוק וידעו מצרים כי אני ה' בננתי את ידי על מצרים וגו' וז"ל: את ידי, יד ממש, להכות בהם. וכבר נתחבטו המפרשים

²⁰³ יעו' מ"ש כ' מעשי השם חלק מעשה מלכים פכ"ז.

²⁰⁴ 'זחרי', אותיות חרב י"ו, לומר כך חרבו של הקב"ה יש לה י"ו פנים – צעה"ט, והוא רמוז בשם יו"ה, י"ו הך, וכן ט"ו השפיות מהכוס כליל פסח הס כנגד חרבו של הקב"ה שיש לה י"ו פנים, דרכי משה סו' תע"ג.

²⁰⁵ יעו' מס' אבות פ"ה מ"ז: עשר מכות לקו המלכים במלכים ועשר על הים.

²⁰¹ יעו' מ"ש כ"ש שכלי הלקט משום מורו – סו' רי"ח כביאורו על ההגדה – דזה קאי על מלחמת כוכרי מלכים באבותיהן, וכמ"ס ז"ל בפסיקתא שהכוכרות הכגו באבותיהן ששים רבוא וכמ"ס למה מלכים בכוכריהם, וזו היא מכת חרב שהיתה במלכים, ויעו' רש"י פ' עקב ד"ה ובזרוע נטויה.

²⁰² מכילתא בשלח פ' השוכה סו' ג'.

ועל הים מה הוא אומר וירא ישראל את הים הגדולה וגו', כמה לקו באצבע עשר מכות, חשוב המש אצבעות שביד הגדולה לכל אחד ואחד עשר עשר מכות, וכן לאידך מאן דאמרי אם מאתים או מאתים וחמשים מכות.

ומעתה אם במצרים ובים היה כביכול יוצא גם כן להלחם בהם בהרבו הקשה, אם כן הרי אין כאן לא אצבע ולא יד, אלא אותו הרב שהכה במצרים אותו הרב עצמו הכה גם על הים, והאיך אתה הושב על הים פי המש על העשר מכות שהיה במצרים, אלא מכאן אתה למד כי במצרים נלחם ה' בהם לא בהרבו הקשה אלא כביכול בידו הגדולה, אלא שבמצרים היתה המלחמה רק באצבע אחת ועל הים בכל החמש אצבעות, וזהו שפירש רש"י ז"ל יד ממש להכות בהם, והמכוון לאפוקי הרב דלא ור"ל כי כאן במצרים לא יצא כביכול להכות בהם בהרב כבשאר המלחמות, אלא כביכול הכה אותם בידו הגדולה ממש, ומעתה יש לתת טעם לשבחה מה נשתנה מצרים מכל שאר אומות שהיתה המלחמה בהם כביכול בידו הגדולה ולא בהרב.

ונ"ל בס"ד עפ"י מה שאמר בזוהר הק' 206

דז"ת: תניא אמר רבי יוסי כל מה שעושה הקב"ה אינו צריך לעשות אלא בדבור דכיון דאמר ממקום קדושתו יהא כך מיד נעשה וגו', דאמר רבי יוחנן מאי דכתיב יזעברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך וגו', אי הכי יקרא סגיא הוא למצראי דלא דמי מאן דתפש מלכא למאן דתפש הדיוטא, ועוד אין לך אומה מזוהמת

בכל שומאה כמו המצרים דכתיב בהו 'אשר בשר המורים בשרם' וגו', וכי לא היה להקב"ה מלאך או שליח לשגר לעשות נקמה במצרים כמו שעשה באשור וגו', כל שכן המצרים שהם מזוהמים יותר מכל אומה, ואמר אני ולא מלאך, אלא אמר רבי יהודה מכאן למדנו כח גבורתו של הקב"ה ומעלתו שהוא גבוה על הכל, אמר הקב"ה אומה זו של מצרים מזוהמת ומטונפת ואין ראוי לשגר מלאך ולא שרף דבר קדוש בין רשעים ארורים מטונפים²⁰⁷, אלא אני עושה מה שאין יכול לעשות מלאך ולא שרף ולא שליח שאני אומר ממקום קדושי יהא כך ומיד נעשה, מה שאין המלאך יכול לעשותו וגו', ולפיכך לא נעשית נקמה זו על ידי מלאך ושליח בשביל קלון המצרים, ולהראות גדולתו של מקום שלא רצה שיכנסו ביניהם דבר קדוש, ע"כ.

ומעתה אף אנו כמסלה זו נעלה ונאמר כי לא היה ראוי לשגר דבר קדוש – הוא הרבו של הקב"ה – בין רשעים ארורים מזוהמים ומטונפים, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו יצא ונלחם בהם, וממקום קדושתו אמר יהא כך, ומיד נעשה, אמנם עדיין נשאר לנו מקום להתבונן בו שהרי בעל מסדר ההגדה דרש דרש יזכורע נטויה זו החרב, ולפ"ד הנ"ל הרי במצרים לא היה הרב כלל אלא כביכול יד ממש.

ונ"ל בס"ד עפ"י מאמר הזוהר הק' 208 דז"ת: וז' הולך לפניהם יומם וגו' והאי ללכת יומם

²⁰⁷ פן יתעבה לורכו בעביות גילולי מלכיס, ועזא ועזאל וכיוחו שהשחיתו ללכס.

²⁰⁸ ח"א דף כ"א ע"א.

²⁰⁶ ח"א דף קט"ז ע"ב.

מצרים דכתיב 'אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים', אלא בגין דכד נפקו ממצרים בהאי הולקא עאלו, ובהאי קטיל קודשא בריך הוא קטולא דמצרים, וכן אמר בתקונים²¹² וז"ת: ובגין האי קנאה דכסי קב"ה באות דיליה על אסתר דאיחי קדושה דיליה וגו', אתלבשו עשרה כתרין תתאין בעשרה בגין דהמן וגו', וקב"ה נטיל נוקמא מניה ומבניו בשכינתא עלאה דמחאת למצראי המשוים מכות²¹³.

ונ"ל בס"ד דזהו שאמרו בירושלמי פרק כהן משיח²¹⁴ וז"ת: נד אתא רחמנא למיפרקיה ישראל ממצרים לא שלח לא שליח ולא מלאך, אלא הקב"ה בעצמו וכו', ולא עוד אלא הוא וכל דרגון דידיה, 'אשר הלך אלקים' אין כתיב כאן, אלא 'אשר הלכו אלקים', וזהו דקמסיום בעל מסדר ההגדה 'ובמורא גדול זו גלוי שכינה' דא דינא דמלכותא דאתקרי הרב²¹⁵.

ומעתה סרה קושיות המפרשים ז"ל הנ"ל בראש האמור על דרשת בעל מסדר ההגדה 'ובזרוע נטויה זו החרב' וכן על דרשתו 'ובמורא גדול זו גלוי שכינה', שלא מצינו ביציאת מצרים לא מכת הרב ולא גלוי שכינה כנ"ל, שהרי אין כונת המגיד על הרב של רומחין וסייפין, אלא הכונה אל הרב לה' מלאה דם, הרומז לדינא דמלכותא הלוחמת מלחמות ה', וזהו אומרו 'ובמורא גדול זו גלוי שכינה'.

ולילה כמה דאוקמורה²⁰⁹, וכי יקרא הוא דמלכא דמטרוניתא תיזיל והיא תגה קרבא וגו', אלא למלכא דאזדווג במטרוניתא עלאה וגו', אמר, מחכא כל מאן דיצטרך למללא עמי לא יכיל למללא עמי עד דאודע לה למטרוניתא, כך קב"ה מסגיאות חביבותא ורחימותא דיליה בכנסת ישראל אפקיד כלא ברשותה וגו', אמר 'ששים המה מלכות וגו' אחת היא יונתי תמתי, מה אעביד לה, אלא הא כל ביתא דילי בידהא, אפיך מלכא כרוזא, מחכא כל מלין דמלכא בידא דמטרוניתא יתמסרון, אפקיד בידהא כל זיינן דיליה רומחין וסייפין קשתין חצין וחרבין בלפטרין קסטראין אעין אבנין וגו', אמר מלכא מכאן ולהלאה קרבא דילי אתמסר בידך, זיינן דילי מארי מגיחי קרבא בידך וגו', אשתבח דכלא בידהא ודא הוא יקרא דמטרוניתא, הדא הוא דכתיב 'ויסע מלאך האלקים' וגו'.

ועפי"ד הנ"ל נ"ל בס"ד דזהו שדרש המגיד 'בזרוע נטויה זו החרב' 'ובמורא גדול זו גלוי שכינה', ור"ל כי החרב הנזכר כאן בהגדה היא 'חרב נוקמת נקם ברית' הרומז למדת הדין דינא דמלכותא דאתקרי הרב, ואינו הרב של רומחין וסייפין²¹⁰, שהרי במצרים נלחם ה' בהם כביכול בידו הגדולה ולא בחרב, וכמו שאמר בזוהר הק' ²¹¹ אמר רבי הייא מאי טעמא הכא יציאת

²⁰⁹ וכל מקום שנאמר וה' אמרו חז"ל הוא ובית דינו, והיונו מלכותא קדישא שהיא דינא דמלכותא.

²¹⁰ יעו' זוהר בשלח - דף ס"ו ע"ג - וז"ת: ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, לפי חרב ודאי, ולא לפי רומחין וזיינן, אלכא בחרב ודאי, האי היא דלקרי חרב נוקמת נקם ברית.

²¹¹ ח"ג דף קע"ו ע"א.

²¹² תי' כ"א דף נ"ח ע"א.

²¹³ יעו' ס' עיר גבורים פ' וארא מאמר קע"ב: 'וגאלתי אתכם בזרוע נטויה', היינו עם השכינה שהיא הזרוע הנטויה והיא חזקה.

²¹⁴ הלכה ב'.

²¹⁵ יעו' פי' הדיקאטוני פ' וארא ד"ה ועברתי בארץ מצרים.

להגדה – ה

הלל המצרי אימתי אמרוהו

הים וכבר עמדו על שפת הים, וכדי שלא יוקשה לפירושו והלא אחר שעלו מן הים מה יש עוד לעוק אל המלך ומה מקום לתפלה זו 'לא לנו וגו' כי לשמך תן כבוד', לזה הוסיף וכתב וז"ל: 'והתפללו לא לנו', כלומר והלא אחר שכבר עלו מן הים ליבשה תפלה זו למה, ויהי במשיב 'כי חששו פן יעבור פרעה וחילו אחריהם'.

ומה שיש להתעורר על פירוש הרשב"ם ז"ל, חדא כי מתשובת רוח הקודש שהשיבה להן לישראל 'למעני למעני אעשה' נשמע כי בני ישראל אכן היו נתונים בצרה גדולה באותה שעה ולזה התפללו 'לא לנו וגו' כי לשמך תן כבוד, ולא נגאלו מאותה צרה אלא בעבור שמו הגדול שלא יתחלל ח"ו בגוים שלא יאמרו ח"ו תש כהו, ולפי פירוש הרשב"ם ז"ל הרי בני ישראל לא היו כלל בצרה באותה שעה אלא פחדו פחדו שוא פן יעבור פרעה וחילו אחריהם, ואם כן מה משיבה להן רוח הקדש 'למעני למעני אעשה' והרי הם כבר טבועים ועומדים, והיותר קשה שהרי גם משה התפלל עם כל ישראל תפלה זו 'לא לנו וגו' כי לשמך תן כבוד, וכי סלקא דעתך דאף משה רבנו ע"ה מקטני אמנה היה²¹⁷ ובהאי פחדא הוה יתיב פן יעלה פרעה וחילו מן הים וירדוף אחריהם אחר שכביכול אמר לו 'ואתה הרם את מטך וגו' ואכבדה בפרעה ובכל חילו וגו', אתמהא, וכי בכדי הוציאם ממצרים ועשה להם נסים ונפלאות

גרסינן בפרק ערבי פסחים²¹⁶ ז"ת: הלל זה מן אמרו, רבי יוסי אומר אלעזר בני אומר משה וישראל אמרוהו בשעה 'שעלו' מן הים, וחלוקין עליו חביריו לומר שדוד אמרו, ונראין דבריו מדברייהו וכו', ע"כ. ולחלן בגמ' נחלקו תנאי בענין ז"ת: ת"ר הלל זה מן אמרו, רבי אליעזר אומר משה וישראל אמרוהו בשעה 'שעמדו' על הים, הם אמרו 'לא לנו ח' לא לנו, משיבה רוח הקודש ואמרה להן 'למעני למעני אעשה', רבי יהודה אומר יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהן מלכי כנען וכו' וכו', והכמים אומרים נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם לישראל, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתו, ע"כ.

ואבא אל העיץ כי לפום ריחטא נראה דאלו שני מימרות בשעה 'שעלו' מן הים, ובשעה 'שעמדו' על הים סתראי נינהו, וכל רואה ומעיין עומד תהא ומשתאה לדעת הלל זה אימתי אמרוהו, בשעה 'שעמדו' על הים כדברי רבי אליעזר, או בשעה 'שעלו' מן הים כדברי רבי אלעזר ברבי יוסי.

ולדידי חזי לי דקושיא זו קשיתיה לרבינו הרשב"ם ז"ל, ולזה נדחק ופירש 'בשעה שעמדו על הים' היינו 'לאחר שעברו', ור"ל לאחר שעלו מן

²¹⁷ יעוי' פסחים דף ק"ח ע"ב: אמר רב הונא וישראל פנאוהו הדור מקטני אמנה היו וכו'.

²¹⁶ פסחים דף קו"ז ע"א.

ואמרו דרך תפלה ובקשה לא לנו ה' לא לנו, ואתיב רוגזא דה' מנחון, ואחר שרוח הקודש השיבה ואמרה להן 'למעני למעני אעשה', אז פתח משה וצדיקי דרא ית פומהון ואמרי שירתא, והא דאמר רבי יוסי משום רבי אלעזר בנו שאמר והו בשעה 'שעלו' מן הים, היינו אחר שהים פלטן למצרים וראו אותן מת על שפת הים אז אמר משה וכל ישראל שירת אז ישיר, ואמרו גם הלל המצרי עם השירה²¹⁹, וכמו שכתב מהרש"א ז"ל וז"ל: משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו כו', גם שאמרו שירת אז ישיר, קאמר דאמרו נמי הלל זה המתוקן לישראל על כל פרק ופרק כו', ע"כ.

ועל דרך זה פירש מרן החתם סופר ז"ל²²⁰ מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה לומר בתפלת שחרית על זאת שבהו 'אהובים' וכו' ונתנו 'ידידים' זמרות שירות ותשבחות וכו', ולהלן אנו אומרים שירה חדשה שבהו גאולים וכו' על שפת הים 'יחד כלם הודו' והמליכו ואמרו, והמכוון כי בעודן בתוך הים שבהו רק האהובים והידידים, אמנם כשעלו מן הים וראו את מצרים מת על שפת הים אזי 'יחד כלם הודו' וכו', וזה נ"ל בס"ד כונת הפייטן²²¹ 'ידידים רוממוך, בשירה קדמוך'. מי כמוכח ה' באלים, שירה חדשה שבהו גאולים. ור"ל 'ידידים האהובים' כבר קדמו ורוממוך בשיר בעודן נתונים בצרה ועומדין בתוך הים, ואחר שכבר היו 'גאולים' ועמדו על שפת הים אזי שירה חדשה שבהו 'גאולים' ויחד כלם הודו וכו'.

ועל פי הדברים האלה נ"ל בס"ד לפרש מה שאמר נעים זמרות ישראל בספר תהלים 'זיתן

והלא זהו תכלית נסי קריעת ים סוף, ולא עביר קב"ה ניסא למגנא, ומה עם הבטחתו 'ית' 'בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על החר הזה, ומדתו של הקב"ה הוא אמת ואין דברו הוזר ריקם וידע שסופו לקיים הבטחתו, וגם מה יאמר אותו צדיק ועבדו וענו אותם קיום בהם וכו'.

ואחר נטולת רשות מנכודו של הרשב"ם ז"ל נ"ל בס"ד על פי מה שתרגם המתרגם על שיר השירים בפסוק 'לססתי ברכבי פרעה' וגו'²¹⁸ וז"ת: כד נפקו ישראל ממצרים רדפו פרעה ומשירתיה בתריהון ברתיכין ובפרשין וכו', מה עבד קב"ה איתגלי בכח גבורתיה על ימא ונגב ית ימא וית טינא לא נגב, אמרו רשיעיא וערבלאין ונוכראין די ביניהון ית מוי דימא יכיל לנגבא וית טינא לא יכיל לנגבא, בההיא שעתא תקף רוגזיה דה' עליהון ובעא לשנקותון בנו ימא וכו', אלולא משה נביא דפרש ידוי בצלוי קדם ה' ואתיב רוגזא דה' מנחון, ופתח איהו וצדיקי דרא ית פומהון ואמרו שירתא ועברו בנו ימא דסוף כיבשתא. הא קמן כי משה רבנו וצדיקי דרא אמרו הלל 'שירה כבר כחצות הלילה כשהם עדיין נתונים בצרה ועומדין בתוך הים, וזהו שהשיבה להן רוח הקודש 'למעני למעני אעשה', שהרי אלולא משה נביא דפרש ידוי בצלוי היו כולם נשנקין ה"ו בנו ימא דסוף.

ומעתה לפי פירוש התרגום הנ"ל יובן הדבר כמין חומר, והיינו כי הא דאמר רבי אליעזר שישאל אמרוהו בשעה 'שעמדו' על הים, היינו אחר דפרש משה ידוי בצלוי קדם ה' בתוך הים

²¹⁸ פה"ש א', טו'.

²¹⁹ יעו"י ש"ר – א', ב' – דישראל אמרו על הים גם שיר השירים, ובעל הרוקח ז"ל בפירושן על סידור התפלה כתב דישראל אמרו עם שימת אז ישיר גם הלל הגדול והלל המלכי.

²²⁰ דרכאחיו לפסח עמ' רע"ט.

²²¹ פייטן יוס ליבסקא.

ישיר משה ובני ישראל, ואין אז אלא לשון אמנה שנאמר 'זיהי מאז הפקיד אותו בבידו' וכתוב 'וכל יש לו נתן בידו', הווי אמר 'ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו'.

והמפרשים ז"ל נתקשו במדרש הזה הדין אלא למה העמיד רבי אבהו דבריו על פסוקי תהלים ולא על פסוק שבתורה, והלא זיל קרי בי רב הוא 'זירא ישראל את היר הנדולה וגו' ויאמינו בה' ובמשה עבדו, וכמו שאמר רבי נחמיה במדרש²²⁴ לא זכו ישראל לומר שירה על הים אלא בזכות אמנה שנאמר ויאמן העם וכתוב ויאמינו בה', עוד הקשו המפרשים ז"ל על אמרו בזכות אמנה שרתה עליהם רוח הקודש, למה זה יחשב להם לזכות האמנה זו שהאמינו בה' אחרי שראו עין בעין הנסים הגדולים והנפלאות שעשה להם הקב"ה בימים ההם ובזמן ההוא, וכמו שהקשה רבי יצחק לרבי נחמיה במדרש²²⁵: 'הווי רואין כל אותן נסים שנעשו להם ולא היה להם להאמין, אתמהא²²⁶'.

ועל פי הדברים הנ"ל נראה שפיר שהרי זה שכתוב בתורה וירא ישראל את היר הנדולה וגו' ויאמינו בה' וגו' אינו אלא לאחר שיצאו מן הים וראו עין בעין כל אותן נסים שנעשו להם, ולכן אמנה זאת אינו יכול להחשב להם לזכות, ולזה העמיד רבי אבהו את דבריו על פסוק ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו, כי בפסוק זה נאמר שאמרו את החלל בתורת שירה בעודן שרויין בצרה

כפי שיר חדש תהלה לאלקינו, הנה כפל ענין במלות שונות שיר ותהלה, ויש לשאול אם שיר למה תהלה ואם תהלה למה שיר והלא היינו שיר והיינו תהלה, וכן אמרו 'ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו, מזה לשון ישירו תהלתו והוה ליה למימר ישירו שירתו וכלשון הקרא אז ישיר משה וגו' את השירה הזאת, ולמה כן, אלא 'תהלה' הוא כנגד הלל המצרי שאמר ויהו משה וצדיקי דרא בתפלה ותחנונים בשעה 'שעמדו' על הים, בקורין את החלל המתוקן להם לישראל על כל צרה שלא תבא עליהם, 'זשיר' הוא כנגד כל ישראל שאמרו הלל המצרי על גאולתן בשעה 'שעלו' מן הים בתורה וקול זמרה בקורין את השירה²²², או י"ל באופן אחר 'תהלה' כנגד הלל המצרי שאמר משה וצדיקי דרא בשיר וקול זמרה בשעה 'שעמדו' על הים' עוד קודם גאולתן ובאמנה שהאמינו בה' שיגאל אותם מצרה לרוחה, והווי אמרו ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו, כי בעודן בתוך הים אמר משה וצדיקי דרא את החלל בשירה וזמרה בקורין הלל המתוקן לישראל על גאולתן שנגאלו הימנה.

ועל פי דברנו הנ"ל נ"ל לפרש בס"ד מאמר במדרש רבות פרשת בשלח²²³ וז"ת: אז ישיר משה הדין הוא דכתיב 'ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו', אמר רבי אבהו אף על פי שכתב כבר שהאמינו עד שהיו במצרים שנאמר 'ויאמן העם', חזרו ולא האמינו שנאמר 'אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך', כיון שבאו על הים וראו גבורתו של הקב"ה היאך עושה משפט ברשעים מיד ויאמינו בה', ובזכות האמנה שרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה הדין הוא דכתיב 'אז

²²³ שמו"ר כ"ג, ב'.

²²⁴ שם כ"ג, ה'.

²²⁵ שמו"ר סס.

²²⁶ יעו"ו ס' ס"ה הק' חלק ווי העמודים פכ"ו, וס' ערבי

נחל דרוש ב' לשכת הגדול.

²²² יעו"ו ר"ן פרק ערבי פסחים שהביא משום רב האי גאון הטעם שאין מזכרין על הלל שבלי פסחים, לפי שאין לנו קולאין אוחו בתורת 'קורין' אלא בתורת 'אומר סיכה', ויעו"ו סוטה דף כ"ז ע"ב רבי נחמיה אומר 'קורין את שמע ולא קורין את ההלל'.

אחישנה, יומם ולילה נשמע ברמה קול יללה, על בניה כי אינם רחל מוכה, ככי תמורורים איכה שפחה תירש גבירה, היתה לי דמעתי לחם מימים ימימה, רועה ישראל האזינה כל היום בוכיה, עד מתי אחיה בעוטיה וכברדי לכלימה, אפיק ית עמך מגו גלותא כנגונא, אימתי קין הפלאות והיא מאד נעלמה, הכל תוכל ולא יבצר מומך מזימה, שומע תפלה עריך ואלוך נפשי אשא, מתי תעשה בכל הגוים כלה ונחרצה, כלה בחימה כלה ואינמו אליך אתחננה, מלך מתרצה בדמעות מקבין נדחים הופיעה, כגבור יצא ויעיר קנאה באיש מלחמה, וילבש בגדי נקם ויעטה כמעיל קנאה-

-מרום נאדר בכח וגבורה וביד חזקה, יאתה לך נזר מלוכה והוד תפארה, שומר מה מליל שומר מה מלילה, אמר שומר אתא בקר וגם לילה, ולעת ערב יהיה אור ולבקר רנה, ישובו רשעים לשאולה אל שוחה עמוקה, ואנחנו נברך י"ה ונאמר לפניו שירה, קול התור נשמע הגיע עת הזמירה, אתי מלבנון תבואי תשורי מראש אמנה, ה' עוזי וזמרתו ויהי לי לישועה, אז ימלא שחוק פינו ושפתינו תרננה, השירה אשר שר משה וישראל בסופה, לאמר אשירה לה' כי גאה גאה, וכנבל עשור שיר חדש לו נשירה, יחד עם משה רבנו וצדיקי דרא, וגאולים יפצחו בקול מצהלות שיר ושבהה, וזימרון לך שירין בירושלם קרתא דשופריא, ושם נשיר שיר חדש ובזמורות נריעה, על שהוציאנו מאפלה לאורה ומשעבוד לגאולה, בעגלא ובזמן קריב אמן נצח סלה.

בתוך הים והאמינו בה' שיוציאם מצרה לרוחה²²⁷, ואמנה זאת שהאמינו בה' כשעדיין עומדין בצרה זה ודאי נחשב להם לזכות, ובזכות האמנה שרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה.

הנה אמרו במדרש תנחומא²²⁸ וד"ת: אמר רבי עקיבא כל מי שאומר שירה בעולם הזה זוכה לומר שירה לעולם הבא שנאמר אז ישיר משה, אז שר לא נאמר אלא אז ישיר וכו', וכן אמר בזהר הק'²²⁹ וד"ת: אז ישיר, ישיר, שר מבעי ליה, אלא מלה דא תליא ואשלים לההוא זמנא ואשלים לזמנא דאתי דזמינן ישראל לשבחה שירתא דא משה ובני ישראל, מכאן אוליפנא דצדיקיא קדמאי אף על גב דאסתלקו בדרגין עלאין דלעילא ואתקשרו בקשורא דצוררא דחיי, זמינן כלהו לאחייא בנופא ולמחמי אתין וגבורן דקא עביר קודשא בריך הוא לישראל ולמימר שירתא דא הדא הוא דכתיב אז ישיר משה ובני ישראל, וכן אמר עוד²³⁰ תנינן כל בר נש דאמר שירתא דא בכל יומא ומכוון בה, זכי למימרה לזמנא דאתי, דהא אית בה עלמא דעבר ואית בה עלמא דאתי, ואית בה קשרי מהמינותא ואית בה יומי המלכא משיחא, ותלי עלה כל אינון תושבהאן אחרנין דקאמרי עלי ותתאי.

ויהא רעוא מקדם אבונא דבשמיא וארקא, המרומם על כל ברכה שיר ותהלה, הא"ל הטוב למענו יחזיר ליושנה עטרה, ובקרב הימים יזכנו ויגיענו ליום הבשורה, כי עת לחננה ובעת רצון

²²⁸ פסחת לו.

²²⁹ ח"ב דף ק"ד ע"א.

²³⁰ קס ע"ב.

²²⁷ וכמו שפירש רש"י ז"ל בתהלים עה"פ מהלל אקרא ה' וגו', כולומר אף לפני התשועה אני מהללו לפי שבטוח אני שאושע מאויבי.

להגדה ש"פ – ו

אם הבנים שמחה

שנינו במושנה פרק ערבי פסחים²³¹ וז"ת: רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו וכו', לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח וכו' ונאמר לפניו הללויה, עד היכן הוא אומר, בית שמאי אומרים עד 'אם הבנים שמחה', ובית הלל אומרים עד 'חלמיש למעינו מים', והותם בנאולה, רבי טרפון אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, ולא היה הותם, רבי עקיבא אומר בן ה' אלקינו ואלקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים, ומה היה חסר באומרנו יגיענו למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום, ומאי 'אחרים'.

ויבא על נכון בס"ד בהקדים לפרש מאמרו של רבי ישמעאל במבילתא²³⁵ וז"ת: ואם מזבח אבנים, רבי ישמעאל אומר כל 'אם' 'ואם' שבתורה רשות חוץ מג' שהן חובה, 'ואם' תקריב מנחת בכורים' חובה, אתה אומר חובה או אינו אלא רשות, תלמוד לומר 'תקריב את מנחת בכוריד', חובה ולא רשות. כיוצא בו 'אם כסף תלוה את עמי' וגו' חובה, אתה אומר חובה או אינו אלא רשות, תלמוד לומר 'העבט תעביטנו', חובה ולא רשות. כיוצא בו 'ואם מזבח אבנים תעשה לי חובה', אתה אומר חובה

שנינו במושנה פרק ערבי פסחים²³¹ וז"ת: רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו וכו', לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח וכו' ונאמר לפניו הללויה, עד היכן הוא אומר, בית שמאי אומרים עד 'אם הבנים שמחה', ובית הלל אומרים עד 'חלמיש למעינו מים', והותם בנאולה, רבי טרפון אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, ולא היה הותם, רבי עקיבא אומר בן ה' אלקינו ואלקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום כו', ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים כו', עד ברוך אתה ה' גאל ישראל²³².

והנה יש להתבונן על מה זה נחלקו בית שמאי ובית הלל 'עד היכן הוא אומר' ומה טעם מחלקותי²³³, ומאי נפקא מינה אם הוא אומר 'בצאת ישראל ממצרים' וגו' בתרי כסי קמאי מצורף לתחלת ההלל הללו עבדי ה' וגו', או אם אומר על בוס הרביעי ובה מתחיל 'בצאת ישראל ממצרים' וגו'²³⁴, והלא לכאורה אינם אלא כמתנבאים מפני הגבורה שהרי אינם

²³¹ פסחים דף קט"ז ע"א.

²³² ואם יוקשה לך למה חותם בה לרבי עקיבא גאל ישראל ולא גואל ישראל והלא הוא בקטת רחמים על העתיד, יעו' מ"ג בזה הרשב"א ז"ל במס' ברכות דף י"א ע"א ד"ה א"ר יוחנן מטבע קצר פותח בדרוך.

²³³ האמנם דבתוספתא – וכן בירושלמי פ"י ה"ה – הביאו מה שהקשו ביה שמאי לבית הלל 'וכי כבר ילאו שמזכירין ליציאת מצרים', אמרו להם בית הלל אפילו הוא ממתיין עד קרות הגבר הרי אלו לא ילאו עד שש שעות ביום והיאך

אומר הגאולה ועדיין לא נגאלו, אלא מכיון שהתחיל במצוה אומרים לו גמור, ע"כ. ומעתה אחר צבית הלל השיבו להן לבית שמאי תשובה נלחח אם כן הדלא קושין לזכותה מה טעם מחלקותן.

²³⁴ יעו' תוספות יו"ט מה שנדחה בזה, ויעו' בהגדה ש"פ עס פירוש 'ליל שמורים' – לבעל ערוך השלחן – ד"ה ונאמר לפניו סירה חדשה מ"ג בזה.

²³⁵ סלהי פ' יתרו, והביאה רש"י ז"ל בפירושו על החומש.

או אינו אלא רשות, תלמוד לומר 'אבנים שלמות תבנה/ חובה ולא רשות, ע"כ מאמרו של רבי ישמעאל במכילתא. ובא רש"י ז"ל – כתנא דמסייע – והוסיף על דבריו וכתב וז"ל: ועל כרחק אין 'אם' הללו תלוין אלא ודאין ובלשון 'באשר' הם משמשים, ע"כ לשון רש"י ז"ל.

ויש להתבונן במאמרו של רבי ישמעאל, הדא בריך ליתן טעם למה זה כתבה התורה אלו ג' 'אם' בלשון ספק ולא בלשון ודאי, עוד יש להתבונן בזה וכי מבלתי הודיענו רבי ישמעאל את זאת לא היינו יודעין שאלו ג' 'אם' פירושו שהן חובה ולא רשות, והלא מימות יהושע בן נון עד רבי ישמעאל היו יודעין כל תינקות של בית רבן שאלו ג' 'אם' פירושו חובה ואינן לשון ספק, וודאי וברור הדבר שגם רבי ישמעאל קבל בן מרבו שאלו ג' 'אם' הן חובה ולא רשות, ואם בן מה משמיענו רבי ישמעאל במאמרו זה, ואטו רבי ישמעאל מנינא אתא לאשמעינן, ומהו עומק כונת רבי ישמעאל בפירושו אלו ג' 'אם' דייקא, ואגב אורחא יתבאר בס"ד למה זה אפקיה הכתוב בלשון מנחת 'בכורים', והלא הוא מנחת העומר ולא מנחת בכורים.

וכן יש להתעורר על רש"י ז"ל שאחר שהביא את מאמרו של רבי ישמעאל²³⁶ הוסיף עליו וכתב וז"ל: ועל כרחק אין 'אם' הללו תלוין אלא ודאין ובלשון 'באשר' הם משמשים, ע"כ. ויש להתבונן בזה למה איטרח רש"י ז"ל להוסיף על דבריו רבי ישמעאל אלו תבות 'ועל כרחק אין אם הללו תלוין אלא ודאין' וכו', וכי רבי ישמעאל זקוק לתנא דמסייע למאמרו זה.

עוד יש להתעורר על פירוש רש"י ז"ל שבפירושו על החומש פירש עוד שני פסוקי 'אם' שפירושו חובה ולא ספק, ואלו הן: א. 'אם כופר יושת עליו', ב. 'ואם יהיה היובל לבני ישראל', ומעתה יוקשה ממה נפשך אם ג' 'אם' הן שהן חובה כדבריו רבי ישמעאל האיך יהלוק רש"י ז"ל על רבי ישמעאל שאומר חוץ מג', ואם המשה 'אם' הן שהן חובה כדבריו רש"י ז"ל אם כן למה פירט רבי ישמעאל רק ג' 'אם'.

עוד יש להתבונן בזה שהרי כמה וכמה תבות 'אם' יש בכתוב שפירושם אינן לשון ספק אלא לשון ודאי, כמו אם בחקתי תלכו²³⁷ וכמו ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך וכו', ואם כן מפני מה פירט רבי ישמעאל רק ג' פסוקי 'אם' ורש"י ז"ל הביא רק ה' פסוקי 'אם' שהן לשון ודאי ולא ספק.

עוד יש להתעורר בדבריו רש"י ז"ל שלכאורה הרי הוא כסותר את עצמו דבפרשת ויקרא בפסוק 'ואם תקריב מנחת בכורים' הביא גם את הפסוק 'ואם יהיה היובל' שהוא חובה ולא רשות, ואילו במקומה בפרשת מסעי כתב וז"ל: ואם יהיה היובל, מכאן היה רבי יהודה אומר עתיד היובל שיפסק. ולפום ריהטא נראה שרש"י ז"ל בא לפרש ולומר שפסוק זה 'ואם יהיה היובל' אין פירושו חובה אלא כפשוטו לשון ספק שהרי עתיד היובל שיפסק, ומלת 'ואם' הנאמר ב'ואם יהיה היובל' הרי היא תלויה בכל 'אם' שבמקרא.

ואגב אורחא יבואר בס"ד אומרו 'את עמי' שלפי הענין ביתר דמוי, והל"ל אם כסף תלוה

²³⁷ יעו"י ע"ז דף ה' ע"א.

רש"י ז"ל וז"ל: עד אם דברתי, הרי 'אם' משמש בלשון 'אשר' ובלשון 'כי', כמו 'עד כי יבא שילה'.

עוד יש להתעורר על פירושו של רש"י ז"ל הדא למה זה פירש רש"י ז"ל תבת 'אם' שאמר אליעזר לא אכל עד 'אם' דברתי דברי גם בלשון 'אשר' וגם בלשון 'כי', ולמה לא פירש שהוא או לשון 'אשר' או לשון 'כי', בדרך שמפרש כל תבת 'אם' בתורה שאיננו לשון ספק, והלא היינו פירושו של 'אשר' והיינו פירושו של 'כי', עוד יש להתבונן למה זה איטרה רש"י ז"ל להביא אצל אליעזר דוגמא מפסוק שנאמר בו תבת 'כי', וזו לא ידע פירושו של 'כי', ואגב אורחא יתבאר למה הביא רש"י ז"ל דייקא פסוק זה 'עד כי יבא שילה', וכי לא מצא רש"י ז"ל בכל הכתובים תבת 'כי' אלא בפסוק זה 'עד כי יבא שילה', הלא דבר הוא.

והנה בפרשת ויצא כתיב: וידר יעקב נדר לאמר 'אם' יהיה אלקים עמדי ושמרני 'בדרך הזה' אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש וגו', וכבר תמחו כל המפרשים ז"ל הדא וכי עלתה על לב שהיה יעקב אבינו נסתפק ח"ו בקיום הבטחתו ית' 'ושמרתך בכל אשר תלך' וגו' עד שהוא אומר 'אם' יהיה אלקים עמדי, עד שנחלקו רבי אייבו ורבי יונתן במדרש²⁴⁰, חד אמר מסורסת היא הפרשה וחד אמר על הסדר נאמרה, מאן דאמר מסורסת היא הפרשה שכבר הבטיחו הקב"ה ויהנה אנכי עמך וגו' והוא אומר 'אם' יהיה אלקים עמדי, אתמהא.

וזאת שנית כבר הקשה הרב אברבנאל

את העני עמך, עוד יתבאר בס"ד דרשת הו"ל בפרק איזהו נשך²³⁸ שדרשו מיותר תבות 'את עמי' עמי ונכרי באין ללוות עמי קודם, למה זה הוצרך הכתוב לכתוב 'את עמי' לומר שעמי ונכרי עמי קודם, תיפוק לן מנבילה שכתוב בה לגר אשר בשעריך תתננה, ודרשו הו"ל בפרק כל שעה²³⁹ להקדים נתינה לגר למכירה ונכרי, ואם כן כל שכן בישראל ונכרי שישראל קודם לנכרי, ואם כן 'את עמי' למה לי.

והנה בפרשת ויצא בהבטחתו ית' ליעקב כתיב 'והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך וגו' כי לא אעזבך עד אשר 'אם' עשיתי את אשר דברתי לך, ופירש רש"י ז"ל וז"ל: עד אשר אם עשיתי, 'אם' משמש בלשון 'כי', ויש להתבונן בזה טובא, הדא כבר הקשה האלשיך הקן על אומרו ית' עד אשר 'אם' עשיתי, כי מלת 'אם' בלתי צודקת והוא מושלל הבנה²⁴⁰, תו יש להתבונן בדברי רש"י ז"ל שפירש עד אשר אם עשיתי, 'אם' משמש בלשון 'כי', והלא פירושו של 'אשר' הוא פירושו של 'כי', ואם כן תבת 'אם' אינו אלא כיתר שהרי הוא כאומר עד אשר 'כי' עשיתי, ומעתה מה הועיל רש"י ז"ל בפירושו דתבת 'אם' משמש בלשון 'כי'.

וכן לעיל מנייה בסדר חיי שרה אחר שרבקה נתנה לאליעזר עבר אברהם מעט מים לשתות הוסיפה ואמרה לו 'וגם לגמליך אשאב עד 'אם' בלו לשתות', ופירש רש"י ז"ל וז"ל: עד אם בלו, הרי 'אם' משמש בלשון 'אשר'. וכמו כן לחלן באליעזר כתיב 'ויישם לפניו לאכל, ויאמר לא אכל עד 'אם' דברתי דברי, ופירש

²³⁸ ב"מ 77 ע"א ע"א.

²³⁹ פסחים 77 כ"א ע"ב.

²⁴⁰ אלאשיך הקן' פ' וילא ל"ה וישנס יעקב צנקה.

²⁴¹ ב"ר ע', ג'.

ז'ל²⁴² האיך זה נעשה יעקב בנדר הזה כעובד על מנת לקבל פרס באומרו 'אם יהיה אלקים עמדי ושמרני וגו' ונתן לי כך וכך אז יהיה ה' לי לאלקים, וכי אם לא יעשה לו כל זה לא יהיה לו לאלקים ולא יעבדהו, ולא עשה אברהם זקנו כן, אבל נתנסה כמה פעמים ועמד בהם. ואגב אורחא יתבאר בס"ד למה דייק יעקב אבינו ע"ה בלשונו לומר 'ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך, והלא הקב"ה הבטיחו ושמרתיו' 'בכל אשר תלך', והוח ליה למימר 'ושמרני בכל אשר אלך'.

ועוד יתבאר בס"ד מה שמצינו שעל כל בקשה של יעקב אבינו ע"ה מאתו ית' הביא רש"י ז"ל פסוק שבו הובטח יעקב מאתו ית' על בקשה זו, כמו 'אם יהיה אלקים עמדי, אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי' 'כמו שאמר לי והנה אנכי עמך, ושמרני, כמו שאמר לי ושמרתיו בכל אשר תלך' וכן על כל בקשה ובקשה, והנה על בקשת 'לחם לאכול' לא מצינו בכתוב הבטחה שהבטיחו הוא ית' שיתן לו לחם לאכול, ופירש רש"י ז"ל שהבטחתו ית' 'כי לא אעזבך' היא היא ההבטחה שיתן לו לחם לאכול, והנה על בקשתו

ז'ל²⁴² האיך זה נעשה יעקב בנדר הזה כעובד על מנת לקבל פרס באומרו 'אם יהיה אלקים עמדי ושמרני וגו' ונתן לי כך וכך אז יהיה ה' לי לאלקים, וכי אם לא יעשה לו כל זה לא יהיה לו לאלקים ולא יעבדהו, ולא עשה אברהם זקנו כן, אבל נתנסה כמה פעמים ועמד בהם. ואגב אורחא יתבאר בס"ד למה דייק יעקב אבינו ע"ה בלשונו לומר 'ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך, והלא הקב"ה הבטיחו ושמרתיו' 'בכל אשר תלך', והוח ליה למימר 'ושמרני בכל אשר אלך'.

ועוד יתבאר בס"ד מה שמצינו שעל כל בקשה של יעקב אבינו ע"ה מאתו ית' הביא רש"י ז"ל פסוק שבו הובטח יעקב מאתו ית' על בקשה זו, כמו 'אם יהיה אלקים עמדי, אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי' 'כמו שאמר לי והנה אנכי עמך, ושמרני, כמו שאמר לי ושמרתיו בכל אשר תלך' וכן על כל בקשה ובקשה, והנה על בקשת 'לחם לאכול' לא מצינו בכתוב הבטחה שהבטיחו הוא ית' שיתן לו לחם לאכול, ופירש רש"י ז"ל שהבטחתו ית' 'כי לא אעזבך' היא היא ההבטחה שיתן לו לחם לאכול, והנה על בקשתו

ז'ל²⁴² האיך זה נעשה יעקב בנדר הזה כעובד על מנת לקבל פרס באומרו 'אם יהיה אלקים עמדי ושמרני וגו' ונתן לי כך וכך אז יהיה ה' לי לאלקים, וכי אם לא יעשה לו כל זה לא יהיה לו לאלקים ולא יעבדהו, ולא עשה אברהם זקנו כן, אבל נתנסה כמה פעמים ועמד בהם. ואגב אורחא יתבאר בס"ד למה דייק יעקב אבינו ע"ה בלשונו לומר 'ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך, והלא הקב"ה הבטיחו ושמרתיו' 'בכל אשר תלך', והוח ליה למימר 'ושמרני בכל אשר אלך'.

²⁴² והחיד"א ז"ל בספרו נחל שורק – בהפטרות זכור אות ב' – הביא כעין זה בכתב אמחה וז"ל: אמחה ר"ת אותן שעשו מלחמה עם עמלק, בראשונה 'אהרן משה חוד וה' רומז לשכינה, ואחר כן 'אסתר מרדכי חרבונו וה' כנ"ל, ולעתיד 'אליהו משיח' 'ח' נסיכי אלס וה' כנ"ל.
²⁴⁷ הגדה של פסח עם פירוש מוקט מהראשונים ז"ל, נכתבה בכתיבת יד מעשה ידי אומן בפרינקפורט שנת ש"ח.
²⁴⁸ יעו"י ח"י מהרש"א ב"ב דף ק"ב ע"א ד"ה ויקח.
²⁴⁹ יעו"י זוהר וישלח – ח"א דף קס"ט ע"א – וז"ת: כתוב גם את השני גם את השלישי גם את כל ההלכים וגו', שלש פעמים 'אם', רמז לשלש גאולות על ידי שלשה לדיקים, משה, מרדכי, משיח שעתיד לגאלנו בקרוב.
²⁵⁰ נדפס בוויניציאה שנת ש"ט.
²⁵¹ בסדר קריאת שמע.

²⁴² ריש פ' ויאל, השאלה הה'.
²⁴³ ס' נועם מנגידי פ' שלח, והוא ז"ל פירש בזה את הפסוק שלח תשלח את הא"ס ר"ל 'אליהו משיח, ואת הבנים תקח כך מהגלות, – ויעו"י מאחזקס ז"ל ברבות – דב"ר פ"ו ס' ז' – וז"ת: 'שלח תשלח את הא"ס, א"ס קיימת המלמה הזאת אהה ממנה את אליהו ואת המשיח'.
²⁴⁴ הובא בס' טהרות הקודש עמ' כ"ד ד"ה שירה חדשה – נדפס בחמשתורדים ת"ג – יעו"ש, ובס' עוללות אפרים – ח"ב מאחזקס ש"ט – הביאה בשם מדרש, ויעו"י ס' אגרא דכלה פ' תלך ד"ה שלח תשלח.
²⁴⁵ שם השמירה הוא ויה"ד בגי' א"ס, וכן חרבו של הקב"ה יש לו ו"ו פיות ונקרא ויה"ד, והוא מלאך הממונה על הנקמה, וכמ"ש רש"י ז"ל בפ' בשלח: ימיוק ה' נאלדי בכה, להגיל את ישראל, ואותה ימיוק עמלה תרעז אויב, מה שא"י אפשר לחדש לנשות שחי מלאכות ביד אחת.

בתר דאיתותב הדר ביה ואמר מסתברא כמאן דאמר מלאכי זה עזרא, ונחמיה הרי כבר אמרו הו"ל בפרק אחד דיני ממונות²⁵⁴ דנקרא שמו אסיר, וכמו"ש שם בגמ': ובני יבניה, אסיר בנו, שלתיאל בנו וכו', ומה שמו, נחמיה בן הכליה שמו, ולא בכדי נתבנו עזרא ונחמיה בשני שמות אלו 'אסיר' ו'מלאכי' אלא כדי להשלים אותיות א"ם בגואלים, ומעתה הרי לנו גם בגאולת עזרא שני גואלים שסימנם א"ם והן עזרא ונחמיה שנקראו בשמות אסיר ומלאכי.

ומעתה עפ"י הדברים הנ"ל יתבאר הדבר בס"ד במין הומר והוא כי לזה דייק הכתוב וכתב אלו ה' פסוקים כלשון ספק הוא לשון 'אם' כדי לרמוז אל ה' גאולות הנ"ל –

–הנה כי כן פסוק 'אם כסף תלוה' את עמי/ מוסב כנגד גאולת מצרים וכדכתיב וישאלו איש מאת רעהו וגו' כלי כסף²⁵⁵, וזה אומר א"ם כסף תלוה, ולזה דייק הכתוב והוסיף תבות 'את עמי', לרמוז אל השאלת המצרים כלי כסף לעם ישראל –

–פסוק 'אם כופר יושת עליו' מוסב כנגד גאולת מרדכי ואסתר וכדכתיב 'ונתנו איש כופר נפשו, ואמרו ו"ל בפרק מגילה נקראת²⁵⁶ וז"ת: אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו, וזה אומר א"ם כופר יושת עליו –

–פסוק 'ואם תקרב מנחת בכורים' מוסב כנגד גאולת עזרא²⁵⁷, כי קדושה שניה של עזרא והיונך הבית היתה בשני לחמי מנחת התודה, וכמו שאמרו רז"ל בפרק ידיעות הטומאה²⁵⁸

א"ל מלך נאמן, ומסיים במו"ם אני ה' אלקיכם, אם אתם מקיימים א"ם²⁵² אתם נגאלין בא"ם, 'אחרן' 'מושה', 'אסתר' 'מרדכי', 'אליהו' 'מושיה', ע"כ.

והנה מקום הניחו לנו מן השמים להתגדר בדברי הרוקח ז"ל, כי לפי ד"ק שכל גאולה צריכה אל שני גואלים שסימנם א"ם, מעתה יש להתבונן והלא היה לישראל עוד שני גאולות והן גאולת עזרא וגאולת השמונאים, ולפי דברי הרוקח ז"ל דכל גאולה צריכה אל שני גואלים שסימנם א"ם, מעתה חל עלינו חובת הביאור היכן מצינו בגאולת עזרא ובגאולת השמונאים שני גואלים שסימנם א"ם.

והנה לגבי גאולת השמונאים י"ל ע"פ מה שמיצינו ברש"י ז"ל בפרשת וזאת הברכה שפירש על הפסוק מחיז מתנים קמיו וז"ל: ד"א ראה שעתידין השמונאי ובניו לחלחם עם היונים והתפלל עליהם, לפי שהיו מועטים, י"ב בני השמונאי ואלעזר' כנגד כמה רבבות וכו', ע"כ. הנה כי כן הרי לנו בגאולת השמונאים אותיות א"ם בגואלים והן 'אלעזר' 'מתתיהו'.

ולגבי גאולת עזרא י"ל בס"ד עפ"י מאמרם ז"ל בפרק מגילה נקראת וז"ת²⁵³: אמר רב נחמן מלאכי זה מרדכי ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה משנה למלך, מיתבי וכו' תיובתא, תניא אמר רבי יהושע בן קרחה מלאכי זה עזרא וחכמים אומרים מלאכי שמו, אמר רב נחמן מסתברא כמאן דאמר מלאכי זה עזרא וכו', הא קמן דאף רב נחמן גופיה דאמר מלאכי זה מרדכי, אמנם

²⁵² ר"ל אם אתם מקיימים כמ"ח מלוות עשה המרומוזים ס"ח.

²⁵³ מגילה דף ט"ו ע"א.

²⁵⁴ סנהדרין דף ל"ו ע"ב – ל"ח ע"א.

²⁵⁵ וזהו ירמז תבות 'את עמי'.

²⁵⁶ מגילה דף י"ג ע"ב.

²⁵⁷ וכמו נכון 'מנחת בכורים' בגי' 'מנחת עזרא'.

²⁵⁸ שבעות דף ט"ו ע"א.

גאולה עולמית והיה ראוי יהיו לישראל רק ג' גאולות, והן גאולת מצרים, גאולת מרדכי ואסתר, וגאולת עזרא, ובגאולת עזרא היו נגאלין גאולה עולמית, אלא לפי שגרם החטא ניתוספו עוד שני גאולות והרי הן עתה ה' גאולות.

וזה נ"ל בס"ד כונת רבי ישמעאל במאמרו כל א"ם וא"ם שבתורה רשות הוי"ן מג' שהן חובה, ור"ל ראו נא והתבוננו כמה החטא גורם, כי הלא היה ראוי ויהיו רק ג' גאולות הנרמזין באלו ג' א"ם, אלא לפי שגרם החטא ניתוספו עוד שני גאולות, ולכן יש ה' פסוקי א"ם כנגד ה' גאולות, והשתא נחא שפיר מה שרבי ישמעאל הזכיר במאמרו רק ג' פסוקי א"ם שהן חובה, ומעתה רש"י ז"ל שהוסיף עוד שני פסוקי א"ם שהן חובה אינו חולק ח"ו על רבי ישמעאל, אלא 'מר אמר הדא' והוא רבי ישמעאל שאמר כמה גאולות היה ראוי להיות, 'ומר אמר הדא' היינו רש"י ז"ל שהביא כמה גאולות הן באמת אחר שגרם החטא וניתוספו עוד שני גאולות.

והנה איתא בריש פרק מאימתי²⁶⁵ וז"ת: רבי יעקב בר אידי רמי כתיב 'והנה אנכי עמך ושמרתוך בכל אשר תלך', וכתיב 'זיירא יעקב מאד', אמר שמא יגרום החטא, בדתניא 'עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית', עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה, עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שניה, מכאן אמרו חכמים ראובן היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך

שתי תורות שאמרו בלחמן ולא בבשרן²⁵⁹, וזהו אמרו וא"ם תקרב מנחת בכורים²⁶⁰ –

פסוק 'ואם מזבח אבנים תעשה לי' מוסב כנגד גאולת השמונאים, באשר שהיונים שקצו את המזבח לע"ז והשמונאי ובניו גזזו אבני המזבח ששיקצו היונים ובנאו מזבח חדש, וזהו אמרו וא"ם מזבח אבנים תעשה לי –

– ופסוק 'ואם יהיה היובל לבני ישראל' רומזו אל הגאולה העתידה ב"ב לשני ימות המשיח ולחיי העולם הבא, עולם שכולו טוב עולם שכולו ארוך, וכדכתיב 'ונשגב ה' לבדו ביום ההוא', ועליו רמז הכתוב 'יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה', יום שכולו שבת ומנוחה לחי העולמים²⁶¹, הוא היובל הגדול, וזהו אמרו וא"ם יהיה היובל לבני ישראל.

והנה אמרו ז"ל בפרק אלו נאמרין²⁶² ראובן היו ישראל ליעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה אלא שגרם החטא, וכן אמר בזוהר הק' ²⁶³ דהשתא גרם דנטלו נשים נבריות וגו' ובגין כך אתאבידו מנחון נסין ואתוון דאתחזי למעבד להו, ורש"י ז"ל בפירושו על יחזקאל²⁶⁴ כתב וז"ל: ראוייה היתה ביאה שנייה של עזרא (להיות) כביאה ראשונה של יהושע לבוא בזרוע ובנס כדדרשינן 'עד יעבור', זבנין זה מאז היה ראוי להם כשעלו מן הגולה לגאולת עולם, אלא שגרם החטא שלא היתה תשובתם הוגנת על מנת שלא לחטוא וכו', ויש אומרים בבבל נכשלו בנבריות, ע"ב.

הנה נמציינו למדין כי אלולא החטא דנשים נבריות היו ראובן ישראל בגאולת עזרא ליגאל

²⁵⁹ שני לחמי תודה.

²⁶⁰ ולזה אפקיה הכתוב כלשון 'בכורים' וכמ"ס וכי תקרב מנחת 'בכורים' וגו', לרמז אל המנחה הראשונה שהקריב עזרא' הוא 'מנחת הבכורים'.

²⁶¹ יעו"י רע"ב ותו"י ט' מס' תמיד פ"ז מ"ד.

²⁶² סוטה דף ל"ו ע"א.

²⁶³ מ"ב דף ז' ע"א.

²⁶⁴ מ"ג, י"א.

²⁶⁵ בככות דף ל' ע"א.

וכיון שכן אחר שהקב"ה הראהו ליעקב רק חורבן בית ראשון²⁷¹, מעתה חשב כי זה שהגי הנביא עומד ומתנבא 'גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון' ודאי קאי אבית שני שיבנהו עזרא וסיעתו, ולזה עמד והכין לבניו ג' גואלים, והן גואל משה לגאולת מצרים, גואל מרדכי לגאולת פורים, וגואל משיח לגאולת עזרא, וכמו שאמר בזהר הק'²⁷² וז"ל: כתיב 'גם' את השני 'גם' את השלישי 'גם' את כל החלבים וגו', שלש פעמים 'גם', רומז לג' גואלים, 'גואל משה', 'גואל מרדכי', 'גואל משיח'. נמצינו למדין כי בימי עזרא היו ראויין ישראל ליגאל גאולה עולמית על ידי גואל משיח.

אמנם כאשר צפה יעקב אבינו ע"ה על גלות בבל 'זחנה אימ"ה השכה גדלה נפלת עליו' והוא 'שמוא יגרום החטא' דנשים נכריות²⁷³, ואזי הרי גם הבית השני יהיה להרבות ולעיים²⁷⁴, והגאולה השלימה יתאחר זה עידן ועדנים²⁷⁵, וברוחא דקודשא צפה כמה אריכתא תהא האי גלותא בתרייתא, לא כמציעתא ואוף לא כקמייתא, ובכל צרותינו לו צר²⁷⁶ ולבו המורמר, כי יתמשך הגלות החל הזה עוד זמן זמנים טובא עד אין קץ, ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו ועתה

שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרום החטא.

ויש להתבונן בזה הדא למה הוזקקו חז"ל לחביא ראייה אל יראתו של יעקב 'שמוא יגרום החטא' ממה שראינו מה שגרום החטא דנשים נכריות בימי עזרא, והלא כל התורה כולה מלמדה אזהרות בעונשין ותוכחות באם ח"ו יחטאו, וזאת שנית וכי יעלה על לב שיעקב אבינו ע"ה שלימו דאבתן – שצורתו חקוקה בכסא הכבוד – ייכשל ח"ו באיזו נדנדוד הטא, וכבר אמרו חז"ל במדרש²⁶⁶ יודע היה יעקב אבינו בעצמו שצדיק נמור היה, ואם בן איזו חששא 'דשמוא יגרום החטא' איכא, ותו דהוה ליה למימר שמוא 'גרום' החטא שהרי פסוק וירא יעקב וגו' כתיב אחר שיעקב כבר ברח מבית לבן, ומאי שמוא יגרום' החטא²⁶⁷.

ויבא על נכון בהקדים מאמרם ז"ל במדרש²⁶⁸ כי במראה הסולם הודיעו הקב"ה ליעקב אבינו ע"ה שעתידין בניו שיהו משתעבדין בד' מלכויות²⁶⁹, והראהו שרה של בכל עולה ע' עוקוב, ושל מדי נ"ב, ושל יון ק"פ, ושל ארום עולה ולא יודע כמה וכו', עוד אמרו ז"ל במדרש²⁷⁰ מלמד שהראהו הקב"ה ליעקב אבינו בית המקדש בנוי וחרב ובנוי,

²⁶⁶ כתובות דף ק"א ע"א.

²⁶⁷ יעו"י זוה"ק – ח"א דף ק"ג ע"ב – קנ"א ע"א –: רבי חייא פתח ולאמר דכרי עונות גברו מני וגו', יעקב כגונא לא לא הימין, אזי תימא ללא הימין בקב"ה, לא, אלא לא הימין ביה בגרמיה, דלמא יתוב וההוא חובא ימנע ליה דלא יתוב ב'שס ויסתלק טעירי מניה, ובגין כך לא הימין בגרמיה וגו'.

²⁶⁸ ב"ר ס"ט, ז'.

²⁶⁹ והיינו שיטעבדו בהן לא כסיוגין אלא בזה אחר זה בגלות אחד.

²⁷⁰ ויק"ר כ"ט, ז'.

²⁷¹ יעו"י רבנו בחיי פ' ואלא ד"ה זה שער השמים, ואלשיך הק' ל"ה ויסקב יעקב בפקר.

²⁷² זוהר ח"א דף קס"ט ע"א, בגליון.

²⁷³ היינו החטא שלקחו נשים נכריות בימי עזרא, ובגין כך יתאבדו מנהגו נסיו ואתוון דלתחזי למעבד להו.

²⁷⁴ וגרמז בפסוק שלח תשלח את הא"ם, תרין שלוחין חד מבית ראשון ותניינא מבית שני, זוהר ח"ג דף קט"ו ע"ב – ובחוקיקוס דף ע"ב.

²⁷⁵ וכמו שגרמז בכתוב בלומרו גם את 'כל' ההלכים אחרי העלרים.

²⁷⁶ יעו"י איכ"ר – ז', ז' – וז"ל: ויבער ביעקב כאלס להבה, אמר רבי שמעון בן לקיש כשהפורענות באה אין מרגיש בה אלא יעקב, מאי טעמא זיבער ביעקב כאלס להבה, וכשהטובה באה אין מרגיש בה אלא יעקב הה"ל 'יגל יעקב' ישמח ישראל'.

ית' ושמרתוך' בכל אשר תלך' דהיינו בכל הד' גלויות²⁸⁰, אלא 'בדרך הזה' דייקא, וגלותו הוא בבית לבן תכלול ותפטור את שאר ד' הגלויות²⁸¹.

וזהו אומרים ז"ל ויירא יעקב מאד 'שמא יגרום החטא', ולא על הטא שלו עצמו ח"ו קא מתיירא, אלא אותו החטא דנשים נכריות בימי עזרא, ויעקב בגין דחמא ברוחא דקודשא דוחקא דגלותא בתראה בסוף יומיאי, בגין דא ויירא יעקב מאד ויצר לו, ולזה עמד בתפלה 'ויפגע במקום' ושפך כמים לבו נכח פני ה', 'זיעת'ר יעקב לה' א"ם יהיה אלקים עמדי, ולא אפיק יעקב בקשתיה בלשון א"ם' במסתפק ח"ו בהבטחתו ית'²⁷⁷, אלא העתיר והפציר בתפלה א"ם יהיה אלקים עמדי²⁷⁸, והיינו שהגאולה המרומז בתבת א"ם' תהא מוגעת בימיו בחזירתו מגלותו בבית לבן²⁷⁹, וזהו שדייק יעקב בלישניה בבקשתו ושמרני 'בדרך הזה' אשר אנכי הולך, ור"ל לא כפי שהבטיחו הוא

והנה אמרו חז"ל במדרש²⁸² כי איני סרק עתידין להיות עושין פירות, וכן אמרו ז"ל בגמ'²⁸³ עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילת, ומעתה כיון שהאילנות יוציאו גלוסקאות וכלי מילת הרי אחר שיעקב הובטח מאתו ית' על 'לחם לאכול' לעתיד לבא – הן הן הגלוסקאות – וכפי שהוא ית' אמר לו כי לא 'אעזובך' עד אשר א'ם' עשיתי וגו', והיינו בגאולה העתידה הרמזו בתבת א"ם', מעתה הרי הוא מובטח כבר גם בהבטחת 'ובגד ללבוש', שהרי אלו האילנות שיוציאו את הגלוסקאות אותן אילנות עצמן יוציאו גם את הכלי מילת²⁸⁴, וביון שכן לא הוזקק יעקב להבטחה מיוחדת מאתו ית' על בגד ללבוש, ומעתה

277 יעו' שג"ה הק' פ' וילא – אות ל' – וז"ל: אך יש בכאן רמזים, ויפה כיון שדיבר לשון א"ם' שהוא כלשון א"ם המוזכר ביוכל א"ם' יהיה היוכל, וסוד היוכל כבר רמזנו אותו ורמזנו על הגאולה העתידה, והגאולה העתידה הוא תלויה ועומד זכו אחישנה לא זכו בעתה, וזהו לשון של א"ם' גם ח"ס ר"ה אליהו משיח לגאולה העתידה וכו'.

277 וכמ"ש ז"ל בגמ' – ע"ז דף ה' ע"א – אין א"ם' אלא לשון תחנונים.

278 וכמ"ש ז"ל במדרש – ב"ר פ"ד, י' – וז"ל: רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא כך היה יעקב אבינו סבור שתחיית המתים מנגעת בימיו, ויעו' מ"ש בס' פנים יפות ריש פ' וישב כי לפי חשבונו של יעקב נשלמו בימיו ארבע מאות שנה של גזרת בין הבתרים ולזה היה סבור שתחיית המתים מנגעת בימיו, ויעו' ס' מגלה עמוקות פ' ויקרא יופין ל"ט.

280 יעו' רמז' פ' בפרכתו עה"פ והנה כלם מצב ח"ס' וז"ל: ועל דעת רבי אליעזר הגדול היתה זאת המראה כענין בין הבתרים לכבריהם, כי הראוהו ממשלה ארבע מלכויות ומעלתם וירידתם וכו', והבטיחו כי הוא יתבדך יהיה עמו בכל אשר ילך ביניהם וישמרו ויולדו מידם, וכ"כ רבנו יואל ברזומי – הובא בתורה שלמה פ' וילא אות קו"א בהערה – וז"ל: 'ושמרתוך בכל אשר תלך', רמז ושמרתי את

281 וכן אמרו ז"ל במדרש – מובא בתורה שלמה ריש פ' וישב – וז"ל: אמר רבי אליעזר מאי וישב יעקב, מלמד שחשב יעקב בדעתו ואמר כבר אמר הקב"ה לכבריהם להיות בניו גרים, הרי אני הייתי גר עשרים שנה בבית לבן משעבוד באלנו, וכיון שראה שעשו הלך לעיר אחרת לגור סס, אמר יעקב בזה יתקיים שעבוד ארבע מאות שנה ונתישבה דעתו וכו', מיד הביא הקב"ה עליו עלילה על ידי יוסף, אימתי הביא עליו עלילה בעת שנתחילש משעבוד מלכים ונתישבה דעתו.

282 כתובות דף קו"א ע"ב.

283 שבת דף ל' ע"ב.

284 ובמדרש אמרו – ב"ר ע', ה' – וז"ל: עקולם הגר נכנס אצל רבי אליעזר אמר לו הרי כל שבוך של גר שנאמר 'ואוהב גר לתה לו לחם ושמלה', אמר לו וכי קלה היא בעיניך דבר שנתחבט עליו אותו זקן שנאמר 'ונתן לו לחם לאכול ובגד ללבוש' ודא זה והואשיתו לו בקנה, ע"כ. וכי העלה על דעתך שיעקב לחם ושמלה שאל, אלא 'לחם לאכול' לא בקשה 'גלוסקאות', ובגד ללבוש' לא בקשה 'כלי מילת', וכמ"ש הש"ס הק' ופ' פנים יפות פ' עקב וז"ל: וענין לחם ושמלה, יש בו רמז כי לעתיד תוליא הארץ גלוסקאות וכלי מילת. והא דנקט בלישניה 'קנה', נ"ל בס"ד דרומז על מ"ש בזוהר הק' – ח"ג דף רנ"ב ע"א – עה"פ 'גער חית קנה' כי לעתיד לבא יגרע החו"ת ויעשה ממנה

ועתה נלכה ונשובה אל הענין שחתהלנו בו בענין המחלוקת שבין בית שמאי ובית הלל עד היכן הוא אומר, עד אם הבנים שמחה, או עד הלמיש למעינו מיום, ויומתק היטב בהקדים מזה שכתבו המקובלים דבזמן הזה איפסקא הלכה בבית הלל, אמנם לעתיד לבא יהיה הלכה בבית שמאי²⁸⁷.

ולפי ד"ק הנ"ל הרי הוא כמבואר פלוגתת בית שמאי ובית הלל, שהרי בית שמאי סבירא להו יש א"ם למקרא²⁸⁸ ולזה הם מדברים כפי מדרתם שהוא מדרת הדין כמו שעלה תחלה במחשבה לברוא העולם במדת הדין וכן יהיה לעתיד, ולזה כיון שצריך לחתום בגאולה הרי עדיף שיאמר עד א"ם הבנים שמחה' כיון שא"ם זה רומזו הן לגאולת מצרים והן לגאולה העתידה כנ"ל, מזה שאין כן מדרת בית הלל שהוא מדרת הרחמים שהוא אחר שהקדים הקב"ה מדרת הרחמים ושתפח למדת הדין, ולכן מסיימו בה עד הלמיש למעינו מיום שהוא גאולת מצרים, ולזה רבי עקיבא שהוא היה מתלמידי בית שמאי²⁸⁹ בשיטת בית שמאי קאי וסבירא ליה יש א"ם למקרא²⁹⁰ ולכן היה

שפיר נראה מזה שרש"י ז"ל לא הביא שום פסוק שבו מציינו שהבטוחו הוא ית' על כגד ללבוש, כיון שזה נכלל בהבטחת 'לחם לאכול', וזהו אומר ונתן לי לחם לאכול וכגד ללבוש, וכי תעלה על דעתך שיעקב לחם ושמלה שאל²⁸⁵, אלא ונתן לי 'לחם לאכול' דא בקשת הגלוסקאות, וכגד ללבוש' דא בקשת הכלי מילת²⁸⁶.

וכמו כן גבי רבקה וכן גבי אליעזר עבד אברהם לא כתיבי בהו לשון 'אם' אלא כדי לרמז אל הגאולה העתידה הנרמז בתבת 'אם', וזהו שכתב רש"י ז"ל גבי אליעזר: עד 'אם' דברתי דברי, הרי 'אם' משמש בלשון 'אשר', ובלשון 'כי' כמו עד 'כי' יבא שילה, וזהו שדייק רש"י ז"ל והביא בבאן את הפסוק עד 'כי' יבא שילה, לומר לך שלא נכתבה כאן תבת 'אם' אלא כדי לרמז אל הגאולה העתידה, וכן מטעם זה כתבה התורה 'אם' בהקדתי תלכו כדי לרמז אל הגאולה העתידה, וכפי שמסיים בה 'ואולך אתכם קוממיות', וכמו כן מטעם זה עצמו כתבה התורה 'אם' ירחיב ולא 'וכי' ירחיב כדי לרמז אל הגאולה העתידה, שהרי פסוק 'אם ירחיב' קאי אלעתיד לבא בגאולה העתידה ב"ב.

הקו"ף – שהוא מאותיות שקר – ויהיה מן 'קנה' 'הנה' ויעשה ממנה תבת 'הנה' חלקיכם יבא וגו'.

²⁸⁷ בליקוטיוס ד"ה שירו לה' שיר חדש. ובספר הקדושת לוי כתב וז"ל: והנה ידוע שמחלוקת בית שמאי ובית הלל הוא כי בית שמאי היו מדרת הדין ובית הלל היו מדרת הרחמים, ומחמת זה תמיד הלכה בבית הלל כי ראו חכמינו ז"ל שהעולם כריך למדת החסד לזאת קבעו הלכה בבית הלל כדי להנחה העולם במדת החסד, וגמאל לפי זה הביאה הגואל ב"ב יחלה מדרת בית שמאי, כי אז אין כריך העולם למדת החסד והדין יתפחד לרחמים, ויהיה פסק הלכה בבית שמאי.

²⁸⁸ סנהדרין דף ע"ד ע"א.

²⁸⁹ רבי עקיבא הוא תלמידו של רבי אליעזר הגדול, ויעו' רש"י ב"מ דף ל"ב ע"ב ד"ה אמר ר"ע.

²⁹⁰ סנהדרין דף ע"ד ע"א.

ה"ה ויהיה מן חמץ מלה, וכן הקו"ף – שהוא מאותיות שקר – יגרע רגלה ויהיה מן 'קנה' 'הנה' ויעשה ממנה תבת 'הנה' חלקיכם יבא וגו'.

²⁸⁵ יעו' שמו"ר י"ט, ד'.

²⁸⁶ ובמדרש אמרו – ב"ר ע', ה' – וז"ת: עקילם הגר נכנס אלל רבי אליעזר אמר לו הרי כל שצחו של גר שנאמר 'ואהב גר לתת לו לחם ושמלה', אמר לו וכי קלה היא בעיניך דבר שנתחבט עליו חסונו זקן שנאמר 'ונתן לו לחם לאכול וכגד ללבוש' וצא זה והושיטו לו בקנה, ע"כ.

–הש"ה הק' כתב – פ' – עקב חלק תורה אור – וז"ל: וענין לחם ושמלה, יש בו רמז כי לעתיד תוליד הארץ גלוסקאות וכלי מילת, וכ"כ בס' פנים יפות פ' עקב – ד"ה ומ"ש ואהב גר לתת לו לחם ושמלה.

–ואה' דנקט בלשונה 'קנה', וכאומרו וצא זה והושיטו לו בקנה, נ"ל בס' ד' דרומנו אל מ"ש צוהר הק' – ח"ג דף רנ"ב ע"א עה"פ 'נער חית קנה' – כי לעתיד לבא יגרע רגל

חותם בכרכת הגאולה גם בגאולה העתידה²⁹¹, והוא אומרו 'כן יגיענו למועדים ולרגלים "אחרים" וכו' ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים' שהוא בגאולה העתידה.

והא דנקט רבי עקיבא בלישניה 'אחרים' וכאומרו יגיענו למועדים ולרגלים 'אחרים', נ"ל בס"ד עפ"י מ"ש בעל מגלה עמוקות²⁹² על מאמרם ז"ל במדרש²⁹³ כי כל המועדות עתידות להיות נבטלון חוץ מפורים וז"ל: כל המועדות עתידים להיות בטלים, מהר"ש אמר ענין נכבד, שהאותיות היו עגולים לא היה בהם לא ראש ולא סוף, וכשהלוהות נשתברו נתגלמו האותיות ונתבדרו פרוחים, ז"ס מוסיפין גזרעין דירשין, סימן מגיד דבריו ליעקב ח"קו וימשפטיו לישראל ר"ת לזה, כי הלוח היה ח"ק טפחים, 'כתבם על לוח לבך' התורה שמתחלת ב' ומסיימת ל' הרי ל"ב היתה התומה בלוח כי מזה ומזה הם כתובים, ואחר כך לוחות ושברי לוחות מונחים בארון 'פסל לך' פסולת של אותיות שנשתברו, נמצא התורה שהיתה קודם שבירה היו אותיות אחרות והם אינם עתה בתורה, והנה עתה כתוב בתורה חג שבועות או חג המצות, כשיבואו השברים להיות כבראשונה יתבטלו אלו האותיות שהם עתה, ונמצא המועדים יהיו לעתיד לבא בטילים כשיעשה הקב"ה דת חדשה ויתחדשו האותיות כנשר, ז"ס החודש הזה לכם שיתחדשו האותיות, רבי עקיבא קושר כתרים לאותיות בשעה שעלה למרום, ונמצא פורים לא כתיב בתורה לא יתבטל וכו'²⁹⁴.

ומעתה רבי עקיבא דקסבר יש א"ם למקרא בבית שמאי²⁹⁵ והוא כותר כתרים לאותיות אשר יתחדשו להיות כבראשונה לכן הזכיר בכרכת הגאולה גם הגאולה העתידה, ולזה מבקש כן יגיענו למועדים ולרגלים 'אחרים', והמכוון למועדים 'אחרים' אשר יתחדשו כשיתחדשו האותיות בגאולה העתידה כ"ב²⁹⁶, והא דנקט רבי עקיבא בלישניה גם 'מועדים' וגם 'רגלים', נ"ל בס"ד דמועדים הכונה לראשי חדשים, וכידוע שלעתיד לבא יהיו גם ראשי חדשים ימים טובים וכדכתיב 'זיהיה מדי חדש בחדשו וגו' יבוא כל בשר להשתחות לפני וגו'.

ובזה נ"ל לפרש בס"ד מאמר תמוה במדרש²⁹⁷ וז"ת: 'הים ראה וינס', מה ראה, ברייתא רבי ישמעאל ראה. והמפרשים ז"ל האריכו למעניתם בכיזור כונת המדרש הנ"ל, ואענה אף אני חלקי בס"ד, ובחקדים לבאר מאמרם ז"ל במדרש²⁹⁸ וז"ת: 'זאתה הרם את מטך' וכו', אמר משה לפני הקב"ה אתה אומר לי שאקרע את הים ואעשה את הים יבשה וכו' והרי נשבעת שאין אתה קורעה לעולם, א"ל הקב"ה כך התניתי עמו מתחלה שאני קורעו שנאמר וישב הים לפניך בקר לאיתנו, לתנאו שהתניתי עמו מתחלה וכו', וכיון שהלך משה לקרוע את הים לא קבל עליו להקרע וכו', כיון ששמע משה כך הלך ואמר להקב"ה אין הים רוצה להקרע, מה עשה הקב"ה נתן ימינו על ימינו של משה וכו', מיד ראה להקב"ה וברח

²⁹⁴ וזה"ה לחנוכה.

²⁹⁵ סנהדרין דף ל' ע"א.

²⁹⁶ יעו"י במד"ר כ"א, כ"ה.

²⁹⁷ מדרש פליאה.

²⁹⁸ שמו"ר כ"א, ו'.

²⁹¹ יעו"י ירושלמי ברכות פ"א ה"ה: התיב רבי יכמיה רבי גאולה, וכו', אמר ליה שמים הנה – ברכת הגאולה – אחת להבא ואחת לשעבר.

²⁹² ס' מגלה עמוקות עה"ת, כסופו.

²⁹³ מדרש משלי ריש פ"ט.

שנאמר 'הים ראה וינס'.

כל עונתו אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב, אם אבא באהל ביתי, אם אעלה על ערש יצועי, אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב.

ויש לשאול הדא למה אפקיה דוד המלך ע"ה לנדרו בלשון 'אם', והא קיימא לן כל דאי אסמכתא היא ולא קניא, ואף שכתב הגהות מיימוני בשם מהר"מ דנדר ושבעה ותקיעת כף אין בהם משום אסמכתא³⁰⁰, מכל מקום טפי הוי ליה לדוד לזרוזי נפשיה לדבר מצוה ולנדר נדרו בלשון שהוא שריר וקיים טפי, והיה ראוי ובמא נדרו בלשון ודאי ומחויב והיינו שלא יישן עד ימצא מקום לה' וגו', ומה לשון אומרת 'אם' אתן שנת לעיני וגו'.

עוד יש להתבונן והרי תכלית כונת נדרו הוא שלא יישן עד אשר ימצא סמך בתורה היכן הוא מקום המקדש, ואם כן למה ליה להאריך בלישניה ולהזכיר ג' פעמים 'אם', וכמו שאמר 'אם' אבא באהל ביתי, 'אם' אעלה על ערש יצועי, 'אם' אתן שנת לעיני וגו', והיה די יאמר אשר נשבע לה' אם אתן שנת לעיני וגו', ואגב אורחא יבואר בס"ד למה זה נכנס ביחיד ויצא ברבים הוא אומרו עד אמצא 'מקום' לה' 'משכנות' לאביר יעקב, והיה ראוי יאמר משכן לאביר יעקב בלשון יחיד.

עוד אמר דוד נעים זמרות ישראל בתהלותיו שיר המעלות לשלמה 'אם' ה' לא יבנה בית שוא עמלו כוניו בו, 'אם' ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומרו, ויש להתבונן הדא והרי כבר אמר דוד נעים הזמירה מזמור שיר הנזכרת הבית לדוד, ואמרו רז"ל³⁰¹ אותו היום

וכבר הקשו המפרשים ז"ל²⁹⁹ והרי תנאי התנה הקב"ה מתחלה עם הים שיקרע לפני בני ישראל בצאת ישראל ממצרים והאיך זה סורב לקיים את התנאי שהותנה עמו עד שהוצרך הקב"ה בכבודו ובעצמו ליתן ימינו על ימינו של משה והים ראה הקב"ה וינס, ויש שתירצו שהתנאי היה שיקרע אחר שישאל והיו בשעבוד מצרים ארבע מאות שנה, וביון שהקב"ה הישב את הקץ לעשות ודילג ק"ץ ויצאו ברד"ו שנה, אם כן אולי אינו מחויב עדיין לקיים את התנאי, ולזה לא הסכים הים להקרע.

ועל פי דברינו הנ"ל יובן הדבר כמין חומר, וזהו כונת המדרש הים ראה וינס, מה ראה, ברייתא דרבי ישמעאל ראה, ור"ל כי בתחלה לא קבל עליו הים להקרע מפני שבני ישראל יצאו בחפזון לפני הזמן ולא נשתעברו ארבע מאות שנה ולכן אולי אינו מחויב עדיין לקיים את התנאי, אך כיון שראה הים ברייתא דרבי ישמעאל הנ"ל דכל 'אם' ו'אם' שבתורה רשות הויז מוג' שהן חובה שהן רומזין לגאולות העתידות כנ"ל, ואחר שבני ישראל יגלו בראש גולים גולה אחר גולה בעוד גלויות ובהם ישלימו את הק"ץ שנים לתשלום ארבע מאות שנה שנגזר בכרית בין הכתרים לזה הסכים הים ליקרע.

ומעתה עפ"י כל הדברים האלה יובן בס"ד הני קראי שאמרם דוד המלך ע"ה נעים זמרות ישראל וז"ת: שיר המעלות זכור ה' לדוד את

³⁰¹ מגילה דף י' ע"ב.

²⁹⁹ יעו"י אלשיך הק' פ' בשלה, ועוד מפרשים.

³⁰⁰ הביאו הכ"י בטור חו"מ סי' ר"ו.

היתה שמחה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ, וכן אמרו ז"ל בגמ' תענית³⁰² וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה כ"ב, ואם כן מהו אומרו אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בניו ברו³⁰³.

עוד יש להתבונן באומרו אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר, והרי שלום ושלוח היה בימי שלמה ובימי פרוזות תשב ירושלים ולא היו צריכין כלל לשמור העיר, ומהו אומרו אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר, עוד יש לשאול מה ראה דוד לחזכיר את שלמה בנו במזמור זה ולא מצינו שהזכיר את שלמה בכל ספר תהלים³⁰⁴, עוד יש לדייק בשנותו את טעמו מעתיד לעבר, יבנה הוא לשון עתיד ואלו עמלו הוא לשון עבר³⁰⁵.

והנה דוד המלך ע"ה כאשר ישב עם שמואל הנביא ע"ה 'בניות ברמה' למצוא סמך אל מקום בית הבחירה מן התורה, ודוד נתן נפשו על מציאת מקום המקדש מן התורה והיה מתענה ומתאמץ על זה ביותר עד אשר נדר את נדרו שלא יתן לעיניו שינה ולעפעפיו תנומה עד אשר ימצא סמך מן התורה אל מקום המקדש, והנה צפה דוד ברוח הקודש כי עתיד הוא המקדש להתמשכן על ישראל זה פעמיים לזה הזכיר ג' פעמים תבת 'אם' רמז לג' מקדשות, ולזה גם אמר 'משכנות' לאביר יעקב לשון רבים, כי שני משכנות יתמשכנו עליהם.

אמנם כאשר צפה דוד ברוח קדשו כי שלמה בנו ישא את בת פרעה, ואמרו רז"ל בגמ'³⁰⁶ כי בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריא"ל ונעץ קנה בים ועלה עליה שרטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי, לזה הזכיר את שלמה ואמר שיר המעלות 'לשלמה', אם ה' לא

עוד יש להתבונן באומרו אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר, והרי שלום ושלוח היה בימי שלמה ובימי פרוזות תשב ירושלים ולא היו צריכין כלל לשמור העיר, ומהו אומרו אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר, עוד יש לשאול מה ראה דוד לחזכיר את שלמה בנו במזמור זה ולא מצינו שהזכיר את שלמה בכל ספר תהלים³⁰⁴, עוד יש לדייק בשנותו את טעמו מעתיד לעבר, יבנה הוא לשון עתיד ואלו עמלו הוא לשון עבר³⁰⁵.

ועל פי הדברים הנ"ל יובן היטב בס"ד ובהקדים דברי הגמ' בפרק הניזקין³⁰⁶ אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב על נהרות ככל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון, מלמד שהראהו הקב"ה לדוד חורבן בית ראשון וחורבן בית שני, חורבן בית ראשון שנאמר על נהרות ככל שם ישבנו גם בכינו, בית שני דכתיב זכור ה' לבני אדם את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה.

עוד נקדים מאמרם ז"ל בזבחים³⁰⁷ וז"ת: דרש רבא מאי דכתיב וילך דוד ושמואל וישבו בניות ברמה, וכי מה ענין ניות אצל רמה, אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בניו של עולם, אמרי כתיב וקמת ועלית אל המקום מלמד

³⁰² תענית דף כ"ו ע"ב.

³⁰³ יעו"ז זיה"ק ח"ב דף רכ"ו ע"א.

³⁰⁴ חוץ ממזמור ע"ב לשלמה וגו', שפלה זו הספלה על שלמה בנו ולכן הזכיר את שמו.

³⁰⁵ ס' ישמח משה פ' תלוה.

³⁰⁶ גיטין דף כ"ו ע"ב.

³⁰⁷ זבחים דף נ"ד ע"ב.

³⁰⁸ שבת דף נ"ו ע"ב.

ועתה ה' אבינו אתה, עד אימת נצטער ונייזל מצער לצעירים, והנה עבדיך מוכים ומעונים בידי אדונים קשים, גרמי תברא מכין ועונשין בעינים ויסורים, מלכות שאינה הוגנת אומה של בוזים, אשר בידיהם זמה לחשוב מחשבות, היבא דקימי זוזי מוציאין מיד המוחזק, דרך נחש עליו צור צרור הכסף, אשר בצירים וחבלים בקציר אגרה, עד מתי יהיה זה למוקש לאומה ישרה, רעה את צאנך פליטת בית יהודה הנשארה.

ואתה ה' אבינו אתה, פתח הרצובות רשע והתר אגודות מוטה, שלח רצוצים הפשים ועניים מרודים תביא בית, והסירה את שמלת שביה וישבה בביתך, הא מילתא בעיא עליה דידיה רמיא, הגלה נא ופרוש חביב עלינו את סוכת שלומך בירושלים של מטה, אז יפצחו הרים רנה ומלאה הארץ דעה בשפה ברורה, ושם נזכחה זבחי צדק תוך קרית חנה דוד, וזמרה ננעים וקול נרים מזמור שיר הנוכת הבית לדוד.

יבנה בית שוא עמלו בוניו בו, אם' ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר, ואין כונתו אל הבית הראשון שבנה שלמה, אלא כונתו אל הבית השני דכתיב ביה 'והיה לנו היום למלאכה והלילה למשמר' ואמרו ז"ל שהיה הסר בו ה' דברים, וזהו אומרו 'אם' ה' לא יבנה בי"ת' ר"ל שיהא זה הבית בית נכון ונשא לעד, אזי 'שוא עמלו בוניו בו, ובן 'אם' ה' לא ישמר עיר שיהא קיים לעד לעולם, הרי 'שוא שקד שומר' שהרי סופו ליחרב.

ולזה הזכיר דוד עוד פעמיים תבת 'אם', ור"ל כמו שבימי עזרא גרם החטא דנשים נכריות שלא היתה גאולה שלימה ועל ידי זה ניתספו עוד שני 'אם', כמו בן אצל שלמה בשעה שנשא את בת פרעה נבנה כרך גדול של רומי – הוא איטליאה של יון – שהוא מיצר לישראל באשר גזרו גזירות קשות על ישראל, עד אשר ריחם עליהם אלקי אבותינו והושיעם מידם ונברו בני השמונאי והרגום והיתה תשועה גדולה לישראל על ידם, ועל ידי זה ניתספו עוד שני 'אם'³⁰⁹.

פתיחתא לשירת הים
אשירה לה' כי גאה גאה

גרסינן במגילה³¹⁰ אמר רבי יוחנן כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו, דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים וכו', וכבר הקשה מרן אור שבעת הימים הבעש"ט ז"ל והלא מקרא מלא דבר הכתוב ה' מלך גאות לבש וגו', והיכן מצינו ענותנותו בהאי קרא³¹¹, וכמו כן יש לשאול בפרשתן בשירת הים דכתיב ביה 'כי גאה גאה' וגו', היכן מצינו ענותנותו בהאי קרא.

ולבא אל הביאור נקדים מה שכתב בספר דרך משה³¹² וז"ל: איתא בכתבי האר"י ז"ל למה בחר הקב"ה לעצמו דוקא שם הוי"ה, כי כל השמות חלק לנבראיו שם א"ל לישראל³¹³, שם אלקים למשה³¹⁴, ושם הוי"ה בחר לעצמו³¹⁵, מפני שהוא מורה על ענוה³¹⁶, כיצד, שם הוי"ה גימטריא כ"ו ובמספר קטן הוא ה', ב' פעמים ה' הוא ט"ז כמ"ק הוא ז', ג' פעמים ה' הוא כ"ד כמ"ק הוא ו' ב' וכו', עד ה' פעמים ה' הוא ס"ד וכמ"ק הוא י' שהוא כמ"ק א', וזה הסוד שבכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו, כי בכל פעם שאתה מוסיף על השם הוי"ה הוא מקטין עצמו כביכול שלא ישאר אלא עד אחר³¹⁷, הוא אלקינו שאין יחידות כמוהו בשום שם אחר³¹⁸, וזהו הסוד שיסוד הפייט במוסף ראש השנה הורא"י שמו, – הורא"י גי' הוי"ה – כן תהלתו, שמורה על מדרת ענוה עד אחר, ואז מראה שאין בלתו כי הוא אחר ואין שני, וזהו דאין בלתו ולא נתן לאחר מבלעדיו כמו שם א"ל או אלקים –

– עור נראה לי בדרך אחר, השם הוי"ה הוא כ"ו כמ"ק ה', ב' פעמים הוי"ה הוא כ"ן כמ"ק ז',

³¹⁰ מגילה דף ל"א ע"א.

³¹¹ מובא בס' דגל מחנה אפרים דכרוש לפורים, ויעו' מהרש"א מגילה ס"ג מ"ג בזה.

³¹² להמוכח מוהר"ר משה בן המוכח מוהר"ר מאיר כהנא יוס' י"ד. וכן הביאה החיד"א ז"ל בספרו נחל שורק בהפטרת ברכתו ובספרו אהבת דוד סוף דרוש ט' משום ס' ארץ החיים על תהלים.

³¹³ יעו' מגילה דף י"ח ע"א – אמר רבי אחא אמר רבי אלעזר מנין שקראו הקב"ה ליעקב א"ל, שנאמר ויקרא לו א"ל, אלקי ישראל, וכ"ה בזוהר תולדות – ח"א דף קל"ח ע"א – ויקרא לו א"ל אלקי ישראל, קב"ה קרא ליה ליעקב א"ל, אמר ליה אנא אלקא בעילא ואנא אלקא בתתאי, ויעו' ירושלמי תענית – פ"ד ה"ו – אמר ריש לקיש בשם רבי ינאי שיתף הקב"ה שמו הגדול בישראל וכו'.

³¹⁴ במשה כתיב ר'אה נתחיי אלקים לפרעה, ואתה תהיה לו לאלקים, וזאת הברכה אשר נדך משה איש האלקים.

³¹⁵ וכדכתיב אני הוי"ה הוא שמי וגו'.

³¹⁶ יעו' ש"ך עה"ת ריש פ' לו, ויעו' ס' קדושת לוי פ' שמות ד"ה ויאמר אהיה אש"ר אהיה מ"ש בזה.

³¹⁷ בס' לקוטי מהר"ח פירש בזה מה שיסוד האר"י ז"ל: יגלה לן טעמי דבתריסר נהמי דליונו את בשמיה כפול"א וקליש"א, והיינו כל כמה שאתה כופלו מיקלש קליש"א, ובחיבורי 'ספר משקלי האותיות' פירשו ע"ד זה – בדרך רמז – אמרם ז"ל בקידושין – דף ל' ע"א – וז"ת: שמות"ת אלקים ושמנו"ה מלות ושמנו"ה ושמנו"ה פסוקים הוו פסוקי ספר תורה, יתר עליו תהלים שמנו"ה, חסר ממנו דברי הימים שמנו"ה, יעו' במפרשים מ"ש בזה, וכן מאמר הגמ' דלעיל מיניה: לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל האותיות שבתורה שהיו אומרים וז"ל דגוחן חיינו של אותיות של ספר תורה, דרש דרש חיינו של תיבות, וזהתגלח' של פסוקים, יכרסמנה חזיר מיער' עי"ן דיער חיינו של תהלים, והוא רחוס יכפר עון חלו לפסוקים.

³¹⁸ ר"ל בשני השמות הנ"ל שם א"ל ושם אלקים, שהי שם שד"י מורה גם כן על מדת ענוה כמו שם הוי"ה.

ג"פ הוי"ה ע"ה במ"ק מ"ו שהוא במ"ק ו', ר"פ הוי"ה ק"ד במ"ק ה', ה"פ הוי"ה הוא ק"ל במ"ק ד', ר"פ הוי"ה הוא קנ"ו כנגד יוסף הצדיק והוא גימ' יוס"ף הצדיק ו' הוי"ת, וזהו סוד זיהוי ה' את יוסף' שהשם הוי"ה היה עמו, והוא בנג' קנ"ו במ"ק י"ב והוא במ"ק ג', ז"פ הוי"ה קפ"ב גימ' יעקב והוא במ"ק י"א שהוא במ"ק ב', ה' פעמים הוי"ה ר"ח גימ' יצחק והוא במ"ק י' שהוא במ"ק א' – רעוד נראה לי בדרך אחר, לכל הוי"ה צרף עוד שמונה תמצא בכל מקום גדולתו ענותנותו, כיצד, שם הוי"ה הוא כ"ו במ"ק הוא ה', תצרף עוד שמונה הרי ל"ד והוא במ"ק ז', תצרף ה' אל ל"ד הוא מ"ב במ"ק ו', תצרף ה' אל מ"ב הרי נ' במ"ק ה', תצרף ה' אל נ' הרי נ"ח במ"ק י"ג והוא במ"ק ד', תצרף ה' אל נ"ח הרי ס"ו שהוא במ"ק י"ב ובמ"ק ג', תצרף ה' אל ס"ו הוא ע"ד שהוא במ"ק י"א ובמ"ק ב', תצרף הפעם השמיני ה' אל ע"ד הרי פ"ב והוא במ"ק י' והוא במ"ק א', וזהו הסוד 'שמיני שבשמינית', בכל פעם שתחשוב השם יותר במנין תלמוד מדת ענדה שמקטין עצמו, ואם תלמיד חכם יזהר בזה לא יבא לירי גאווה כלל³¹⁹, עכ"ל.

³¹⁹ ובחיבורי 'ספר משקלי האותיות' – ערך עגוה – פירשנו בזה בס"ד – בדרך רמז – הא לדמרו ז"ל בסוה – דף נ"ג ע"א – על רבן שמעון בן גמליאל כשהיה שמה שמחת בית שאר היתה נטול שמונה אבוקות של אור בידו אחת וזרקן כלפי מעלה, וזרק אחת ומקבל אחת ואין אחת מהן נוגעת בחברתה, וכשהוא משתחוה נועז ב' גדוליו בארץ ופוחה ונוסק הלכפה וזוקף, ואין כל בריה יכולה לעשות כן, וכן אמרו ז"ל – סוכה סס – בלוי דהוה מטיל קמיה דרבי בתמניא סכיני, וכן שמואל קמיה לשבור מלכא בתמניא מזגי חמרל, וכן אבוי קמיה דרבה בתמניא בעיני, ויש להחבונן וכי מה ראו כל אלו לרקד ולטויל בשמונה שמונה לייקא לא פחות ולא יתר, וכן מה שמינו בדוד המלך ע"ה נעים הזמירה שיסד את מזמור קי"ט – אשרי תמימי דרך – בתמניא אפי, ולמה יסוד בתמניא אפי לייקא, וכן זה שאמרו ז"ל במדרש – במד"ר ט"ו י"א – כנור של דוד של ז' נימיו היה ולמית המשיח נעשית שמונה, ויש להחבונן בזה חדא מאי רביותא לכנור בעלת ח' נימיו יתר על של ז' נימיו, וזאת שנית וכי מי מנע בעד דוד המלך ע"ה נעים הזמירה לשורר בכנור של שמונה נימיו –

– אלא נ"ל בס"ד הענין בדוד המלך ע"ה על אף שהגוי עצמו בעונה יתירה – ועי' מו"ק דף ט"ז ע"ב – מכל מקום כיון שהוא מלך ישראל היה לר"ה להכניע ולהשפיל עצמו ביותר עד תכליתו, וכמ"ס חז"ל בברכות – דף ל"ד ע"ב – המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף, ואין יסד לו מזמור אשרי תמימי דרך בתמניא אפי – הרומז לעגוה – ואר"י להשקיף בעבודתו ולהוסיף עגוה נימיו ולא בשל ח' נימיו, שעל ידי זה ישים נגד עיניו שבעדיו לא הגיע למדרגה אפי' ולר"י להשקיף בעבודתו ולהוסיף עגוה על ענותותו, וכן הוא הענין ברבן שמעון בן גמליאל שהיה נשיא ישראל וכל שהוא גדול יותר משאר בני אדם לר"ה להכניע ולהשפיל עצמו ביותר, ולכן כשהיה שמה שמחת בית שאר היתה – שמשם היו שואבין רוח הקודש – והיה מתפחד שלא תזוח דעתו עליו ח"ו, מה עשה, הלך ולקח לו שמונה אבוקות שהוא מורה על עגוה, כדי שעל ידי זה יזכור כל רגע ורגע שלא יפול ח"ו ברשת הגאווה והגאון אפילו בשמיני שבשמינית, וכן הוא הענין בלוי ושמואל ואבוי, וכל זה שלא יבאו לדי שמץ של גאווה כלל אף בשמיני שבשמינית, ועי' מ"ס באבות דר"נ – פל"ח – בענין רבן שמעון בן גמליאל ז"ל: והשתפשו את רש"ג ואת רבי ישמעאל ליהרג היה רש"ג יושב ותוהה בדעתו ואומר אוי לנו שאנו נהרגין כמחללי שבתות וכעובדי ע"ה וכמגלי עריות וכאופני דמים, אמר לו רבי ישמעאל בן אלישע רגוען ששומרי לפניו דבר אחד, א"ל אמרו וכו', א"ל שמה כשהיית יושב ודורש בבה הבית והיו כל אוכלוסי ישראל יושבין לפניך וזה דעתך עליך וכו' –

– וכן פירשנו בזה בס"ד מאמרם ז"ל בשבת – דף קכ"ט ע"א – בשמואל דהוה רגיל ועביד מילתא – הזקתו דס – בביחא דשב לביניא וחד אריחא, – עגויה של לבינה הוא ג' טפחים ואריח הוא חצי לבינה ומדתו טפח ומחלה, יומא חדא עביד וארגיש בנפשיה, בדק וחסר חד אריחא, ע"כ. ויש להחבונן בזה חדא למה דייק שמואל 'על השמינית' שהתא 'אריחא' לייקא, ומאי איכתת ליה אם השמינית תהא גם כן לבינה כאשר שב לבינה, וזאת שנית מה היה לו לשמואל דבעבור חסרון אריחא – שהוא טפח ומחלה – מעובי הכותל הויקף ומיד נחלב ונחלה, ואלו כולי עלמא אין מוקדקין בזה ומקזין דם בכל מקום ובאיזו אופן שלא יהא ולא חלין ולא מרגישין במאומה, אחמהא, אמנס הרי כבר איפלגו רב ושמואל במליעא – ב"מ דף ק"ז ע"ב – בפסוק 'והסיר ה' ממך כל חולי', רב אמר זו עין, ושמואל אמר זה הכוח, והנה זה ודאי וברור כי מחלקותן של רב ושמואל לא קאי רק על חולאי הגוף כפי פשוטן של דברים, אלא קאי גם על חולאי הנפש, והנה כשם שיש לאדם רמ"ח איברים גשמיים ולר"ה לשמור עצמו שלא יחלה ואם חלה ח"ו לר"ה לרפואה, כמו כן יש לאדם נשמה ורמ"ח איברים רוחניים ולר"ה לשמרם מאל מאל שלא יחלו, וכאשר יבקש לו האדם עולות ותחבולות בעניניו הגשמיים בהליכות מסחריו ובריות גופו

והנה מקום הניחו לנו מן השמים להתגנדר בד"ק הנ"ל, שהרי כשנכפיל ט' פעמים ה' הרי הוא עולה במנין ע"ב ובמ"ק הוא ט', וכן הוא כשנכפיל ח"י פעמים ה' הוא קמ"ד ובמ"ק הוא ט', וכן על זה הדרך בהכפל כפלו של ט' עד עולם, ואם כן האיך הוא אימר בכל פעם שאתה מוסיף על השם הוי"ה הוא מקטין עצמו בכיבוד והלא בכפולות של ט' ט' הרי הוא מגדיל עצמו.

וני"ל בס"ד בהקדים מאמר המדרש³²⁰ וז"ת: וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי, רבי אלעזר בשם רבי יוסי בר זמרא בשתי אותיות הללו הבטיח הקב"ה לאברהם אבינו שהוא גואל את בניו³²¹, ושם יעשו תשובה גואלן בשבעים ושתים אותיות³²², דאמר רבי יודן מלבא לקחת לו גוי מקרב גוי עד מוראים גדולים אתה מוצא שבעים ושתים אותיות של הקב"ה, ואם יאמר לך אדם שבעים וחמשה הם, אמור לו צא מהם גוי שני שאינו עולה מן המנין³²³, רבי אבין אמר

וכו', עוד יותר מזה לריך לבקש תחבולות לכל ילכד ח"ו ברשת יצרו הרע, ובכל יום ויום לריך האדם להרגיז יצרו הטוב על יצרו הרע המתחדש ומתגבר עליו להחטיו ואמקש להמיתו ח"ו¹–

– והנה רב דקאמר 'זו עין', רומז אל מדה 'עין רעה', והיינו דרב סובר כי המדה הכוללת את כל תחלואי הנפש זו מדה 'עין רעה' שעניו כרה בשל אחרים, ושמואל דקאמר 'זה הרוח' רומז אל המדה המאוסה 'רוח גבוהה', והוא קסבר כי המדה הכוללת את כל תחלואי הנפש זו 'רוח גבוהה', ולכן רב דסובר 'הכל בעין' היה עבודתו כל ימיו להשריש בעצמו מדה 'עין טובה' עד תכליתה, וכמ"ש ז"ל במציעא –ש– דרב סליק לבי קברי 'עביד מאי לעביד' אמר תשעין ותשעה בעין רעה ואחד בדרך ארץ, ועל אף שהדברים מובנים על פי פשוטן עוד דברים בגו, והיינו כי אלו התשעין ותשעה שמתו על ידי 'עין רעה', לא סוף דבר 'עין רעה' של אחרים, אלא 'עין רעה' של עצמם, והיינו שעל ידי שיהיה להם 'עין רעה' ו'ליבא בישא' ונפשם לא ידעה שצעה ועיניהם היתה כרה בשל אחרים לכן מהו בקורו ימים ושנים קודם זמנם, וכמ"ש ז"ל בצבוח –פ"ב מ"א– רבי יהושע אומר עין רעה ויכר הרע ושנאת הבניות מויליאי את האדם מן העולם, וכן אמר רב במדרש –דב"ר פ' עקב– והסיר ה' ממך כל חולי, מהו כל חולי, אמר רב הדין הוא ליבא בישא–

– ושמואל דאמר 'הכל ברוח' רומז אל המדה המאוסה 'רוח גבוהה', ולזה היה עבודתו כל ימיו להשריש בעצמו מדה ההכנעה עד תכליתה ולשרש מעצמו כל שמץ של גאות שלא יבא ח"ו לידי רמות רוחא כל דהו, ואפילו שמיני שבשמינית, וכמו שאמרו ז"ל בפרק קמא דסוטה –דף ה' ע"א– לא מניה ולא מקאתיה, –מה שאין כן לרב לגבי מדה 'רוח גבוהה' מאינו לו לרב דקאמר –סוטה דף ה' ע"א– תלמיד חכם 'לריך' שיהיה בו אחד משמונה שבשמינית, –יש להמליץ בזה לשון חז"ל בגמ' כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קומעא, עוקרתו, ולזה היה שמואל 'רגיל ועבדי מילתא' –היינו הקצת דם העבור מגאות המאוסה– 'בביתא קשב לבניאי וחד אריחא', ובפטרפס יחד הרי הן במספר שמונה הרומוז אל הענוה, ולזה הקפיד שמואל 'על השמינית' שהיא 'אריחא' –היא לבניה– דייקא, ולא לבניה שלימה כאשר 'שב לבניאי', שעל ידי זה ישים אל לבו שאריך לזוהר ביותר שלא יבא אפילו לידי שמיני שבשמינית, והנה יומא חדא 'עבדי וארגיש בנפשיה', הנה דייק וקאמר ארגיש 'בנפשיה', לא 'בגופיה', ור"ל אינמא חדא אחר 'לעבדי מילתא' לשרש מעצמו כל שמץ של רוח גבוהה, עדיין הרגיש 'חולשא' בנפשיה, וחשש שלא הגיע עדיין במדה ההכנעה עד תכליתה, ולזה הלך ודבק ורחא דחסר 'חד אריחא', וזה היה לו לאות ולסימן להמשיך בעבודתו ולהוסיף עוהו על עונותיו עד שירגיש 'בנפשיה' שבה עד תכליתה–

–עוד פירשו בזה בס"ד מה שכתב בס' מטה משה –הלך הנהגות בית הכנסת– וז"ל: מלאחי כספר ישן נושן, קודם שיתחיל אדם ללמוד יאמר תחלה ח' פעמים אות ה' של תמינא אפי –ההלים מז' ק"ט– והוא חלקי ה' אמתי וגו' עד חסדך ה' מלאה הארץ חקיד למדני, ע"כ. ויש לשאול וכי מה ענין לומר קודם לימודו אות ה' דייקא ומה גם ח' פעמים, אלא הוא הטעם והוא הענין כי באומרו קודם לימודו ח' פעמים אות ה' של תמינא אפי ישים נגד עינו כל היום כולו שלא יתגאה בתורתו ח"ו ואפילו בשמיני שבשמינית.

³²⁰ ב"ר מ"ד, י"ט.

³²¹ אוחיות דל"ת ונ"ו משם אדנ"י, שהוא מורה על מדה הדין הגמור.

³²² הוא שם המיוחד הו"ה העולה במלואו ע"ב כמנין חסד, ועיקר מקורו הוא חסד ורחמים.

³²³ יעווי בפ"י ידי משה שם שכתב כי גם אות גימ"ל מן 'גוי' הראשון אינו מן המנין מפני שאות גימ"ל מורה על גאון כמובא להלן, ונ"ל בס"ד דגם באלו שני פסוקים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי וגו' עד בשיבה טובה אחת מואף שבעים ושתים אותיות של הקב"ה, ואם יאמר לך אדם שבעים וחמשה הם, אמור לו לא מהם ג' גימ"ליון שבהן שאינן מן המנין מפני שהן מורין על גאון כנ"ל.

בשמו גאלן ששמו של הקב"ה שבעים ושתים אריות³²⁴.

והנה מבואר בזוהר הק"ה³²⁵ כי שם הגדול הוא השם המפורש בן ע"ב תבות³²⁶ המצורפים מג' פסוקי דסמיכי המתחילים באות וא"ו זימסע זיבא זיט ועל ידי שם ע"ב נקרע הים לישראל³²⁷, והנה איתא בס"ק³²⁸ דבאלו ג' פסוקים יש כל אריות האלפ"א בית"א ולא נעלם רק אות גימ"ל מפני שהוא מורה על 'גאון והחלוך בגאון עליו נאמר 'גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל' אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם³²⁹.

והנה אמרו ז"ל במדרש³³⁰ וז"ת: אמר רבי חנינא יש לך שהוא נאה ללבושו ולבושו אין נאה לו, אבל הקב"ה הוא נאה ללבושו ולבושו נאה לו שנאמר ה' מלך גאות לבש, שבעה לבושין לבש הקב"ה, אחד במלחמת הים שנאמר ה' מלך גאות לבש זה כנגד מלחמת הים שנאמר 'אשירה לה' כי גאה גאה' וכו'. וכבר נתקשו המפרשים ז"ל האיך הוא אמר הוא נאה ללבושו וכו' שנאמר ה' מלך גאות לבש כביכול כמוסף גאון ח"ו בפמליא של מעלה, והלא כבר כתיב 'וענותך תרבני', ובי יש לך עניו גדול מהקב"ה³³¹.

ולבא אל המכוון נקדים דברי קדוש רבנו האר"י ז"ל³³² וז"ל: והנה מצינו שאפילו השי"ת שונא הגאון שכן כתיב ה' מלך גאות לבש שהגאון הוא בערך מלבוש אצלו שבמלכותו לובש הגאון לאיים על הבריות ותכף ומיד פושטו, כמו שאמרו ז"ל כל מקום שאתה מוצא גדולתו ית' שם אתה מוצא ענותנותו כו'³³³, וזה נ"ל בס"ד בנות רבי יוחנן שאמר: כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה וכו', 'גדולה' הוא בחינת חסד כידוע, בגי' ע"ב, ור"ל כל מקום שאתה מוצא 'גדולתו' של הקב"ה הוא שם הגדול שהוא עולה כמנין ע"ב כמנין חסד ובמ"ק הוא ט' והרי הוא מגדיל עצמו ואם כן האיך מורה אות חיות על מדת ענוה, ויהי כמושיב 'שם אתה מוצא ענותנותו, ור"ל בשם ע"ב עצמו אתה מוצא ענותנותו מצד אחר שהרי נעלם ממנו אות גימ"ל מפני שהוא מורה על 'גאון'.

וזה נ"ל בס"ד בנות בעל המדרש הנ"ל ה' מלך גאות לבש זה כנגד מלחמת הים שנאמר אשירה

³²⁴ הוא סס הגדול סס ע"ב, וידוע דעל ידי סס ע"ב מתעורר מדה הרחמים, ג' פעמים ע"ב גי' ר"ו כמנין גבור"ה, שהוא רחמים גדולים בשורשה.

³²⁵ ח"ב דף נ"א ע"ב.

³²⁶ הנקרא חס"ד בגי' כמנין ע"ב.

³²⁷ יעו"י רס"י סוכה דף מ"ה ע"א ד"ה אנ"י וה"ו.

³²⁸ ס' עשרה מאמרות להרמ"ע מפלנו ז"ל מאמר אס כל חי ח"ב סי' כ"ט, וס' מגלה עמוקות ואתחנן אופן קע"ט, ופי' ידי משה על המדרש הנ"ל.

³²⁹ ונ"ל בס"ד דאות גימ"ל מורה על גאון משני פנים, ה' כפשוטו כי חתה 'גאון התחלטה באות גימ"ל, והב' כי כל אותיות האלפ"א בית"א במלואם הם ב' או ג' אותיות כגון אל"ף או ה"א וכן כולם, ואלו אות גימ"ל במלואו הוא ד' אותיות.

³³⁰ מדרש שו"ח ט' מז' א"ג.

³³¹ שמו"ר מ"א, ד'.

³³² ס' הליקוטיוס פ' תזריע.

³³³ ולזה אמר 'לבש' כמו המלכות שהוא חוץ ממנו, וכן אמר 'גאות' ולא אמר 'גאון' שהיא הגאון בעלם, אלא 'גאות' לרואה, אבל הגאון עצמה היא שנואה ומאוסה אללו ית'.

לה' כי גאה גאה וכו', ר"ל הרי הוא בא בשואל והלא בשני פסוקים אלו אתה מוצא גדולתו של הקב"ה והיכן מצינו ענותנותו, והיו כמשיב ה' מלך גאות לבש זה כנגד מלחמת הים, וקריעת ים סוף הרי היתה בשם ע"ב המורה על ענוה, וזה נ"ל בס"ד כונת רבי הנינא שאמר הקב"ה הוא נאה ללבושו וכו', ר"ל כי אם אמנם מצינו במלחמת הים כי ה' מלך גאות לבש, מכל מקום הגאות הוא רק בערך מלבוש אצלו ולא ה"ו גאות בעצם כי הגאות מאוסה ושנואה אצלו ית' בתכלית המיאוס והתיעוב.

והנה סודרי התפלות קבעו במוסף של ראש השנה לומר בנוסף דלהלן: שמך נאה לך ואתה נאה לשמך ושמנו קראת בשמך, עשה למען שמך וכו', ומפראשי התפלות פירשו הכונה בזה כי שמו הגדול ית' שם העצם הוא שם הוי"ה, והוראת שם הוי"ה ב"ה הוא שהוא היה הוה ויהיה והוא מהרה כל ההווה, והוה הכונה 'שמך נאה לך' היינו שהוא לשון נופל על לשון.

ויש להתבונן בזה חרא אומנם בכפיל'א 'שמך נאה לך' – ואתה נאה לשמך, והלא אם 'שמו ית' נאה לו' דהיינו מפני שהוא לשון נופל על לשון הרי ממילא גם 'הוא ית' נאה לשמו' דהיינו הך אלא שנאמרה בהיפוך לשון, וזאת שנית מזה ענין 'שמך נאה לך' לבקשתנו 'עשה למען שמך' וכו', והלא גם אם שמו ית' לא היה באופן שהוא 'לשון נופל על לשון' גם כן יש מקום לבקש מאתו ית' 'עשה למען שמך' וכו'.

ועפ"י ד"ק הנ"ל יובן במיין חומר זה שיסוד הפייטן: שמך נאה לך וכו', וזהו אומרו שמך נאה לך, 'שמך' הכונה לשם הוי"ה המורה על ענוה שהולך ומקטין את עצמו כביכול שלא ישאר אלא עד אחד כנ"ל, 'נאה לך' שאתה ענו בתכלית. 'ואתה נאה לשמך' היינו 'אתה' שהנך ענו בתכלית הענוה 'נאה לשמך' היינו לשם ע"ב המורה על גדולת ענותנותו מצד אחר כי נעלם ממנו אות גימ'ל כנ"ל, אמנם 'ושמנו קראת בשמך', ור"ל לעמך ישראל לא בחרת שם המורה על ענוה וקטנות, אלא נתת להם שם א"ל, ולא זו בלבד שאינו מורה על ענוה אלא אדרבה הוא מורה על גדלות³³⁴, ומכאן שכביכול רוצה לרוממם ולהגדילם על כל שאר האומות.

והנה איתא בפרק קמא דהגיגה³³⁵ וז"ת: במסותרים תכבה נפשי מפני גוה, מאי מפני גוה, אמר רב שמואל בר יצחק מפני גאותן של ישראל שניטלה מהם וניתנה לאומות העולם, וזהו בקשתנו הלא שמנו קראת בשמך, ר"ל הרי נתת לנו שם א"ל המורה על גדלות, ואם כן למה זה תכבה במסותרים על גאותן של ישראל שניטלה מהם וניתנה לאומות העולם, אלא עשה למען שמך וקדש את שמך בעולמך וכו'.

³³⁴ וזהו סיסד הפייטן – כשייחוד – ככרוש רענו ענותנותו, על ישראל גלותו.

³³⁵ חגיגה דף ה' ע"ב.

לשביעי של פסח
אז ישיר משה

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים, ופירש רש"י ז"ל וז"ל: אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה, וכן אז ידבר יהושע וכו', אף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר, וכן עשה ויאמרו לאמר אשירה לה', וכן ביהושע כשראה הנס אמר לו לבו שידבר, וכן עשה ויאמר לעיני כל ישראל וגו', זהו ליישב פשוטו, אבל מדרשו אמרו רז"ל מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה.

וכבר הקשו המפרשים ז"ל והרי כבר דרשו רז"ל מפסוק וגם הקימתי את בריתי אתם לתת לה"ם את ארץ כנען וגו', מכאן לתחיית המתים מן התורה, וכן דרשו רז"ל מפסוק אני אמות ואחיה מחצתי ואני ארפא, מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה, ועוד הרבה פסוקים כיוצא באלו, ומה צורך עוד באלו שני כתובים אז ישיר משה ואז יבנה יהושע מזבחה לרמז לתחיית המתים מן התורה, עוד יש לשאול מה נשתנו אלו שני פסוקים אז ישיר משה ואז יבנה יהושע מזבחה מן התורה, והלא דרך הכתובים לדבר בלשון עתיד כמו אז ישיר ישראל ועוד הרבה כמזהו.

עוד יש להתבונן בדברי רבי מאיר והוא אומרו כיוצא בדבר אתה אומר אז יבנה יהושע מזבחה לה', בנה לא נאמר אלא יבנה וכו', ויש לשאול היכן יבנה יהושע למזבחה זה, אם בהר עיבל ככראשונה, הרי כבר שנינו³³⁹ משבאו לירושלים נאסרו הבמות וקדושת ירושלים אין אחריה היתר עולמות, והיך יבנה יהושע לעתיד לבא מזבחה בהר עיבל ויקריב עליו קרבנות³⁴⁰,

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים, ופירש רש"י ז"ל וז"ל: אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה, וכן אז ידבר יהושע וכו', אף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר, וכן עשה ויאמרו לאמר אשירה לה', וכן ביהושע כשראה הנס אמר לו לבו שידבר, וכן עשה ויאמר לעיני כל ישראל וגו', זהו ליישב פשוטו, אבל מדרשו אמרו רז"ל מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה.

והרמב"ן ז"ל טען על רש"י ז"ל במה שפירש עלה בלבו שישיר שירה ועו"ש³³⁶, ומפרשי רש"י ז"ל האריכו לבאר כונת רש"י ז"ל במה שפירש אמר לו לבו שישיר שירה וכו', כי הלא ודאי אין אדם עושה אלא מה שעולה בלבו תחלה, ומה היה המקרא הסר אם היה נכתב אז שר משה וגו', ואגב אורחא יתבאר בס"ד מקרא קדש בפרשת ואתחנן והוא אומרו ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר, והמפרשים ז"ל נתקשו בזה הדא בעת ההוא מהו, ודרשת רז"ל בספרי דקאי אמלחמת סיהון ועוג – הביאה רש"י ז"ל – ידוע, ועי' פנים לתורה, וגם כי מלת לאמר לכאורה אין לו פירוש במקרא³³⁷.

ובפרק חלק גרסינו³³⁸ וז"ת: אמר רבי מאיר מניין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר

³³⁶ יעו"י מהרש"א סנהדרין דף ל"א ע"ב מ"ש בזה.

³³⁷ יעו"י אוה"ח הק' ועוד.

³³⁸ סנהדרין דף ל"א ע"ב.

³³⁹ זבחים פ"ד מ"ח.

³⁴⁰ ולעת עתה לא מלאחי למי מהמפרשים ז"ל שהתעורר בזה.

ומאי שיאטיה הכא, דמי לא ידע שכל העולם ומלואו המה מעשה ידיו של הקב"ה, ואם כן למה פרט בכאן שהמקדש הוא מעשה ידיו של הקב"ה.

ולבא אל הענין נקדים לבאר בס"ד מקראי קדש בפרשת וישלח וז"ת: ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת על כן קרא שם המקום סכות ויבא יעקב של"ם עי"ר שב"ם וגו' ויקרא לו א"ל אלקי ישראל. והמפרשים ז"ל³⁴⁶ הקשו כבר למה לא קרא שם המקום על שם הבית שבנה לנפשות ביתו, והיה ראוי יקרא שם המקום 'בית יעקב' או 'בית ישראל' ולעשות העיקר עיקר והטפל טפל, ולא לקרות שם המקום סכות על שם המקנה שהוא הטפל, וכמו שמצינו במשה רעיא מהימנא שהוכיח לבני גר ובני ראובן על שהקדימו מקניהם לטפם, עוד יש להתבונן מאי אשמעינן קרא בזה שיעקב בנה לו בית ועשה סכות למקנהו, והלא זהו דרך העולם לבנות לעצמו בית ותפארת אדם לשבת בית כתיב, וכן הוא הדרך לעשות רפת לבקר ודיר לצאן והוא הכרחי לשמרם מלפטים וחיות רעות.

ויבא על נכון בס"ד בהקדים לבאר מקראי קדש בפרשת ואתחנן וז"ת: ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר וגו' אעברה נא ואראה את הארץ הטובה הזה והלבנן וגו' ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה וגו'. ובמדרש אמרו³⁴⁷ אלו היה משה מתפלל עוד תפלה אחת היה מתקבל תפלתו וכבר היה נבנם לארץ

ואם תמצוי לומר שיבנה שם מזבחה ולא יקריב עליו קרבנות, וכי מזה צורך למזבחה בהר עיבל לעתיד לבא, ואין לומר שלעתיד לבא יבנה יהושע את המזבחה בבית המקדש, שהרי מקדש העתיד שאנו מצפיין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים³⁴¹ ומה צורך לבניית מזבחה על ידי יהושע, וגם כי הבית השלישי עתיד להיבנות קודם למלכות בית דוד³⁴², וכל שכן קודם לתחיית המתים³⁴³.

עוד אמר משה בשירת הים: תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מוכן לשבתך פעלת ה' מקדש אדני' כוננו ירך, ופירש רש"י ז"ל³⁴⁴ וז"ל: נתנבא משה שלא יבנם לארץ לכן לא נאמר תביאנו, וכבר הקשו המפרשים ז"ל הדא למה חזר ה' והודיעו דבר זה מאחר שכבר ידע משה רבנו ע"ה שאינו נבנם לארץ, וכמו שדרשו רז"ל בפרק חלק³⁴⁵ בפסוק 'עתה תראה אשר אעשה לפרעה, במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמת ל"א מלכים, ולא מצינו למשה כאן שום עון אשר הטא כדי שיענש בהודעה זו, ואם הכונה הוא להודיע לישראל שמושה אינו מוכניסם לארץ כדי שיצטטרו בשביל עונם בדכתיב זימרו על ים בים סוף, מכל מקום הדבר קשה שהרי בעידן הדוח הדורותא ובשעה זו שהיו ישראל שמחים וטובי לב ונותנים הודאה ושבח לה' על כל הטובה אשר עשה עמם, למה זה יצערם ה' בהודיע להם שמושה אינו מוכניסם לארץ, עוד נתקשו המפרשים ז"ל במה שסיים משה ואמר 'מקדש אדני' כוננו ירך', דתאר זה דבוננו ירך

³⁴¹ כ"פ רש"י ז"ל במס' ר"ה דף ל' ע"א ובסוכה דף מ"א ע"א, וכ"כ תוס' בשבועות דף ט"ו ע"ב ד"ה חין, ומקורו בזוהר הק' ח"ג דף רכ"א ע"א.

³⁴² כדליתא ביזושלמי מעשך שני פ"ה ה"ב.

³⁴³ תוי"ט ט סס.

³⁴⁴ והוא מגמ' סנהדרין דף ק"ט ע"ב ומכילתא.

³⁴⁵ סנהדרין דף ק"א ע"א.

³⁴⁶ יעו"י ס' עץ הדעת טוב ד"ה וישב ביום ההוא וש"ה ה' הק' ועוד.

³⁴⁷ מובא בס' הגן ודק משה – יוס' ז"ג, – וכן בס' עיר דוד, מובא להלן, ויעו"י ס' פני יהושע ברכות דף ל"ב ע"א ד"ה דקש רבי שמלחו מ"ש ביה, וכן הובא בשמו בס' ליקוטי שו"ת למוה"ר מאיר בן מוה"ר לוי מזאלקווי – עמ' ט' ד"ה ואתחנן אל ה' – קלח שנינו, ובמקום אחר כתבנו בס"ד לפשר גנס האבות הק' התפללו תקט"ז תפלות וגרמו בכתוב בתפלת כל אחד ואחד, באברהם כתיב ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשך יאמר היום בהר ה' יראה, יאמר ה' הו"ם ב"ה"ר בגי' תקט"ז – והב' היא שימושית, יח"ק ורבק"ה בגי' תקט"ו, וכתב ביה ויאל'

והובא ברש"י ז"ל דמקדש של מעלה מכונן כנגד מקדש של מטה, והנה בית המקדש של מטה עומד מזהב וכסף ונחשת ועוד, וממנה עומד בית המקדש של מעלה, ואמר הוא ז"ל שהקב"ה גם כן מתפלל ועל ידי תפלתו העמיד מחנה של (ק"ג) מלאכים וחומה אחת של בית המקדש, ותבת מחנה בגימט' ק"ג³⁵⁴, ואברהם אבינו ע"ה על ידי תפלתו הוסיף מחנה שניה של (ק"ג) מלאכים וחומה השנייה של בית המקדש ולזה קראו אברהם הר, הר עה"ב בגימט' ר"ז היינו ב"פ מחנה³⁵⁵, ויצחק אבינו ע"ה על ידי תפלתו הוסיף עוד מחנה וחומה אחת ולכן קראו 'שדה', היינו ג"פ מחנה בגימט' ש"ט, ויעקב אבינו ע"ה על ידי תפלתו הוסיף עוד מחנה וחומה אחת ולכן קראו 'בית', היינו ד"פ מחנה בגימט' ב"ת³⁵⁶, ומשה רבנו ע"ה על ידי תפלתו הוסיף עוד מחנה ואת גגו של בית המקדש, ולזה התפלל בלשון חנוך כמנין ואתחנן

ישראל, והנה כ"ק מרן אדמו"ר רב שר שלו' ז"ל מבעלזא עמד בענין תקט"ו תפלות אלו, הוא למה זה התפלל משה תקט"ו תפלות דייקא ומה טעם יש בהם, וזאת שנית מדוע בחר משה רבנו ע"ה להתפלל בלשון חנוך דייקא והלא יש עשרה לשונות של תפלה³⁴⁸, עוד דקדק רבנו הק' על הא דאיתא בגמ' פסחים³⁴⁹ כי אברהם אבינו ע"ה קרא לבית המקדש הר שנאמר בחר ה' יראה, ויצחק קראו שדה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה³⁵⁰, ויעקב קראו בית שנאמר ויקרא את שם המקום ההוא בית אל³⁵¹, ומדוע זה שינה כל אחד שם המקדש מאבותיו³⁵² ואגב אורחא יתבאר בס"ד קושיית המפרשים ז"ל על אומרנו ית' למשה אל תוסף דבר אלי וגו', והרי הקב"ה מתאווה לתפלתן של צדיקים³⁵³.

ואמר כ"ק מרן אדמו"ר רב שר שלו' ז"ל מבעלזא לפרש על פי מאמרם ז"ל במדרש

לאדיינא, ששמעה כבעלזא מפי זקן מפורסם, והוא שמע אותה מפי אצלדק"ק סטרעליסק, שהוא שמעה מפ"ק של כ"ק מרן רב שר שלו' ז"ל מבעלזא. וכן הובא בשם מרן מהר"ש ז"ל בס' משכנות יצראל להר"י ישראלי יהודה פרץ ז"ל, בפ' ואתחנן.

³⁵³ יעו"ו ס' פני יהושע ברכות דף ל"ב ע"ב ד"ה אר"א גדולה הפלה.

³⁵⁴ יעו"ו ברכות דף ז' ע"א מנין שהקב"ה מתפלל וכו', ויעו"ו במדק – ב"ר נ"ו, י: – עד שהוא שלם עשה לו הקב"ה סוכ"ה והיה מתפלל בתוכה וכו', מובא להלן, ויעו"ו זוה"ק ח"א דף קע"ב ע"ב.

³⁵⁵ יעו"ו מ"ש בזה הקדוש רבי יחיאל מיכל מנעמירוב ז"ל הי"ד בספרו 'שבדי לוהות', מובא להלן.

³⁵⁶ יעו"ו מ"ש רש"י ז"ל בישעיה – ס"ב ו' – על הפסוק 'על חומותיך יושלם הפקדתי שומרים' וז"ל: על חומותיך ירושלים, רבותינו לרשונו כמשמעו, מלאכים המזכירים את ה' על חורבנה לבנותה וכו' – מנחות דף פ"ז ע"א – ויונתן הרגס 'חומותיך' אבות הראשונים המגינים עלינו כחומה, ע"כ. ולפי ד"ק הגי"ל י"ל עוד טעם לשבח למה נקראים האבות הק' 'חומותיך', כי האבות הק' הן הן שהעמידו חומות בית המקדש של מעלה, וזהו שהרגס יונתן; הא על עובדי אבהתך לדיקיא קרחא לירושלם מתהינן ונטרינן קמי וכו', וכו"ל הן הן שהעמידו והתקינו את חומות בית המקדש של מעלה וזכותם גם שומרים המלאכים את חומות בית המקדש, כמובא להלן.

יחק' לשוח' בשה' לפנות' ערב' ס"ח בגי' תקט"ו, וזיעקב כתיב ויירא ויחמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים, ב"ת אלקים וז"ה בגי' תקט"ו, וזהו שאמר לו הקב"ה למשה רב כך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, היינו אל תוסף להתפלל עוד הפלה אחת ויעלו למנין תקט"ו תפלות כי אזי מוכרח אני לקבל את התפלה, ונ"ל בס"ד לנרמז בכתיב אלה' פקודי' המשכ"ן משכ"ן העדה, ס"ח בגי' תקט"ו, ואלו היה משה מתפלל עוד הפלה אחת כבר היה נכנס לרצף והמשכן לא היה נפקד והבית לא היה מתמשכן ולא היה נחרב לעולם, ואומרנו המשכ"ן משכ"ן כפילא כבר אמרו חז"ל לפי שעתיד להתמשכן שני פעמים, וכתב רבנו בחיי ז"ל – ריש פ' פקודי – וז"ל: ואם תשיכל במלות המשכן משכן העדות תמלא בהם רמז למספר השנים שעמד בית ראשון וזית שני, 'המשכן' במספרו עם האותיות ה"כ רמז לבית שני, וכן 'משכן' במספרו ה"י רמז לבית ראשון.

³⁴⁸ יעו"ו ד"ב פ"ב, א' – תחומא ואתחנן ג'.

³⁴⁹ דף פ"ח ע"א.

³⁵⁰ בילקוט תהלים רמז תהלא – שנאמר יראה ריה בני כריח שדה' וגו'.

³⁵¹ בילקוט תהלים ס – שנאמר אין זה כי אם בית אלקים' וגו'.

³⁵² הביאה הר"י לבי יעקב אברהם ז"ל – מטורדא – בהגדה של פסח 'מעשי למלך' ד"ה לריו הוא, וכן הביאה בשנית בספרו 'בית אולפנא' – ח"ו עמ' ק"כ ד"ה ואתחנן – , אשר שמעה מהרב יחזק בנימין מנדלשוויץ אב"ד

בגוי' תקט"ו, אד"ק ז"ל³⁵⁷.

הזה והלבנון³⁶¹, ע"כ לשון ספר באר שלמה.

וב"ק מרן אדמו"ר מהר"א ז"ל הביא על זה מילוי דאבוח ב"ק מרן אדמו"ר מהר"ו ז"ל³⁶² שהקשה מהו הכונה שהקב"ה על ידי תפלתו העמיד מחנה של מלאכים וחומה אחת של בית המקדש, וכי הקב"ה צריך ח"ו למחנה של מלאכים שיעזרוהו להקים חומה אחת, ואמר ב"ק מרן אדמו"ר מהר"א ז"ל משמיה דאבוח ז"ל³⁶³ על פי דאיתא בקדמונים דשם הבנין למעלה בגימט' ק"ג כמנין מחנה, ומחנה של מלאכים הכונה לשם הבנין שהוא בגימט' מחנה, אד"ק ז"ל.

ישמעתי מפי זקן שאמר משום ב"ק מרן אדמו"ר מהר"א ז"ל מבעלזא דרמזו שלשתן יעלה בעלות המנחה בשבת, ועל שם ג' שמות אלו 'הר' 'שדה' 'בית' תקנו אנשי כנסת הגדולה לומר בתפלת המנחה של שבת אברהם יגל, יצחק ירנן, יעקב ובניו ינוחו בו וכו', הנה יגל' במספר קטן עולה כמ"ק של 'הר', באברהם שקראו הר. 'ירנן' כמ"ק עולה כמ"ק של

ובספר באר שלמה³⁵⁸ הביא משום ב"ק מרן אדמו"ר מהר"ו ז"ל מבעלזא מה שפירש בזה המשך הפסוקים אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ירך החזקה וגו', וז"ל: שמעתי מדרש בשם הגה"ק מבעלזא מהר"ו זצ"ל, דבית המקדש שלעתיד בנה השי"ת עם מחנה שלו כותל ראשון, ושבו בא אברהם עם מחנה שלו לבנות כותל שני והוי שני מחנות, שתי פעמים מחנה בגוי' הר, ולכן אברהם קראו 'הר', בא יצחק שוב עם מחנה שלו הג' ובנה כותל שלישי, ג"פ מחנה הוא מספר שדה כיצחק שקראו 'שדה', בא יעקב עם מחנה ד' ובנה כותל רביעי, ד"פ מחנה הוא מספר בית כיעקב שקראו 'בית'³⁵⁹, ומשה עם מחנה ה' עשה את הגג³⁶⁰, ח"פ מחנה הוא מספר תקט"ו כמנין התפלות שהתפלל משה, ורמזו בזה בית המקדש של מעלה שראה וגמרה עם מחנה ה' שהוא מספר ואתחנן, והרסוף הגה"ק הנ"ל שזה שאמר משה רבנו ע"ה אתה החלות להראות לי בית המקדש של מעלה כנ"ל, אעברה נא ואראה, תראה לי את בית המקדש של מטה, הנה הטוב

שדה, לא שדה הפוחים שדה לדבהן עלאין סמיכו ליה ומתקנין ליה. 'בית' של יעקב רמזה יעקב בהזכירו ד"פ מנח"ה בגי' זי"ה, ואלו הן: א. ויקח מן הבא בידו 'מנחה'. ב. 'מנחה' הוא שְׁלוֹחָה. ג. אכפרה פניו 'במנחה'. ד. ותעבד 'המנחה' על פניו. והנה הזכירו ד' פעמים מנח"ה מאי קתיב ביה 'והוא לן בלילה הוא במנח"ה', וידוע כי שכינתא נקראת מנחה.

³⁶⁰ יעוי' מגילה – 77 י"ג ע"א – איש 'סוכו', שנעשה להם לישראל כסוכה. – ואין מתקרייא סוכה אלא על פס הסכך – רש"י ריש מס' סוכה, וראה להלן מ"ש בזה. ³⁶¹ יעוי' 'זה"ק ח"ג דף ר"ם ע"ב ז"ת: ויחמר ה' אלו רב כך אל תוסף וגו', אמר רבי חיילא אמר ליה קב"ה למשה רב כך לאזווגות בשכינתא, מכאן ולהלאה אל תוסף דבר אלו עוד בדבר הזה.

³⁶² בס' 'לקט אמרי קודש' העתיק המעתיק בטעות וכתב והקשה 'אל"ו' [מהר"ו] ז"ל, במקום והקשה 'אל"ו' ז"ל, וטעות לעולם חוזר.

³⁶³ ב"ק מרן מהר"א ז"ל אמר זאת להקדוש הרב אלחנן וסרמון ז"ל הי"ד.

³⁵⁷ יעוי' במיקונים בהקדמה 77 י"ב ע"ב ז"ת: קס בולגא קדישא פתח כמלקדמין ואמר והמסקילים זיהירו אלון לחוון דכלהו כלילין בלח' ב' מן בראשית, ב' ליהיב בית, בי מקדשא דתמן בה נהרין כל לחוון וגו', ואלון חיוון דנהרין בלח' ב' ליהיב בי מקדשא דלעילא וגו', ודא חיהו דא דמלכה בנכמה יבנה בית, וביתא דא חיה ליה חלת גגין – פי' חלת קוין שהן חסד גבורה הפארת – ואינון חלת עמודין דסמכין לה ואינון וי' וגו', חלת עמודים אלון חלת אבהו דסמכין לביתא דליהיב שכינתא.

³⁵⁸ ס' בחר שלמה – להרב שלמה טוקער ז"ל אב"ד האלכס – מהדורא תניינא מערכת ב' אות ה'.

³⁵⁹ ונ"ל בס"ד שלשה שמות הג"ל נרמזו בכתוב, 'הר' של אברהם נרמז בכתוב ויך למסעי' וגו', למסעי' בגי' מנין הר, וכמו שאמר בזה"ר בראשית – 77 מ"ט ע"ב – ז"ת: פתח רבי שמעון ואמר ויך למסעי' למסעו מעני ליה מאי למסעי', אלא תרין מטלנין חיוון חד דידיה וחד דשכינתא וגו', וכן הוא בזה"ר כך – 77 פ"ג ע"ב – ז"ת: ויך למסעי' למפקד אחריה ודכניו, למסעי' למסעו כתיב – יעוי' מנחה פי', מאן מסעו וגו'. 'שדה' של יצחק רמזה יחאק באומרו כתיב שדה אשר בכרו ה', ויחאק בזה"ק כתיב שדה, מאן

'שדה'³⁶⁴, כיצחק שקראו שדה. 'ינחו בו' במ"ק עולה במ"ק של 'בית', כיעקב שקראו בית³⁶⁵.

ואחר ימים שכתבתי מאמר זה אָנָה ה' ובא לידי ספר שבירי לוחות מהקדוש רבי יחיאל מויבל מנעמירוב ז"ל חי'³⁶⁶, וראוי להביא את לשון קדשו וז"ת: ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלקים זה ויקרא שם המקום ההוא מחני'ם, ענין ג' מחנות, כי אברהם קרא לבית המקדש הר ויצחק שדה ויעקב בית, וכתוב בו לך כל המחנה'ה הזה וכו' ויעקב נסע סתתה ויבן לו בית וכו', הענין, כי השמים והארץ בהבראם בח"א בראם באברהם, כי אברהם עשה אהל לשכינה ב' מהיצות כהלכתן וג' אפילו טפה והוא סוד ה"א, ויצחק תקן תפלת מנחה דא מחנה גי' ק"ג, נמצא לאברהם ב' מחנות ב' פעמים מחנה עולה ר"ו איהו מנין ה"ר וא' יותר

הוא הטפה השלישי, ויצחק ג' מחנות ג' פעמים מחנה עולה שדה, ויעקב ד' פעמים מחנה עולה בית, וזהו ענין של סכה מדריגות יעקב יצחק אברהם, כי ליעקב ד' מהיצות צורת פ, וליצחק ג' מהיצות צורת כ, ולאברהם צורת ה, וזהו כל האזרח בישראל ישבו בסכות, ר"ל אברהם שנקרא אזרח ועמו יצחק ויעקב כדאיתא בזוהר פ' אמור³⁶⁷, ע"כ.

ומענין לענין באותו ענין הנה מקום אתי להביא בכאן מזה שמצאתי כתוב כעין זה בשני ספרים, הא' הוא ספר נחלת יעקב עה"ת³⁶⁸ הביאה בפרשת ויצא³⁶⁹ משום ספר מגלה עמוקות³⁷⁰, והב' הוא ספר שער יהושע³⁷¹ שהביאה משום המקובלים ז"ל³⁷², ואחר שספר 'שער יהושע' אינו בחי'שג יד כלל, וגם ספר 'נחלת יעקב' אינו נחלת הכלל, אעתיק לשונם

³⁶⁴ 'ינן' בגי' כמנין 'שדה' הן במספר קטן והן במספר גדול.

³⁶⁵ והנה לכאורה יש לשאול ולשמוחה מה זו עושה והלא הבי"ת חרב, והשד"ה חרוש, והה"ר הטוב שמש ושועלים הלכו בו, ואם כן גילה בה"ר ורונה בשד"ה על שום מה, ונ"ל בס"ד על פי מ"ש הטור ז"ל – או"ח סי' רנ"ב – דהפלת ערבית של שבת 'אתה קדשת' נתקן כנגד שבת בראשית, ותפלת שחרית 'שמח משה' נתקן כנגד שבת דמתן תורה, ותפלת מנחה של שבת 'אתה אחי' נתקן כנגד שבת שלעתידי, והשכלי הלקט – אות קכ"ו – הביא בשם רבי נתן ב"ר מכיר ז"ל ג' גדולה העתידה ב"ב תהא בשבת בשעת מנחה, ונ"ל בס"ד דזו שתקנו אנשי כנסת הגדולה בתפלת מנחה בשבת אברהם יגל וכו' והכוונה לבקש בתפלת המנחה על הגאולה העתידה ועל בנין הבית השלישי, הנה כי כן לעתיד לבא כאשר ירד מקדש של אש מלמעלה בשבת בשעת המנחה אזי אברהם 'יגל' בחומה הג' אשר הוסיף – שמספרו ה"ר, ויצחק 'ינן' בחומה הג' אשר הוסיף – שמספרו שד"ה, ויעקב ובניו 'ינחו בו' מנחה שלומה – שמספרו ב"ת, ואזי 'יגל' יעקב 'שמח' ישראל בחומה הד' אשר הוסיף לבית אלקי יעקב, 'יגל' וכן 'שמח' עולין במ"ק כמ"ק של ב"ת.

³⁶⁶ נהרג על קדוה"ש שנת ת"ח.

³⁶⁷ והחיד"א ז"ל בספרו דבש לפי – מערכת ס' אות ל"ג – הביאה משום ס' כ"י קדמון ז"ל: וז"ל, סכה, בחיבה עלמה רמז אופני המילות בו, וכתוב סכת, רמז מה שאמרו ז"ל שלעתיד לבא יתן כסא הכבוד על 'סיני' כרמל 'חבור ר"ת סכ"ה, – ס' כ"י קדמון.

³⁶⁸ להרכיב יעקב אברהם בה"ר רפאל ז"ל אב"ד לייפניק, נדפס שנת תפ"ב.

³⁶⁹ אות י"א, ויערו"ש בגהה"ה מ"ש בזה.

³⁷⁰ העינינו לזה הגאון הדרתי רבי יעקב יוסף האלכברשטאט שליט"א אב"ד 'בית יהושע' בארץ פלרקה, – וכמו כן מלאכתיה מובא בס' עיר חנוך פ' ויאל – ד"ה ויאמר יעקב כאשר ראם – משום אבינו רבי שלמה מסאסוב ז"ל שאמרה משום בעל המגלה עמוקות.

³⁷¹ לה"ר יהושע מוסאפיה ז"ל, נדפס שנת תק"ך – מח"ס ל"ב יאושע, – בן הרב חיים מוסאפיה ז"ל אב"ד איספאלאטורו (ספליט) מח"ס שו"ת חיים והסד.

³⁷² והנה מלאכתו כי דברים אלו מובאים בעוד שלשה ספרים ושלישם הביאורו בסגנון אחד, הא' הוא ס' 'יוסף אברהם עה"ת – לה"ר יוסף בה"ר אברהם שאלתיאל ז"ל, נדפס בשאלתיאלי שנת תר"ג – הביאה בדרושו על מגילת איכה עה"פ ממרום שלח אש, וכתב שם ששמעה בעלמו מה"ר יהושע מוסאפיה ז"ל ה"ג, וכן הביאה שנית בקיטור בפ' לו ד"ה כי ביה בית תפלה. והב' הוא ס' 'יוקח משה' – לה"ר משה ראדווויטץ ז"ל, – הביאה בפ' חיי שרה משום זוהר חדש, והנה בזוהר חדש שלפנינו אין זכר למאמר הג"ל, ואולי האומרה או השומע לא ידע למי לייחס מאמר זה והלך ונתלה באלו ג' והג' הוא ס' 'לקוטי שושנים – לה"ר אברהם מאיר יזדי ז"ל, נדפס בירושלים שנת תרכ"א – והוא הביאה בפ' ואתחנן משום תנחומא, – והוא פלאי, וכפי הנראה הוא העתיקה מספר 'יוסף אברהם' הג"ל, אך בהעתיקה בפ' לו הג"ל יש בו מקום לטעות שהמאמר הג"ל מקורו במדרש תנחומא, ועינו הטעותו ולא ראה יפה.

הדבר ידוע שספר מגלה עמוקות הסורי מחסרי כמה וכמה פרשיות, וכמו כן הסורי מחסרא היבור יקר ונכבד מאד וכו' המון נסתרות שבבראשית, והן דרושי תש"ך אופני צירופי בראשית³⁷⁶, – כפי שהזכיר כמה וכמה פעמים בספרו שהיבור היבור מיוחד בפני עצמו על תבת בראשית וכו' דרושי תש"ך אופנים על תש"ך צירופי בראשית³⁷⁷, – והנה אחד מצירופי בראשית הוא צירוף ראש בית, וכמ"ש בתקונים³⁷⁸ וז"ת: בראשית, ראש בית, ורוא דמלה בחכמה יבנה בית³⁷⁹, ע"ב.

ועפ"י ד"ק הנ"ל י"ל בס"ד דזהו מה שנרמז בצירוף ראש בית, ובחקרים מאמר הוזה"ק³⁸⁰ וז"ת: ויעבור אברהם בארץ וגו', ונשמטא קיימא בהאי עלמא כדקא יאות בנין למזכי בה לבתר כד נפקת מוחאי עלמא וגו', אי זכאת סלקת אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה וגו', מאן עשה ומאן מזבח, אלא אשר עשה שם דא קב"ה דאיהו עבד תמן האי מזבח ואתקין לה על תריסר אבנין כנגד י"ב שבטי י"ה וגו' ומזבח דא עשה שם בראשונה כד אתברי עלמא

מחלל עד גמירא ושפתי ישנים המה יניעון ואשימם דוברות בעולם הבא³⁷³.

וזה לשון ספר נחלת יעקב: מצינו במגלה עמוקות³⁷⁴, מוחנה, כמנין מוחנה, מלבד מוחנה אלקים רבותים אלפי שנאן יש להקב"ה מוחנה השומר לצדיקים, והמה כמנין מוחנה ק"ג, ולזה זכו גם האבות הק' שהיה לכל אחד מוחנה כזה ותמיד בא גם המוחנות כזה אצלו, כלומר לאברהם היה מוחנה כזה ק"ג וכו' אלו גם מוחנה של הקב"ה, נמצא היה לו שני מוחנות מספר ר"ו, לכן קרא את בית המקדש 'הר' עה"ב ר"ו. יצחק היה לו מוחנה שלו ק"ג וגם מוחנה של אברהם ק"ג ומוחנה של הקב"ה ק"ג הרי ש"ט, לכן קרא את בית המקדש 'שדה' גי' ש"ט. יעקב היה לו מוחנה שלו ק"ג ומוחנות של יצחק ואברהם ושל הקב"ה הרי תי"ב, לכן קרא את בית המקדש 'בית' גי' תי"ב, ועו"ש. ע"ב לשון ספר נחלת יעקב.

והנה על אף שבספר מגלה עמוקות שלפנינו אין זכר למאמר הנ"ל³⁷⁵, מכל מקום

³⁷⁶ תש"ך צירופי בראשית נרמז בפסוק ראש' דכד' / אמת, סופי תבות אלו הוא תש"ך כמספר הידועים מתבת בראשית. – ס' יוסף תולדות להחיד"א ז"ל.

³⁷⁷ יעו"י ס' מגלה עמוקות פ' ושב – אופן ט"ו – וז"ל: צירוף בראשית מן (ת"ד) {תש"ך} צירופים שלי שכתבתי בש"ח אור", יהי אור זה אברהם, ויהי אור זה יוסף וכו', – וחבל על דאדין.

³⁷⁸ תיקונא תלתאה.

³⁷⁹ וזהו שתרנגו בתרגום ירושלמי: בראשית – בחוכמתא, ובמס' אליות אמרו 'אין בית אלא שכינה' שגאמר וכבוד ה' מלא את הבית, ויעו"י בתיקונים ביהקמה – דף י"ב ע"ב – וז"ת: קם בולגיא קדישא פתח כמקדמין ואמר 'והמשכיילים יזהירו' אליו אתוון דכלהו כלינן באת ב' מן בראשית, ב' איהו בית, דל בי מקדשא דתמן בה נהרין כל אתוון וגו', ולאין אינון דנהרין באת ב' דאיהו בי מקדשא דלעילא וגו', ודא איהו רוא דמלה 'בכמה יבנה בית', וביתא דא אית ליה תלת גגין – פי' תלת קוין שכן חסד גבוהה תפארת – ואינון תלת עמודין דסמכין לה, ואינון ו'ו', עלייהו אתמר 'ווי העמודים והשוקיים כסף', תלת עמודים אליו תלת אבהו דסמכין לביתא דאיהו שכינתא.

³⁸⁰ ח"ח דף ע' ע"א.

³⁷³ יעו"י ס' בני יששכר – מאמרי כסלו טבת מאמר ב' אות ג' – מ"ט בזה.

³⁷⁴ בספר מגלה עמוקות שלפנינו חסר, וחבל על דאדין.

³⁷⁵ יעו"י בס' מגלה עמוקות פ' ואלא – ד"ה במסורה ד"פ והנה ה' – וז"ל: 'בי' תמוכה 'מיינד' ר"ת בית, שראה יעקב ד' מוחנה שכינה, ועליהם אמר אין זה כי אם ב"ה אלקים, כי מן ד' מוחנה שכולהו כל מוחנה מן ק"ג כדאיתא בזוהר פ' תרומה וגו' בזהיא רביא שדרש 'כי נר מצוה ותורה אור' שם ב' מוחנות מן חסד ורחמים כל אחד כולו מק"ג כמנין מוחנה, ועל זה אמר להנחיל אהבי יש וכו', ועל ארבע מוחנה שכינה אמר אין זה כי אם ב"ה אלקים וכו', ויעו"י מ"ט עוב בעל מגלה עמוקות – פ' ושלת ד"ה ויחבק איש עמו – וז"ל: יעקב קראה בית שהיא תיקון ד' פעמים מוחנה ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלקים כי ד"פ מוחנה היא סוד ירך יעקב שהיא בית, עליה אתמר 'בנתה ביתה חכמה עמודיה שבעה' שהיא יעקב ואלא יעקב מבאר שבע, וסוד ירך יעקב ד"פ מוחנה, והוא מה שאמר ללכון מהי לעשה גם אנכי לביתך, ז"ש ויבן לו ב"ה אז תיקון ירך יעקב ואיתמר עליה 'ויבא יעקב שטם'.

– ובס"ד יוכן בטוב טעם ודעת בשנקדים
הקדמה נפלאה מהמקובלים ז"ל – ודברני כד
הינא טליא שראיתיה³⁸² – והוא דקדקן בקרא
באיבה את מ' מ'מרום שלח אש' כו', וקדקן
שלמה דוקא שלח האש ממרום שפירושו מהנג,
והלא היה יכול לשלוח האש מארבע כותלי בית
המקדש, דקדק ב', למה התפלל משה רבינו ע"ה
דוקא תקט"ו תפלות לא פחות ולא יותר, והגם
דמנין 'זאתהנך גי' תקט"ו, מכל מקום עדיין
צריכין למודעי דהיה יכול להתפלל כמנין
'זאתפלל' שהוא יותר במספרו, דקדק ג', במה
שאמרו רז"ל דבית המקדש אברהם אבינו ע"ה
קראו הר כדכתיב 'בחר ה' יראח, ויצחק קראו
שדה כדכתיב 'ויצא יצחק לשוה בשדה, ויעקב
קראו בית כדכתיב 'מה נורא המקום הזה אין
זה כי אם בית אלקים, ע"כ –

– וצריך ליתן טעם לשבח לכל אחד ואחד
אמאי בחר כל אחד מהם לקרוא שם אחד בפני
עצמו, הלא דבר הוא – וזכורני שיישבו כל זה
ופירשוהו במין חומר – והוא בהקדמה נפלאה
דהקב"ה כשברא עולמו הניח ק"ג מלאכים
להיותם שומרים בבית המקדש³⁸⁴ והניחם

עלאה שמורא לכל עלמין³⁸¹, ומיבא"ל כהנא
רבא קאים ומקריב עליה קרבנין דנשמתין, ע"כ.

ומעתה ז"ל בדהילו ורחימו הנה צא וחשוב
מנין הרי' 'שדה' 'בית' יעלה בידך כמנין תבת
'בראשית' בצירוף י"ב האבנים של הכותל
הראשון דאתקון לה קב"ה על תריסר אבנין
כנגד י"ב שבטי י"ה כנ"ל, וזהו מה שנרמז
בצירוף רא"ש 'בית', והיינו דבראשונה כד
אתברי עלמא עלאה עביד קב"ה תמן האי מזבח
ואתקין לה על תריסר אבנין כנגד י"ב שבטי
י"ה, ודא הוא הכותל הראשון של הבי"ת
שמנינו עולה כמנין בראשית, ואם שגיתי ה'
הטוב יכפר בעד.

וזה לשון ספר שער יהושע: ³⁸² הנה באתי
לפרש בס"ד מדרש פליאה שהביא הרי' עיר דוד
הנ"ל שם בדרך י"ז וז"ל: ואתהנך גי' תקט"ו,
מלמד שהתפלל משה רבינו ע"ה תקט"ו
תפילות, ואילו היה מתפלל עוד תפילה אחת
היה נכנס לארץ ישראל, ע"כ –
– והוא פלא, דאיך תלוי הענין דעוד
בתפילה אחת היה נכנס משה לארץ ישראל
בחיותו מוסף תפילה אחת על מנין תקט"ו –

³⁸¹ יעוי' פסחים דף נ"ד ע"ב: שבעה דברים נכראו קודם
שנכרא העולם ואלו הן תורה וכו' וכסא הכבוד ונית
המקדש וכו'.

³⁸² דף ק"ק"ח מדפי הספר.

³⁸³ בספרי הקבלה שלפנינו לא נמצא מאמר זה, והכל על
לאבדיו.

³⁸⁴ ונ"ל בס"ד טעם על מנין ק"ג מלאכים דייקא, עם מה
שכתב רבינו האר"י ז"ל עפ"י זוהר תרומה בענין הש"י
עולמות חסד ר"ו עולמות – מנין או"י – מסטרא דימניא,
וק"ג עולמות – מנין מנח"ה – בסטרא דשמאלא, ואלו
הק"ג עולמות מסטרא דשמאלא הם מספר מנח"ה לפי
שהם מתעוררים אחר חצות היום, ועל דא זמן לכותא
דמנחה יצחק תקין ליה בגין דלינא שריא בעלמא, והן בעון
גדלה הטיגוריא וגבר אויב אחר אשך פנה היום ונטו לכלי
ערב – ומאן לכלי ערב, אינון מקטרגין דעלמא ורוגז
דלינין דמינין בההיא שעתא – וכדון אתחבר בי מקדשא
ואתוקד היכלא, ולכן יצחק דמדתו 'שדה יצחק' תיקון תפלה
מנחה עם דמדומי חמה כדי לעורר מדת הדין שיהא ביכולת
להכניעם ולבטל כל המתקורגים, וזהו שנאמר ויקח מן

הבא בידו 'מנחה' לעשו רחוי, דמנחה ה"ס ק"ג עולמות
מסטרא דשמאלא שהיא הגבוהה, ולפי שעשו נמשך מן
הגבוהות לכן נתן לו יעקב חלקו משם ושלח לו דורון דוגמת
שעיר המשחלח ועל ידי זה יניח מלקטרג על ישראל, –
ז"ס ירבעם היה דורש ק"ג פנים בתורת כהנים – סנהדרין
דף ק"ג ע"ב – ומאותן ק"ג פנים כרף מהם עגל וברזא
דפרודא עשה מהן שני עגלים, ובאותו יום שהכניס ירבעם
שני עגלי זהב אחד בבית אל ואחד בדרן נכנה כריף אחד
וזהו אישיליה של יון – שנת דף נ"ו ע"ב – יעוי' מאמר
מאה השיטה להרמ"ע מפאנו ז"ל סי' פ"ח – ולעתיד לעת
המוט רגל הקל"פ יומתקו אלו ק"ג עולמות מסטרא
דשמאלא דמניה נפק ההוא השך דלחשיד אנפי ברייתא,
והיה לעת ערב יהיה או"י וכדון אתכפייש שמאלא ולא
יכלא לשלטאה, ואותיות מנח"ה יחזרו לאותיות נחמ"ה ב"ב
ואז יקטוב יעקב אבינו ע"ה גם בק"ג עולמות אלו ולא
יהיה לעשו שום שליטה ואחיה בהם, וזה ז"ל בס"ד טעם
נכון על מספר ק"ג מלאכים השומרים על בית המקדש
כדי להכניע אלו ק"ג עולמות מסטרא דשמאלא שלא
יתחייב בי מקדשא, וזה לעומת זה עשה האלוקים.

מק"ג מלאכים שהיו שומרים, לא נשאר תו מקום פנוי להזיק אלא מקום הגג, לזה דייק קרא וקאמר 'ממרום שלה אש' בו, דהיינו מהגג דוקא³⁸⁶—

—והנה משה רבינו ע"ה חשב מניין זה, דהיינו שעדיין הגג היה מסוכן שלא היו בה שומרים, לזה חשב בדעתו לעשות תיקון לזה, דהיינו להוסיף מדיליה עוד ק"ג מלאכים ולהניח על הגג, ובזה לא היה שום פחד לשיחרב הבית המקדש, ומחאי טעמא התפלל דוקא תקט"ז תפלות דכן עולה החשבון בדקדוק תקט"ז³⁸⁷, ולא נתקבלו תפילותיו מטעם דאם היו תפילותיו עושין פעל אז בית המקדש לא היה נחרב וחי' היה שופך המתו על ישראל הלילה, ולא נתקבלו תפילותיו משום טובתן של ישראל³⁸⁸, עב"ד הקדושים זיע"א. ע"כ לשון ספר שער יהושע³⁸⁹.

א. וישארו שני אנשים במחנה, ב. ויתנבאו במחנה, ג. ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה, ד. ויאסף משה אל המחנה, והבות אלדד ומידד בני' ק' כמנין מחנה, ה. ויהיו ה' מחנה — יעו' ס' מדבר קדש לכ"ק מן רב ער שבו ז"ל מבעלזא פ' בהעלותך ד"ה ח"י וישארו שני אנשים במחנה. עוד נ"ל בס"ד לכן נקראו כאן בכנוי אלדד ומידד וזל בשם אלדד בן כסלון וקמואל בן שפטן כדליתא במדרשות, כדי להורות אל זה הענין שנבואתם היתה בענין המחנה של משה ללא נחבולה תפלתו ויהושע הוא המכניס את ישראל לכרן, והוא שגנה משה זמני יתן והיה כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם, וכבר הקשה האלשיך הק' וז"ל: גם אומרו כי יתן ה' את רוחו עליהם, האם קשה היה עליו שיאכל מן הכוח אשר עליו והלא הוא משוש דרכו יהיה הוא לנו השפע, ואין לדיד לומר שלא יחסר לו אלא אדרבה ירבה לו מאד, ע"כ. ולפ"ד ה"ל נוחא שפיר וזהו אומרו ומי יתן וגו', ומ"י יתן בגי' תקט"ז, ור"ל מי יתן ויקבל ה' בקשתי הוא בקשה אעברה נא וגו' והוא התפלה התקט"ז ואזי הביית יהיה בית של אש בית רוחני אשר כוננו ידך ה', ואזי יקוים יעדו הכתוב והיה אחרי כן אשפוך את רוחי וגו' ונבאו בניכם ובנותיכם וגו', וכמ"ז ז"ל במדרש — במ"י ט"ו, כ"ה — אמר הקב"ה בעולם הזה היחידים נתנבאו אבל לעמוד ללא כל ישראל נעשין נביאים שנאמר והיה אחרי כן אשפוך את רוחי וגו' ונבאו בניכם ובנותיכם וגו'.

³⁸⁹ יעו' ב"ר ס"ט, ז'.

בכותל אחד מכותלי בית המקדש³⁸⁵—

—וכשבא אברהם אבינו רצה גם הוא לזכות משלו ועל ידי מעשיו הטובים רצה להניח שומרים מדיליה שישמרו כותל ב' מבית המקדש, ולזה קראו 'הר' דהר גי' ר"ו, דהיינו ק"ג מהקב"ה וק"ג מאברהם אבינו הרי בין כולם הם ר"ו גי' של תיבת 'הר' עם התיבה, וכשבא יצחק רצה גם הוא לזכות ולהניח ק"ג מלאכים מדיליה על ידי מעשיו הטובים, והניחם בכותל גי' של בית המקדש ובין כולם גי' ש"ט כגי' שד"ה בדקדוק, לכן קראו יצחק 'שדה', וכן יעקב אבינו ע"ה הוסיף מדיליה עוד ק"ג מלאכים והניחם בכותל ד' של בית המקדש ומספר כולם הם במספר בית, לכן קראו לבית המקדש 'בית'—

—באופן דלא היה אפשר בשום צד ואופן שבעולם לבא היזק לבית המקדש מארבע כותלי הבית כיון דכל ארבע הכתלים היו מסובבים

³⁸⁵ והנה על פי אמרם ז"ל בנדרתא — דף כ"ה ע"ה— לשכונה במערב, ו"ל בס"ד ש' שהקב"ה הניח הק"ג המלאכים ללא מערב, והמלאכים של אברהם היו שומרים לכל דרום לדמותו הוא חסד והוא בימים, וכמומום בפסוק ויעתק משם ההר"ה מקדס לבית ח"ל, ולזה כל ימיו היה הלך ונסוע הגובה — יעו' ס' שערי צדק בהקדמה. — והמלאכים של יצחק היו שומרים לכל ארון לדמותו מדת גבורה הוא מסטרא דשמאלא וכנרמו בפסוק מ'אפון זבד יצחק, נמצא אברהם ויצחק שומרים מן הארבע דרום ופון, ויעקב שמדמו הוא ת"ח והוא הממוצע בין חו"ג שומר באמצע שהוא כל מזרח וכו' ת"ח במזרח, וה' הטוב וכפר בעד.

³⁸⁶ ואכן אמרו חז"ל בירושלמי יומא — פ"א ה"א— דבנית ראשון החריב ובבבולנר רב את התקרה אבל הכותלים נשארו בשלמותם, יעו' ר"ש מס' פרה פ"ג מ"ג בסופו ובתו"ט שם, ויעו' במדרש רבות פ' תרומה ל"ה, ה'.

³⁸⁷ ונ"ל בס"ד דזה נרמז בשמו של משה שנקרא 'איש שוכו' ודרשו חז"ל במגילה — דף ע"ה א— סוכו, שנעשה להם לישראל כסוכה, — ואין מתקרייא סוכה אלא על שם הסוכר, רש"י ריש סוכה. — והא דכתיב שוכו בשוין וקרינו בסמ"ך, נ"ל בס"ד עפ"י מאמרם ז"ל במדרש קינות וז"ל: ויחמם כנן סכו, אמר רבי אבהו שכו כתיב בשוין, ששיכך חמתו על העמים ועל האזנים שצמקש ולא על ישראל, ע"כ. ולזה אחר שממרום שלח אש היינו מן הגג שעשה משה וזכה שידך חמתו, לזה כתיב 'שוכו' בשוין.

³⁸⁸ ונ"ל בס"ד נרמז בכותב נבואת אלדד ומידד 'משה מת ויהושע מכניס', ונזכר בכתוב ד"פ מחנה נבואתם,

שמצינו במשה רעי'א מתימנא שהוכיח את בני גר ובני ראובן על שהקדימו מקניהם לטפם, עוד יש להתבונן מאי אשמעינן קרא בזה שיעקב בנה לו בית ועשה סוכות למקנהו, והלא זהו דרך העולם לבנות לעצמו בית ותפארת אדם לשבת בית כתיב, וכן הוא הדרך לעשות רפת לבקר ודיר לצאן והוא הכרחי לשמרם מלפטים וחיות רעות.

ובס"ד יבואר להלן דיוקן של כ"ק מרן אדמו"ר רב שר שלו' ז"ל מבעלזא³⁹¹ על שבבית כתיב 'ויבן' ובסכת שעשה למקנהו כתיב 'עשה', וגבי בני גר ובני ראובן מצינו לשון בנין גם במקנה, וכמו שאמרנו גדרת צאן 'בבנה' למקנהו פה וגו', והיה ראוי יאמר הכתיב ויבן לו בית וסוכות למקנהו, עוד יבואר בס"ד למה זה קראם יעקב בשם 'סוכות' ולא 'גדרות צאן' וכדו', וגם מה ענין סוכה לבהמות ולמקנה הצאן. וכן יבואר בס"ד קושיות המפרשים ז"ל אומרו ויעקב נסע סכת'ה ועדיין אין שם המקום סכות, עוד יבואר בס"ד למה סכת ראשון כתיב חסר וסכות שני מלא, עוד יבואר בס"ד למה זה מודיע לנו הכתיב באיזו שם קרא יעקב למקום ההוא, ומה לי אם קראו בית או סכות.

ואגב אורחא יתבאר בס"ד מה זה עלה על דעתו של יעקב אבינו ע"ה שהיה תמיד יושב אהלים לבנות לו בית של אבנים בחיותו על אם הדרך עובר ארחות דנינים לבוא אל יצחק אביו ארצה כנען, ולא מצינו כן לא באברהם ולא ביצחק שישבו להם בתים במקום מושבותם כי יושבי אהלים היו, וכמ"ש באברהם 'הוא ישב פתח האהל' וגו', וכן ביצחק 'ויבאה יצחק האהלה' וגו', ואף ביעקב לא מצינו בכתיבים שבנה לו בית אבנים בהיותו לארץ כנען על אף שישב שם ושיבת קבע.

ונ"ל בס"ד על פי מאמרם ז"ל במדרש³⁹²

ובס"ד זכינו להוסיף בזה עוד דברים, חדא יש להתבונן כי לפי ד"ק שכל אחד מהאבות הק' קרא שם בבניית החומה לפי סדר מנין החומה שהוסיף בסדר המדרגה, נמצינו למדין כי קריאת שם לחומה הוא הכרחי לבניית החומה ובלי קריאת שם לא היה באפשרות לבנותו, מעתה חל עלינו חובת הביאור היכן מצינו קריאת שם בחומה הראשונה שכביכול בנאיה, וכמו כן בנג שבנאיה משה ע"ה היכן מצינו שמשה קרא שם לנג, כי אם תמצי לומר שמשה רבינו ע"ה עשה את הנג בלי קריאת שם, אזי הרי גם האבות הק' אברהם ויצחק היו יכולים לבנות את החומות בלי קריאת שם הר ושרה, והדרא קושיא לדוכתה למה לא קראוהו בית.

עוד יש להתבונן בדברי קדמונו ז"ל אשר גילו לנו מי הם אלו אשר בנו את החומות ואת הנג למקדש של מעלה, אך העלימו מאתנו מי הוא זה אשר עשה את הרצפה למקדש של מעלה, והרי כל העוסק בעבודה מעבודת המקדש צריך שיהא עומד על הרצפה ואין עבודה במקדש בלתי רצפה, וכל שיש במעלה יש במטה, וכן לאורך גיסא כל שיש במטה יש במעלה ומקדש של מטה הוא דוגמת מקדש של מעלה ויחדו יהיו תואמים כתאומי הצבניה, ומיכאל כהן גדול אין יכול להקריב על מזבה של מעלה אלא אם כן יש לו רצפה לעמוד עליו.

ולבא אל הענין נקדים לבאר בס"ד מקראי קדש בפרשת וישלח וז"ל: ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת על כן קרא שם המקום סכות ויבא יעקב של"ם עי"ר שב"ם וגו' עד ויקרא לו א"ל אלקי ישראל. והמפרשים ז"ל³⁹⁰ הקשו כבר למה לא קרא שם המקום 'בית' על שם הבית שבנה לנפשות והיה ראוי יעשה העיקר עיקר והטפל טפל ויקרא שם המקום 'בית יעקב' או 'בית ישראל' ולא לקרות שם המקום סכות על שם המקנה שהוא הטפל, וכמו

³⁹¹ ס' מדבר קדש ד"ה ויבן לו בית.

³⁹² צ"ר נ"ו, י'.

³⁹⁰ יעו"י ס' עץ הדעת טוב ד"ה וישב ביום ההוא ושל"ה הק' ועוד.

הרביעי לסכת-ה זיבן לו ביה'ת' היות הסוכה בית קבוע למהותו בית דירה ליחד קב"ה³⁹⁶, וזהו שאומר הכתוב ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית, ומעתה יהיה בשלם סוכו בית קבוע וגמור בבנין מוקף מד' רוחותיה, וכמו שאמר בתקונים³⁹⁷ ורזא דמלה ויבא יעקב שלם וגו' מיד ויבן לו בית דא סוכה כמד"א ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית'.

והנה אמרו חז"ל בגמ'³⁹⁸ על הכתוב 'בקרבה קדוש ולא אבוא בעיר', נשבע הקב"ה שלא יבנם לירושלים של מעלה עד שיבנם בירושלים של מטה, ועל כן אברהם ויצחק שבזכותם לא היה עדיין השראת השכינה בזבול, ובית המקדש שלמטה אינו מקושר עם שלמעלה, דהא שלמעלה חסר שכינה ולכך אין קיום לשלמטה, מה שאין כן של יעקב³⁹⁹, ומעתה שיעקב אבינו ע"ה גמר את בנין הבית ויהי בשלם סוכו מוקפת מד' סטרהא דלא יקרב ביה ערל ומסאבא בגין דלא יסאב מקדשא, ושרתה השכינה במקדש של מטה, ובכך כהיות יעקב הממשיך לשכינה למקדש של מטה, לזה זכה יעקב והוריד השכינה ממעון לזבול ששם מקדש של מעלה בנוי כדאיתא במדרש⁴⁰⁰.

ומעתה שיעקב אבינו ע"ה שלימו דאבהן שלם בתכלית בכל מכל כל וכדכתיב ויבן לו בית וגו' ויבא יעקב של"ם ע"ר שב"ם, ומובא בס"ק של"ם בגי' ש"ע הרומז לש"ע נהורין⁴⁰¹, ע"ר בגי' ר"פ, היינו שבוטל פ"ר דינין הקשין, שב"ם ר"ת ש"ם כ'בור מלכות⁴⁰², ונקרא שמו על ידי הקב"ה בתאר המעלה והנכבד ישראל, ואמר רבי אלעזר הקב"ה קראו ליעקב א"ל

וז"ת: רבי ברכיה בשם רבי חלבו אמר עד שהוא שלם עשה לו הקב"ה 'סוכה' והיה מתפלל בתוכה שנאמר ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון, ומה היה אומר יהי רצון שאראה בבנין ביתי, ע"כ, הא קמן שכביכול קרא לחומה שבנאייה בשם 'סוכה', וסוכ"ה עם צירוף י"ב אבני החומה - שהן כנגד י"ב שבטים - בגי' מהנ"ה, וכמו שאמרנו בזוה"ק סדר לך³⁹³ וז"ל: אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה וגו', מאן עשה ומאן מזבחה³⁹⁴, אלא אשר עשה שם דא קב"ה דאיהו עביר תמן האי מזבחה ואתקין לה על תריסר אבנין כנגד י"ב שבטי י"ה וגו' ומזבחה דא עשה שם בראשונה כד אתברי עלמא עלאה, ורמזה יעקב באומרנו 'מהנה אלקים זה ויקרא שם המקום ההוא מהנים', מהנה אלקים ז"ה בגי' י"ב, ור"ל מהנ"ה אלקים ז"ה על י"ב שבטי י"ה, מהנ"ים הן שני מהנות, שנים שהן אחר, מהנה מול מהנה, כי מהנה ישראל הוא דוגמת מהנה אלקים וכל אשר יש במעלה יש במטה, כסא מול כסא, בנים מול בנים, מהנות מול מהנות וכו', וכנרמז בפסוק ששם עליו שבטים וגו'³⁹⁵.

ומעתה יתפרש הכתוב ויעקב נסע סכתה' כמין חומר, והוא כי סכת"ה היא צירוף סכת ה' היא סוכה עלאה סכת שלם, וכמו שאמרנו בזוה"ק ויעקב נסע סכתה' דא מהימנותא עלאה, והיינו לקשר קשרא דמהימנותא רזא דתרין שמחין, כי סוד סוכה היא תרין שמחין כ"ו ה"ם - הו"ה אדני - יהוד קב"ה ושכינתיה, והוא הסוכה שעשה לו הקב"ה עד שיהיה הבי"ת שלם כנ"ל, וסכתה מרמז על היחוד כידוע, ואז באותו פרק זכה יעקב וגמר בנין החומה

³⁹³ ח"א דף פ' ע"א.

³⁹⁴ פ' הוקשה להם ז"ל למה הזכיר שם אברהם כפיפא דקרא בלומרנו ויקרא שם אברהם וגו', והרי קרא באברהם קא משתעי, והיה די יאמר ויקרא שם בשם ה', ומלהזכיר שם אברהם כפיפא דקרא משמע דלשר עשה שם דכתיב כרישא הפסוק הענין ולכא קאי על אברהם, ולזה שאיל מאן עשה ומאן מזבחה, וקאמר אלך אשר עשה שם דא קב"ה וגו'.

³⁹⁵ זוה"ק ח"א דף רל"א ע"ב.

³⁹⁶ וכמו שדרשו ז"ל עה"פ הכה נתחכמה לו.

³⁹⁷ דף ק"ז ע"ב.

³⁹⁸ תענית דף ה' ע"א.

³⁹⁹ ס' ישמח משה פ' פקודי בהפטרה.

⁴⁰⁰ ב"ר ז"ט, ז'.

⁴⁰¹ יעו"ו ס' מגלה עמוקות פ' ושלח.

⁴⁰² ש"ס בגי' כמנין הו"ה שד"י.

הק' בפ' תזריע⁴⁰⁷ וז"ת: תאנא בכמה דרגין אתקרי בר נש, אדם, גבר, אנוש, איש, גדול שבכולם אדם. וידוע מס"ק כי השם 'אנוש' מורה על מדרגה התחתונה והפחותה אשר בבני האדם, והנה איתא בספרים הק' כי ישראל כשעשוין רצונו של מקום נקראין בתאר המעלה 'אדם', אך כשהן גולין לסבת הטאם לצירוף ולהתם הטאת יורדין אף ממדרגת אנוש ונמשל כבהמות נדמו ונקראין צאן⁴⁰⁸, וכמו שאמרו חז"ל בגמ'⁴⁰⁹ מן הבהמה, להביא בני אדם שדומין לבהמה, וכן אמרו ז"ל במדרש⁴¹⁰ על הפסוק ורוח הבהמה הורדת וגו'.

זהו אמרו: ולמקנהו עשה סבת, למקנהו בא ברמיוז אל הדורות העתידין לצאת ממנו לכשיהיו בגלות שאז הם נקראין צאן כנ"ל⁴¹¹, 'עשה' ר"ל תיקון⁴¹², סב"ת חסר בגי' ת"ף, וכידוע מס"ק כי שם השמורה הוא אותיות עשצ"י ומספרו ת"ף⁴¹³, והכונה כי למקנהו היינו בניו וזרעו אחריו תיקן והבין להם סבות לכשיגלו בראש גולים אלו הדורות שיהיו אחר החורבן בגין לשיזבא לון מן ס"מ וכת זוגיה היא לילי"ת הרשעה הרוכבת על ת"ף מחנות, שיהיו הסוכות להם למגן ולמחסה ויהיה להם קיום בהיותם בגלות⁴¹⁴, וכיון דיתבי בסבות הא אשתזיבו מן מקטרגא, דסכה היא אימא עילאה לסכבא עליהו כאימא על בנין⁴¹⁵, ולזה דייק הכתוב ואמר ולמקנהו 'עשה' סבת.

ובדכתיב ויקרא לו א"ל, אלקי ישראל⁴⁰³, ויב"ן בי"ת בגי' ת"ף, והיינו שבוטל כח הקליפות שהם מספר ת"פ מחנות, וכדאיתא בתיקונים⁴⁰⁴ וז"ת: ואימתי יהיה עמודא דאמצעותא שלימ, כד אתחבר בשכינתא הד"ד ויעקב נסע סכותה ויבן ל"ו בי"ת וגו'.

ומעתה כיון שכן היה ראוי באמת יקרא יעקב שם המקום 'בי'ת, אמנם יעקב ברוח קדשו ראה שעתידין בניו להגלות לבין האומות, וכמו שאמרו חז"ל ברבות סדר אמור⁴⁰⁵ כי כמראה הסולם הראה לו הקב"ה ליעקב שרי אומות העולם של בכל ושל יון ושל מדי ושל אדום האיך הן עולין ויורדין, ואמר לו הקב"ה ליעקב אף אתה עלה וכו', באותה שעה נתיירא יעקב אבינו ואמר שמא ח"ו כשם שלא לו יש ירידה אף לי כן, אמר לו הקב"ה ואתה אל תירא אם אתה עולה אין לך ירידה עולמית וכו', אמר לו הקב"ה אלו האמנות ועלית עוד לא ירדת, ועבשיו שלא האמנת ולא עלית עתידין בניך שיהו משתעבדין כד' מלכויות וכו', וכמו שרמזה יעקב באומר הן עוד היום גדולי' שהוא רומז אל גלות המר והארון הזה⁴⁰⁶, ומקדש אקרי משכן דומין לאתמשכנא בחובייהו דישראל והבית יהזור להיות סוכה זה פעמיים, לזה למקנהו 'עשה' סבת.

ובס"ד יובן היטב בהקדים מאמר הזוהר

⁴⁰³ מגילה דף י"ח ע"א.

⁴⁰⁴ תי' י"ג, דף כ"ט ע"ב.

⁴⁰⁵ ויק"ר כ"ט, ב'.

⁴⁰⁶ יעו"י זוש"ק ח"ג דף ע"ר ע"א.

⁴⁰⁷ ח"ג דף מ"ח ע"א.

⁴⁰⁸ יעו"י רד"ק יחזקאל ל"ד, ל"א – וס' הליקוטיוס תהלים ל"ב – ושה"ק פ' וילא חלק תורה אור אות ה'. – ובמקום אחר פרשנו בזה בס"ד מאמר המדרש הנפלא בפ' תרומה – פל"ה, ג' – וז"ת: אמר הקב"ה לישראל אתם לאני ואני רועה כו', אתם כרס ואני שומר כו', אתם ננים ואני אביכם כו'.

⁴⁰⁹ חולין דף ה' ע"א.

⁴¹⁰ קה"ר ג', כ"ז.

⁴¹¹ יעו"י אלשיך הק' ד"ה ויאמר נסעה ונלכה.

⁴¹² כמו כי ששת ימים עשה ה', וכן הבקר אשר עשה, פי' תיקן.

⁴¹³ יולא מר"ת של תבות שאחר השמות במזמור אשא עיני, והן 'עושה, 'שומך, 'לכך, 'שומך, 'שמר, שהוא בגי' הכי הוי, גם ה' מלככים השומרים 'עזריאל' 'שמריאל' 'זקריאל' 'יופיאל' 'יהוא"ל, ס' מגלה עמוקות פ' וילא. ⁴¹⁴ ורמזה יעקב באומר ואני אהנהלה לכתי לרגל המלככ"ה אשר לפני ולרגל הילדי"ם עד אשר אבא' אל' אלני' שעיריה ס"ח אליה, אב"א עולה ד', רמז לאחר ד' גלות יבא אליה – בעל הטורים.

⁴¹⁵ יעו"י ס' מגלה עמוקות ואתחנן אופן ד' שכתב וז"ל: ולכן כתיב בעזרא כי לא ישבו ישראל בסכות מימות ישוע בן נון, שמתל 'סוכות' קאי על הקב"ה.

למנוע מזמנו את גמר בנין דופן הרביעי לפסח⁴¹⁹ וזו ויאב"ק איש עמו עד עלות השחר, אב"ק בנ"ג מהנה, ויאב"ק בנ"ג כסא הכבוד, השחר⁴²⁰ בנ"ג תקט"ו, ובא הרמז בזה ויאב"ק, צוח וי על אב"ק שהגיע עד כס"א הכבוד⁴²¹, שלא היה בכחו למנוע בעד יעקב את גמר בנין הפסח⁴²², וזו שאמר בזה⁴²³ ק"מ מהו כסא כבוד ינחילב, זה יעקב אבינו דעביר ליה כרסוי יקר בלחדוי וגו'.

עוד יתבאר בס"ד מאמר הגמ' ביבמות⁴²³ הביאה רש"י ז"ל וז"ל: רבי נחמיה אומר כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה, ותנא דבי רבי ישמעאל כגון אלים אלימה, מהנים מהנימה, מצרים מצרימה, דבלתימה, וירושלימה, מדברת⁴²⁴, וכן הוא במדרש: וילך חרנה, תנא בשם רבי נחמיה כל דבר שהוא צריך למ"ד בתחלתו ניתן לה ה"א בסופה, סדומה, שעירה, מצרימה, חרנה. ובדברי קדשו של אדוננו מהרש"א ז"ל כתוב לאמר: אלו שמות כולם שמות העיר כו' ולא נקט הכא אלא הני שהם שם העיר.

וצריך להבין הדא לאיזה צורך הביא התלמוד דרשת תנא דבי רבי ישמעאל כגון אלים אלימה וכו' שזה אינו מענין הדרשה וגם אין בה שום צריכותא לסוגיית הגמ' כיון דלא פריך מינה מיד, ומזה לי אם זה תבת 'אלים' או 'דבלתימה' או כל תיבה אחרת שניתן לה ה"א בסופה, וזאת שנית מה הוסיף תנא דבי רבי ישמעאל על דברי רבי נחמיה ומשול ומשול בנו כגון 'אלים אלימה' וכו', והלא כבר אמר רבי נחמיה כל דבר שהוא צריך למ"ד בתחלתו

ואומר הכתוב על בן קרא שם המקום סכות מלא בוא"ו לשון רבים, והכונה שהתקין להם סוכות לכל ד' הגליות שיהיה להם קיום בהיותם בגליות, וכמו שאמר בזה⁴²⁵ ו'למקנהו עשה סכת, שאר סכת לנטרא לון, וי"ל עוד שהכתוב רומז כאן לסוד יחוד בני"י עם דודה, ור"ל הן עתה בגלות סכ"ה חסר ואין יחוד אלא בזמנים ידועים ולזה כתיב סכת חסר, אמנם לעתיד כשיוקם לנו את סכת דוד הנופלת אזי יהיה סוכ"ה מלא בוא"ו יחוד הוי"ה באדני' והיו לאחדים ביחוד השלם ולא מתפרשין דא מן דא לעלמין, וכדכתיב 'על בן קרא שם המקום סכות' מלא בוא"ו⁴¹⁶.

ועל פי ד"ק הנ"ל נ"ל בס"ד הא דאיתא בפרק גיר הנשה⁴¹⁷ אמר רבי יהושע בן לוי מלמד שהעלו אב"ק מרגלותם עד כסא הכבוד, והמפרשים ז"ל האריכו בפירוש מאמר זה, ועל פי ד"ק הנ"ל נ"ל בס"ד הכונה בזה שיעקב אבינו ע"ה נתעסק באותה הלילה במחנה"ה שלו בבנין כותל הדי' לסוכ"ה לעשותה בית קבוע מוקף מד' רוחותיה, ובנרמזו בפסוק 'והוא לן בלילה ההוא במחנה"ה' ומיד כתיב ביה זיקם בלילה הוא' וגו', ואם כן לינה זו אינו יודע מה הוא⁴¹⁸, וגם כי אומרנו 'והוא לן' וגו' נראה כיתר שהרי כבר נאמר לעיל 'וילן שם בלילה ההוא' וגו', ושתי לינות למח לו.

ועפ"ד הנ"ל נראה שפיר והיינו שיעקב היה עסוק בלילה ההוא במחנה"ה שלו לבניית כותל הרביעי לסוכ"ה, ובודאי הוצרך בלילה הזאת לעשות יחודים נוראים ונפלאים כדי לבנות החומה הרביעית, ולזה נאב"ק עמו שרו של עשו

⁴¹⁶ יעו' ס' מדבר קדש פ' תולדות וז"ל: והנה יעקב בגימט' ב' פעמים סוכ"ה, ומורה על זה שעל ידי אור הקדוש שלו חיבר שם הוי"ה באל"ף שהו"א בני' ל"א כמו סוכ"ה, וב"פ סוכ"ה מורה על יחוד והתקשרות באין שיעור.

⁴¹⁷ חולין דף ל"ג ע"א.

⁴¹⁸ יעו' ס' מדבר קדש ד"ה ותעבד המנחה, ויעו' רמב"ן ז"ל מה שפירש הכונה בזה הכתוב.

⁴¹⁹ ד"פ סוכ"ה בני' ע"ש.

⁴²⁰ עב"כ.

⁴²¹ ש"ל"ה הק'.

⁴²² ח"א דף ל"ז ע"ב.

⁴²³ יבמות דף י"ג ע"ב.

⁴²⁴ ובחיכוכי 'ספ' משקלי האותיות' הארכנו כביאור הכונה בפירוט אלו השמות לויאל, וביחוד בענין 'דבלתימה' מה מושך שייכא לענין זה, וכי היה הכתוב כריך לכתוב ויסעו מעלמון לדבלתיס או ויחונו בעלמון לדבלתיס.

יאמרו הרב בכעס ותלמיד בכעס ישראל מה תהא עליהם, אם אתה מחזיר האהל למקומו מוטב, ואם לאו יהושע בן נון תלמידך משרת תחתיד וחינו דבתיב 'ושב אל המחנה'⁴²⁸, אמר רבא אף על פי כן לא יצא הדבר לבטלה שנאמר 'ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימוש מתוך האהל', ע"כ. וכדאיתא בגמ'⁴²⁹ אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי לא חזר בו.

עוד נקדים מאמרם ז"ל במדרש⁴³⁰ וז"ת: 'פקד ה' אלקי הרוחות' וגו', מה ראה לבקש הדבר הזה אחר סדר נחלות, אלא כיון שירשו בנות צלפחד אביהן, אמר משה הרי השעה שאתבע בה צרכי, אם הבנות יורשות בדין הוא שיירשו בניו את כבודו, אמר לו הקב"ה נוצר תאנה ואכל פריה וכו', יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד, והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך, הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורס את המחצלאות וכו' קח לך את יהושע בן נון, לקיים מה שנאמר נוצר תאנה ואכל פריה, ע"כ.

ויש להבין בשעה שרבא רצה להביא ראייה על גדלותו של יהושע ושלא יצא הדבר לבטלה היה ראוי ויביא הכתובים האמורים אחר מות משה שבהם כתוב גדלותו של יהושע המורים על השוואת מה בין משה ליהושע, כמו פסוק 'ויהושע בן נון מלא רוח חכמה' וגו', או פסוק 'ויהי ה' את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ', וכמ"ש רז"ל שהעמידו כמה בגבעון וירח בעמק אילון, ולמה זה הביא רבא פסוק 'ומשרתו יהושע בן נון נער' וגו'⁴³¹, והרי מפסוק זה דרשו חז"ל שיהושע הוא היה מסדר הספסלים ופורס המחצלאות בבית הועד, ומה ענין סדר ספסלים

ניתן לה ה"א בסופה ר'אלימח' בכלל היתה, ומה הוסף במשלי משלו⁴²⁵, וכן יש לדייק בדברי רבי נחמיה במדרש דמנה ביניהם 'שעירה' והעלים עין מן 'סכתה' דסמין ליה, וביחוד יש לדייק על דברי המהרש"א ז"ל דקאמר דלא נקט אלא הני שהם שם העיר, אם כן יש לשאול למה העלימו חז"ל עין מן העיר 'סכתה' דכתיבא בקרא כמה פעמים ולא הזכירה לא בגמרא ולא במדרש, ולפ"ד הנ"ל ניהא, דרבי נחמיה ותנא דבי רבי ישמעאל באו להודיע לנו כי 'סכתה' אינה נכללת בכלל זה, שהרי 'סכתה' איננה עיר ששמה סכות, אלא 'סכתה' היא צירוף סכת-ה, ורומז אל סכת ה' אחרונה דא סכת שלום.

וכמו שאמרו חז"ל במדרש⁴²⁶ וז"ת: 'ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון', אמר רבי ברכיה מתחלת ברייתו של עולם עשה הקב"ה 'סוכה' בירושלים כביכול שהיה מתפלל בתוכה ואומר יהי רצון מלפני שיהו בני עושיין רצוני כדי שלא אחריב ביתי ומקדשי שנאמר 'ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון, וכיון שגרם החטא מה כתיב 'ויחמום כגן סוכו שחת מועדו' מקום שהיה מתוועד בתפלה, ע"כ. ולולא שגרם החטא היה יורד מקדש של אש מלמעלה והמקדש היה מכון לשבתו עולמים, ומחמת שגרם החטא הסיר ה' אותנו מעל פניו עד היום הזה ושני המקדשות היו רק אהל עראי לפי שעה, ויתקיים זה הפסוק לעתיד לבא ב"ב.

ועל פי ד"ק הנ"ל האמור בענין נלכה ונשובה אל המאמר הנצב פתח השער ולוישב מקראי קדש אז ישיר ואז יבנה יהושע מזבחה הנ"ל, ובהקדים מאמרם ז"ל בגמ'⁴²⁷ וז"ת: 'ודבר ה' אל משה פנים אל פנים וגו' ושב אל המחנה', אמר רבי אבהו אמר לו הקב"ה למשה עבשיו

⁴²⁵ ודומה לומר דתנא דבי רבי ישמעאל לא בא אלא להודיע משל כלכל.

⁴²⁶ מדרש 'סוכ'ט מז' ע"ו.

⁴²⁷ ברכות דף ס"ג ע"ב.

⁴²⁸ אל התי קורא ושב אל אל אלו ושב אל המחנה - תנחומא פ' כי תשא.

⁴²⁹ ברכות דף ז' ע"א.

⁴³⁰ במ"ר כ"א, י"ד.

⁴³¹ יעו"ו כס"י ברכות - דף ס"ג ע"ב - לא גרסינן ומסרתו יהושע וגו'.

המחצלאות לענין גדולתו של יהושע ושלא יצא הדבר לבטלה, וגם כי מקרא זה נאמר סמוך אחר מעשה העגל ל"ה שנה לפני שיהושע נתמנה למנהיגן של ישראל תחתיו של משה.

עוד יש לשאול וכי לא מצא ביהושע מעלות אחרות שיהא כדאי וראוי היותו מנהיגן ורבן של ישראל אלא מעלה זו שסידר את הספסלים ופירם את המחצלאות בבית הועד, ואגב אורחא יתבאר בס"ד דוקיית המפרשים ד"ל למה זה כינה הכתוב את יהושע בכנוי 'נער' על אף שיהושע כבר היה גדול בשנים באותו פרק.

ובמ"ש האלשיך הק'⁴³⁴ וז"ל: כי למעלה יש מקדש אחד והוא האמור בכתוב מקדש ה' כוננו יריך, ולמטה ממנו יש משכן מט'טרון, ומקדש ה' משמש בזמן הבית, ומשכן מט'טרון משמש בימי הגלות, כלשון המאמר שבו מקריב נפשותיהם של צדיקים בזמן גלותם, ומקדש של מטה אשר בהר המוריה הוא מכוון כנגד מקדש של מעלה, ומשכן של מטה מכוון לעומת משכן הנער, יעו"ש, וכמו שאמרו חז"ל במדרש וז"ל: ד"א להקים את המשכן אמר רבי סימון בשעה שאמר הקב"ה לישראל להקים את המשכן רמוז למלאכי השרת שיעשו אף הם משכן, ובעת שהוקם למטן הוקם למעלן⁴³⁵, והוא משכן הנער ששמו מט'טרון שבו מקריב נפשותיהם של צדיקים לכפר על ישראל בימי גלותם וכו'.

ונ"ל בס"ד דהאי קרא י'שב אל המחנ"ה רמזיא רמזו אל המחנ"ה של משה הנ"ל שבה עשה את גגו למקדש של מעלה כנ"ל, וכיון שראה משה סילוק השכינה מישראל לזה לקח משה את האהל ונטה לו מוחין למחנ"ה הרחק מן המחנ"ה, ואמר מחנ"ה בכפילא, א' לפשוטו מוחין למחנה, וא' למחנ"ה שלו, ואמרו 'הרחק מן המחנ"ה, ר"ל שמושה הרחיק את עצמו מלעסוק במחנ"ה שלו כיון שראה שנסתלקה השכינה מישראל⁴³², ואמר לו הקב"ה למשה אם אתה מחזיר האהל למקומו מוטב, ואם לאו יהושע בן נון תלמידך משרת תחתך, והיינו דכתיב י'שב אל המחנ"ה, ר"ל שמושה שב לעסוק במחנ"ה שלו הוא עשיית הגג למקדש של מעלה.

והשתא אתי שפיר מה שהביא רבא ראייה שלא יצא הדבר לבטלה מהכתוב ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימוש מתוך האהל, כי בפסוק זה רמזיא קרמוז שיהושע עשה הגג למשכן הנער כמו שמושה עשה הגג למקדש של מעלה, וזהו שאמר לו הקב"ה למשה 'וצר תאנה יאכל פריה' וכו' יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד וכו', הוא היה מסדר את הספסלים והוא פירם את המחצלאות ולכן קח לך את יהושע בן נון' לקיים מה שנאמר 'וצר תאנה יאכל פריה', וכן אמרו חז"ל במדרש⁴³⁶ וז"ל: ויהי ביום כלת משה וגו' הח"ד 'וצר תאנה יאכל פריה ושומר אדוניו ויבדד', מדבר ביהושע שהוא שימש את משה כמה דתימא

ואמר רבא אף על פי כן לא יצא הדבר לבטלה שנאמר 'ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימוש מתוך האהל', מתוך האהל⁴³³ בגו' תקט"ו, ור"ל כפי שמושה עשה את הגג למקדש של מעלה כמו כן יהושע משרתו בפריסתו

וגרמו ככתוב ומשה יקח א"ת האהל ונט"ה עה"כ גימט' תקט"ו.

⁴³³ עם האותיות.

⁴³⁴ פרשת תרומה.

⁴³⁵ ועליהם נאמר והי בחודש הראשון וגו' הוקם המשכן, ויקם משה את המשכן וגו'. ויקם משה את המשכן הוא משכן התחתון, ומיניה למ"ק הוקם סתם מימי נמשכן העליון.

⁴³⁶ במ"ר י"ב, ט.

דכתיב 'עצי שטים עומדים', שמה תאמר אבד סברן ובטל סכויין, תלמוד לומר 'עומדים' שעומדין לעולם ולעולמי עולמים, ולבאורה מה תועלת בזה שהם גזוזים ועומדים לעולם, וכתב בספר מעשה רוקח דהיינו שלעתיד יוחזר להם המשכן עצמו ברוב הוד וחדר.

ויסוד דברי בעל מעשה רוקח ז"ל נמצא בספר תנא דבי אליהו⁴⁴⁷ וז"ת: 'ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער והוכן והניחה שם על מכונתה/ מאי והוכן והניחה שם על מכונתה⁴⁴⁸, אלא זה הפסוק מחזיר וקאי על המשכן שהוא נגזז במקומו וכו', ומפני מה נטמן המשכן עד היום הזה, מפני שעשאוהו הכשרים בנדבות לבם וקשה לפני הקב"ה להפסיד כל מה שעשו הכשרים בנדבות לבם, 'ולעתיד יבא הקב"ה וישרה בתוכו כמדה הראשונה' וכו'⁴⁴⁹, ע"כ.

והנה אמרו ז"ל כי לעתיד לבא ירד מקדש של אש מן השמים בנוי ומשוכלל לא תחסר כל בה, אמנם המשכן שיוחזר לעתיד לבא הרי אין בה אלא אלו המשה דברים שנגזזו עמה והן קרשיו קרסיו בריחיו ועמודיו ואדניו כנ"ל, אמנם המזבח הרי לא נגזז עמו, ומי יבנה את המזבח למשכן לעתיד לבא, ונ"ל בס"ד דזהו כונת רבי מאיר באומרו כיוצא בדבר אתה אומר אז יבנה יהושע מזבח לה' בנה לא נאמר אלא יבנה מוכאן לתחיית המתים מן התורה, ור"ל כי יהושע הוא הוא אשר יבנה את המזבח למשכן שיוחזר לעתיד לבא ב"ב.

ומזרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך' האה"ל, נרצ"ר גימט' משה⁴³⁷ תאנ"ה יאכ"ק⁴³⁸ גימט' תקט"ו, ומהו 'אכל פריה', פרי של תורה מלכות ושרות שנאמר 'בי מלכים ימלוכו כי שרים ישורו', ולפי שהיה משרת משה ושימש אדוניו זכה ועשה הגג למשכן הנער כמו שמושה עשה הגג למקדש של מעלה.

והא דקאמר רבי מאיר אז ישיר משה וגו' שר לא נאמר אלא ישיר וכו', כיוצא בדבר אתה אומר אז יבנה יהושע מזבח לה' בנה לא נאמר אלא יבנה מוכאן לתחיית המתים מן התורה, נ"ל בס"ד דאמרן לסודן של דברים, והכונה כמו שמושה עשה הגג למקדש של מעלה⁴³⁹ כמו כן עשה יהושע הגג למשכן הנער, ונרמז בכתוב 'אז יבנה יהושע מזבח' וגו', אלו ג' תבות 'יבנה' יהושע' מזבח' גימט' תקט"ו⁴⁴⁰, וכמ"ש בספר מוגלה עמוקות⁴⁴¹ וכו' את יהושע, אין צו אלא שכינה כדאיתא בספר סודי רזא על פסוק ויצו שחקים ממעל שבדור הזה יהיה הוא סוד לבנה⁴⁴², והוקהו על דוגא דיליה, ואמצהו בדרגא דילך⁴⁴³.

והנה איתא בפרק המקנא⁴⁴⁴ וז"ת: משנבנה מקדש ראשון נגזז אהל מועד ונגזז עמו קרשיו קרסיו בריחיו ועמודיו ואדניו. ומדפריטו חז"ל נגזזו אלו המשה דברים שנגזזו נמצינו למדין כי מזבח הנחשת שעשה משה לא נגזז עמו⁴⁴⁵, ובשלהי פרק בא לו כהן גדול⁴⁴⁶ איתא וז"ת: אמר רבי המא ברבי הנינא מאי

⁴³⁷ לקוטי תורה פ' שמות ד"ה ותקראו שמו משה.

⁴³⁸ בחסרון התבות.

⁴³⁹ יש"ר בחסרון האותיות והכולל גי' תקט"ו.

⁴⁴⁰ ונ"ל בס"ד דיהושע רמזה בפלת עלינו לשבח שתיקו כלשך ככש את ריחו, עלינו' לשב"ח עה"א בגי' תקט"ו.

⁴⁴¹ ואלחננו אופו' כ'.

⁴⁴² פני יהושע כפני לבנה.

⁴⁴³ והיה אור הלבנה' כאור החמה.

⁴⁴⁴ סוטה דף ט' ע"א.

⁴⁴⁵ יעו' מכליתא יתרו ד"ה מזבח אדמה ובהגהות הגר"א שם, ויעו' רש"י ממלכים א'–ו', ב', ובש"י זכחים דף כ"ז

ע"ב ד"ה והאי כלי שרת, ובדף ס"א ע"ב ד"ה שביבא הוה משלרל.

⁴⁴⁶ יומא דף ע"ב ע"א.

⁴⁴⁷ תדל"ר שלהי פרק כ"ה.

⁴⁴⁸ פי' היה ראוי יאמר 'הוכן והנחה' הכל לשון עבד, ומאי והניחה.

⁴⁴⁹ יעו' ויק"ר ב', ב' – 'הכן יקחר לי', בכל מקום שנאמר 'לי' אינו זו לעולם לא בעוה"ז ולא לעוה"ב, כהנים כתיב וכהנו לי, כלוים כתיב והיו לי הלוים, בישאל כתיב כי לי בני ישראל, בארץ ישראל, כי לי כל הארץ, וכו' וכו', במקדש, ועשו לי מקדש, וכו'.

ההוא הנטיר משכנא דאקרי הכי נער מט'טרון.

ומעתה יובן היטב מה שפירש רש"י ז"ל
 'אז כשראה הנם עלה בלבו שישיר שירה/
 ובהקדים מאמרם ז"ל בחלק⁴⁵⁸ וז"ת: ועל דבר
 זה נענש משה רבינו שנאמר ומאז באתי אל
 פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה, אמר לו
 הקב"ה הבל על דאברין ולא משתכחין הרי כמה
 פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב בא"ל
 שדיי ולא הרחרו על מדותי ולא אמרו לי מה
 שמך וכו', ואתה אמרת לי מה שמך בתהלה,
 ועכשיו אתה אומר לי והצל לא הצלת את עמך,
 עתה תראה אשר אעשה לפרעה, במלחמת
 פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמת ל"א
 מלכים.

עוד נקדים מאמרם ז"ל במדרש⁴⁵⁹ וז"ת:
 אמר רבי סימון כל מי שנעשה לו נס ואומר
 שירה בידוע שמוחלין לו כל עונותיו ונעשה
 בריה חדשה, ישראל כשנעשה להם נס ואמרו
 שירה נמחלו כל עונותיהם שנאמר ויסע משה
 את ישראל מיב סוף שהסיען מזהטאים שלהם
 וכו', וכן את מוצא בימי דבורה וברק שנעשה
 להם נס ואמרו שירה וכו', אלא מחל להן הקב"ה
 בשעה שאמרו שירה, וכן את מוצא ברוד
 שנעשה לו נס ואמר שירה, ומנין שנמחל לו
 עונותיו וכו', אלא מלמד שמחל לו הקב"ה
 לשעבר.

והנה כתב בעל הטורים ז"ל⁴⁶⁰ וז"ל:
 ואתחנן בנימט' שירה, שאמר לפני שירה כדי
 שישמע תפלתו, ולבאורה מאי שיאמרה דשירה
 לשיקובלו תקט"ו תפלות שלו, גם יש לדעת מהו

ונ"ל בס"ד הנרמז בפסוק 'והוכן והניחה
 שם על מכנתה' הפסוק זה מחזור וקאי על
 המשכן כנ"ל, הנה כי בן אלו ג' תבות 'והוכן'
 והניחה שם⁴⁵⁰ בני' תקט"ו, וכן מכנת"ה בני'
 תקט"ו, ושני תבות אלו 'הניחה' ש"ם⁴⁵¹ בני'
 זהו יהושע, ור"ל כי יהושע הוא אשר הניח את
 הגג למשכן של מעלה בתקט"ו תפלות⁴⁵², וכן
 לעתיד יבנה יהושע את המזבח למשכן בתקט"ו
 תפלות⁴⁵³, וזהו אומרו 'והוכן והניחה', לשון
 עבר ולשון עתיד, 'והוכן' כנגד המשכן שהוכן
 והונחה על מזבחה לשעבר בצאת ישראל
 ממצרים, 'והניחה' ר"ל וגם לעתיד יניחה שם על
 מכנת"ה במשכן שיוחזר להם ברוב הוד
 והדר⁴⁵⁴.

ואמרו: ומשרתו יהושע בן נון נער וגו',
 הא דקרא הכתוב ליהושע 'נער' כי הוא בסוד
 נער מט"ט דאקרי נער, וכמו שאמרו הז"ל⁴⁵⁵
 'נער היתי גם זקנתי' וגו' פסוק זה שר העולם
 אמרו וידוע שהוא מלאך מט"ט, ויהושע עומד
 במקום מט"ט ביצירה, וכמו שאמר בזוהר
 הק'⁴⁵⁶ וז"ת: ודא הוא רזא דכתיב ויהושע בן
 נון נער, נער ודאי, לא ימיש מתוך האהל, ההוא
 דאקרי אהל כל יצען, מלמד דבכל יומא ויומא
 הוה יניק משכינתא, כמה דההוא נער דלעילא
 לא ימיש מתוך האהל ויניק מינה תדירא, כך
 האי נער דלתתא לא ימיש מתוך האהל ויניק
 מינה תדירא וגו'. וכן אמר עוד בזוהר⁴⁵⁷ וז"ת:
 משכנא דעבד משה יהושע הוה קאים תדיר
 ונטיר ליה דהא לית נטירו דיליה בר ביה דאקרי
 נער דכתיב 'ומשרתו יהושע בן נון נער לא
 ימיש מתוך האהל' וגו', ומאן איהו שומר, דא

⁴⁵⁰ עם תבות והכולל.

⁴⁵¹ כלי ו' העטף.

⁴⁵² ונרמז בתבות והוכן והניחה ש"ס גי' תקט"ו.

⁴⁵³ ונרמז בתבת מכנת"ה גי' תקט"ו כנ"ל.

⁴⁵⁴ ותבת 'הניחה' משמע לשעבר וגם לעתיד, וכמ"ש האבן
 עזרא ז"ל וז"ל: ומלת והניחה מורכבת מן והונחה והניחה,
 וכן פירש הרד"ק ז"ל וכן מורה לשון רש"י ז"ל, – יהושע

⁴⁵⁵ ב"ן נון נער' בגי' כמנין והוכן והניחה שם על מכנתה,
 ומ' היתורים כנגד מ' שנה שעשה המשכן במדבר.

⁴⁵⁶ יבמות דף ט"ז ע"ב, ויעוי' תוס' סס.

⁴⁵⁷ ח"ב דף ס"ה ע"ב.

⁴⁵⁸ ח"ב דף קס"ד ע"א.

⁴⁵⁹ סנהדרין דף קי"א ע"א.

⁴⁵⁹ מדרש שח"ט מז' י"ח.

⁴⁶⁰ כפ' ואתחנן.

דרש רבי חנינא בר פפא מאי דכתיב 'וננו צדיקים בה' לישירים נארה תהלה, אל תקרי נארה תהלה אלא נוח תהלה, זה משה ורודי שלא שלטו שונאיהם במעשי ידיהם, ואם היה משה נכנס לארץ והיה בונה המקדש לא היה הבית נחרב לעולם.

עוד אמרו ז"ל במדרש⁴⁶⁵ וז"ת: 'מוזמר לאספא אלקים באו גרים בנחלתך' וגו', קינה מבועי ליה, אלא שאמר אסף שירה על שכיחה הקב"ה חמתו בעצים ואבנים שבביתו ומתוך כך הותיר פליטה בישראל, שאלמלא כך לא נשתתיר מושנאי ישראל שריד ופליט, והנה גלוי וידוע היה לפניו שישראל עתידים להטוא, ואם היה משה נכנס לארץ והיה בונה המקדש הרי הוא קיים ואינו חרב לעולם, והיה כי היטאו ויחר אף ה' במושנאי ישראל ולהפיג חמתו על עצים ואבנים שבביתו לא אפשר כנזכר, ויהיה ח"ו כליונם במקום חורבן הבית, לזה גזר ה' על משה שלא יכנס לארץ.

עוד נקדים מה שכתוב בס"ק דודאי עיקר בית המקדש הניתן לישראל הוא הבית השלישי שיבנה ב"ב שהוא יהיה קיים לעולם⁴⁶⁶, ואם לא היו הומאין בעגל היה נתקיים תיבה היעוד והיה יורד מקדש של מעלה הוא בנין העתיד שירד מן השמים בנין של אש בנוי ומשוכלל, וכמו שאמר בזוה"ק⁴⁶⁷ וז"ת: כד נפקו ישראל ממצרים בעא קב"ה למעבד לון בארעא כמלאכין קדישין לעילא ובעא למבני לון ביתא קדישא ולנחתא ליה מגו שמי רקיעין ולנטעא לון לישראל נציבא קדישא כגוונא דדיוקנא דלעילא וגו', ועובדא דא הוי אתחזי למהוי ברישא כד נפקו ישראל ממצרים, ואסתלק עד לפוף יומין בפורקנא בתראה.

השירה שאמר בעת ההוא, ועפ"י הנ"ל נראה שפיר כי הנה משה רבנו ע"ה אשר נרמז לו שאינו נכנס לארץ, 'או' כשראה הנס עליה בלב"ו שישיר שירה, וכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה בידוע שנמחלו לו כל עונותיו ונעשה בריה חדשה, הנה כי כן כסבור היה משה אחר שאמר שירה עם כל ישראל ונמחלו להם כל עונותיהם כמו כן גם הוא נעשה בריה חדשה ונמחלו לו כל עונותיו, ומעתה יוכל ליכנס לארץ, וזהו 'עלה בלב"ו שישיר שירה', שיר"ה גי' תקט"ו, ובזה יבנה את הגג למקדש של מעלה ותיכף יוכל ליכנס לארץ הוא וכל בני ישראל עמו.

וזה נ"ל בס"ד אמרו ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר, 'בעת ההוא' הוא ע"ת הזמיר, וכמו שאמרו בפסיקתא⁴⁶¹ וז"ת: עת הזמיר הגיע, הגיע זמנה של שירה שתאמר אז ישיר משה ובני ישראל, וכן אמרו בתיקונים⁴⁶² עת הזמיר הגיע, אז ישיר משה ובני ישראל, וכן פירש רש"י ז"ל בשיר השירים, וזהו אמרו ואתחנן וגו' בעת ההוא לאמר הוא השירה שאמר לפניו על הים כדי שישמע תפלתו וכמ"ש ויאמרו לאמר, וזהו שאמרו במדרש⁴⁶³ וז"ת: עת הזמיר הגיע, הגיע זמנן של ישראל להגאל וכו', וקול התור נשמע בארצנו, איזה זה, זה קולו של מלך המשיח וכו', ואמר לו הקב"ה 'רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימיה וצפנ"ה ותימנ"ה ומזרח"ה' וגו', ולא נתקבלו תפילותיו משום טובתן של ישראל כנ"ל.

ואמרו: תבאמו ותטעמו וגו' והקשו המפרשים ז"ל לאיזו תכלית נתבא משה רבינו ע"ה נבואה זו בשירת הים כנ"ל, ויובן היטב בחקדים מאמר הגמ' בפרק המקנא⁴⁶⁴ וז"ת:

⁴⁶¹ פסיק"ר פ' ט"ו.

⁴⁶² דף קמ"ד ע"א.

⁴⁶³ ש"ר ב', ל"ג.

⁴⁶⁴ סוטה דף ט' ע"א.

⁴⁶⁵ פ"ח ט' מז' ע"ט.

⁴⁶⁶ ועי' ס' שמה משה שלמי פ' פקודי – בהפטרה ד"ה או

יאמר ה' אמר לשכון בערפל – מ"ש ב"ה.

⁴⁶⁷ ח"ג דף כ"ט ע"א.

סוכו ומעונתו בציון, וכיון שגורם החטא מה כתיב 'ויהמום כגן סוכו שחת מועדו' מקום שהיה מתוועד בתפלה, ע"כ. ולולא שגורם החטא היה יורד מקדש של אש מלמעלה והמקדש היה מכון לשבתו עולמים, ומחמת שגורם החטא הסיר ה' אותנו מעל פניו עד היום הזה ושני המקדשות היו רק מקדש עראי לפי שעה, ויתקיים זה הפסוק לעתיד לבא בבנין הבית השלישי ב"ב.

עוד נראה לפרש בזה בס"ד מאמר המדרש⁴⁷³ וז"ת: אז ישיר משה הח"ד נכון כסאך מאז, אמר רבי רביה בשם רבי אבהו אף על פי שמעולם אתה לא נתיישב כסאך ולא נודעת בעולמך עד שאמרו בניך שירה לכך נאמר נכון כסאך מאז, משל למלך שעשה מלחמה ונצח ועשו אותו אגוסטוס, אמרו לו עד שלא עשית המלחמה היית מלך עבשיו עשינוך אגוסטוס, מה יש כבוד בין המלך לאגוסטוס, אלא המלך עומד על הלוח ואגוסטוס יושב, כך אמרו ישראל כאמת עד שלא בראת עולמך היית אתה משבראת אותו אתה הוא אלא כביכול עומד שנאמר עמד וימודד ארץ, אבל משעמדת ביום ואמרנו שירה לפניך באז, נתיישבה מלכותך וכסאך נכון, הוי נכון כסאך מאז, מאז ישיר, ע"כ.

הנה המדרש הזה צריך ביאור, חדא יש להבין האיד נתיישבה מלכותו וכסאו של השו"ת על ידי השירה הזאת שאמרו ישראל על הים, וביותר צריך להבין האיד שייך אצל הכורא ית' ב"ה וכ"ש לשון עמידה וישיבה ח"ו, והמפרשים ז"ל האריכו למעניתם בביאור המדרש הנ"ל.

ונ"ל בס"ד לפ"ד הנ"ל שע"י השירה שאמר

וזהו שאמר משה בשירת הים: 'תבאמו ותטעמו בהר נחלתך' וגו', ר"ל הרי אני איני נכנס לארץ כפי שאמרת לי עתה תראה וגו' במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמת ל"א מלכים, ואף שאמרת שיר"ה לפניך הרי אמרת לי 'אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, ואם בן עתיד בית המקדש להתמשכן עליהם ה"ו בעונם, וזה מאמר משה לפניו ית' – דרך תפלה ובקשה – תבאמו ותטעמו' נטיעה שאין בה נתישה, ויהיו נטועים על אדמתם לעולם שלא יטלטלו ולא יגלו משם, וכמו שאמרו ז"ל במכילתא⁴⁶⁸ וז"ת: ד"א תביאמו ותטעמו, נטיעה שאין בה נתישה שנאמר ובניתים ולא אהרום ונטעיתם ולא אתוש, ונטעיתם על אדמתם ולא יתשו עוד.

וזהו אמרו 'מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ארני' בוננו יודך' הוא הבית השלישי שאין בניינו בידי בשר ודם כראשונים אלא ירד בנוי ומשוכלל מן השמים, והמכון אשר לשבתך פעלת ה', הוא מקדש רוחני, בוננו יודך, וכמו שפירש רש"י ז"ל: ואימתי יבנה בשתי ידיים בזמן שה' ימלך לעולם ועד לעתיד לבא שכל המלוכה שלו⁴⁶⁹. וכמו שאמר בזה"ק⁴⁷⁰ תבאמו ותטעמו בהר נחלתך, באן אתר, במכון לשבתך פעלת ה', בהחוא הפעלת אנת ה' ולא אהרא, וזהו שאמרו במכילתא⁴⁷¹ תבאמו ותטעמו בהר נחלתך, בהר שהבטחתנו בו שנאמר בהר קדשו בהר מרום ישראל אשתלנו.

וכמו שאמרו הז"ל במדרש⁴⁷² וז"ת: ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון, אמר רבי רביה מתחלת ברייתו של עולם עשה לו הקב"ה 'סוכה' בירושלים כביכול שהיה מתפלל בתוכה ואומר יחי רצון מלפני שיהו בני עושיין רצוני כדי שלא אחריב ביתי ומקדשי שנאמר ויהי בשלם

⁴⁶⁸ מכילתא דרבי ישמעאל מסכתא דשירה פי' ו'.

⁴⁶⁹ יעו' אלסך הק' פ' תרומה, וס' תורה משה למנו החת"ס ז"ל פ' בשלח ד"ה הפול עליהם.

⁴⁷⁰ ח"ג דף כ"א ע"א.

⁴⁷¹ מכילתא דרבי ישמעאל סס.

⁴⁷² מדרש שו"ת מ"ז ע"ו.

⁴⁷³ שמו"ר כ"ג, א.

של מקדש, כי הנח אמר משה בשירת הים מכוון לשבתך פעלת ה' מקדש אדניי כוננו יריך, וצריך להבין, היא מפני מה שינה שם זה משאר שמות הק' שבשירת הים ואפקה באדנות ולא בחויה, וזאת שנית כי השם הזה נכתב שלא במקומו, וכמו שפירש רש"י ז"ל: מקדש, הטעם עליו זקף גדול להפרידו מתיבת השם שלאחריו, המקדש אשר כוננו יריך ה'.

והנה יש ליתן טעם למה נעתק שם זה ממקומו, והיה ראוי יאמר מקדש כוננו יריך ה', ולפי הנ"ל נהא שהרי משה היה צריך לקרוא שם לצורך עשיית הגג, ולזה אמר מכוון לשבתך פעלת ה', ויבן כמו רמב"ם מקדש⁴⁷⁵ ויקרא שמו מקדש אדניי, מקדש אדניי עם ג"ג בגימט' תקט"ו, ומכוון לשבתך פעלת ה' קאי אמקדש של מטה, ומקדש אדניי כוננו יריך קאי אמקדש של מעלה, וכמו שכתב רבנו בחיי ז"ל וז"ל: ועל מקדש של מטה אמר מכוון לשבתך פעלת ה', ועל מקדש של מעלה אמר מקדש אדניי כוננו יריך⁴⁷⁹.

ועפ"י האמור לעיל נתבאר לנו בס"ד מאמר הגמ' בפרק הלוק⁴⁸⁰ וז"ת: אמר רבי אלעזר גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות שנאמר כי אל דעות ה', ואמר רבי אלעזר גדול מקדש שניתן בין שתי אותיות שנאמר פעלת ה' מקדש ה' כוננו יריך, מתקוף לה רב אחא קרחינאה אלא מעתה גדולה נקמה שניתנה בין שתי אותיות וכו', ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו שזה ניתן בין שתי אותיות וזה ניתן בין שתי אותיות, ע"כ⁴⁸¹, ורש"י ז"ל פירש: גדול מקדש, חשוב הוא.

משה ובוזה בנה את הגג למקדש של מעלה כנ"ל ועל ידי זה שרתה השכינה במקדש של מטה אז נעשה הקב"ה מלך יושב על כסא כמו שנאמר מכוון לשבתך פעלת ה', וכמו שאמרו ז"ל במדרש⁴⁷⁴ וז"ת: ד"א אפריון זה כסא הכבוד, עשה לו המלך שלמה, המלך שהשלים שלו, מעצי הלבנון זה בית קדשי הקדשים של מעלה שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים של מטה הח"ד מכוון לשבתך מכוון כנגד שבתך, ע"כ. וכתוב השמים כסאי והארץ הדום רגלי. והארץ היינו בית המקדש שנקרא הדום רגליו כדאיתא בגמ'⁴⁷⁵, ובמכילתא אמרו⁴⁷⁶ וז"ת: מכוון לשבתך זה אחד מן הדברים שהוא כנגד של מעלה שסכא של מטה הוא מכוון כנגד כסא של מעלה, והכי אמר ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו, ואומר בנה בניתי בית זבול לך מכוון לשבתך עולמים.

וזהו שאמרו במדרש: משבראת אותו אתה הוא אלא כביכול עומד, שהרי הבית עדיין לא נשלם מכל וכל, אבל משעמדת בים ואמרנו שירה לפניך באו, נתייבשה מלכותך וכסאך נכון, היו נכון כסאך מאז, באז ישיר, שעל ידי השירה שנגמר הבית גם כן שגלו בתכלית השלימות אז נעשה כביכול הקב"ה יושב על הכסא. והשפת אמת ז"ל פירש בזה מה שאומרים בתפלת ויצר המלך המרומם לברו מא"ז וכו', ובדבר האמור הנה מקום אתי לפרש בס"ד מאמר הפייטן⁴⁷⁷ ידידים רוממוך, בשירה קדמוך וכו'.

ועתה נחזור לענין קריאת השם שהיינו בו, וכן במושה רבינו ע"ה מצינו קריאת שם לגנו

⁴⁷⁴ ש"ר ג', כ"ג.

⁴⁷⁵ מכות דף כ"ד ע"א.

⁴⁷⁶ בפרשת השירה.

⁴⁷⁷ בפיוט ווס לבינה.

⁴⁷⁸ כמ"ו רמ"ם עולה כמנין מש"ה וי' הדברות שניתנו על ידו, יעו"ו מדרש לקח טוב פ' יתרו ד"ה והר סיני עשן כלו.
⁴⁷⁹ וכמ"ש במדרש וז"ת: ד"א להקים את המשכן א"ר סימון בשעה שאמר הקב"ה לישראל להקים את המשכן רמו

למלאכי הקרת שיעשו אף הם משכן ובעת שהוקם למטון הוקם למעטן והוא משכן הנער ששמו מטטרו"ן וכו', וכן הוא אומר מכוון לשבתך פעלת ה' מקדש אדניי כוננו יריך.
⁴⁸⁰ סנהדרין דף כ"ב ע"א.

⁴⁸¹ ובמקום אחר בארנו ענין גדולה נקמה מהו, וכן למה לא מנה רבי אלעזר ביניהם גם 'גדולה' שניתנה בין שתי אותיות וכדכתיב כי אל גדול הויה וגו'.

ולפי ד"ק הנ"ל נראה שפיר כי הנה רבי אלעזר וקאמר שם לא כאברהם וכו' ולא כיצחק וכו' אלא כיעקב שקראו בית, הוא עצמו בעל המזמרה כאן 'גדול מקדש שניתן בין שתי אותיות, ורבי אלעזר בא כאן כמשלים דבריו שבפרק האשה וקאמר 'גדול מקדש שניתן בין שתי אותיות, ור"ל על אף שהיה זה אמרינו 'לא כאברהם וכו' אלא כיעקב שקראו בית, מכל מקום עדיין אין זה התכלית הנרצת, אלא גדול 'מקדש' של משה מן 'בית' של יעקב, ומחו גדולתו שניתנה בין שתי אותיות, ר"ל כי הלא מחראו היה יאמר משה מקדש כוננו ידיך ה', אלא לפי שהיה צריך להוסיף ג"ג למקדש ולא היה יכול לעשותו בלי קריאת שם, לזה הסמיך אדנ"י לתבת מקדש ואמר מקדש-אדנ"י כוננו ידיך⁴⁸⁴.

וזהו שאמר רבי אלעזר גדול 'מקדש' של משה שניתנה בין שתי אותיות, ומה הוא גדולתו, שעל ידי השם מקדש-אדנ"י שקרא לו משה 'איש סוכו'⁴⁸⁵, בזה נגמר ונשתכלל הבית גם בגגו כשהוא מסוכך בסכך מלמעלה למען לא יהיה מקום לנחש שבט הרשע על מקדש ה', ומעתה 'כליא עורב' ואין להיציגים שום אחיזה בה, וכיון דאתגטיר מכל סטריין דלא יקרב ביה

ויש להבין הדא דאטו בלאו הכי לא ידענו מגודל יקר תפארת מקדש ה' עד שבא רבי אלעזר ולימד 'גדול מקדש', והרי כבר אמר דוד נעים הזמירה 'ההר המד אלקים לשבתו' והוא תכלית בנות בריאת העולמות העליונים והתחתונים גם יחד, וכדאיאת במדרש תנחומא⁴⁸² משעה שברא הקב"ה העולם נתאווה להיות לו דירה בתחתונים, ואף כי השמים ושמי השמים לא יכללוהו צמצם שכינתו בין שני בדי הארון, ואתה אומר 'גדול מקדש' שניתן בין שתי אותיות, ומה לי אם מקדש ניתן בין שתי אותיות או לא, וגם כי רבי אלעזר סתם דבריו ולא פירש מהו גדולתם של דעה ושל מקדש בזה שניתנו בין שתי אותיות⁴⁸³.

עוד יש להתבונן באומרו 'גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות, וכן באומרו 'אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו', ויש להתבונן ובי מה ענין דעה למקדש עד שהוא משה אותם בערך שורה אהרדי, וגם למה זה הפסיק עם מאמר של מקדש בין שני המאמרים של דעה, וכן יתבאר בס"ד בשנותו את טעמו ולשונו כי במאמר הקדום אמר גדול 'מקדש' וכו', ובמאמר השני אמר כאילו נבנה 'בית המקדש' בימיו.

⁴⁸² פרשה נשא.

⁴⁸³ יעו"ו ס' דרכי דוד להר' דוד מילדולה ז"ל.

⁴⁸⁴ ובה נ"ל בס"ד מה שכתב בעל הטורים ז"ל וז"ל: ואתחנן בגי' שירה, שאמר לפניו שירה כדי שישמע תפלתו. ולכאורה מאי שיאטיה דשירה לשיקובלו תקט"ו תפלות שלו, ומהו השירה שאמר כאן, ולפ"ד הנ"ל נראה שפיר.
⁴⁸⁵ יעו"ו מגילה דף י"ג ע"א: סוכו, שנעשה להם לישאל כל כסוכה, ולכאורה למה נאמר במשה לטון סוכה לייקא, ולפי ד"ק הנ"ל נראה שפיר כיון שמהם הוסיף ג"ג אל סוכה ה', ואין מתקרייא סוכה אלף על שם הסכך – רש"י ריש סוכה. והא דכתיב סוכו בש"ן וקרינו בסמ"ה, נ"ל בס"ד עפ"י מאמרם ז"ל במדרש קינות וז"ת: ויחמם כגון סכו, אמר רבי אבהו סכו כתיב בש"ן, ששיבך חמחו על העמים ועל האכנים שבמקדש ולא על ישראל, ע"כ. ובה נ"ל בס"ד לפרש מסורה וז"ת: סכו ג' בקריאה, וס' עזב ככפיר סכו, ויהי בשלם סוכו, ויחמם כגון סכו, תניין מלא, ג' בש"ן. וזה

יהיה תורת המסורה: 'עזב ככפיר סכו', זה כנגד בית הראשון שהיה בה 'עזיבה' גרידא לל כתיבה, כי נבדלנלכ החריב רק את התקרה אבל הכותלים נשארו בשלמותם, כנ"ל ביבוסלמי יומאל. 'ויחמם כגון סכו', זה כנגד בית שני שהיתה בה גם כתיבה – 'ויחמם' הוא לטון כתיבה – שהבית נחרב על היסוד, ולזה כתיב בה 'סכו' בש"ן ששיבך חמחו על העמים ועל האכנים. 'ויהי בשלם סוכו', זה כנגד הבית השלישי שיבנה ב"ב, ולזה כתיב בה 'סוכו' מלא בוא"ו, סוכה מלא ב'ו' בגי' כ"ח כמנין הוי"ה אדנ"י, אמנם בזמן הזה הרי אין השם שלם ואין הכסף שלם כדכיוול ולזה 'סכה' עדיין חסרה ו' ואין יחוד אלף בזמנים ידועים, וזהו אומרנו: 'ויהי בשלם סוכו', ר"ל הרי הוא בא כשואל, אימתי תהיה 'סוכה' שלם בוא"ו, ויהי כמש"ב 'ומעונתו כליון', ר"ל לעתיד לבא כשקייב שכינתו כליון ויהמלא השם במלואו, אזי תהיה סוכה מלא בוא"ו והיו לאחדים ביחוד השלם – יאחדונה"י – ולא מתפרשין דא מן דל לעלמין.

אמרה חנה כנבואה על נבוכדנצר שעתיד הוא להחריב הבית, וכמו שתרגם יונתן: אל תרבו, על נבוכדנצר מלכא דבבל אתנבאות וגו', ומעתה אם דוד היה בונה המקדש בימיו של שמואל הרי הוא קיים לעולם ואינו הרב, והיה כי היטאו ח"ו ולהפיג המתו בו אי אפשר ואם כן ישפוך המתו על ישראל ח"ו.

והנה ידוע מס"ק כי 'דעה' ענינה היבור, וזהו אמרו כל אדם שיש בו 'דעה' כאילו נבנה בית המקדש בימיו, ור"ל כי חנה בבית המקדש היתה השראת השכינה וגילוי אלקותו ית' על הבחינה העליונה בסדר המדרגה של השראת השכינה, ועל ידי 'מקדש' מתחברים ומתייחדים שני השמות הוי"ה ואדנות כהדא ביחוד גמור ואמתי – יאהרונה"י, – חנה כמו כן שמואל הנביא ע"ה על אף שלא נבנה המקדש בימיו אפילו הכי 'כל מקום שהלך בית'ו עמו, וחיינו שבכל מקום שהלך תמיד היבר וייחד שני האזכרות והרי זה כאלו נבנה בית המקדש בימיו⁴⁸⁶, וזהו שאמר רבי אלעזר 'כל אדם שיש בו 'דעה' כאילו נבנה בית המקדש בימיו'.

ובדברי קדמונינו ז"ל הנ"ל פירשנו בס"ד מאמר הגמ' בריש כתובות⁴⁸⁹ וז"ל: דרש בר קפרא גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ ואילו במעשה שמים וארץ כתיב אף ידי יסדה ארץ, ואילו במעשה ידיהם של צדיקים כתיב מקדש אדני' כוננו ידיו. ופירש רש"י ז"ל: 'מקדש מעשה ידי צדיקים הוא'.

ויש להתבונן בזה, הדא מה ראה רש"י ז"ל להודיענו זאת, והלא הא אף תנוקות של בית רבן יודעים כי מקדש מעשה ידי צדיקים הוא, וזאת שנית כבר הקשה הר"ב אשכנזי ז"ל בשיטת מקובצת שלו הא קרא במקדש של

ערל ומסאבא בגין דלא יסאב מקדשא זידי בשלם סוכ' למהוי בית דירה ליחד קבה"ו, ולזה תפס רבי אלעזר לשון 'אותיות' ולא אמר שניתן בין 'שני שמות' או 'שני אזכרות' להורות אל ענין מה שכתבנו, ושני שמות היינו 'שני שמות' – הוי"ה ואדני'⁴⁸⁶ – שאותיותיהן שונות זה מזה ומקדש שבנתיים מחברין ומייחדין כהדא – יאהרונה"י – ביחודא שלים ביחוד האמתי והגמור.

ובזה יובן היטב בס"ד מאמרו של רבי אלעזר הנ"ל גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות וכו', כי חנה שאול ישאל השואל שמואל הנביא שהוא שקול במשה ואהרן למה לא נבנה המקדש בימיו, לזה בא רבי אלעזר ואמר גדולה 'דעה' וכו' שנאמר כי א"ל דעות ה', ור"ל כי לכאורה הול"ל כי ה' א"ל דעות ולו נתכנו עלילות, ופירושו כי ה' הוא א"ל דעות ולו נתכנו עלילות בני האדם, ולמה זה הפרידה חנה בין הדברים והבניסה 'דעה' בין שני האזכרות, וגם מה ענינו כאן של הקרי והכתיב ולו נתכנו עלילות, 'זלו' כתיב בוא"ו, 'זלא' קרי באל"ף.

ובזה נ"ל בס"ד לפרש הקרי והכתיב הכתיב הוא 'זלא' באל"ף והקרי הוא 'זלו' בוא"ו, והכוונה כי על אף כי א"ל דעות ה', והקב"ה יודע וצופה ומביט עד סוף כל הדורות 'זלו' נתכנו עלילות כל בני האדם, מכל מקום 'זלא' נתכנו עלילות, ר"ל לא נתכונן בידיעתו זאת עלילות מצדדי גבר להעמידם באופן מוחלט, אלא הבחירה נתנה ביד האדם לעשות ככל אשר יחפוץ אם לטוב ואם למוטב.

ונ"ל בס"ד כי חנה פסקה זה כי א"ל דעות ה' וגו' אמרה חנה בלילת שמואל⁴⁸⁷, ופסק זה

⁴⁸⁶ בגי' כ"א כמנין סוכה.

⁴⁸⁷ ח"ל דעו"ת עס ד' תבות בגי' תקט"ו.

⁴⁸⁸ ונרמז ככתוב ותשוכחו הרמתי"ה כי עס בית"ו, ר"ל שתמיד היה עסוק בדברים העומדים בדומו של עולם –

יעו"י ס' חפץ חיים עה"ת פ' וירא בהגהות מעשי למלך אות ג' – ורמזה חז"ל בלשונם כל מקום שהלך בית'ו עמו.
⁴⁸⁹ כתובות דף ט' ע"א.

והנה אמרו ז"ל במדרש⁴⁹² וז"ת: ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן לאמר לך ואמרת אל עבדי אל דוד כה אמר ה' האתה תבנה לי בית לשבתי, רב אמר עצה עמוקה ניתן לו באותה הלילה, וכבר נתקשו בזה המפרשים ז"ל מהו העצה היעוצה מפלא יועץ שניתן לו באותה הלילה, וגם מה עומק יש בעצה ההוא שהוא לא יבנה את הבית עד שהוא אומר 'עצה עמוקה' ניתן לו וכו'.

ונ"ל בס"ד עפ"י מאמרם ז"ל⁴⁹³ עה"פ וישלחהו מעמק חברון, מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון לקיים מה שנאמר לאברהם בברית בין הבתרים 'כי גר יהיה זרעך וגו', וכמו שאמרו ז"ל במדרש⁴⁹⁴ שאמר הקב"ה לאברהם שיבחר לבניו או גלות או גיהנם, ואברהם בחר בגלות כדי להציל את בניו מדרת שחת, וזהו שאמר רב 'עצה עמוקה' ניתן לו באותה הלילה, והמכוון כי לא נאמר לו לדוד בצווי שהוא לא יבנה את הבית, אלא אמר לו בלשון תמיה 'האתה תבנה לי בית לשבתי', והלא אם אתה בונה את הבית הרי הוא קיים לעד ולעולמי עולמים והיה כי יחטאו ח"ו הרי יעשה כלה בבית ישראל ח"ו, הנה זהו 'העצה העמוקה' שניתן לו לדוד באותה הלילה שהוא לא יבנה את הרצפה למקדש של מעלה כדי שאם יחטאו ח"ו לא יעשה בהם כלה אלא יגלו בראש גולים.

ומעתה אחר שלא ניתן לו רשות לדוד לבנות את הרצפה אמר דוד וכי מפני שאמר לי הקב"ה 'אתה לא תבנה הבית' אני יושב ואיני מוסיף דבר לבנין הבית, מה עשה זירז עצמו ועמד בחצות הלילה לתקן קן לשכינה הק' והמשיך ק"ן אורות אל מדרת מלכות⁴⁹⁵ בק"ן מזמורים ושיסד בספר תהלים בשירות ותשבחות וכאומר 'חצות לילה אקום להודות

מעלה כתיב שאינו מעשה צדיקים אלא מעשה ידי שמים, יעו"ש. וכן פירש רש"י ז"ל בפירושו על החומש: מקדש בו, הביב בית המקדש שהעולם נברא ביד אחת ומקדש בשתי ידים, ואימתי יבנה בשתי ידים בזמן שה' ימלך לעולם ועד לעתיד לבא שכל המלכה שלו, ע"כ, וכן פירש רש"י ז"ל בסוכה⁴⁹⁰ וז"ל: אי נמי דאיבני כהמיסר בו' אבל מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשובלל הוא יגלה ויבא משמים שנאמר מקדש ה' כוננו יודי, ובר"ק הנ"ל דהאבות הק' הוסיפו כל אחד חומה אחת למקדש ומשה הוסיף את הגג שפיר ניהא הא המקדש של מעלה נקרא מעשה ידיהם של צדיקים, וזהו שרש"י ז"ל בא להודיענו דמקדש של מעלה הוא הבית השלישי שאנו מצפין יגלה ויבא משמים הוא מעשה ידיהם של צדיקים.

ועתה נלכה ונשובה אל ענין הרצפה אשר קדמונינו ז"ל לא גילו לנו מי הוא זה אשר עשה את הרצפה למקדש של מעלה כנ"ל, ונ"ל בס"ד כי אכן היה עם לכב דוד לבנות את הרצפה למקדש של מעלה וכאומר 'עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב, אמר משכנות' לשון רבים, וכן אמר 'נבואה למשכנותי', ור"ל אל שני משכנות יחד תחתון ועליון, ודוד קדיש רצפה עליוני⁴⁹¹ בשמי מרומא עלאה, וכן קדיש רצפה של מטה עד ארעית דתהומא רבא, והנה דוד שהוא מרכבה אל מדרת מלכות אכן היה ראוי ונכון לבנות את הרצפה למקדש של מעלה, אמנם אם דוד היה בונה את הרצפה ומשלים את בנין הבית הרי הוא קיים ואינו חרב לעולם והיה כי יחטאו ח"ו ולהפיג המתו בו לא אפשר ואם כן ישפוך המתו על ישראל ונמצא זרעו של אברהם כלה ח"ו, לזה שלח הקב"ה ביד נתן הנביא לאמר לו 'לא אתה תבנה לי בית'.

⁴⁹³ סוכה דף י"א ע"א.

⁴⁹⁴ שמו"ר נ"א, ז'.

⁴⁹⁵ דא דרגא דלילה.

⁴⁹⁰ סוכה דף מ"א ע"א.

⁴⁹¹ זבחים דף כ"ד ע"א.

⁴⁹² מדרש שמואל פ"י כ"ו, ולקו"ש רמז קמג.

בגוי תרי"ח מנין ו"פ מחנה⁵⁰², ונ"ל בס"ד דקנו של דוד נרמזו בפסוק 'אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתו' בגוי' כמנין כ"א פעמים מחנה, מחנה א' מן שכניה, אברהם ב"פ מחנה, יצחק ג"פ מחנה, יעקב ד"פ מחנה, משה ח"פ מחנה, דוד ו"פ מחנה, ובין כולם כ"א פעמים מחנה⁵⁰³.

וזוהו אומרו 'אם תחנה עלי מחנה' לא יירא לבוי, ר"ל אם אזכה לכנות קן לשכינה הק' על ידי הוספת מחנה' ובוזה אזכה לאתכללא באבהן קדישין ולהמנות לרגל רביעי במורכבה ותהיה מורכבה שלימה⁵⁰⁴, אזי אם תחנה עלי מחנה' – של סמא"ל – לא יירא לבוי, ואם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטה, הנה סתם ולא פירש במה הוא בוטה, אלא בזאת הכונה לשכינה הק' המכונה 'זאת'⁵⁰⁵, כי יצפנני בסכה וגו', בסכ"ה כתיב בסכ"ו קרי, ה"ו, יחוד היו"ה

לך' בשירות ותשבחות, וכמו שאמר בזוהר הק'⁴⁹⁶ וז"ת: דוד אשתדל לאתקנא עולמתן ולקשטא לון במטרוניתא לאתחזאה מטרוניתא ועולמתהא בשפירו, ועל דא אשתדל באינון שירין ותושבחן לנבייהו עד דאתקין וקשיט כלהו עולמתן ומטרוניתא, ובנרמזו בפסוק גם צפור מצאה בית דודר קן לה, צפור בינוי לשכינה הק' בידוע⁴⁹⁷ וכמו שפירש רש"י ז"ל בתהלים, אשר היה לה כבר בית בנוי מיעקב אבינו ע"ה וכדכתיב ויבן לו בית, ודר"ר ק"ן לה ר"ת 'זבא דוד ירגל יביעו ועשה ק"ן לה' אחרונה כמובא בס"ק⁴⁹⁸, וכמו שאמר בזוהר⁴⁹⁹ ויעש דוד שם לשכינה⁵⁰⁰.

ולפי ד"ק הנ"ל הרי לצורך תיקון ובניית הקן למקדש של מעלה היה דוד צריך להוסיף עוד מחנה' אחד על זה של משה ויהיה צריך ו' פעמים מחנה', לזה קראו הר קדשו⁵⁰¹ 'הר קדשו'

⁴⁹⁶ ח"ב דף קמ"ה ע"ב.

⁴⁹⁷ יעו' רעיא מהימנא: – ח"ג דף כ"ג ע"ב – אמר רעיא מהימנא, אלון מלון כמה סהמין אינון למאן ללא דיעו, וגליין למאן לידע בהו, ודאי הורא כפורא איהו שכיתהא, קן דילה לא בי מקדשא, וישראל אינון אפרוחין לאימא יתבא עלייהו וגו'.

⁴⁹⁸ ס' מגלה עמוקות פ' וישלח.

⁴⁹⁹ ח"ח דף קמ"ב ע"ב.

⁵⁰⁰ ק"ט בגי' ספ"ר, וזהו אומרו וזאת תורת האל"ם אלני' אלקיים, כדי להסיר הכעס הנמשך מב' שמות אלו, על ידי ק"ן מן מזמורי תהלים, ק"ן גי' כע"ס, יעו' שער רה"ק תקון ט"ו.

⁵⁰¹ יעו' זוהר הק' – ח"ב דף רל"ה ע"א – וקב"ה לא אקרי גדול אלא בהאי דכתיב גדול ה' ומהלל מאד בעיר אלקינו הר קדשו, כמה איהו גדול, בעיר אלקינו הר קדשו.

⁵⁰² ורמז נכון ויחמך מ"י אכני וגו' ומ"י ביהי פי ה'באקני ע"ה ה'ס, ה'באקני חסר ו' כתיב וכן ה'ס חסר ו', ה'באקני ע"ד ה'ס"ה ע"ה בגי' תרי"ה, ואין ה'ס"ה אלא מלכות' לא שכניה, הנה הזכיר לשון בית ולשון שכניה.

⁵⁰³ ונ"ל בס"ד דז"ס רבי ישמעאל אומר 'ברק ברקאי', והוא על פי מה שאמרו בירושלמי יומא שלכן מוזכרין 'עד שחברון' כדי להזכיר זכות ימי חברון, וזה נ"ל בס"ד כי כדי להזכיר ביום הכפורים גם זכותו של דוד המלך ע"ה נעים זמורת ישראל לכן ביום הכפורים היה אומן 'ברק ברקאי', או 'ברק בורקי' כמ"ס בתוספתא יומא, הנה כי כן בר"ק ברקאי' עם התבות והכולל בגי' תרי"ח, וכן בר"ק

בורקי' בחסרון התבות בגי' תרי"ח, – ויעו' מ"ש רבנו בחיי פ' תורה זו"ל: יהודה היה מפותח על 'נפך' והוא מראקד"י ובלשון ערבי זמור"א, והתרגום כולל שני לשונות הללו ועל כן אמר אומרגדיו, מורכב מלשון זמור"א ומלשון מראקד"י, ע"כ. ואפשר לזה הטעם ניתן 'נפך' לשבט יהודה, על שם ק"ן מזמורי"ס שעמד דוד לכוונם בספר תהלים, הנה נפך' בגי' ק"ן, זמור"א ומראקד"י בגי' תרי"ח עם האותיות – יעו' תחומא פ' שמיני ד"ה יין ושכר: אמר רבי יהודה הווי כרבי שלום בלשון ערבי שמו יין, ובלשון ארמי חמר, בגי' מלחמה וארבעים ושמונה וכו', וזה אומרו 'הנות לילה אקום להוות לך' בזמירות' שירת ותשבחות לחבר הדודים ולמהו תרוייהו בשלימו חלל ובחיבוי שלים, וכמו כן י"ס של נחש"ת עשה שלמה 'אלפים בת יכיל' שהם ק"ן מקוה טהרה.

⁵⁰⁴ מרכב"ה של"מ"ה בגי' כמנין אברהם יתחק יעקב ודוד, הא אינון רחובא קדישא שלימתא, מגלה עמוקות פ' ויאל. ⁵⁰⁵ יעו' מ"ש הרמב"ן ז"ל בפ' בראשית עה"פ ולאדם לא מאל עזר כנגדו בסופו: ובמלת זאת סוד וכו', יעו"ש. ויעו' ברקאני פ' אמור ד"ה וזהו מאמר ז"ל שני גדיי עוים טובים. ויעו' שלה"פ פ' שופטים ד"ה לא יקום עד אחד באיש. ובחיבורי 'ספר משקלי האותיות' כתבנו בענין מנינו של דוד שהיה דוד המלך ע"ה יואל למלחמה במגן בעל שש קטות ולא כשאר מלכי ישראל שילאו במגן של שלש קטות – מובא בס' ארץ החיים על תהלים מז' ז', והרמ"א ז"ל בס' תורת העולה – ח"א שלהי פרק כ' – כתב שמקובל בידנו שהמורה היתה מאוירת במגיניו של דוד

ארנני, רשימא המלכא ומטרוניתא אשתכח ביה ואיהו רשימא דוא"ו הא, היא סבת שלים דמטרוניתא, וזהו אומרו ירושלים הבנויה בעיר שחברה לה יחדו, ואמרו חז"ל במדרש⁵⁰⁶ כי מזמור זה אמרו דוד על בנין הבית השלישי, וכמו שאמר בזהר הק'⁵⁰⁷ וז"ת: כמגדל דוד, דא ירושלם דלעילא וגו', צוארך, דא בית מקדשא דלתתא וגו', וכדו להבר ירושלים של משה עם ירושלים של מעלה אמר 'שחברה', שחברה" בני תקט"ו⁵⁰⁸.

והנה איתא במדרש⁵⁰⁹ וז"ת: וישכב במקום ההוא, אמר רבי יהושע בן לוי כאן שכב הא כל עשרים שנה שהיה בבית לבן לא שכב, ומה היה אומר, ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים, רבי שמואל בר נחמני אמר כל ספר תהלים היה אומר, מאי טעמא, ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, ישראל סבא. ולכן יש קמ"ז מזמורים בתהלים כמנין שנותיו של יעקב, אלא שדוד בא והוסיף עוד ג' מזמורים והעמידן על ק"ן מזמורים לקביל קן דיליה למעבד קן' לשכינה, ונרמז בכתוב ודרר קן לה, ודר"ר נוטריקון זבא דוד רגל רביעי ועשה קן' לה' אחרונה⁵¹⁰, והנה יש לחקור זאת אלו הן ג' המזמורים שהוסיף דוד נעים זמרות ישראל.

ונ"ל בס"ד דג' המזמורים אלו הן, הא' הוא מזמור למה רגשו גוים, וכמו שאמרו ז"ל בגמ' ברכות⁵¹¹ אשרי האיש ולמה רגשו הדא פרשה הוה, ואידי דהיתה חביבה על דוד חילקן לשתי פרשיות. והמזמור הב' הוא מזמור קי"ט – תמונא אפי, ומנא אמינא לה, מאומרם ז"ל בגמ'⁵¹² שדוד נענש על שקרא לדברי תורה זמרות, וכמו שאמר זמרות היו לי הקיד' וגו', ואם נפשך לומר שיעקב אבינו או אחד מהעשרה זקנים כבר אמר מזמור זה, אם כן מה לנו כי נלין על דוד נעים זמרות ישראל סבא, והרי דוד יסד את ספרו ספר תהלים ועשה הימנון למלך על ידו עשרה זקנים שכבר אמרוהו לפניו בדאיתא בבתרא⁵¹³ ודוד אינו אלא כמכונן את דבריהם. והמזמור הג' הוא מזמור על נהרות בבל, וסמך לזה, מהא דאיתא בפרק הניזקין⁵¹⁴ וז"ת: אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב על נהרות בבל וגו', מלמד שהראהו הקב"ה לדוד חורבן בית ראשון וחורבן בית שני, חורבן בית ראשון שנאמר 'על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו' וגו', בית שני שנאמר 'זכור ה' לבני אדום' וגו'. ואם תמצוי לומר שאחד מבין העשרה זקנים כבר אמר מזמור זה, אם כן מאי לנו שהראהו הקב"ה

ישראל ונבנה המקדש על ידו, וכן אם היה נבנה המקדש על ידי דוד, לא היו יכולין השוארים לשלוט במעשי ידיהם והיה מוכרח כניכול לשפוך חמתו ח"ו על ישראל, ויעו"י מ"ש במדרש שחר טוב – מ"ז א' – וז"ת: וזאת תורת האדם, אברהם יצחק ויעקב אין כתיב כאן אלא תורת האדם, ומי הוא, משוכה שבנביאים ומשוכה שבמלכים, משוכה שבנביאים זה משה, משוכה שבמלכים זה דוד, את מואל שכל מה שעשה משה עשה דוד, משה הוליא את ישראל ממזכרים, ודוד הוליא את ישראל משעבוד מלכות וכו', משה נתן להם חמשה חומשי תורה, וכנגדם נתן להם דוד ספר תהלים שיש בו חמשה ספרים וכו'.

⁵⁰⁹ ב"ר ס"ח, י"א.

⁵¹⁰ ס' מגלה עמוקות פ' וישלח.

⁵¹¹ ברכות דף ט' ע"ב.

⁵¹² סוטה דף ל"ה ע"א.

⁵¹³ ב"ב דף י"ד ע"ב.

⁵¹⁴ גיטין דף נ"ז ע"ב.

והמטרה היתה למנון ולמחסה במלחמותיו, וכן הביאה בעל העקדה בספרו – שערי ס"ז –, והטעם נ"ל בס"ד כי של מלכי ישראל היה בעל שלש קטות כדי להזכיר זכות שלשה אבות, ומגינו של דוד של שלש קטות היה כנגד ו"פ מחנה"ה הג"ל, והיה מזכיר במגינו אודת המטרה כדי להזכיר זכות שלשה אבות וזכרע אמהות שהם ז' עומדים שהעולם עומד עליהם ומגינים עלינו כחומה.

⁵⁰⁶ פסוק"ר פ"ד, ילקוט תהלים רמז תפג.

⁵⁰⁷ ח"א דף ר"ט ע"ב.

⁵⁰⁸ הנה תראה כי משה ודוד בחד מתקלח דקודשא אתקלו ותרווייהו שריין בתקט"ו ולא בתקט"ו, במשה כתיב אל תוסף דבר אלו וגו', ודוד כתיב רק אתה לא תבנה הבית כי אם בנך וגו', ונ"ל בס"ד הטעם עפ"י אמרם ז"ל בגמ' – סוטה דף ט' ע"א – וז"ת: דש רבי חיינא בר פפא מאי דכתיב רננו לדיקים בה' לישרים נאווה תהלה, אל תקרי נאווה תהלה אלא נוה תהלה, אלו משה ודוד שלא שלטו שואייהם במעשי ידיהם. ונמאל אלו היה נכנס משה לארץ

לדוד שני החורבנות, והרי דוד אינו אלא כחזור על מה שכבר אמרו עשרה זקנים שלפניו.

ואחר ימים שכתבתי זאת ראיתי בספר מעשה רוקח⁵¹⁵ שכתב דג' המזמורים אלו הן, א. למה רגשו גוים⁵¹⁶. ב. מזמור ע"ט אלקים באו גוים בנחלתך. ג. על נהרות בבל. אמנם אי קשיא הא קשיא מגמ' פרק מאימתי⁵¹⁷ וז"ת: מכדי האי יהיו לרצון אמרי פי משמע לבסוף ומשמע מעיקרא דבעינא למימר, מאי טעמא תקנהו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות לימרו מעיקרא, אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר י"ח פרשיות לפיכך תקינו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות, ופריך הני שמונה עשרה, תשע עשרה הויין, ומשני אשרי האיש ולמה רגשו גוים הוה פרשה היא, דאמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון⁵¹⁸ מאה ושלש פרשיות אמר דוד ב', ופריך הני מאה ושלש, מאה וארבע הויין, אלא שמע מינה אשרי האיש ולמה רגשו הוה פרשה היא.

הא קמן מפורש יוצא מזוגיות הגמ' כי מפרשה י"ח 'השמים מספרים' ועד פרשה ק"ג 'ברכי נפשי' לא חלו בה ידים ושום שינוי לא נהיתה בה, ורק פרשה ראשונה 'אשרי האיש' אידי דהיתה הכיבה על דוד חילקן לשתו פרשיות⁵¹⁹, ומעתה 'למה רגשו גוים' נמנית פרשה ב', וממילא נמצא כי פרשה י"ח נמנית לפרשה י"ט ופרשה ק"ג נמנית לפרשה ק"ד, אמנם לפי דברי בעל מעשה רוקח שמזמור ע"ט אינו מן השבון קמ"ז מזמורים אלא דוד הוסיפה מעצמו, אם כן הרי מזמור ק"ג נמנה למזמור ק"ה, והיך אומר התלמוד מאה וארבע הויין, והלא מאה וחמש הויין, ואולם אחר שיצא מפה קדוש בעל מעשה רוקח ז"ל מי יבא אחר המלך

למרות את דבריו.

ונ"ל בס"ד כי אחר שדוד לא בנה את הרצפה ולא השלים את בנין הבית בא שלמה בנו תחתיו ובנה את הרצפה, ויוכן היטב בשנקדים לבאר שני כתובים המבחישים זה את זה, והוא פסוק הנאמר במלכים ונשנית בדברי הימים, במלכים כתיב ויעש המלך את עצי האלמגים מסע"ד לבית ה' ולבית המלך וגו', ופירש רש"י ז"ל וז"ל: מסע"ד לבית ה', ובדברי הימים כתיב מסילות לבית ה', לכך אני אומר 'המסע"ד הזה' לשון רצפה, ע"כ. ושנוי בדברי הימים ויעש המלך את עצי האלמגים מסילות לבית ה' וגו', ופירש רש"י ז"ל וז"ל: מסילות, מדרגות, ובמלכים כתיב מסע"ד, בדרך שעושיין לעולין בדרך מעלות ומדרגות, ע"כ.

ומה שראוי להתבונן בזה, הוה אלא למה זה מודיענו הכתוב מה שעשה המלך שלמה מעקה למסלה העולה מביתו לבית ה', והלא זהו דרך העולם לעשות מעקה ומשענת משני עברותיו לחסעד בהם העולה בו, עוד יש להתעורר על אדוננו עזרא הסופר ע"ה בשנתו את טעמו ולשונו מלשון הכתוב, ומסע"ד שעשה שלמה עשאה מסלה אשר בית א"ל עולה, תו מאי 'מסלות', 'מסלה' מיבעי ליה, וכן יש להתעורר על פירוש רש"י ז"ל שבדברי הימים פירש שהוא מעקה ומשענת, ובמלכים פירש שהוא לשון רצפה, והאיך זה עשה רש"י ז"ל ממשענת רצפה, תו אמאי דיוק רש"י ז"ל וכתב 'לשון רצפה, רצפה מיבעי ליה.

ונ"ל בס"ד כי שלמה המלך ע"ה בעשותו מסע"ד לבית ה' זכה ועשה את הרצפה למקדש של מעלה, ולפי ד"ק הנ"ל הרי שלמה היה צריך להוסיף עוד מהנ"ה אחת על זה של דוד אביו,

⁵¹⁷ ברכות דף ט' ע"ב.

⁵¹⁸ (בן פזי).

⁵¹⁹ כנגד שני תוכות שכתב ושבעל פה.

⁵¹⁵ ס' מעשה רוקח עה"ט פ' ויחי, ומעשה רוקח על משניות מס' גדרים.

⁵¹⁶ אשרי האיש ולמה רגשו גוים הוה ודוד חילקן לשתו פרשיות.

בספר תהלים הן לקן שלו והן לרצפה של שלמה בנו, והוא אומר בכפילא רוממו ה' אלקינו והשתחוו להדם רגליו קרוש הוא, רוממו ה' אלקינו והשתחוו להר קדשו וגו', ה"ר קדש⁵²⁶ בני' ו"פ מחנה, ה"ם רגליו קדו"ש הו"א בני' ו"פ מחנה, עוד נ"ל בס"ד דגם במזמור שאמר על מצביאות מקום המקדש רמזו דוד אל המחנה⁵²⁷ הנ"ל, והוא אומר כי בחר ה' בציון ארץ למושב לו זאת מנוחתו עדי עד פה אשב כי אותה וגו' וכהנה אלביש ישע והסידיה רנן ירננו וגו', הנה ארץ למושי"ב ל⁵²⁷ בני' ו"פ מחנה כנגד בי"ת של יעקב⁵²⁸, זאת מנוחת⁵²⁹ בני' ה"פ מחנה כנגד הגג שעשה משה, והסידיה רנ"ן ירננו⁵³⁰ בני' ו"פ מחנה כנגד הקן של⁵³¹ ואלו ג' התבות והסידיה רנ"ן ירננו⁵³² בני' ו"פ מחנה כנגד הרצפה שעשה שלמה, וכן וכהנה אלביש ישע⁵³³ בני' ו"פ מחנה כנגד הרצפה שעשה שלמה⁵³⁴.

עוד נ"ל בס"ד כי גם שלמה המלך ע"ה רמזה בשיר השירים והוא אומר קרות בתינו ארזים רחיטנו ברותיב⁵³⁵ וסמוך ליה 'אני' חבצלת השרון וגו', ופירש רש"י ז"ל: ארזים, שבה המשכן הוא זה. וכבר נתקשו המפרשים ז"ל בזה שהרי גג המשכן לא היה מקורה בארזים אלא היה עשוי מג' מיני יריעות, עוד יש לדיוק על אומר רחיטנו ברותיב, למה זה אפקיה בלשון תרגום, והיה ראוי יאמר רחיטנו ברושיב, ולמה כן, אלא להורות אל הענין

והיה צריך ז"פ מחנה לעשיית הרצפה, ולזה שינה עזרא הסופר וכתב 'מסלות' במקום 'מסעד', ודיוק בלשונו לומר 'מסלות' ולא אמר 'מסלה', הנה מסע"ד ומסלול"ת בני' תשכ"א כמנין ז' פעמים מחנה⁵²⁰, וכזה הודיע אותנו עזרא הסופר כי שלמה המלך ע"ה הוא הוא זה אשר עשה את הרצפה למקדש של מעלה⁵²¹, ומעתה ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה והבית עומד על מכונו, ומקדש של מעלה מכוון כנגד מקדש של מטה לא תחסר כל בה וקיימא סהרא באשלמותא, וזהו שפירש רש"י ז"ל במלכים המסעד הז"ה לשר"ן רצפה, ורצפה זו היא מסע"ד להומות מקדש של מעלה ולגנו אשר עליהן.

וזהו שאמר שלמה המלך ע"ה בשיר השירים: אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון, עמודיו עשה כסף, רפידתו זהב, מרכבו ארגמן, תוכו רצוף אהבה מננות ירושלים, ואמר ז"ל במדרש⁵²² וז"ת: ד"א אפריון זה כסא הכבוד. עשה לו המלך שלמה, המלך שהשלום שלו. מעצי הלבנון, זה בית קדשי הקדשים של מעלה שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים של מטה ה"ד מכוון לשבתך מכוון כנגד שבתך⁵²³, ובזוהר הק' אמר⁵²⁴ וז"ת: עמודיו עשה כסף דא אברהם, רפידתו זהב דא יצחק, מרכבו ארגמן דא יעקב⁵²⁵.

ונ"ל בס"ד כי דוד המלך ע"ה רמזא רמזו

⁵²⁰ הגם שתבת מסלול"ת כתיב חסר יו"ד, יש אם למקרא והחיר"ק מושך יו"ד, כמ"ש בזוהר פינחס דף רכ"ז ע"א.

⁵²¹ ונרמז כתיבו אל"ת עש"י האלמג"ם עם מילוי האותיות בני' ז"פ מחנה, וכן נרמז בשמו שלמה בני' כמנין רכפ"ה.

⁵²² שו"ר ג', כ"ג.

⁵²³ שבת"ד בחסרון א' בני' ז"פ מחנה, וכן אפריון עש"ה בחסרון א' בני' תשכ"א.

⁵²⁴ ז"ת פ' חקת.

⁵²⁵ ונ"ל בס"ד רלוי"ף אהב"ה בני' כמנין זה"ו מש"ה ודו"ד עב"כ, הנה הזכיר שלמה בפסוק זה כל אלו שעשו עם מחנה"ה את האפריון.

⁵²⁶ עם התבות והכולל.

⁵²⁷ בחסרון התבות.

⁵²⁸ ואמר או"ה בני' י"ב כנגד י"ב שטבי י"ה.

⁵²⁹ עה"כ.

⁵³⁰ עם התבות.

⁵³¹ ולזה אמר והסידיה רנ"ן ירננו הוא דוד גברא חסידא נעים זמרות"ה ישראל.

⁵³² עב"כ.

⁵³³ בחסרון התבות.

⁵³⁴ ואומר וכהני"ה אלביש ישע, כסוד הכתוב – בדה"י –

ובני דוד 'כהני' היו, ומה שרמזו אל שלמה בנו זה פעמיים כנגד שני הלפפות של שלמה א' של מטה וא' של מעלה וכאומר 'בנה בניתי' בית זכול לך.

⁵³⁵ רחיטנו כתיב בחי"ת וקרינן רחיטנו בה"א.

שכתבנו.

מוחנת, לזה סיימה כלה כלולה ואמרה על עצמה
'אני' הבצלת השרון⁵⁴⁵ 'שושנת העמקים' וגו',
הנה אלו שני תבות תבת 'ברותים' ותבת
'אני'⁵⁴⁶ בגי' ז"פ מוחנת.

ואומרו: רחישנו ברותים, וקרינן
רחישנו⁵⁴⁷, יובן היטב בס"ד על פי מה שכתב
רבנו האר"י ז"ל כי בשעת הבריאה יצאו ז'
מלבין דמותו ונפלו בשבירה והם סוד הרפ"ח
נצוצין שנפלו לעמקי הקליפות⁵⁴⁸, ונדוע כי
ש"ך דינין הם מסוד ל"ב אלקים דמעשה
בראשית וכל אחד כלול מו' בגי' ש"ך, ולא ירד
אל השבירה כי אם רפ"ח כמ"ש ורוח אלקים
מרחפת⁵⁴⁹, והנה השרשים שהן ח' אותיות
השורש הוי"ה אדנ"י אין בהם כל כך פגם,
ונשאר פ"ר דינין הקשין כמנין מנצפ"ך, וזה
מוגמתינו ועבודתנו כל הימים לתקנן ולהעלותן
על ידי תורה ותפלה וכונת אכילה, וגם נודע כי
ישראל כשהיו במצרים על ידי קושי השעבוד
העלו ר"ב ניצוצין וזה שנאמר וגם ערב ר"ב
עלה אתם⁵⁵⁰, אבל פ"ו הנותרים לתשלום רפ"ח
לא היה יכולת בידם להוציא מכור הברזל, ואין
באפשרות שיתבררו אלא בכיאת הגואל ב"ב,
וכמו שאמרו חז"ל במדרש⁵⁵¹ ורוח אלקים
מרחפת, זה רוחו של מלך המשיח.

וזהו אומרו: קרות בתינו ארזים, קרות
כתיב⁵³⁶, ור"ל קירות המשכן והבית נעשו ממין
הארזים וכדכתיב במלכים ויבן את קירות
הבית מביתה בצלעות ארזים וגו', והטעם אל
אומרו קרות בתינו⁵³⁷ ולא אמר קירות בתינו⁵³⁸
לרמוז אל הארזים שנטע יעקב אבינו ע"ה
במצרים שמהן עשה יעקב סכך וקירו אל בית
המקדש של מעלה כנ"ל⁵³⁹, ואמר 'ארזים' ולא
אמר 'עצי שטים' כדי לסתום מה שעשו ישראל
בשטים, וזהו שפירש רש"י ז"ל 'שבח המשכן
הוא זה'⁵⁴⁰.

והוסיף ואמר: רחישנו ברותים, והכונה
אל רצפת הבית שנעשה מעצי ברושים, וכמו
שאמרו חז"ל במדרש⁵⁴¹ וז"ת: ד"א רחישנו
ברותים, מקום שהכהנים רוטים בברותים, היך
מה דאת אמר ויצף את קרקע הבית בצלעות
ברושים, עוד אמרו חז"ל⁵⁴² רחישנו ברותים, אל
תקרי ברותים אלא 'ברית ים', וידוע כי 'ים' הוא
כנוי לשכינה, וזהו שאמרו חז"ל במדרש⁵⁴³
רחישנו ברותים, זה בית השכינה, וכיון שעשה
שלמה את רצפת הבית ברותים ובוה עשה גם
רצפה למקדש של מעלה והבית עומד על מכונו
ונעשה בית מדרור לשכינה⁵⁴⁴, והיה צריך ז"פ

ועל לא אשתדל באינון סיריך ותושבתי לגבייהו עד דאתקין
וקשיט כלבו עולמתן ומטרוניתא, כיון דאתא שלמה אשכח
למטרוניתא מתקשטא ועולמתא בשפירו, אשתדל למיעל
לה לגבי חתן וגו', ועל לא שלמה סליק בתושבתיא עלאה
על כל בני עלמא.

⁵⁴⁵ אני וכלכלת הסרוו, לא נכסת ישראל קיימא בשפירו
דנוי כגנתא דענדן וגו' – זוהר ויחי ח"א דף רכ"א ע"א.

⁵⁴⁶ עם התבות.

⁵⁴⁷ צה"א.

⁵⁴⁸ ונרמז ככתוב כי תבנות אשר מלכו בארץ אדום עד
וימלך תחיהו הדד תמלא רפ"ח אותיות.

⁵⁴⁹ וסומנך מרחפת רפ"ח מה, כי שבידתן זו היא מיתתן.

⁵⁵⁰ ו"ם ויכרו אחי יוסף עשרה לשכר צ"ר ממלרים, וכן

ויכרך יוסף צ"ר.

⁵⁵¹ צ"ר ב' / ד'.

⁵³⁶ חסר וא"ו ראשונה ויש כאן אם למקרא ואם למסורת.
צחול"ס.

⁵³⁷ צחור"ק.

⁵³⁹ ואפשר לזה הטעם עשה שלמה גם כן שתי תקרואות
למקדש וכדכתיב ויספן את הבית גבים וסדרת צרזרים,
ופירש רש"י ז"ל ח"ו: אחת עשויה לנוי מלמטה, ואחת של
לוחי ארזים מלמעלה, ע"כ. ונ"ל בס"ד זו שלמעלה כנגד
הסכך של ארזים של יעקב, ושלמטה כנגד הגג של משה
כנ"ל, וה' הטוב יכפר בעד.

⁵⁴⁰ יעו' תחומא פ' תרומה ד"ה ועשית יריעות עזים,
צסופו.

⁵⁴¹ ש"ר פ"א עה"פ רהיטנו ברותים.

⁵⁴² יומא דף ל"ח ע"א.

⁵⁴³ מדרש זוטא שה"ש פ"א.

⁵⁴⁴ יעו' זוהר תרומה – ח"ב דף קמ"ה ע"א – ח"ה: דוד
אשתדל לאתקנא עולמתן ולקשטא לון במטרוניתא וגו',

ונעץ זה הקנה בים וכו' 560.

ובזה נ"ל בס"ד הא דאיתא במדרש 561 על הכתוב בנה בניתי בית זבול לך וגו', בנה זה מקדש של מטה, בניתי זה מקדש של מעלה, וכן אמרו עוד בנה בניתי בית זבול לך, בית מכוון כנגד זבול, ורבים מקשים והלא מקדש של מעלה בנוי ועומד כבר מימות אבותינו אברהם יצחק ויעקב ומשה רבינו ע"ה כנ"ל, והיך שלמה אומר בנה בניתי בית זבול וגו'.

ועל פי הדבר האמור לעיל ניחא שפיר שהרי כבר אמרו חז"ל 562 אין המצוה נקראת אלא על שם גומרה, ומאחר ששלמה עשה את הרצפה למקדש של מעלה ויבן שלמה את הבית ויכלהו ומקדש עומד על מכונו בנוי לתלפיות, וכיון שבא שלמה ובנה את בית המקדש ת"פ שנה אחר שיצאו ישראל ממצרים נתבטל כה נוק' דקליפה היא שורש כל הקליפ' והסמ"א הרוכבת על ת"פ מחנות כמנין שמה, ומעתה בליא עורב ואין לחיצונים שום אחיזה בה, ובימיו נתמלא דיוקוס של לבנה וקיימא סיהרא באשלמותא, וכמ"ש בזוהר הק' 563 וז"ת: וביומא דשכלל שלמה ביתא לתתא אתקינת מטרוניתא ביתא למלכא ושוו מדוריהון כהרא ונחירו אנפחא כהרוה שלימו, וזהו אומר בנה בניתי בית זבול לך וגו' ופירש רש"י ז"ל בית מדור, וכמ"ש בזוהר הק' 564 וז"ת: רבי יצחק פתח כתיב בנה בניתי בית זבול לך מכוון לשבתך עולמים, בית זבול, בית זבול ודאי, כד אתפקדו בידהא כל גנזי מלכא ושלטא בהו כדון אקרי בית זבול 565.

וכיון שבא שלמה המלך ע"ה ובנה את בית המקדש ת"פ שנה אחר שיצאו ישראל ממצרים נתבטל כה נוק' דקליפה היא שורש כל הקליפ' והסמ"א הרוכבת על ת"פ מחנות כמנין שמה 562, ומעתה בליא עורב ואין לחיצונים שום אחיזה בה, ובימיו נתמלא דיוקוס של לבנה וקיימא סיהרא באשלמותא, וכמ"ש בזוהר הק' 563 וז"ת: וביומא דשכלל שלמה ביתא לתתא אתקינת מטרוניתא ביתא למלכא ושוו מדוריהון כהרא וגו'.

והנה איתא בס"ק כי שלמה המלך ע"ה היה כסור שבימיו כבר הגיע הזמן של התקון השלם, והנה אמרו חז"ל 564 בקש קהלת להיות כמשה שהעלה ר"ב נצוצין ממצרים, ורצה גם הוא להעלות ולתקן אלו פ"ו ניוצין הנותרים לתשלום הרפ"ח נצוצין 565, וכן בקש לדון דינין שבלב שלא בעדים וכדכתיב והריחו בירתא ה', ואמרו חז"ל המורה ודאין, וזהו ברצותו להקריב גרים נשא נשים נכריות, ולרמוז זאת החלוקה ה"א בחיית ואמר רהיטנו ברותיב, הנה כתיב רהיטנו 566 וקרינן רהיטנו 567, רהיטנו בני' פ"ר ועם ארת ח' 568 בני' רפ"ח, ובהו השב שלמה להעלות כל הרפ"ח נצוצין שנפלו בקליפה ולהכרית כל הקליפ' והסמ"א, וכמו שאמרו במדרש 569 וז"ת: רהיטנו ברותיב, אמר רבי יוחנן וכו', אני כבודש רענן, אני הוא שכפתי לעקור יצרה של עבודת כוכבים, ואכן ראוי היה שלמה דבימוי קיימא סיהרא באשלמותא כי ירהיב ה' לבו להיותו מורה ודאין, אלא בחיות שנשא שלמה את בת פרעה ונתבטל התמיד של שחר עד ד' שעות ובאת אמו ויסרה אותו, אז בזה החטא ירד גבריאל

552 יעו"י ס' מגלה עמוקות פ' ואתחנן אופן קפ"ד.

553 ח"ג דף ע"ד ע"ב.

554 ר"ה דף כ"א ע"ב.

555 יעו"י ס' עץ חיים שער מ"ט פ"ג, וס' הליקוטיוס על תהלים פ' ס"ח.

556 בחי"ת.

557 בה"א.

558 ח' שכתב רהיטנו.

559 ש"ד ר' א', ע"א.

560 ס' הליקוטיוס תהלים ס"ח.

561 חגיגה דף י"ב ע"ב – מכילתא פרשת השיה פ"ו.

562 סוטה דף י"ג ע"ב.

563 ח"ג דף ע"ד ע"ב.

564 ח"ג דף ק"ו ע"א.

565 ונ"ל בס"ד לנכמו ככתוב אור זרוע ללדיק ולישרי לב שמה, אור' זרוע ללדיק – בחסרון התבות – בני' ז"פ

ומעתה לעולם זא"ת על ישראל זה מזבח בנוי, ואף גם זא"ת בחיותם בארץ אויביהם ואין מזבח ולא כהן, שכינה עמהם⁵⁶⁶ – ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן⁵⁶⁷ – נשמורתיהן של צדיקים – בכל יום⁵⁶⁸, ולזה תתייחס מקדש של מעלה על שמו של שלמה, וזהו אומרו בנה בניתי בית זבול לך וגו', כי לא מקדש אחד בנה כי אם שנים אחד למטה ואחד של מעלה⁵⁶⁹, ולזה נקרא שלמה ראש לבונים' כי אין הבית נקרא אלא על שם גומרה, ובחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן.

עוד רגע אדבר והוא בענין יוסף הצדיק ע"ה אשר כל בית ישראל נשען עליו, וכמו שאמרו חז"ל בהגיגה⁵⁷⁰ כי העולם עומד על עמוד אחד וצדיק שמו, ויוסף הוא הצדיק⁵⁷¹, ומי לנו גדול מיוסף שבזכותו נגאלו ישראל ממצרים וכדכתיב גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה, וכן לעתיד יגאלו בזכותו וכמ"ש חז"ל במדרש⁵⁷² וז"ת: בעת ההיא ימלט עמך, בזכות מני, רבי אלעזר אומר בזכות יוסף, הקב"ה מביט בכלם ואין בהם כיוסף שלא שמע לאדונתו⁵⁷³, וזהו מאמר הנביא אולי יחנן ה' שארית יוסף, וכן הוא אומר רועה ישראל האזינה נהג בצאן יוסף.

עוד אמרו חז"ל במדרש⁵⁷⁴ וז"ת: תני רשב"י לפי שכל הדברים תלויים ברחל לפיכך נקראו ישראל על שמה ורחל מוכבה על בניה, ולא סוף דבר על שמה אלא אפילו על שם בנה, שנאמר אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף, ולא סוף דבר על שם בנה אלא אפילו על שם בן בנה שנאמר הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים וגו'.

והנה יוסף הצדיק ע"ה כאשר סיפר לאחיו את חלומו אמר והנה אנהנו מאלמים אלמים וגו' והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם וגו', ויאמרו לו אחיו המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשל בנו וגו', ופירש רש"י ז"ל וז"ל: קמה אלומתי, נזקפה, וגם נצבה, לעמוד על עמדה בזקופה. והנה המפרשים ז"ל עמדו בזה, חדא על הכפל לשון 'קמה' ונצבה, וזאת שנית באומרו וגם נצבה, והנה אתין וגמין ריבויין הן ומאי ריבה.

עוד עמדו המפרשים ז"ל על אמרם בכפילא המלוך תמלוך, גם אומרם מלובה וגם ממשלה, גם בשנותם הלשון מממלכה לממשלה באומרם 'אם' משול תמשול, ולא אמרו המשול תמשול כמו בראשונה המלוך תמלוך, עוד עמדו

מחנה, ולישרי, הן אבות הראשונים שנקראו ישרים כדאיתא בפרק חין מעמידין – ע"ז דף כ"ה ע"א – מאי ספר הישר, אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים וכו', וכן משה ודוד נקראו ישרים כדאיתא בפרק המקנא – סוטה דף ט' ע"א – : דש רבי חיינא בר פפא מאי דכתיב רנו לדיקים בה' לישרים נאווה תהלה, אל תקרי נאווה תהלה אלא נוה תהלה, זה משה ודוד שלח שלטו שונאיהם צמנשיהם וכו', ל"ב שמח"ה בגי' שכינה, ור"ל כי על ידי אבות הראשונים ומשה ודוד שנקראו ישרים ושעל ידי תפלתם העמידו את חומות הבית וכן שלמה שבהפלתו בנה את הרקפה והעמידו על מכונו, נעשה בית מדור לשכינה, ונ"ל בס"ד לזה כתיב 'ספר הישר' ולא 'ספר הישרים' להורות אל ענין שכתבנו, הישר בגי' תקט"ו.

⁵⁶⁶ ללא תימא לדיוטן בלחודייהו בגלותא משתכחין אלא ואף גם זא"ת עמהו משתכחין. הה"ד ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו', זה"ק ח"ג דף רל"ז ע"ב.

⁵⁶⁷ על משכן הנער הוא משכן מט"טרוון כנ"ל.

⁵⁶⁸ מנחות דף ק"י ע"א, זוהר ח"א דף פ' ע"א, ועוד כ"מ. – ודורשי רשומות נהנו בה סימון כי היום ה' נראה אליכם, נרא"ה אליכם לחיות אחרון מיכאל, זה נהכה למטה זה למעלה, ס' עשרה מאמרות מאמר המדות – ש"ה הק' פ' תרומה.

⁵⁶⁹ יעו"י אלשיך הק' פ' ראה ד"ה לשכנו תדרשו.

⁵⁷⁰ תגינה דף י"ב ע"ב.

⁵⁷¹ ש"ה הק' פ' וישב חלק תורה אור אות ז'.

⁵⁷² שוח"ט מ"ז כ', הובא בילקוט ישעי' רמז תקז.

⁵⁷³ ורמזה יעקב באומרו ליוסף כך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הא"ה, ר"ל שדלג לשלום הא"ה גם כשהיו בגלות, וכידוע מ"כ כי ישראל בהיותם בגלות נקראים א"ה, וכמו שתרדם ונתן: ושדריה על עיטא עמקתא לאתמלל עס אברהם כשכרון ובהוא יומא הוה שרוי גלותא למצרים' וכו'.

⁵⁷⁴ ב"ר ע"א, ב'.

וגם הקרימו הממלכה לממשלה, כי בתחלה במצרים היה יוסף למלך עליהם וכן יהושע בכניסתם לארץ שהוא משבט אפרים, אמנם לעתיד לבא תהיה המלוכה למשיח בן דוד ומשיח בן יוסף יהיה לו למשנה ויהיה רק כמורשל עליהם, ואומרים 'אם' משול תמושל, נ"ל בס"ד 'אם' רומז לגאולה העתידה וכדאיתא בס"ק 'אם' סימן לגאולה כי כל הגואלים סימנם 'אם', 'אם' ר"ת 'אהרן' משה. 'אסתר' מרדכי. 'אליהו' משיח.

וכן הוא לענין קדושת המקדש כי הוקדם משכן שילה שהוא בחלק יוסף לבית עולמים שהוא בחלקו של יהודה, ואף שנחרב, מכל מקום פתח יוסף צנור הקדושה ואחר כך נשאר הקדושה בבית עולמים⁵⁷⁹. וזה נ"ל בס"ד אומרו קמה אלמתי כנגד משכן שילה, ואחר כך וגם נצבחה כנגד הבית השלישי שיבנה ב"ב, וזהו שפירש רש"י ו"ל קמה אלומתי, נזקפה, כנגד משכן שילה שהיא הקימה הראשונה שקמה ונזקפה והיא חיתה רק קימת מה לזמן מועט שהרי לכסוף הרבה שילה, אמנם אחר כך וגם נצבחה, לעמוד על עמודה בזקופה, כנגד הבית השלישי הנצבחי שתשאר על עמודה בזקופה לעולמי עד, וכמ"ש ז"ל 'נפלה' ולא תוסף לנפול עוד מזקופתה.

והנה הבית השלישי הוא מקדש העתיד שאנו מצפין יגלה ויבא משמים ב"ב יגדל כבודו מאד, וכמאמר הנביא גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון וגו', כי יהיה מרומ ונשא וגבה מאד, ועל פי ד"ק הנ"ל אפשר וצריך להוסיף עוד מחנה אחד על זה של שלמה וצריך ח' פעמים מחנה'.

ונ"ל בס"ד כי יוסף הצדיק שהוא בולל ז' רואי פני המלך⁵⁸⁰ ומקדש העתיד יגלה ויבא מן

המפרשים ז"ל על אומרו בפסוק אחד תבת 'והנה' זה שלש פעמים, א. והנה אנחנו מאלמים וגו', ב. והנה קמה אלמתי וגו', ג. והנה תסובינה אלמתיכם וגו', והרי אמרו חז"ל⁵⁷⁵ אין 'הנה' אלא בשמחה, ולשמחה כפולה ומשולשת כזו מה זו ערשה והלא אינה ערשה כי אם איבה ותחרות בין יוסף לאחיו.

ונ"ל בס"ד עפ"י מה שכתב בעל המורים ז"ל וז"ל: נצבחה ב' במסורה, הכא, ואירך בית נתיבות נצבחה, לומר שעל ידי זה החלום הציב ביתן של ישראל וכו', יעו"ש, והנה איתא בס"ק כי קמה הוא על שם המלוכה⁵⁷⁶, וכן נצבחה רומז אל מלכות⁵⁷⁷, והנה הקדים הקב"ה מלכות יוסף במצרים למלכות בית דוד, וכן בכניסתם לארץ מתחלה מלך יהושע מבני אפרים ולא אחד משבט יהודה אשר לו משפט המלוכה, וכמו כן לעתיד יקדים משיח בן יוסף למשיח בן דוד, כי משיח בן יוסף ילחם מלחמת גוג ומגוג ויכלה זרעו של עמלק, ואחר כך יאיר אורו של משיח בן דוד ומשיח בן יוסף יהיה לו למשנה.

וזהו אומרו שלחני אליכם לפניכם זה פעמיים, ורומז אל שני שליחות שיהיה נשלח לפניהם, א' במצרים כדי שיהיו ישראל לעם ראויים למלוכה ובצאת ישראל ממצרים היתה יהודה לקדשו, ב' לעתיד גם כן ישולח לפניהם קודם משיח בן דוד, ואומרו בכפילא קמה אלמתי וגם נצבחה, עליו ועל משיח בן אפרים שיתגלה קודם מלכות משיח בן דוד, וזהו שאמר לחם יוסף מתחלה אני שלוח לפניכם לשום לכם 'שארית בארץ', היינו בעולם הזה מלכות בית דוד, אבל לעתיד אחיה שלוח לפניכם 'לפליטה גדולה' דהיינו מלכות משיח בן דוד⁵⁷⁸.

וזהו אומרו בכפילא מלוכה וגם ממשלה

⁵⁷⁸ ש"ל"ה הק' פ' וישב חלק תורה אור אות ז'.

⁵⁷⁹ ש"ל"ה הק' סס.

⁵⁸⁰ יעו"ש ס' מגלה עמוקות פ' וישב אופן י"ט.

⁵⁷⁵ צמ"ד ג-7, ובספרי.

⁵⁷⁶ מלשון ומתקיים מלכות.

⁵⁷⁷ מלשון נכב מלך.

בגוי' כמנין ט"ו פעמים מוחנה⁵⁸⁶ שבחן נבנה הומות בית המקדש של מעלה וגגו, מחנה א' מן שכינה, אברהם ב"פ מחנה, יצחק ג"פ מחנה, יעקב ד"פ מחנה, משה ה"פ מחנה, ובין כולם ט"ו פעמים מחנה, ועל ידי זה נצביה לעמוד על עמדה בזקיפה לעד ולעולמי עולמים⁵⁸⁷.

וזאת תהיה תורת המסורה: נצבה ב' במסורה, לומר לך שעל ידי זה החלום הציב ביתן של ישראל, כי בתחלה בית המקדש של מעלה חיתה בראש מרמים בגבהי מרומים בשמים ממעל, ויוסף הצדיק הציב ביתן של ישראל עלי דרך גלוי לעין כל, וכמו שפירש רש"י ז"ל בסוכה⁵⁸⁸ וז"ל: אי נמו דאיבני בחמיסר וכו', אבל מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים⁵⁸⁹.

וג"ל בס"ד דזהו שאמרו ז"ל במדרש⁵⁹⁰ וז"ת: הלא חכמה תקרא ותבונה תתן קולה, מהוכן תתן קולה, ממרומ מרומי של עולם הדא הוא דכתיב בראש מרמים עלי דרך, ומקרא אחד אמר ליד שערים לפי קרתי, מתוך שאתה קורא לחכמה היא עומדת על שערך, ע"כ. והנה איתא במסכת שקלים⁵⁹¹ וז"ת: שלש עשרה השתחוויות היו במקדש, של בית רבן גמליאל

השמים בזכותו וכמ"ש ז"ל במדרש ובעת ההיא ימלט עמך בזכות יוסף בנ"ל, לכן כאשר על ידי חלומי הציב ביתן של ישראל, פיהו פתח בשמחה ואמר לאחיו זה שלש פעמים 'והנה' כפסוק אחד, והוא אמרו 'והנה' אנחנו מאלמים אלמים בתוך השרה, הוא 'שרה' של תפוחים⁵⁸¹, 'והנה' קמה אלמתי כנגד משכן שילה וגם נצבה כנגד הבית השלישי הנצחי שתשאר על עמדה בזקיפה לעולמי עד, 'והנה' תסכינה אלמתיכם ותשתחווין לאלמתי כנגד משיח בן יוסף⁵⁸², והנה אלו ארבע תבות קמיה' אלמתי' וגם נצב"ה עולים בגוי' כמנין ח' פעמים מוחנה⁵⁸³.

ומעתה הנה מה טוב ומה נעים לפרש בזה בס"ד המסורה הנ"ל נצבה ב' במסורה, הכא, ואידך בית נתיבות נצבה, ורישא דקרא הוא בראש מרמים עלי דרך בית נתיבות נצבה, ויובן היטב בחקדים מאמרים ז"ל בגמ'⁵⁸⁴ וז"ת: רבא רמי כתיב בראש מרומים וכתיב עלי דרך, ומשני בתחלה בראש מרומים, ולבסוף עלי דרך, יעו"ש, הנה כי בן אלו ב' תבות בראש מרומים⁵⁸⁵ בגוי' ח' פעמים מחנה, וששה תבות אלו בראש מרומים עלי דרך בית נתיבות

⁵⁸¹ ונרמז ככתוב והנ"ה אנתנו' מאלמתי' אלמתי' סתו"ך השל"ה בגוי' זה שדה של תפוחים, עם התבות.

⁵⁸² ורמז נכון לאלמתי' עם האותיות וב"כ בגוי' נחמיה בן חושילל.

⁵⁸³ ורמזה דוד כספר תהלים באומרו ויתן כפי 'שיר חדש' וגו' אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו וגו'. ולפי דרשה חז"ל הענין מדבר ביוסף, הנה כי בן ש"ר חד"ש – עם התבות – בגוי' ח"פ מחנה.

⁵⁸⁴ ע"ז דף י"ט ע"א.

⁵⁸⁵ בחסרון האותיות.

⁵⁸⁶ בליקוף ל"ב נתיבות" שהם ל"ב חלקים עובדא דבראשית, יעו"ש מ"ש בס' מגלה עמוקות פ' וישב אופן ו' וז"ל: ידוע שיש ל"ב נתיבות חכמה עילאה ויש גם כן ל"ב נתיבות ביסוד שהוא דרגיה דיוסף וכו', לקביל ל"ב נתיבות עילאין אמר קמה חלומתי, לקביל ל"ב תיתאין אמר וגם נצבה, יעו"ש.

⁵⁸⁷ יעו"ש ס' קהלת יעקב ערך כבוד וז"ל: בית המקדש נקרא כבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו, כס"א כבוד" גימט' הו"ה חלקים, כבוד" גימט' ל"ב

נתיבות חכמה וכו', כבוד ראשי תיבות 'הוכן' 'בחסד' 'כסא' 'דוד', 'כסא' 'דוד' הוא סוד משיח בן יוסף – פע"ח שער העמידה פי"ט.

⁵⁸⁸ דף מ"א ע"א.

⁵⁸⁹ יעו"ש מ"ש רש"י ז"ל בישעיה – ס"ב ו' – על הפסוק על חומתיך ירושלם הפקדתי שומרים וז"ל: על חומתיך ירושלים, רבותינו לרשאו כמשמעו – מנחות דף פ"א ע"א – מלככים המזכירים את ה' על חורבנה לבנותה וכו', ויונתן תרגם 'חומתיך' אבות הראשונים, המגנים עלינו כחומה, ע"כ. הנה יש לדייק על לשון רש"י ז"ל באומרו 'אבות הראשונים', לשון הראשונים הוא מיותר ולא נמצא זה בשאר מקומות שזכרו אבות, וגם אין לו פירוש דמלאמר הראשונים מכלל לאיכא אחרונים ומאן נינהו – יעו"ש ס' דברי דוד להט"ו ז"ל ריש פ' וירא, ולפ"ד הנ"ל ניחא שפיר אומרו 'אבות הראשונים' משום לאיכא 'אחרונים' שהוסיפו עוד מהטו"ה למקדש של מעלה.

⁵⁹⁰ מדרש משלי פ"ח.

⁵⁹¹ פ"ו מ"א.

ושל בית רבי חנניא סגן הכהנים היו משתחווין ארבע עשרה, והיכן היתה יתרה, כנגד דיר העצים, שכן מסרת בידם מאבותיהם ששם הארון נגנו, ע"כ. והנה יש לתת טעם לשבחה למה זה הוסיפו בית רבן גמליאל ובית רבי חנניא סגן הכהנים עוד השתחוויה על שלש עשרה השתחוויות שתקנו חז"ל.

ונבא אל המכוון בס"ד בהקדים מאמרם ז"ל במשנה⁵⁹² שלש עשרה השתחוויות שהיו במקדש תקנום כנגד שלשה עשר שערים שהיו שם⁵⁹³. והנה לפי האמת הרי היו י"ד שערים במקדש וכדאיתא במס' תמיד⁵⁹⁴ וז"ת: שני שערים היו בבית המוקד אחד פתוח לחיל ואחד פתוח לעזרה⁵⁹⁵, ואמר רבי יהודה בזה שנכנסין לעזרה פשפש קטן היה לו⁵⁹⁶ שבו נכנסין לבלוש העזרה⁵⁹⁷.

עוד נקדים מאמרם ז"ל⁵⁹⁸ וז"ת: שני פשפשין היו לו לשער הגדול אחד בצפון ואחד בדרום, שברום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו הוא מפורש על ידי יחזקאל שנאמר ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי ה' אלקי ישראל בא בו ויהיה סגור⁵⁹⁹, והנה יחזקאל הנביא מתנבא ואומר: את הנשיא נשיא הוא ישב בו לאכול לחם וגו', ופירש רש"י ז"ל וז"ל: את הנשיא נשיא הוא ישב בו לאכול לחם, את הנשיא אני נותן רשות, נשיא הוא וחשוב ואין דרכו לישוב ולאכול עם שאר הכהנים בלשכות, הוא ישב בו לאכול לחם, בתוך הללו.

הנה נמצינו למדין כי על אף שמעולם לא

נכנס אדם באותו פשפש שברום, מכל מקום לעתיד לבא יהא לנשיא רשות ליכנס בו לאכול לחם, ואומר בדרך אפשר לזה תקנו חז"ל י"ג השתחוויות במקדש ולא י"ד על אף שהיו שם י"ד שערים, כיון שהפשפש שברום היה סגור ולא נכנס בו אדם מעולם, אמנם לעתיד לבא הרי ניתן רשות לנשיא ליכנס בו ולכן של בית רבן גמליאל הנשיא ושל בית רבי חנניא סגן הכהנים היו משתחווין י"ד השתחוויות כנגד י"ד שערים כיון שלעתיד לבא השער הזה פתוח יהיה, וכיון שלא תקנו השתחוויה נגד השער אשר ה' אלקי ישראל בא בו, לזה השתחוו כנגד דיר העצים ששם ארון ה' נגזר⁶⁰⁰.

וזה נ"ל בס"ד כונתם במאמרם ז"ל במדרש הנ"ל: הלא חכמה תקרא ותבונה תתן קולה, מוזיבן תתן קולה, ממרום מרומו של עולם הוא הוא דכתיב בראש מרמים עלי דרך, ומקרא אחד אמר ליר שערים לפי קרת, מתוך שאתה קורא לחכמה היא עומדת על שערך, ליר שערים קרי ביה לי"ד שערים, לי"ד שערים לפי קר"ת⁶⁰¹ בגי' ח"פ מחנה.

ונ"ל בס"ד רמז לדברנו הנ"ל בפסוק והמשכילים יזהרו בזה"ר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים, הנה שבעה תבות אלו גימטריא שלהן כמנין שמות אלו 'שמונה נסיכי אדם' הבונים בשמים מעלותם והן אברהם יצחק יעקב יוסף משה יהושע דוד ושלמה⁶⁰² – וכידוע מס'ק כי לעתיד יהיה דוד מלא ביו"ד – אשר בכח תפלותיהם בנו את חומות בית המקדש של מעלה והעמידוהו על תלו ועל מכוננו, או באופן זה דוד חסר יו"ד וי' היתירים כנגד

⁵⁹² יעו"י תויו"ט מס' שקלים פ"ו מ"א מ"ש בזה.

⁵⁹³ מס' מ"ג פ"ג מ"ו.

⁵⁹⁴ יעו"י מהרש"א מס' מדות דף ל"ו ע"א ד"ה כי ה"א

יקראל בא פ"ו מ"ש בזה.

⁶⁰⁰ ואם קניתי ה' הטוב וכפר בעד.

⁶⁰¹ ע"ס התבות.

⁶⁰² ע"כ" – יעו"י זוהר ואראל דף כ"ג ע"א.

⁵⁹² מס' מדות פ"ב מ"ו.

⁵⁹³ לדכתי אבא יוסי בן חנון.

⁵⁹⁴ דף כ"ו ע"ב.

⁵⁹⁵ ואוחס צ' שערים להו צבית המוקד חשבי להו כחד האויל וגבי הדלי הו קיימי סגי להו כחד שומר וכחד דמו, ואיכא תנא דאית ליה דתמניאל הו בעזרה, ולדידיה י"ד שערים הויין.

⁵⁹⁶ בתוך השער הגדול.

רשב"י ורבריו, וכמ"ש בתיקונים⁶⁰³ וז"ת: כתיב והמשכילים יזיירו בזהר הרקיע וגו', אליו אינון רשב"י ורבריו.

או י"ל באופן אחר דוד חסר יו"ד וי"ב היתירים כנגד י"ב שבטי י"ה אשר עליהם עומד הי"ם וכמו שאמר בזוהר ויחי⁶⁰⁴, וזהו שעשה שלמה את י"ם הנחש"ת עומד על שנים עשר בקר נגד שנים עשר שבטי י"ה, ז"ם ויאמר בעז לנע"ו הנצ"ב על הקוצרי"ם למי הנערה הזאת, לנע"ו דא יוסף דאקרי נער, הנצ"ב ע"ש וגם נצב"ה, על הקוצרי"ם, אלו שבטי י"ה המאלמ"ם אלמ"ם בתו"ך השד"ה הוא שדה של תפוחים, למ"י הנע"ה הזא"ת בני" ח"פ מוחנה⁶⁰⁵.

וסומא דהאי פסוקא והמשכילים יזיירו וגו' לעולם ועד' נ"ל בס"ד דאלו ב' תבות רומזו אל אהרן כהנא רבא⁶⁰⁶, חושבנא דדין כחושבנא דדין, וכמו שאמרו ז"ל במדרש⁶⁰⁷ וז"ת: את מוצא למעלה ו"א שבטים הקריבו ושבט אפרים הקריב ושבט לוי לא הקריב, וכל הנשיאים הקריבו חוץ מנשיאו של לוי, ומי היה נשיאו של לוי זה אהרן וכו', והיה אומר אוי לי שמוא בשבילי אינו מקובל שבט לוי, א"ל הקב"ה למשה לך אמור לאהרן אל תתירא לגדולה מזו אתה מתוקן וכו', הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה, וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינו בטלין לעולם.

וזהו אומרו ויעש בן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה וגו', והכוונה אל מול פני המנורה שבמשכן העליון הנקראת פנים של המנורה התחתונה הוא סוד הייחוד⁶⁰⁸, ומזהו ההוא שהדליקן אהרן למטה הודלקו הנרות למעלה ונשארו דולקים לעד לעולם מחמת אותה הדלקה ראשונה, ואפילו אחר החורבן המנורה שבמשכן העליון עומדת בקיומה ונרותיה דולקות כמאז, נמצא כי רושם ההדלקה הוא עומדת לעד לעולם⁶⁰⁹, ואמרו ז"ל במדרש⁶¹⁰ וז"ת: אמר רבי חנין בזכות להעלות נר תמיד אתם זוכים להקביל פני נרו של מלך המשיח וכו'.

וזהו 'שלך גדול משלהם', כי הם בוונתם בקרבנות לקרב הכוחות ולהעלותם ממטה למעלה, ואתה בוונתך להוריד שפע וברכה מלמעלה לכל העולמות⁶¹¹, וזהו אומרו ויעש בן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה וגו', ולא הספיק לומר ויעש אהרן כאשר צוה ה' את משה, והמבוזן שאהרן ערך הנרות אל מול פני המנורה העליונה, באופן שהיה כאלו הוא לפני ה' למעלה מאירים לפניו ית' מעלה מעלה⁶¹², ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שנזכה במהרה לבנין הבית השלישי ולראות הכהן הגדול עומד ומטיב ומדליק את הנרות בבית מקדשנו, וביום ההוא יהיה הוי"ה אחד ושמו אחד, אבי"ר.

והנה שמתי עיני ולכי ואשא עיני ואראה במראות יחזקאל והנה רוח ה' דבר בו ומלחו על לשוני וכה

⁶⁰³ בהקדמה דף י"ז ע"א.

⁶⁰⁴ דף רמ"א ע"א.

⁶⁰⁵ ז"ם ויאמר בעז אל רות הלוא שמעת בקי וגו', וגו' ל"א תעבורי מ"ה בני" ח"פ מחנה, וכ"ה תדבוק עס נערה", הן שבע הנעוה הראויות לכת לה מבית המלך, ומאן אינון, מיכ"ל, גבריאל, רפאל, לוריא"ל, לדיאל"ל, ופיאל"ל, ריזאל"ל, וכמה אלף וכדו"ה משריין עמהון כד"ל ועלמות חין מספר – יעו"ו ז"ה שה"ש.

⁶⁰⁶ שהוא שושבינה דמטרוניתא ומקשט לכנס"י שתעלה חן בעיני השו"ת ולייחד קבו"ו למיהו כלא חד ולא יתפרשין לעלמין.

⁶⁰⁷ במ"ר ט"ו, ו', ובתנחומא.

⁶⁰⁸ דע כי 'נר' הוא ג' יחודים העליונים, הוי"ה אהי"ה, הוי"ה אלוקים, הוי"ה אדני", בין כולם ג' נר, גם דע כי סוד 'נר' ה"ס רמ"ח אברי המל' כשנכללת בתחין דרועין למלכא אז נקראת 'נר' כנוכר בזוהר תרומה – לקוטי תורה משלי.

⁶⁰⁹ יעו"ו רבנו בחיי פ' תרומה ד"ה עזי שטים עמידים, ואלשיך הק' ריש פ' בהעלותך.

⁶¹⁰ ויק"ר ל"א, י"א, – תנחומא פ' תלוא.

⁶¹¹ ש"ך עה"ת ריש פ' בהעלותך.

⁶¹² אלשיך הק' ריש פ' תלוא.

אמר⁶¹³: נגד העשרים אשר לחצר הפנימי ונגד רכפה אשר לחצר החיצונה אחיק אל פני אחיק בשלשים. ולפני הלשכות מהלך עשר אמות וגו'. והלשכות העליונה קצרות כי יוכלו אחיקים מהנה וגו'. כי משלשות הנה ואין להן עמודים וגו'.

ועל פי פשוטו אינו מובן גזרת הכתובים ונעלם ענינם מאת כל המפרשים ז"ל והדברים חתומים וסחומים⁶¹⁴, וכמ"ש רש"י ז"ל וז"ל: 'אחיק אל פני אחיק', לא ידעתי מהו. 'בשלשים', ת"י מחלתין, משמע שהיו אותן לשכות משולשות שלש זו למעלה מזו, וגם המקראות מוכיחין כן שהוא אומר 'והלשכות העליונות קצרות מהתחתונות ומהחיצונות', ואינו לא יכולתי להבין בשלשת המקראות הללו כלל מהו כי יוכלו אחיקים, מה הם אותם אחיקים והיאך ארככות מן העליונות ואינם ארככות מן התחתונות ומן החיצונות, וטעם שהוא נהון לדבר 'כי משולשות הנה ואין להם עמודים', לא ידעתי להבין בו. 'כי משולשות הנה' וגו', לא הבנתי בהם כלל, ע"כ לשון רש"י ז"ל, והרד"ק ז"ל כתב וז"ל: 'והלשכות העליונות קצרות וגו' כי משולשות הנה וגו', ואינו יכול להבין בבין הלשכות האלה חיד ראה אותן הנביא וביארה ענין היה שהתחתונות רחבות מהעליונות, וגם רבינו שלמה ז"ל לא פירש דבר וכו', ואומר אני פירש זה עתה אליהו לפרשה.

ומעתה אחר שארבעה פסוקים אלו אין להם פירוש על פי פשוטן של דברים אם כן על כרחך יש בהן סוד ולסודן נכתבו.

ואי לאו דמסתפינא אמינא להכתוב מדבר בתחתונים ורומז בעליונים ושמה זה הוא מה שגרמזו באלו הכתובים: 'עשרים' בגי' כת"ר כמנין 'הר קדש' – ו"פ מחנ"ה, ורומז אל ק"ן של דוד, 'רכפה' רומז אל הר"פ שה"פ שלמה, 'אחיק' עה"א בגימט' תקט"ו רומז לגג שבה משה, ואמר 'אחיק אל פני אחיק' בכפילה, רומז הן לגג שעשה משה למקדש ה' והן לגגו של יהושע שעשה למשכן הנער כנ"ל. אחי"ק אל"כ פנ"י אחי"ק בשלשים בגי' אלף תתע"ה, כמנין ח"י פעמים

מחנה, ה"פ מחנ"ה של משה, ו"פ מחנ"ה של דוד, ז"פ מחנ"ה של שלמה, ובין כולם ח"י פעמים מחנ"ה, ובצירוף 'העשרים' אשר לחצר הפנימי 'הרכפה' אשר לחצר החיצונה עולה למנין אלף תתע"ה, וזהו שהרגס יונתן 'מחלתין', ר"ל משולשות שלש זו למעלה מזו, תחתונה כנגד הרכפה שעשה שלמה, תיכונה כנגד ק"ן של דוד, ועליונה כנגד גגו של משה – ורומזה חז"ל בנוגע דבריהם במדרש⁶¹⁵: כל מעשיו של שלמה 'משולשין היו', וגם רומז 'מחלתין', בין האבות שלישיה זה למעלה מזה, אב ונינו וכדו.

ואומרנו והלשכות העליונות קצרות מהתחתונות ומהחיצונות, ר"ל עליונה של אברהם הוא ראש השלישים קצרה משל יצחק במחנ"ה אחת וכן עליונה של משה קצרה משל דוד, וכמו כן החיצונה של יצחק קצרה מהתחתונה של יעקב במחנ"ה אחת וכן החיצונה של דוד קצרה מהתחתונה של שלמה, ונ"ל בס"ד כי כדי לרמז אל ענין מה שכתבנו שינה הכתוב בלשוננו וכזה כי 'יוכלו' בור"א במקום 'יאכלו' באל"ף כמשפטו, הנה כי כן כ"י 'יוכלו' בגי' ק"ג⁶¹⁶.

ואומרנו 'ואין להם עמודים', ר"ל כי עדיין לא היו שני העמודים 'יכין ובעז' אשר עשה שלמה אשר הבית נכון עליהם, כי עיקר קיום בית המקדש הוא על אלו שני עמודי נחש"ת אשר בשם יכין ובעז"ז נקראים.

העתקתי זה בקצור מחיבורי 'ספר משקלי האותיות' ויראתי להרחיב הדיבור כי לא קבלנו בזה לא מפי ספרים ולא מפי סופרים, ואם ח"ו אגיתי בהעתיק ויאחזי מן הגדר הראוי, ה' הטוב יכפר בעד, וזכות משה רעיא מהימנא וזכות דוד המלך נעים הזמירה אשר בנו שתיהן אח בית ה' זה בגגו זה בקנו, וזכות שלמה מלכא ראש לבונים אשר בנה אותו וגמרו והשלימו בתכלית השלימות, תגן בעדנו, ומקדש העתיד שאנו מצפין בנו ומשוכלל הוא יגלה ויעל משמים בב"א.

⁶¹⁵ ש"י"ר א', י'.

⁶¹⁶ עה"כ.

⁶¹³ מ"ב, ג'–א'.

⁶¹⁴ לשון המלבי"ם פס.

.....
 לפרשת שמיני
 ויצאו ויברכו את העם

.....

וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים. ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' אל כל העם. ופירש רש"י ז"ל וז"ל: ויצאו ויברכו את העם, אמרו ויהי נועם ה' אלקינו עלינו יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם⁶¹⁷, ע"כ.

והנה ברכה זו מקורה במדרש רבות⁶¹⁸ כשכלו את מלאכת המשכן, והוא בפרשת פקודי על הפסוק 'וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אתה וגו' ויברך אותם משה, ורש"י ז"ל הביאה שם וז"ל: ויברך אתם משה, אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם ויהי נועם ה' אלקינו עלינו וגו', והוא אחד מ"א מזמורים שבתפלה למשה, ע"כ.

והנה יש להתבונן בדברי רש"י ז"ל בשנותו את טעמו ולשונו מברכה לברכה זה שלש פעמים, הא' בפרשת פקודי כתב רש"י ז"ל אמר 'להם' יהי רצון וכו', ואלו בפרשתן כתב 'אמרו' בסתמא, ולא כתב אמרו 'להם' ויהי נועם וכו', וזאת שנית בפרשת פקודי כתב בראשונה יהי

רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, ואחר כך ויהי נועם וגו', ואלו בפרשתן החליף השיטה ובראשונה כתב ויהי נועם ה' אלקינו עלינו, ואחר כך יהי רצון וכו'. ועד השלישי אני בא בפרשת פקודי הוסיף רש"י ז"ל וכתב תיבת וגו' אחר ויהי נועם ה' אלקינו עלינו, ולפום ריהטא משמע שמשה המשיך ואמר את כל המזמור עד סופו, ואלו בפרשתן לא כתב רש"י ז"ל אחר ויהי נועם תיבת וגו', ומשמע שמשה אמר רק אלו התבות ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ולא עוד. תו יש לדייק למה לו לרש"י ז"ל להזכיר בפרשת פקודי שמזמור 'יהי נועם' הוא אחד מ"א מזמורים שבתפלה למשה, וכי דרכו של רש"י ז"ל להזכיר מראה מקום, ומעתה ראוי לתת טעם על מה זה שינה רש"י ז"ל בלשון הברכה בין ברכה אחת להברתה זה שלש פעמים.

ואחר ימים שכתבתי זה מצאתי בספר מדבר קדש לכ"ק מרן אדמו"ר רב שר שלוי מבעלזא ז"ל⁶¹⁹ שהביא משום הט"ז ז"ל אשר עמד כבר על דברי רש"י ז"ל אלו, ויען כי דבריו נעמו מאד⁶²⁰ אעתיק לשונו מתחלתו ועד סופו, וזה לשון הט"ז ז"ל⁶²¹: יש לדקדק דבפרשת פקודי

⁶¹⁹ פ' שמיני ד"ה וקור וא"כ.

⁶²⁰ לשון כ"ק מרן אדמו"ר רב שר שלוי מבעלזא ז"ל.

⁶²¹ בספרו דברי דוד פ' שמיני.

⁶¹⁷ יעו' ספר חסידים סי' תתכ"ב.

⁶¹⁸ יעו' ספרי פ' פינחס פס' י"ב, מדרש תנחומא פלה

פ' פקודי, ובנייתא לסדר עולם רבה פ' ו'.

פירש רש"י אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם ויהי נועם ה' אלקינו עלינו וגו', והוא מאחד עשר מזמורים שבתפלה למשה, עכ"ל, הרי אמר תחלה יהי רצון ואחר כך ויהי נועם, וכאן איפכא, תו לעיל כתב אחר ויהי נועם וגו', וכאן לא כתב וגו', תו למה לו לרש"י להזכיר לעיל שיהיה נועם הוא מי"א מזמורים וכי דרכו של רש"י להזכיר מראה מקום.

ותירץ הט"ז ז"ל וז"ל: ונ"ל על פי ההצעה דהיו צריכים לבקש על שני דברים, האחד שתשרה שכינה במעשה ידיהם, שניה להכרית הקליפות המתאווים להדבק בדבר קדושה, על דרך כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, ודבר זה ברור בכמה מקומות, ובמזמור ויהי נועם כו' יש שני דברים אלו, דהיינו עד כוננהו הוא תפלה על השראת השכינה, ומן יושב בסתר כו' הוא להכרתת הקליפות, כידוע שזה מכריח רוחות הטומאה והקליפות, ומשום הכי בפרשת פקודי ששם לא היה עדיין הקמת המשכן היה צריך לבקש על שני דברים ומשום הכי אמר מזמור ויהי נועם עם מה שכתוב אחריו במזמור שהוא מאחד עשר מזמורים שבתפלה למשה, דהיינו תחלתו שהוא בסוף המזמור הקדום לזה לענין השראת השכינה, ואחר כך יושב בסתר שהוא הכרתת הקליפות, ומשום הכי התחיל בתפלת יהי רצון וכו' כי הוא עיקר הבקשה מאלו שני דברים ועל כן היא נזכרת תחלה במזמור הנ"ל קודם יושב בסתר שאחר מזמור זה, ושניהם חשובים כאחד שהם שייכים לתפלת משה בי"א מזמורים שלו, אבל כאן

בפרשת שמיני שהוקם המשכן בכל יום מן המלואים כבר נכרתו הקליפות ולא הוצרך להתפלל רק על השראת השכינה, על כן לא אמר יושב בסתר רק פסוק ויהי נועם לחוד דמיירי מזה, וכיון דלא הוצרך לומר יושב בסתר על כן אמר תחלה הפסוק של ויהי נועם לחוד ותו לא, על כן לא אמר רש"י וגו' כמו לעיל, ואחר זה אמר יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם כיון ששניהם מענין אחד אמר תחלה הפסוק ואחר כך תפלת יהי רצון לפרש מה מבקש בפסוק ויהי נועם, עכ"ל.

והנה אם אמנם כי פירושו של הט"ז ז"ל נפלא הוא עד מאד מכל מקום הדיוק הראשון והוא מה שרש"י ז"ל החסיר בפרשתן תיבת 'להם' על זה לא העיר הט"ז ז"ל כלום וגם לא עלתה לה ארוכה בתירוצו של הט"ז ז"ל והקשיא עדיין במקומה עומדת.

והנה שבעים פנים לתורה ואחר נטילת רשות מכבודו של הט"ז ז"ל אענה אף אני חלקי בפ"ד, ובהקדים מה שפירש מרן החתם סופר ז"ל בלשון הברכה שברך משה לישראל יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, ודייק הוא ז"ל דלכאורה היה ראוי יאמר משה שתשרה שכינה 'במשכן', ומאי שתשרה שכינה 'במעשה ידיכם'.

ואמר הוא ז"ל דברכת משה רבינו ע"ה שתשרה שכינה במעשה ידיכם כוללת שני ברכות, וברכה כפולה היא זו אחת שהיא שתיים, האחת שתשרה השכינה במעשה ידיהם

במשכן, והשניה שתשרה השכינה במעשה ידיהם ממש, דהיינו שתהא הברכה מצויה במעשה ידיהם מה שהן עושין בששת ימי המעשה, והמכוון שמושה הזוהיר אותם שיעשו מלאכתם באמונה בלי שום חשש של אונאה או גזל ה"ו כדי שתשרה השכינה במעשה ידיהם, וזה לא יתכן אלא כשעושין מלאכתן באמונה, וזהו אומרו יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם'.

ובד"ק הנ"ל ג"ל להוסיף בס"ד דלזה אמר משה בכפילא 'זמעשה ידינו', אחד על מלאכת המשכן, ואחד על מעשה ידיהם, וכמו שפירש רש"י ז"ל בפירושו על ספר תהלים וז"ל: כוננה, כונן אותנו, ושני פעמים 'זמעשה ידינו כוננה', אחת על מלאכת המשכן, שבירכנו לישראל והתפלל שתשרה שכינה במעשה ידיהם במשכן⁶²², ואחת שתהא ברכה במעשה ידיהם⁶²³, ע"כ.

ולפי ד"ק הנ"ל יובן היטב מה שרש"י ז"ל שינה בין אלו שני הברכות, והוא דברכת משה לישראל בפרשת פקודי באה בשעה שסיימו את מלאכת המשכן, ומעתה שאין להם כבר עסק במלאכת המשכן הרי הן הולכין ועוסקין כל אחד כמלאכתו הוא וכמ"ש ששת ימים תעבד וגו', ולזה משה עומד ומוזוהיר להם לישראל שיעבדו עבודתם באמת ובאמונה בלא שום רמיה כדי

שתשרה השכינה במעשה ידיהם, וזהו שדייק רש"י ז"ל בלשונו וכתב אמר 'להם' יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, ולכן אמר משה ויהי נועם ה' אלקינו עלינו וגו' עד סוף המזמור, וכמו שכתב הטור ז"ל⁶²⁴ שמכאן תקנו חז"ל לומר במוצאי שבת אחר התפלה ויהי נועם וגו', ולזה איכפל רש"י ז"ל לאשמעין שהוא אחד מו"א מזמורים שבתפלה למשה, ובה הודיענו רש"י ז"ל כי משה אמר את כל המזמור ישב בסתר עליון וגו' עד ואראה בישועתי כדרך שאנו אומרים במוצאי שבתות, וכמו שפירש רש"י ז"ל במס' שבועות⁶²⁵ וז"ל: ושיר של פגעים, יושב בסתר עליון, ולפי שאמרו משה בהקמת המשכן⁶²⁶ דכתיב ויברך אותם משה, ומה ברכה ברכן, יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם ויהי נועם ה' אלקינו עלינו וכו', והוא מאחד עשר מזמורים שאמר משה וכו'.

אמנם ברכת משה לישראל שבפרשתן

ברכה אחת היא וכונה אחת לה, והוא שתשרה השכינה במשכן, לפי שכל שכעת ימי המלוואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום לא שרתה בו שכינה לישראל, והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה, משה רבינו, כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל, לכך אמר להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה', אחרן אחי

⁶²⁴ א"ח ל"ג ס' כ"ה.

⁶²⁵ דף ט"ו ע"ב.

⁶²⁶ במדבר כ"ב ו"ב, ג'.

⁶²² וזה שאמל כוננהו ליוזב כונן ה"ו, יחוד קב"ה ושכינתיה.

⁶²³ וזהו 'זמעשה ידינו כוננה עלינו'.

המשה תבות 'ויהי נועם ה' אלקינו עלינו' ותו לא אלא המשיך ואמר בהמשך אחד ויהי רצון שתשרה שכונה במעשה ידיכם.

ומעתה נחא שפיר מה שרש"י ז"ל שינה בלשונו בין שני ברכות אלו, כי אם אמנם ששתי הברכות נאמרו באותה מטבע לשון, מכל מקום לא הרי ברכה זו כהרי ברכה זו ושני כונות אחרות לברכה זו 'יהי רצון שתשרה שכונה במעשה ידיכם', הא' בפרשת פקודי שתשרה השכינה במעשה ידיהם ממש, והב' בפרשתן שתשרה השכינה במעשה ידיהם היינו במשכן ובבית המקדש שיבנה ב"ב, וכמו שאמרו ז"ל בתוספתא מנחות⁶²⁹ והובא בילקוט⁶³⁰ וז"ת: ויברך אותם משה, מה היא הברכה שברכך, אמר להם יהי רצון שתשרה שכונה במעשה ידיכם, רבי מאיר אומר כך ברכך ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלה פעמים, אמר להם כשם שנתעסקתם במלאכת המשכן ושרתה השכינה במעשה ידיכם, כך תזכו ותבנו לפניו בית הבחירה ותשרה שכונה במעשה ידיכם, בב"א.

כדאי וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכונה בכם וכו', והנה ביום השמיני אחר שאהרן כבר הקריב כל הקרבנות ונעשו כל המעשים עדיין לא ירדה שכונה לישראל, והיה אהרן מצמער ואומר יודע אני שכועס הקב"ה עלי ובשבילי לא ירדה שכונה לישראל, אמר לו למשה, משה אחי, כך עשית לי שנכנסתי ונתביישתי, מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכונה לישראל⁶²⁷.

וזהו שכתב רש"י ז"ל בפרשתן 'אמרו' ויהי נועם ה' אלקינו עלינו יהי רצון שתשרה שכונה במעשה ידיכם, הנה דיוק רש"י ז"ל בלשונו וכתב 'אמרו' כסתמא ולא כתב 'אמרו' להם, והמכוון 'שמשה ואהרן אמרו' דרך תפלה ובקשה ויהי נועם ה' אלקינו עלינו, והתפללו שהשכינה תרד ותשרה במשכן ומהיום וחלילה לא יהא לא רוגז ולא תחרות בין ישראל לאביהם שבשמים, אלא נועם ה' יהיה תמיד על ישראל וזיו הדרת שכינתו ית' יהיה עלינו ותשרה השכינה במשכן ובבית המקדש שיבנה ב"ב⁶²⁸, וזהו שדייק רש"י ז"ל בלשונו וכתב 'אמרו' כסתמא, ולא כתב אמרו 'להם', וכן לא הוסיף תיבת וגו' כיון שלא אמר כל הפסוק אלא אלו

⁶²⁷ לשון רש"י ז"ל בפ' שמיני.

⁶²⁸ יעו' במדב"ר – י"ב, א' – ו"ח: ויחס לך שלום וכו', אמר רבי צרכיה הכהן גסם רבי יהודה בר' סימון אמר הקב"ה למשה לשעבר היתה אינה ביני לבין בני עמאלה ביני ובין בני תמרות ביני ובין בני, אבל עכשיו שנעשה המשכן

אהבה ביני ובין בני שלום ביני ובין בני, הוי כי ידבר שלום אל עמו.

⁶²⁹ פ"ז ה"ג.

⁶³⁰ ילקוט"ש רמז תח.